קבלה · ספרי קבלה נוספים

עמודיה שבעה

רבי בצלאל מקוברין

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

עמודיה שבעה

רבי בצלאל מקוברין

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/עמודיה-שבעה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

עמוד הראשון ברית אברהם 4
(א) 4
(ב) 7
(ג) 11
(ד) 13
(ה) 16
(ו) 18
(ז) 22
(ח) 24
(ט) 31
עמוד שני פחד יצחק 41
(י) 41
(יא) 44
(יב) 60
(יג) 63
עמוד שלישי עפר יעקב 65
(יד) 65
(טו) 76
(טז) 91
(יז) 99
(יח) 104
(יח) 107
עמוד הרביעי תורת משה 121
(יט) 122
(כ) 124
(כא) 127
(כא) 134
(כב) 142
(כג) 143
(כד) 149
(כה) 154
(כו) 156
(כז) 159
(כח) 170
(כט) 177
(ל) 184
עמוד החמישי קרבן אהרן 198
(כט) 198
(ל) 200
(לא) 202
(לב) 206
עמוד השישי מגדל דוד 212
(לג) 212
(לד) 222
עמוד השביעי יריעות שלמה 223
(לה) 224
(לו) 230
(לז) 235

עמוד הראשון ברית אברהם

בעזרת האל כאריה שאג ונהם אחצב עמוד הראשון ברית אברהם

(א)

ויאמר ה' אל אברם לך לך וארז"ל וז"ל רבי יצחק פתח שמעי בת וראי והטי אזניך ושכחי עמך ובית אביך אר"י משל לאחד שהי' עובר ממקום למקום וראה בירה אחת דולקת אמר תאמר שהבירה הזו בלא מנהיג הציץ עליו בעל הבירה ואמר לו אני הוא בעל הבירה כך לפי שהי' אברהם אבינו אומר תאמר שהעול' הזה בלא מנהיג הציץ עליו הקב"ה ואמר לו אני הוא בעל העולם ויתאו המלך יפיך ליפותיך בעולם כי הוא אדוניך והשתחוו הוי ויאמר ה' אל אברם לך לך עכ"ל. הנה ראשית חכמה היא יראת ה' ואין היראה נוגעת בלבו של אדם אם אינו יודע למי הוא עובד כמו שהאריך מזה בעל ראשית חכמה ומוטל הוא על כל איש ואיש מישראל לחקור בידיעתו למי הוא עובד כמ"ש הכתוב וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים אל לבבך דייקא שידע הדבר הזה על ידי הבנת לבו ששכלו יחייבו לזה ולא יהי' האמונה אצלו כמצות אנשים מלומד' ולכך ראינו להתחיל במאמר הזה כי גם אברהם אבינו חקר בלבו לידע את אדונו וקונו ואין להאריך בו בקושיות כי יובן ראשית דבר מאחריתו וביאור הענין דע כי שלשה עיקרים הם מי"ג העיקרים שיש לכל איש ישראל להאמין בהם והיא עיקר האמונה כמו שהאריכו למעניתם חכמי פיליסופי' אלוקיות ובראש' בעל חובת הלבבות ובעל העיקרים האחד הוא מציאות אלוקות שיש אלוק המנהיג עולמו כמו שאמר הכתוב אנכי ה' אלקיך שאין פירושו שהוא אלוק ואין בלתו שהרי בדיבור שני כתיב לא יהיה לך וגו' אלא שזה בא להגיד שהוא אלוק הנמצא בעולמו ולאפוקי מדעות הרעות המזויפות תלמידי אריסטו והנמשכים אחריהם האומרים שהעולם הוא ח"ו במקרא בלתי מנהיג והעיקר השני שהוא משגיח על עולם השפל הזה להנהיגה ולאפוקי מדעות הרעות האומרים שיש אלוק אלא שמצד גבהותו ורוממותו אינו משגיח להנהיג עולם השפל אלא מסר אותנו תחת כוכבים ומזלות. ועיקר השלישי שהוא אחד יחיד ומיוחד ואין לו שותף ח"ו ולאפוקי מן הדעות הרעות האומרים שהעולם מתנהג ע"י שותפים ואחד פועל טוב והאחד פיעל רע וזה דרכם כסל למו ובפיהם ירצו אחרי שמפועל טוב לא יצא רע וכן להפוך והעולם מתנהג לפעמים בטוב ולפעמים ברע לעתים המשתנים וע"כ חושבים שהעולם הוא מתנהג בשותפות אחד טוב ואחד רע וטעות שלשה דיעות הנפסדות האלו יבואר בדברינו בסימן זה ויבואר אגב הפסוק הנ"ל וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה'

הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד ואמרו הקדמונים בעל העקידה ובעל עבודת הקודש ורוב המפרשים שוידעת היום מלת היום רומז על תנועת שמש והילוכו כל היום ולפום ריהטא אין לזה שייכות בפסוק זה לרמז מהלך החמה ותנועת' ועם מה שזכרנו יובן כי בפסוק הזה נרמזים ג' העיקרים הנ"ל והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל זהו מציאות אלקותו שיש לנו לידע שיש לנו ה' והוא נמצא בשמים ממעל אע"פ שאין אנו רואין אותו בעינינו יש לנו לחקור ולידע בהבנת לבינו שהוא נמצא שם. ועל הארץ מתחת זו אמונת ההשגחה על עולם השפל לומר אע"פ שהוא אלוק בשמים בגובה מרומים ורם ה' מ"מ ושפל יראה שמשגיח על הארץ. מתחת להנהיגם בחסר ויתר איש כדרכיו וכפרי מעלליו ואין עוד זה עיקר הג' שלא יטעו ח"ו לומר שיש שותפות בדבר וא' פועל טוב וא' רע אלא הוא אחד ואין עוד שני לו ח"ו ולפי שמחוסרי אמנה כופרים בג' עיקרים אלו ובאמת הוא טעות בידם כי מהלך החמה וטבעה וזריחתה היא מכחשת שלשה דיעות אלו כמו שיבא בדברינו בעזרת האל לפיכך נ"ל שבא הכתוב להזכיר כאן וידעת היום שהוא ענין מהלך החמה כנזכר כי בזה יתאמת שלשה עיקרים אלה ויהי' תשובת' בצידם כי מביא בספר דרך האמונה לרמב"ן בעל עבודת הקודש שנשאלו לפניו עשר שאלות וחדא מנייהו ליתן אות ומופת על מציאות אלוקות ובא תשובה על זה הילוך האדם והילוך השמש כי אחרי שא"א לאדם ללילך ולהתנועע בלתי כח המניעו היא הנשמה שבקרבו חלק אלוק ממעל שמניעו וגורמ' הילוכו שבלתי זה הוא כאבן דומם בלי שום תנועה וכך הילוך החמה ותנועתה מורה שיש לה כח ונשמה הגורם תנועתה והוא המנהיגה והוא הקב"ה המנהיגה שהוא הנשמה המחיי' את הכל שבלעדו אין תנועה לכל נברא. והכת הב' האומר' שאין הקב"ה משגיח בשפלים גם זה הכחישו במופת השמש והובא בספר חובת הלבבות כי אחרי שהקב"ה בנה לנו עולם כבית מבונה ומקורה ומלא כל טוב והדליק לנו נרות חמה ולבנה כבעל הבית להאיר לנו ביום ובלילה בודאי זה מופת אמיתי שהוא משגיח עלינו ליתן לנו די מחסורינו אשר יחסר לנו. וכת ג' אומרים שהעולם הוא מתנהג ע"י שותפין א' פועל טוב וא' רע אחרי שמפועל א' טוב לא יצא גם רע וכן להיפוך כנ"ל גם זה הוכחש ע"י החמה כמ"ש בספר יצירה בפירושו של רמ"ב בשם רבינו סעדי' גאון שבימי אברהם אבינו היו הרבה מן הטועים בטענה זו ונצחם אברהם אבינו במופת השמש כי גם השמש היא אחת ופועלת שתי פעולות טוב ורע טוב למי שצריך לייבש דברים לחים ורע למי שמתכת לו דברים רכים כגון חמאה ודומי' וא"כ הפעולה של זריחת השמש היא אחת והיא פועלת שתים טיב ורע וכל זה אינו מצד השמש אלא מצד המקבל כי דבר שטבעו

לח היא מייבשו בזריחת' ודבר שטבעו רך היא מתיכו ומטעם זה ג"כ אצל הקב"ה ית' שמו לא תצא ח"ו מאתו טוב ורע אלא הכל טוב בתכלית אלא שעצם הטובה מתהפכת לעתים לרע' ואין החסרון מצדו ית' אלא מצד המקבל כי מי שהוא צדיק אז הוא מוכשר לקבל טובה ובא טוב ומקבל טוב כי מין במינו אינו חוצץ ומקבל עצם הטוב מהקב"ה בלי שום שינוי וגרעון אבל אם הוא רשע רע ואין ראוי שתשר' עליו הטובה כי מין בשאינו מינו חוצץ אז עצם הטוב' הבא מהקב"ה מתהפכת מצדו לרעה כמ"ש מזה בעל מערכת אלוקות ובעל שני לוחות הברית שהוא דבר ידוע אצל חכמי הרופאים שאין דבר טוב ויפה לאדם בריא כמו החלב והוא רע מאד לחול' וא"כ עצם הטובה מתהפכת אצל החולה לרעה כי אחר שהוא חולה אין כלי גופו מוכשרי' לקבל עצם הטובה ההיא ומתהפכת לרעה ונ"ל שזש"ה בנחמי' ואתה צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו ר"ל אל יחשוב האדם בבוא עליו רעה ח"ו שאותו רעה היא מפועל אחר אחרי שמפועל טוב אינו יוצא רע אלא אתה הקב"ה צדיק וישר על כל הבא עלינו דייקא ר"ל אפילו רע כי אמת עשית ר"ל אתה לא עשית הרע ח"ו להוריד אלא הכל טוב ואמת עשית ואין דבר רע יורד מן השמים וא"ת א"כ איך נהייתה הרע הזאת לזה אומר ואנחנו הרשענו ר"ל מצידינו המקבלים נתהוה עצם הטובה לרעה כי לפי שאנחנו הרשענו נתקלקלו כלי גופים שלנו והיינו כחולים שאין יכולים לקבל עצם הטובה ונתהפכה לנו לרעה מצידינו ולא מצידך כי אתה צדיק ואמת ואין רע במגורך ולכך נ"ל כאשר בא משה להגיד לנו שלשה עיקרי' הנ"ל שיש אלוק בשמים מציאות אלוקית ועל הארץ מתחת השגח' בשפלים ואין עוד שאין שותף לו הפועל רע חשב פן יאמרו האוה"ע מי יעיד על זה שכך הוא ויסור ח"ו לבבו אחר הדיעות הנפסדים הכופרים בג' אלה ולפיכך הקדים תחילה לכתוב המופת על זה ואמר וידעת היום שהוא מהלך החמה וזריחתה וטבעה שפועלת דבר והיפוכו ואו' והשבות אל לבבך וגו' כי אחר שידעת מהלך חמה בודאי יקשה לך מי ומי גורם הילוכ' אחרי שאין תנועה בלי מניעה ובודאי והשבות אל לבבך תשובה נצחת כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל והוא מניעה וגורם הילוכה וא"כ יודע לך מציאות אלקותו ואם ידעת היום שהיא השמש הזורח' ביום להאיר על הארץ בודאי והשבות אל לבבך וגו' ועל הארץ מתחת שהוא משגיח גם על הארץ מתחת ואע"פ שרם ה' מ"מ שפל יראה דאם לא כן לא היה מזריח להם לעשות כל צרכיהם ואם ידעת היום שהוא השמש בטבע' שהיא אחת ופועלת שני פעולות שהם שני הפכים בנושא אחד והטעם משום שהשינוי הוא מצד המקבלין בודאי והשבות אל לבבך וגו' ואין עוד שגם הקב"ה הוא אחד ואפילו שיש טוב ורע בעולם כי החסרון אינו מצדו אלא מצד המקבלין על כן

יש לך לידע היום מהלך וטבעו וזריחתו ולחקור בעניינם והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל מציאת אלקותי ועל הארץ מתחת השגחתו בשפלים ואין עוד שאין שותף לו ולא יבוא מאז ספק בלבך בדברי' אלו והנה אברהם אבינו קודם שהכיר את בוראו היה חוקר ודורש בשתי כליותיו להכיר איזה דרך ישכון אור אחר שבני דורו היו מתווכחים עמו בדבר זה כנזכר ולכך חשב בלבו תאמר שהעול' הזה הוא בלא מנהיג כמו שאומרים בני דורו אחרי שאין אלקותו נגלה לעין הבריות ומה מופת יהי' לו על זה מיד הציץ עליו הקב"ה וגיל' כבוד אלקותו ואמר אני הוא בעל העולם ואז כאשר ראה מראה כבוד ה' נתאמת לו הדבר בלי שום מופת אך חשב הקב"ה מי מעיד לבני דורו על זה כי הם אינם ראוי' לגלות עליהם כבודי וכאשר יבא אברהם להשיב רבים מעון ולומר שנגליתי עליו יאמרו שקר הוא דובר ובמה יודע איפוא האמת אשר אתו להוציא מלבם דעתם הנפסדת המכחשת מציאות אלקותו לכך אומר ויתאו המלך יפיך ליפותך בעולם כי הוא אדוניך בעולם דייקא ר"ל שגם העולם ידעו שאני אלוק אדון המנהיג אותם ויודו לאברהם ויאמרו אמת הוא אדוניך אדון המנהיג ולפיכך ויאמר ה' אל אברם לך לך דייקא ר"ל ההליכ' אשר לך הוא יהיה למופת לך כי ע"י הליכות אדם ותנועותיו נודע הדבר במופת שיש אדון המנהיג העולם כנזכר ולכך נקט כפל לך לך ובזה תנצח את בני דורך:

(ב)

ובדרך שני יש לפרש מאמר הזה כי חשב אברהם שהעולם בלא מנהיג הוא כדעת הכת הנ"ל האומרים שאין הקב"ה ח"ו משגיח בעולם השפל הזה שאנו עומדים בו אלא מסרם תחת ממשלת שרים וכוכבים ומזלות ומה שנגזר עליהם מצד הטבע כה יהיה וכה יקום ואי אפשר לשנות וכמשחז"ל שאמר אברהם צפיתי במזל שלי שאין אני מוליד וקודם שהכיר אברהם את בוראו מצד החקירה היה מהרהר בלבו פן הדיעה ההיא אמת ז"ש במד' תאמר שהעולם הזה הוא בלא מנהיג הזה דייקא ר"ל לפי האמת יש מציאות אלוקות והוא אלקינו שבשמים אבל העולם הזה השפל שאנו עומדים בו שמא הוא בלי מנהיג שאין הקב"ה משגיח עליהם מתוך רוממותו וגדולתו אלא מסרם תחת הכוכבים והמזלות ולפיכך אומר ויתאו המלך יופיך ליפותך בעולם כי הוא אדוניך ר"ל שהקב"ה בקש להראות לך כי הוא אדוניך דייקא והוא המנהיגך לבד ולא כוכבים ומזלות ובמה הראה זאת ואומר ויאמר ה' אל אברם לך לך וארז"ל לא מאצטגנונית שלך אברם אינו מוליד אברהם מוליד ובזה אני מראה לכל שאני אדוניך ובידי לשנות הטבע שהרי מצד טבע הכוכבים והמזלות א"א לך להוליד וז"ש אדוניך ל' יחיד כי אברם לבדו באותו הדור לא הי' תחת ממשלת כוכבים ומזלות אבל כל הדור היו והטעם לזה כמ"ש בזוהר פ' פנחס

עמוד שנ"ז כי קודם מתן תורה היו כולם תחת ממשלת כוכבים ומזלות וכאשר קבלו ישראל את התורה זכו להיות תחת ממשלת הקב"ה ויצאו מתחת המזלות ואברם שקיים כל התורה כולה קודם שניתנה לכך יצא מתחת חיוב המזלות תיכף קודם עמידת הר סיני ומטעם זה ניתוסף ה' בשמו של אברם ונקרא אברהם לרמז שקיים ה' חומשי תורה ע"ש באריכות ונ"ל שלכך ארז"ל אברם איני מוליד אברהם מוליד ור"ל כל משך הזמן שהי' נקרא אברם בלא ה' זה הי' רומז שעדיין לא קיים כל ה' חומשי תורה ודאי לא יצא עדיין מתחת חיוב המזלות לכך לא הי' מוליד כי מזלו הי' מחייב שלא להוליד אבל כאשר נקרא אברהם בתוספת ה' שרומז שקיים כל ה' חומשי תורה ואז הדין הי' נותן לצאת מתחת חיוב מזלות להיות תחת ממשלת הקב"ה שבידו לשנות לפיכך מיד הי' מוליד ובזה תבין חיבור והמשך הפסוקים פ' זו מצורף לזה מ"ש בתנחומא פ' זו ואעשך לגוי גדול אימתי במתן תורה וקשה מה ענין מ"ת לכאן ולפי דרכינו ניחא וה"ק ויאמר ה' אל אברם לך לך צא מאצטגנוני שלך כי אין מזל לישראל וכ"כ למה ואומר הכתוב ואעשך לגוי גדול במ"ת כנז"ל וזה גורם לך לצאת מתחת המזלות וא"ת התינח בזמן שיקבלו בני התורה אבל עתה יאמרו הבריות מה גבר מגוברין כי מי יודע לבני האדם שגם אני קיימתי כל התור' לכך אומר ואגדלה שמך וגו' ר"ל ששמך יוגדל ממה שהיה תחיל' כי תחילה נקראת אברם ועתה יהיה שמך גדול כי יתוסף ה' בשמך ועל ידי זה והיה ברכה כי תוספת ה' יודיע לכל שקיימת ה' חומשי תורה כמו שבניך עתידין לקבל וכמו שהם עי"ז יצאו מתחת חיוב המזלות כן ראוי אתה עתה לצאת מהם ולהיות תחת ממשלתו וסי' לדבר ואגדל' שמך ואגדל ה' שמך ר"ל שיגדל שמך ע"י תוספות ה'. ובזה תבין תשובה על קושיא גדולה בפסוק וירד ה' לראות את העיר והמגדל אשר בנו בני האדם וקשה מה היה צריך לירידה כי משמים הביט ה' ראה את כל בני האדם והגם שתירצו רז"ל קושיא זו גם לדרכינו יבואר רק אבאר תחילה מדרש תימה פ' בראשית וז"ל ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים דברים חדים על אחד הוא אברהם אמרו אברהם זה פרי' עקרה אינו מוליד ועל ה' אלקינו ה' אחד אמרו לא כל הימנו לברור לו העליונים וליתן לנו את התחתונים ודבר תימה הוא איך עלה על רוחם שיהא יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא ועוד מה הי' להם נפקא מינה אם אברם הוא מוליד או לאו ומה ענין הדברים האלה שדברו על הקב"ה אל הדברים שדברו על אברהם ולא זו שהקדימו לדבר באברהם ואחר כך בהקב"ה אבל עם מ"ש יובן כי מביא בעל הפליא' וציוני דט"ו שאנשי דור הפלגה בענין המגדל היה כוונתם לטובה כי לא רצו להיות תחת ממשלת כוכבים ומזלות אלא תחת ממשלת הקב"ה לבדו כי טובו בידו להטיב לטובים וכן להיפוך לתת לאיש כדרכיו

וכפרי מעלליו הכל לפי רוב המעשה משא"כ הכוכבים ומזלות אשר אין בידם להוסיף או לגרוע אלא כפי מה שחייב מציאות' וחשבו בלבם אע"פ שרם ה' דין הוא בשפל יראה ולא להשגיח בגבהי מרומים לבד שהם מלאכי מעלה אלא ישגיח ג"כ בתחתונים אחר שהוא אל אחד אשר בראם וכולם מעשה ידיו ונראה לי שזש"ה הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ר"ל מי הוא הגורם לנו לבנות עיר ומגדל לעלות למעל' משום שראשו בשמים ראשו בשמים דייקא ר"ל הקב"ה שהוא הראש על כל באי עולם הוא בשמים ר"ל שאינו משגיח בשפלים אלא השגחתו בשמים לבד במלאכים ולפיכך נבנה לנו עיר ומגדל לעלות ג"כ לשמים להיות תחת ממשלתו כמו המלאכים וז"ש ונעשה לנו שם שם דייקא כי המלאכים כולם מצורף עמהם שמו של הקב"ה כמו מיכאל גבריאל וכן כולם כן אנחנו נהיה דוגמתם במרום אך יש לידע איך עלה זאת על רוחם לומר שאין הקב"ה משגיח עליהם ומסרם תחת כוכבים ומזלות ומנין הי' להם זה ונ"ל שטעותם הי' ע"י אברהם כי ראו שאברהם פריד' עקרה אינו מוליד וזה הי' מצד חיוב המזל כנ"ל ע"כ אמרו בלבם יחד אם איתא שבזכותא תליא א"כ מי לנו גדול מאברהם דנפיש זכותיה ביותר ולמה אינו מוליד אלא ודאי שכל העולם מתנהג על צד הטבע המזלות. ולפיכך הי' תחילת הקלקלה שאמרו אברהם פריד' עקרה אינו מוליד ר"ל כוונתינו הוא לטובה שאין אנו רוצים להיות תחת חיוב המזלות וא"ת מאן יימר שכן הוא לפיכך באו לאמת דבריהם ואמרו הביטו אל אברהם שהוא פרידה עקרה אינו מוליד וזאת היא הראיה הברורה שהעולם מתנהג על צד הטבע וזהו שהתרעמו ג"כ על ה' אלקינו ה' אחד ר"ל שכל תרעומתם הי' לפי שהוא ה' אלקינו ה' אחד וכולם בראם עליונים ותחתונים וא"כ למה ימשול בעליונים ולא בעולם התחתון הזה וז"ש לא כל הימנו לברור לו העליונים ר"ל שלקח לחלקו להנהיג העליונים לבד שהם המלאכי' וליתן לנו התחתונים שהם הכוכבים והמזלות שהם תחתונים מן המלאכים כנודע ולכך התרעמו על שני דברים אלה ביחד על אברהם. ועל ה' אלקינו והקדימו אברהם. להקב"ה ר"ל שמכח אברהם שהוא פרידה עקרה גרמה להם ג"כ לדבר על ה' אלקינו כי ע"י אברהם ראו וידעו שכן הוא הדבר וכדי להוציא מלבן טעותם שהרי הקב"ה משגיח ג"כ בתחתוני' אלא שמצד מעשיהם מסר אותם תחת המזלות והם חשבו שדרכו הוא בכך ולפיכך לפי שעה וירד ה' לראות את העיר וגו' ואף על פי שהי' יכול להביט משמים מכל מקום ירד לראות להודיע שהוא דר ג"כ עם התחתונים והשגחתו עליהם ואעפ"י שלא היו ראוי לכך כי לא קבלו וקיימו התור' מ"מ השעה הי' צריכ' לכך להודיע שהוא הקב"ה משגיח עליהם אלא שמעשיהם גורמין. ובזה יובן ג"כ מדרש תימה בילקוט תהלים דצ"ט ע"ב וז"ל לא ישבתי

עם מתי שוא מדבר באברהם מתי שוא אלו דור המגדל באו ואמרו לאברהם בא וסייענו שאתה גבור ונבנה מגדול וראשו בשמים אמר הנחתם מגדול עוז שם ה' ואתם אומרים נעשה לנו שם מה עשה הקב"ה הפיצם והקב"ה משקיף עליהם ורואה אותם שנ' משמים השקיף על בני האדם וגו' אין עושה טוב אין גם אחד שלא הי' אברהם עמהם שנ' אחד הי' אברהם עכ"ל וקשה מה ראו לאברהם לומר לסייעם וכי לא היו גבורים כמוהו ועוד באמרו משקיף ורוא' כפל למה לי ואם נאמר שהשקפ' היא מרחוק וראיי' היא מקרוב כנודע יקשה מה הגיד לנו בזה ועוד באמרו שלא הי' אברהם עמהם ומביא ראיי' לסתור אין עושה טוב אין גם אחד משמע שגם אברהם הנקרא אחד לא הי' גם כן עוש' טוב. אבל הוא הדבר שדברנו שכל כוונתם הי' שלא רצו להיות תחת חיוב הכוכבי' והמזלות וטעו. שהקב"ה אינו משגיח בתחתונים וטעותם בא להם ע"י אברהם והם לא ידעו שלא היו ראוים מצד מעשיהם לכך ומעשיהם הרעים סלקו השגחת הקב"ה מעליהם ואע"ג שאברהם הי' צדיק ומ"מ הי' מזלו מחייב הטעם הוא כנ"ל שלא קיים כל התורה אבל אח"כ כאשר קיים הוציאו הקב"ה מתחת המזלות ולכך נ"ל שהוצרך הקב"ה להפיצם אז תחת ע' שרים כמ"ש בפרקי דר"א שהקב"ה בדור הפלג' הפיל גורלות ופזרם לע' שרים וישראל לקח לחלקו כי במדה שמדדו מדד להם הם כפרו ואמרו שהקב"ה אינו משגיח ואינו מנהיג התחתונים לפיכך נעקרו ונמסרו תחת השרים שהם מצד הכוכבים והמזלות כנודע ואע"פ שגם אברהם חשב זאת בלבו כנ"ל מ"מ לא הוציא מחשבתו למעש' אלא חקר בחקירות ואמר שמא כך או כך הוא ואחר החקיר' נודע לו האמת שהקב"ה הוא משגיח ולכך לקחו הקב"ה לחלקו ולפי שטעותם הי' ע"י אברהם לפיכך אמרו לאברהם בא וסייענו ר"ל אתה הוא המסייע לנו לעשות בנין זה כי בך אנו רואין שאנו נמסרין תחת המזלות וז"ש שאתה גבור ר"ל אתה גבור המתגבר על יצרו ואתה צדיק ואם איתא שהקב"ה משגיח בתחתונים מצד מעשיהם א"כ למה מסר אותך תחת חיוב המזל ולפיכך בא וסייענו והשיב להם אברהם הנחתם מגדול עוז שם ה' ואתם אומרים נעשה לנו שם ר"ל ודאי אם הייתם צדיקים גמורים דבוקים בהקב"ה ע"י תורתו ודאי הייתם ראויי' לעשות לכם שם כמלאכים ולהיות תחת ממשלת הקב"ה אבל אתם הנחת' אותו והלכתם אחר ההבל וא"כ אין אתם ראוים להיות תחתיו אלא תחת כוכבים ומזלות ולפיכך מסיי' המדרש מה עשה הקב"ה הפיצם ר"ל עשה להם מדה כנגד מדה אחר שעשו שלא כדין שלא להיות תחת כוכבים ומזלות שליטת השרים העליונים לפיכך הפיצם וסלקם לע' שרים, וא"ת אדרב' בזה נתחזק' טענתם והי' להקב"ה להראות להם שהוא מנהיג גם התחתונים לבל ישובו לכסל' לפיכך בא בעל המאמר כמתרץ קושיא זו ואומר והקב"ה

משקיף עליהם ורוא' אותם שנ' השקיף וגו' ר"ל בתמי' הרי הקב"ה הי' משקיף עליהם מרחוק כמש"ה משמים השקיף וא"כ למה הי' רואה אותם שהראי' היא מקרוב ולמה עשה ככה לראות מקרוב ולירד משמים לראות העיר והמגדל אלא ודאי כוונת ירידתו הי' להראות להם שטעו בדבר והשגחתו הוא גם בתחתונים ולפי שעשו מעשה בפועל לפיכך הפיצם שיהיו תחת חיוב המזלות ולפי האמת אין עושה טוב אין גם אחד אברהם שלא הי' עמהם ומלח עמהם דייקא ר"ל שבאמת אפילו אברהם הנק' אחד לא היה גם כן עושה טוב כי הוא היה מהרהר כמותם אלא שלא היה עמהם להודות. לדבריהם כי אחר שחקר בעיון רב הכיר את בוראו אבל הם לא שתו לבם לחקור היטב ולכך הוציאו אח"כ הקב"ה מתחת חיוב המזלות והוליד בנים בארץ ישראל ובזה תבין למה שינה הקב"ה מזלו והוליד בארץ ישראל ולמה לא נעשת זאת בח"ל כמו שאמרו רבינו ז"ל לך לך כאן אי אתה זוכה לבנים אלא כשחלק הקב"ה הגבולים והאומות כנ"ל בשם פרקי ר"א נפלו ישראל לחלקו וחלק גביל א"י כמ"ש שם וחלק ח"ל נשתייר בחלקו שרי האומות שהם מושלים מצד המזלות ולכך כל זמן היותו בח"ל תחת ממשלת השרים הרי הוא כמי שהיה תחת חיוב המזל ומצד חיוב המזל א"א היה לו להוליד בנים עד בואו אל הארץ הנבחרת אשר ה' דורש אותה ואז הוליד:

(ג)

במדרש פ' לך לך ר' עזריה פתח רפאנו את בבל ולא נרפאתה עזבוה ונלך איש לארצו רפינו את בבל בדור אנוש ולא נרפאתה בדור המבול עזבוה בדור הפלגה ונלך איש לארצו ויאמר ה' אל אברם לך לך עכ"ל וקשה מה הגיד לנו הכתוב בזה אם זאת היה כוונתו ומה ראה לסמוך הליכת אברהם לג' דורות אלה ולהבין זאת נבאר תחיל' מד' רבה פ' שמות וז"ל למה הרעות לעם הזה אמר משה רבש"ע נטלתי בידי ספר בראשית וקראתי בו דור המבול האיך נדונו מדת הדין היתה ושל סדומיים האיך נדונו מדת הדין היתה דור הפלגה האיך נדונו מדת הדין היתה ומה עשו לך העם הזה א"ת בשביל אברהם שאמר במה אדע ואמרת כי גר יהיה זרעך הרי ישמעאל וכו' ויש לדקדק למה תלה משה שאלת למה הרעות וגו' בדין דורות האלו אבל דע ביאור הענין כי מביא האר"י זללה"ה וגם בעל עשרה מאמרות בחלק ג' מחיקור הדין פכ"ב בענין שעבוד מצרים שהיה לכפר עון דורות האלו ובמה שחטאו נפרע להם לישראל במצרים כי שתל הקב"ה דורות אלו בדור שהיה במצרים ואנחנו במצרים עונותיהם סבלנו וכנגד מה שבדור אנוש הציף הקב"ה שליש העולם היה גזירת היאור ונגד דור המבול שלא שמשו אז המאורות עלטה היו לו למשה במאסר התבה כאלו שמש וירח קדרו וכאלו הוכה בסנוירים כאנשי סדום ונגד

דור הפלגה אשר אמרו הבה נבנה בלבנים הוצרכו להיות בקשה שעבוד חומר ולבנים ע"ש יותר בארוכה. והנה כבר נודע ומפורסם בתורה דין דורות הללו שענש הקב"ה כל אחד ואחד לפי חטאו ובעונש הראוי לו דור המבול במים מפני שהם קלקלו בגלגול עין הדומה למים כדרז"ל בפרק חלק ועוד טעם כמ"ש בעל מגלה עמוקות מפני שהם חטאו באשת איש שמיתתה היה ראויה להיות בחנק ומי שנתחייב חנק טובע בנהר ודור אנוש שהציף שליש של עולם נ"ל טעם לשבח כי אמרו בזוהר שבימיו התחילו להשתמש במלאכים ועשאום לע"ז כמו שהאריך מזה במורה נבוכים והביא ג"כ בעל שני לוחות הברית בפ' כי תשא ונודע הוא כי מלאך הוא שליש של עולם כמו שארז"ל בפסוק וגויתו כתרשיש לכך נ"ל שהציף הקב"ה בימי אנוש שלישי של עולם מדה כנגד מדה דור הפלגה שנתפזרו מסוף העולם עד סופו כדרז"ל פיהם הכשילם פן נפוץ ובזה חטאו ובזה נענשו סדומיים באש הטעם כמ"ש במד' הנעלם פ' בראשית לפי שקב"ה כרת ברית ע"י אש שיעמוד העולם והם עברו על הברית לפיכך מאש יצאו והאש תאכלם ע"ש יותר מילתא בטעמא ואמרו רז"ל בסנהדרין בפסוק ונקלה אחיך לעיניך כיון שנלקה מיד אחיך הוא וא"כ דורות הללו שכבר קבלו דינם הראוי להם לא היו ראוים לעונש יותר והיו צדיקים וזה היה טענת משה על ישראל למה הרעות לעם הזה נטלתי בידי וכו' מה עשו לך העם הזה ר"ל דבשלמא בלא זה י"ל שאתה זוכר להם הראשונות אשר חטאו בהיותם בחיים חיותם בדורות מבול אנוש הפלגה סדומיים. אבל עכשיו שנטלתי בידי ספר בראשית וקראתי בו דור המבול היאך נדונו ובאיזה עונש וראיתי שמדת הדין היתה רצה לומר לפי הדין היו ראוים דווקא לעונש זה וכן הפלגה וסדומיים וא"כ אחר שקבלו כבר עונשם עתה כשבאו בדור הזה שבמצרים כבר הם צדיקים וטהורים מזוהמת טומאתם וקשה לי רבש"ע מה עשו לך העם הזה ששעבדתם בשיעבוד הקשה והמר הזה כי דורות שיבואו אח"כ יראו עונשם ודינם שכבר קבלו ודאי יאמרו בפיהם ח"ו שהתעוותו אנשי חיל ולכך לא הזכיר אנוש כי בספר בראשית לא נאמר שהציף בימיו שליש עולם ואם תאמר בשביל אברהם שאמר במה אדע ואמרת כי גר יהיה זרעך הרי גם ישמעאל ר"ל שהוא ג"כ נקרא זרע והנה קב"ה ששעבד ישראל ולא בני ישמעאל בודאי הנועם הוא מפני שישמעאל לאו בכלל זרע נחשב כמ"ש רז"ל על פסוק כי ביצחק יקרא לך זרע והנה ע"פ זה יובן מד' תימה בעקידת יצחק בפ' וירא וזה לשונו אמר השטן לאברהם שוטה מובדות לבך בן שנתנו לך למאה שנה אתה רוצה לשחטו עכ"ל וקשה אחרי שרחמי האב על הבן מה לי שנולד למאה שנה או פחות מזה ועם הנ"ל יובן כי איתא במד' ילקוט פ' וירא בעקידת יצחק אמרו מלאכי השרת רבש"ע יחיד נשחט וכו'

שבועת כה יהיה זרעך מה תעשה לה מיד ויאמר אל תשלח ידך אל הנער והנה אברהם ידע ג"כ זאת כמ"ש ואני והנער נלכה עד כה וארז"ל לידע מה יהיה בנבואת כה יהי' זרעך וא"כ קשה מה עלה בלבו ונ"ל דאברהם היה סבר שגם ישמעאל בכלל זרע ובו יקויים הבטחת כה יהיה זרעיך והנה השטן רצה להוכיח לו שישמעאל לאו זרע ואי אפשר לישחט את יצחק כי דע מ"ש במגלה עמוקות אופן קע"ב שבלידת יצחק הוצרך אברהם להיות דווקא בן מאה שנה לתקן ג' דורות מבול אנוש הפלגה ר"ת מא"ה. ולכך אמר לו השטן בן שנתנו לך למאה שנה אתה רוצה לשחטו ר"ל דבשלמא בלא זה היית אומר שהבטחת כה יהיה זרעיך יכול להתקיים ע"י ישמעאל שגם הוא זרע יחשב אבל עכשיו שנתנו לך את יצחק למאה שנה וקשה למה וצ"ל לתקן דורות הנרמזי' במאה וא"כ קשה למה יהיה השעבוד במצרים הנתבשרת כבר עליו במראה בין הבתרים אחרי שכבר נתקנו וצ"ל בשביל אברהם שאמר במה אדע ונתבשר אז כי גר יהיה זרעיך ואם איתא שגם ישמעאל הוא בכלל זרע יחשב מן הראוי שגם הוא יהיה שם לגזירה שוה עם בני יצחק אלא ודאי כלאו זרע יחשב וא"כ כה יהיה זרעיך א"א להתקיים אלא דווקא ע"י יצחק ואיך אתה רוצה לשוחטו. ובזה נבא אל ביאור המד' שהתחלנו רק דע מ"ש במד' ויאמר ה' אל אברם לך לך רמז רמז לו שיוליד בן למאה שנה כמנין לך לך. וז"ש רפינו את בבל בדור אנוש ולא נרפאתה בדור המבול עזבוה בדור הפלגה וכל זה בשביל חטאם שגדלה עד לשמים ועם כל זה לא נתקנו אלא עד עת בוא דברו ונלך איש לארצו ויאמר ה' אל אברם לך לך שרמז לו שיולד לו בן למאה שנה ובזה נתקנו אלו הדורות על תיקונם ובזה תבין למה אינו חשיב הסדומיים כי במאה שנה לא נתקנו אלא מבול אנוש הפלגה הנרמזים במאה ולכך מביא ראיה על ונלך לך לך דלפום ריהטא ונלך הוא לשון רבים אבל לא בא לדרוש אלא המספר העולה למאה ולך לך ונלך הם שוים במספר מאה:

(ד)

במדרש ילקוט פ' לך לך וז"ל ונתתי לך ולזרעך אחריך וגו' אם בכך מקיימין את המילה אהיה להם לאלוה וכו' שאם מקיימין בניך את המילה הם מקבלים אלוקותי ואם לאו אין מקבלין אלוקותי עכ"ל וצריכין אנו ליתן טעם לשבח מה ענין קבלת המילה אצל קבלת אלוקות ולהבין זאת נבאר מאמר תמוה בפרקי ר"א פמ"ח וז"ל א"ר נתנאל ראו אבותיו של משה תוארו כמלאך אלקים מלו אותו לשמנה וקראו שמו יקותיאל עכ"ל וקשה מאי רבותא שמלו אותו ועוד אחר שז' שמות היו למשה הנודעים ולמה קראוהו עכשיו יקותיאל שארז"ל שבשביל זה נקרא שם זה שקוו ישראל לאל בימיו אבל דע ענין פלאי בסוד המילה מה ענינה כי מביא בעל הפליאה שענין המילה שנצטוה לאברהם

הוא כי הקב"ה כל מה שברא בעולמו בהמות חיות ועופות וכו' עשה הבדל ביניהם איזה אסור ואיזה מותר וכו' הם הסימנים הכתובים בפרשת שמיני. אך במין האדם לא עשה הבדל בין זה לזה. כי כולם נראים אדם בלי שום הבדל. לכך צוה הקב"ה לאברהם לעשות המילה להיות הבדל ביניהם. ואין לומר שיעשה הקב"ה הבדל אחר ביניהם ושינוי צורתם א"כ יאמרו ח"ו שיש שתי רשויות זה ברא אלו וזה ברא אלו עכ"ל. ונ"ל שזה גילה לנו איוב באמרו מי יתן טהור מטמא לא אחד ר"ל מי גורם שנתן הקב"ה לאברהם המילה הטהורה והפרישו מן הערלה ואם הטעם הוא שיהא הבדל בין אדם לאדם. ותיפוק לי' שיעשה לו צורה אחרת ותירץ לא אחד ר"ל היו הבריות ח"ו טועים ואומרים שאין כביכול אחד בשמים ומי שברא אלו לא ברא אלו וכו'. ולכך הוצרך ליתן ההבדל בדבר המילה והנה דבר זה גילה לנו משה ג"כ בתורה בסוף פ' שמיני דחשיב שם סימני טהרה וטומאה בכל הנבראים והפסיק ביניהם ואמר אני ה' המעל' אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים וגו' וחוזר לענין הראשון ואמר זאת תורת הבהמה והעוף וכל נפש החיה הרומשת במים וגו' להבדיל בין הטמא ובין הטהור וגו' וסמך לי' אשה כי תזריע וילדה זכר וגו' וביום השמיני ימול בשר ערלתו ולפום ריהטא אין לפסוקים אלה חיבור וקישור אבל הוא הדבר שדברנו כי אחרי שגילה לנו התור' בל סימני טהרה וטומאה בכל הנבראים כמש"ה זאת תורת הבהמה והעוף וגו' וקשה למאי הילכתא ואומר הכתוב להבדיל בין הטמא ובין הטהור כי על ידי הסמנים יהי' הבדל להכיר איזה מין הוא טהור או טמא אך קשה התינח בבעלי חיים במין אדם מאי איכא למימר ובא תכתוב כמתרץ ואומר אשה כי תזריע וילדה זכר וגו' ביום השמיני ימול בשר ערלתו וע"י זה יהי' הבדל זה באדם אך כדי שלא יאמרו מה ראה הקב"ה לעשות הבדל בזה ולא הבדיל בשינוי הצורה לפיכך קודם סיום ענייני הסימנים הנזכרים הפסיק בעניינה ואמר אני ה' המעל' אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים כי בא להקדים תירוץ קודם הקושיא שכל ענין הקב"ה שהוציא ישראל ממצרים לא הי' אלא שיכירו שהוא אלקיהם ואין זולתו ואם הי' הבדל אחר ביניהם בשינוי צורת היו הבריות טועים כנז' לפיכך פעל ועשה קורא הדורות מראש ליתן הבדל בבעלי חיים בסימנים הנזכרים בפ' וזאת תורת הבהמ' והעוף אבל באדם אין לו לעשות הבדל אחר אלא כאשר ילדה זכר ימולו בשר ערלתו. והנה הקב"ה לא רצה לשנות הצורה באדם שלא יטעו ח"ו הבריות בשתי רשויות אבל אם אירע לפעמים שינוי בצורות אדם משאר מין האדם יש ח"ו מקום לטעות בזה. וגם אדם בזה יש לומר שאין צריך למהלו כי זיל בתר טעמא המילה היא לעשות הבדל והרי כבר יש לו הבדל ושינוי בצורתו. והנה זה היה רבותא אצל משה

כאשר נולד ונשתנה פניו שלא היה דומה לצורת אדם כלל אלא ראו אבותיו של משה פניו כמלאך אלקים ומלו אותו ר"ל אפי' הכי מלו אותו ליתן הבדל בו ולא זו בלבד אלא קראו אותו גם כן יקותיאל שקוו ישראל לאל בימיו ר"ל אע"פ שהיה כאן מקום לטעות שח"ו שתי רשויות יש מ"מ ישראל קוו לאל אחד יחיד ומיוחד בימיו כי מה שנשתנה צורתו לא היה אלא מצד חשיבתו שהיה נשמתו אצילה ממקום הרמה ודי בזה וזכור אזכרנו עוד בעמוד הרביעי תורת משה יעוין שם ובזה תבין פלוגתת רז"ל בחלק חד אמר אדה"ר מין היה וחד אמר משוך בערלתו הי' ולא פליגי אלא תנא בתרא לטפויי קאתי כי מ"ד מין הי' מאמין בשתי רשויות כמ"ש רש"י שם קשה איך לא הביט בברית שעל בשרו ומזה הי' לו ללמוד שאחד אלקינו בשמים ובארץ כי אחרי שעשה הבדל זה ולא הבדל בשינוי הצורה ודאי שיכירו וידעו כל הבריות אחדותו יתברך לכך בא כמתרץ ואומר מושך בערלתו הי' ר"ל ודאי אם הי' הברית בבשרו הי' מביט ומבין אבל נמשך בערלתו הי' ולא הי' לו ממה ללמוד ובזה בא אל ביאור מה שהתחלנו אם בניך מקבלין המילה מקבלין אלוקותי כי אם הם יקבלו יהי' קשה להם למה צוה לנו קב"ה זאת אם להבדיל בין אדם לאדם ותיפוק לי' שהי' לו לשנות הצורה כי זה היא הבדל הניכר לעין כל אלא וודאי שכוונתו הוא להודיע שהוא אחד יחיד ומיוחד ואם כן בוודאי יקבלו אלוקותי כי על ידי המילה יוודע להם הדבר בזה אבל אם לא יקיימו המילה ויהיו משוכים בערלתם לא יהי' להם ממה ללמוד אלוקותי ובוודאי לא יקיימו ח"ו אלוקותי ובזה תבין ג"כ מנהג ישראל שהיא תור' לומר עלינו אחר המילה ויש אצלינו בזה שני טעמים חדא כי נודע הוא שענין המיל' היא כדי שכל איש ישראל יהי' חתום בשם שדי כמו שכתבו חכמי האמת כי כאשר ירים אדם שתי זרועותיו למעל' וראשו היא באמצע הוא דוגמת שי"ן ובפשט ידו אחת בקו המישור וישפיל ידו אחת למט' הוא דוגמת דל"ת ומאחר שמוהלין אותו מתגלית היוד ולכך אחר שנימול התינוק אנו אומרים עלינו וגומר על כן נקוה לך ה' אלקינו וכו' לתקן עולם במלכות שדי ר"ל על כן שמלנו התינוק הזה וע"י זה נתגלה בתינוק זה שם שדי ג"כ אנו מקוים ומצפים שגם אתה תתקן גם כן העולם במלכות שד"י דייקא וטעם שני נ"ל עם מ"ש לעיל שהיא לגלות אלקותו ית' שהוא יחיד ומיוחד ולכך אחר שמלו התינוק אומרים עלינו וגו' וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד ר"ל וידעת היום הזה שמילת בשר ערלה מה עניינה שהיא להבדיל בין אדם לאדם ויקשה לך ולמה הקב"ה אינו משנ' הצורה ובודאי והשבות אל לבבך תשוב' ניצחת שהכוונה היא להודיע לבני האדם כי ה' הוא האלהים

בשמים ממעל ועל הארץ מתחת ואין עוד רשות אחר ח"ו לומר זה ברא אלו וזה ברא אלו ולכך אינו רוצה לשנות הצורה אלא עשה הבדל בענין המילה לבד:

(ה)

במדרש רבה פ' וירא ז"ל וירא אליו ה' באלוני ממרא לבקר את החולה א"ר חמא בר חנינא יום ג' למילתו היה והוא יושב פתח האוהל פתח טוב פתחת לעוברים ושבים פתח טוב פתחת לגרים וכו' האוהל שאלולי אתה לא בראתי גלגל חמה שנאמר לשמש שם אוהל בהם עכ"ל:

והנה מאמר הזה אינו נמצא כן בסדר במד' אלא סדרתיו לפי סדר הכתוב ובודאי דרז"ל הם כדרבונות וכמסמורות נטועים ויש לחברם ולקשרם יחד כי כל אחד ביאר קצת מפסוק לפי חלק נשמתי שקבלה מהר סיני והדברים הם מקושרים ומחוברים יחד מרועה אחד כי קשה מה בא ר' חמא נלמד שהיה יום ג' למילתו והנה שמעתי מרבותי דבר נאה ומתקבל קצת תירוץ על זה כי ארז"ל בב"ב על פסוק וה' ברך את אברהם בכל מרגליות טובה היתה תלויה בצוארו של אברהם אבינו וכל חולה שהיה רואה אותם נתרפא ולאחר מותו תלאו בגלגל חמה והקשו שם בתוספות ותיפוק ליה שבימי אברהם אבינו לא היה חולה ותירצו חולה של מכה מיהו הויא. והנה רבי חמא בר חנינא היה קשה לי' קושית התוספות למה וירא אליו אי לבקר החולה והלא בימי אברהם לא היו חולה ובא לתרץ כתירוץ התוספות ואומר יום ג' למילתו היה והיינו חולה של מכה ולא חולה טבעית עכ"ל ודברי פי חכמים חן אבל קשה למה נחית למניינא באומרו יום ג' למילתו היה ועוד קשה גם לדברי התוספות שחול' של מכה היה וא"כ קשה איך היה אברהם רופא ולא לו למה לא הסתכל במרגליות הטוב' התלוי' בצוארו וסבל צער וכאב חנם וכדי ליישב קושיא ראשונ' נראה לי שהוא על דרך מה שאמר רבינו זכרונם לברכה בגמ' דברכות האי מאן דחליש יומא קמא לא לימא מידי כי היכי דלח ליתרע מזליה למחר תיפוק ולכרוז כי הא דרבא יומא קמא אמר טרוקו גלי למחר אמר פוקו ואכרזו רבא חלש רבא חלש וכו' והנה קושיא זו קשה לרבי חנינא ובא ומתרצה כי הפסוק אומר וירא אליו לבקר החול' והוא יושב פתח האוהל והיה קשה לו בתמיה ר"ל אם היה חולה איך היה יושב פתח האוהל שהרי דרך החולה הוא לצוות שיסגרו הדלתים בעדו ואברהם יצא לחוץ ישב בפתחו שיראו הכל שהוא חולה לכך בא כמתרץ ואמר יום ג' למילתו היה ר"ל דודאי אם היה יום שני לחולייתו אין כאן מיחוש משום אתרע מזליא כ"ש הכא שהיה יום ג' ואליבא דכולו עלמא ליכא למיחש למידי אבל עדיין הקשיות הראשונות במקומם עומדת וכדי ליישב אקדים ענין נחמד ונעים מה שהסכימו חכמי החמת הראשונים

ואחרונים ואנשי פיליסופי' ישראלים בענין המרגליות הטובה שהית' תלויה בצוארו של אברהם אבל הענין הוא ויזכרו ג"כ קצת הכותב בעין יעקב בגמ' דב"ב כי אברהם הי' הולך וגדול כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשה ותי' מכריז בצוארו ובגרונו שאין אלוק בעולם כאלהינו ואין בלתו והודיעו לכל הברואים ועשיית הטוב אשר באדם נקרא בשם אבן טוב ומדה הגונה וישרה והיתה תלויה בצוארו של אברהם אבינו ר"ל שאותו מדה הטובה היתה תלויה בצוארו כי היה מכריז בצוארו ובגרונו לבלתי עבוד עכו"ם ולאחר מותו שלא היה מי להודיע לבריות אחדותו יתברך שמו תלוהו בגלגל חמה ר"ל שתלאה הבחירה ההוא בגלגל חמה כי כל מי שרוצה להכיר אחדותו יתברך אי אפשר לו להכיר אם לא ע"י גלגל החמה שהיא חוזרת וסובבת ברקיע ומי שיודע מהלכה ותנועתה מכיר בוראו כמ"ש מזה לעיל בסי' א' ולפיכך כל חולה שרואה אותה מיד נתרפא כי אין חולה כחול' זה שאין יודע למי עובד וכמו החול' המוטל על ערס דוי בתוקף עליו הכאב יפרד מחיים אל מיתה כן האדם בהגשות אחרי השיא וההבל לעבוד עכו"ם מטה עצמו מדרכי חיים לדרכי מיתה ולפיכך חולה כזה כיין שהיה ריאה המרגליות הטובה הזו שהיה בצוארו של אברהם שהיה מכריז לפניהם ומביא להם ראיות מפורסמות מיד נתרפא ונדבק בדרך עץ החיים כי באור פני מלך חיים עד כאן תוכן עניינם ובזה יתורצו כל הקושיות הנזכרים כי גם לבעל המאמר הנ"ל הי' קשה קושיא הנ"ל למה וירא אליו ה' אם לבקר החולה שהיה יום ג' למילתו והיה כאבו ביותר כמש"ה ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים תיפוק לי' שהי' מרגליות טוב' תלויה בצארו וכל חילה שהיה רואה נתרפא והי' לו לאברהם להביט ג"כ בה ולרפאות מחליו לפיכך בא בעל המאמר כמתרץ ואומר שאל תחשוב שמרגליות זו היא כפשוטו אלא ענין המרגליות הזו והוא יושב פתח פתח טוב פתח לעוברים ושבים פתח טוב פתח לגרים שהיה אברהם אבינו ע"ה מכריז בצוארו והראה להם בראיות ברורות תכלית אלקותו ית' ודבר זה יקרא אצלו מרגליות טוב' תלוי' בצוארו כי פעולה טובת זו המכונה בשם אבן טוב ומרגליות לא היה עושה בשאר אברים אלא בצוארו ואם תאמר מי הי' העד האמיתי על דבריו אחרי שאנשי דורו לא האמינו תחילה באלוהות ובאיזה מופת אמיתי נצחם לכך אמר אוהל שאין אוהל אלא שמש אמר הקב"ה בשבילך בראתי גלגל חמה ר"ל בשבילך להיות לך לעד המסייע בראתי גלגל חמה כי ג"כ הגלגל חמה מודעת לבריות שאין כאלוהותי כמו שאתה הכרזת בצוארך ולכך אומר לשון פתח פתחת ר"ל שבאמת גלגל חמה הוא מודעת זאת אבל הם לא שמו על לבם זאת אלא אתה הוא הפותח ומשם ואילך נתפרסם הדבר לכל הברואים אף לאחר מות אברהם אבינו כי אז תלאה בגלגל חמה לאמת דבריו כנזכר:

(1)

בציוני פ' יתרו וז"ל כשעלה משה למרום בקשו מלאכי השרת לפגוע בו אמר הקב"ה למשה חזור להם תשובה אמר משה והלא מיכאל שר הגדול שלכם אכל אצל אברהם בשר בחלב עכ"ל וקשה למה פרט דווקא מיכאל הלא ויאכלו כתיב לשין רבים שגם גבריאל ורפאל אכלו ואם נאמר שלא אכלו אלא נראו כאוכלים לא הי' ג"כ לפרוט את מיכאל ועוד שהרי דבר שאסרה לנו תורה אפי' משום מראית עין אסור ובפרט גבי בשר בחלב דאסרו להעלות על שלחן אחד משום מראית עין והנה מה שפרט מיכאל ולא גבריאל צריך לומר על דרך מה שאמר בעל נפש החכמה והרקנטא בענין טעם איסור בשר בחלב שהוא דבר אכזריות לחלוב הבהמה ובאותו חלב היוצא ממנה לבשל בנה ולהורגו ולכך כתיב לא תבשל גדי בחלב אמו ר"ל אחרי שהיא אמו של גדי אין ליקח חלבה ולהמית בנה כי הוא אכזריות גדול ביותר מאם היה מבשל בחלבה גדי אחר והטעם כי התורה הוא תורת חסד על לשונה ואין דרך החסד לנטות אחר הדין והאכזריות והנה נודע שמיכאל הוא שר החסד שר המים וגבריאל שר האש כולו דין ולפי ששמאי הוא משורש גבריאל והלל הוא משורש של מיכאל כמ"ש בזוהר חדש לכך נ"ל שהיה הלל עניו ביותר ואיש חסד ושמאי היה קפדן ביותר חמתו בערה כאש בוער ונ"ל שמטעם זה כתב בעל סודי רזא שמיכאל איהו מלמד עם תינוקות שנאמר כי אם מיכאל שרכם העומד על עמך לא נאמר אלא בני עמך לומר לך שהוא מלמד עם התינוקות והטעם כפי הנזכר כי אחרי שמדתו מדת חסד לו נאה ויאה להיות מלמד עליהם ולא גבריאל שהוא מצד הקפדנות ולא הקפדן מלמד ולפיכך פרט משה את מיכאל שאכל בשר בחלב ולא גבריאל דזיל בתר טעמא למה אסור בשר בחלב משום שהתורה היא מצד החסד ובשר בחלב הוא מצד הדין הרי מדתו של גבריאל הוא כולו דין ומין במינו אינו חוצץ משא"כ מיכאל דאיהו שר החסד שאין דרכו לידבק בדין ואם כן למה עשה כזאת ואכל בשר בחלב ומה שפרט מיכאל ולא רפאל נ"ל ליישב ובזה יתיישב ג"כ קושיא גדולה וחזקה על אברהם שקיים כל התורה כולה ואיך נתן למלאכים דבר איסור ואם נאמר שסבר היה שהם ערביים הלא ענין אברהם שעשה פונדק והאכיל לעוברים ושבים כל עניינו היה כדי להחזירם למוטב ולאחר הסעודה אמר לברך למי שאכלו משלו ואיך האכילם ח"ו דבר איסור ומה גם שאסור לברך אחר אכילת איסור ובעל שני לוחות הברית תירץ על זה יעויין שם וגם לדרכינו יבואר היטב כי יש לדייק בפסוקים דכתיב ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר רך וטוב ויתן אל הנער וימהר לעשות אותו ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם וקשה אם כבר כתיב וימהר לעשות אותו מה

צריך לומר ובן בקר אשר עשה דוודאי לא יתן לאכול דבר שעדיין לא תיקן ועשה ועוד שרבינו ז"ל אמרו ששלשה היו בן בקר חד רך תרין טוב תלת וא"כ למה מתחיל הפסוק ומסיים בלשון יחיד ואל הבקר רץ אברהם וימהר לעשות אותו אבל ביאור הענין על דרך מה שאמר בעל חסד לאברהם חלק עין משפט נהר נ"א ענין פלאי בדבר הזה וז"ל אדם וחוה ידעו סוד קבורת מערת המכפילה שהיא מכוונת נגד גן עדן והשתדלו להיות שם קבורתם ומיום שנקברו שם אדם וחוה נסתמה פי המערה מפני הבריות שלא ידעו מעלת המקום ובאותו יום שהלך אברהם אל הבקר עם ישמעאל בנו ליטול ג' פרים ממקנה שלו הלך אחריו רפאל בנסתר ולאחר שנטל אברהם ב' פרים ונתן ביד הנער להוליכן והיה משתדל ליקח עוד הג' ונדמה לפניו רפאל לפר שלישי חשוב ומשובח וכו' וכשבא אברהם ליטלו היה הפר נשמט ובורח מעט מעט עד שהוליכו בפתח המערה ונפתח פתח המערה וכל זה בשליחותו של מקום וכשראה אברהם אדם וחוה קבורים והריח ריח גן עדן מיד ידע מעלת המקום וחמד להיות שם קבורתי ומיד נמסר הפר מאליו ביד אברהם ובהגיע לאהלו לא מצא אלא שנים והוצרך אברהם לברוא פר ג' על ידי שמות דספר יצירה כדי שלא יצטער בסעודת אורחים שאם היה חוזר אל המקנה היה עובר זמן הסעודה וזהו סיד הפסוק ובן הבקר אשר עשה אותו ובראו עכ"ל. והנה כל זה רמז בפסוק הקדום ואל הבקר רץ אברהם ר"ל בשביל בקר אחד לבד רץ אברהם כי אחד נשמט ממנו והוצרך לרוץ אחריו ואח"כ ויקח בן הבקר כי נמסר אח"כ בידו. רך וטוב ויתן אל הנער ר"ל אבל אותן שנים שהם רך וטוב אותן כבר נתן אל הנער ומסרם בידו כי שנים היו ביד הנער ואחד נמסר בידו ולפי שזה שנמסר בידו אח"כ נשמט לפיכך וימהר לעשות אותו לעשות דייקא שהוצרך לברוא אותו ע"י שמות דספר יצירה ולא היה לו פנאי לשהות ולילך למקנה שלא יאחר זיון סעודה וזהו לשון וימהר כדי שלא יאחר ולפיכך צריך לעשות אותו בשמות והנה החסיד בעל שני לוחות הברית בפ' וישב הקשה קושיא גדולה על משרז"ל ויבא יוסף את דבתם רעה שהגיד על אחיו שחשודין באבר מן החי ותולין עיניהם בבנות הארץ איך ח"ו עברו השבטים על זה ואם לא עברו איך הגיד יוסף עליהם שהרי הם שבטי יה כולם צדיקים ותירץ שנמצא בקובץ ישן שאברהם אבינו עשה ספר יצירה ומסרו ליצחק ויצחק ליעקב ויעקב לבניי וכו' ומצינו בגמ' דברא עגלא תילתא בכל ע"ש ע"י עסק ספר יצירה בצירוף השמות ובודאי זה הנברא ע"פ השמות ולא מצד התולדה אין צריך שחיטה וניתר לאוכלו בעודו חי וכך עשו השבטים ויוסף לא ידע וסבור שהוא הנולד מאב ואם ועוד איתא בגמ' רבא ברא גברי שדרי' לר' זירא ופירש"י ע"פ שמות מספר יצירה והנה יש שמות שמצירופם נולד זכר ויש שנברא נקיבה

ובראו השבטים בצירוף אותיות דספר יצירה נקיבה והיו מטיילין עמה ויוסף לא ידע מזה והיה סובר שהיא נקיבה מאב ואם והיה מודיע לאב שהם חשודים בעריות והם צדיקים היו עכ"ל. וטעם לדבר איך אכלו בהמה בלא שחיטה והדם בתוכה שהרי אפי' שהתירו להבריא לאכול מבהמה כל זמן שהיא מפרכסת לא התירו בלי שחיטה אלא שחיטה ועודנה מפרכסת קצת. והענין הוא כי בהמה כזו שלא נבראת מתולדות אב ואם מבשרם ודמם אין שם בשר ודם עליה כלל אלא רוח בעלמא ואין כלל עליה שום איסור הנהוג בשאר בשר כי אינו נקרא בשר ובריאת הנקיבה יוכיח שהיו מטיילין עמה והנה לפ"ז אברהם שברא בהמה ע"י ספר יצירה ונתן למלאכים לאכול עם חלב על בהמה כזו לא היה חייב משום איסור בשר בחלב שהרי בשר כזה אינו נקרא בשר כלל ולא נתערב מעולם עם חלב אך פן יאמר האומר הרי שלשה בהמות היו והאחת לבד נבראת ע"פ שמות ואיך האכיל השנים האחרים עם חלב שהרי הם בשר ממש לפיכך בא הכתוב לגלות ענין זה וגם לתרץ הקושי' זו ואומר ויקח חמאה וחלב ואת בן הבקר וקשה ואיך עבר אברהם על איסור בשר בחלב לכך בא כמתרץ ואומר אשר עשה ר"ל אותו בן הבקר אשר עשה בעצמו וברא ע"י שמות דספר יצירה שאין שם בשר עליו כלל אותו נתן לפני המלאכים בחלב אבל שנים האחרים שנבראו כסדר התולדות הנולדים מאב ואם ודאי לא נתן לפניהם ולא עבר אברהם ח"ו על איסור בשר בחלב ולכך לא שאל משה על רפאל איך אכל בשר בחלב שהרי רפאל הוא מרי דעובדא שראה וידע שכאשר נשמט הוא ממנו ברא אברהם ע"פ שמות וידע שאינו אסור לאכול בחלב אבל מיכאל שלא ידע האמת כי אין המלאכים יודעין מה שלא נמסר להם כמ"ש בזוהר פ' וירא בפסוק איה אשתך וא"כ לפי דעתו היתה זאת בשר ממש וא"כ איך עלה על דעתו לאכול עם חלב ובזה יובן מד' תימה בתנחומא וז"ל הלך שכם אצל יעקב א"ל הרבו עלי מוהר ומתן אני יודע שאברהם זקינה היה נשיא ואני נשיא הארץ א"ל לא נשיא נקרא אלא שור שנאמר ואל הבקר רץ אברהם ורב תבואת בכח שור ואתה חמור וא"א לחרוש בשור וחמור יחדיו עכ"ל. והנה מאמר זה לכאורה הוא מכחיש הידוע באמרו לא נשיא נקרא שהרי ידוע מש"ה נשיא אלקים אתה בתוכינו ומביא ראיה על דבר הרחוק מן השכל לומר שאברהם נקרא שור ועוד מי פתי יסור הנה להאמין שאברהם הוא שור מדכתיב ואל הבקר רץ אברהם וכי בשביל שרץ אחר השור נעשה גם הוא שור ועוד מה היה לו לומר לא נשיא נק' אלא שור ותיפוק ליה שנקרא גם כן נשיא ומדאיקרי ג"כ שור א"א לזווגם יחד עם נשיא שנקרא ג"כ חמור ועוד למה לי קרא ורב תבואת בכח שור שלפום ריהטא אין כאן מקומו ולהבין דברי חכמים וחידותם שכל דבריהם הם אמת וישר יש לנו לידע מה

ראה אברהם לקנות מערת המכפילה והקב"ה גזר וצוה שיקנה אותו כמ"ש לעיל שרפאל הראה לו המער' בשליחות של מקום ושם תהא קבורתו וכן יצחק ויעקב נקברים שם כי ארבע זוגות קבורין שם כנודע וגם מה ראו על ככה בני חת לקרוא אותו נשיא אלקים אתה בתוכינו וארז"ל מלך אתה עלינו במבחר קברינו קבור מתיך מה ענין המלוכה אל הקבורה זו שלא מצאנו שנקרא אברהם בפי הבריות מלך אלא עכשיו אבל ביאור אחד להם כי אדם הראשון חצב ועשה מערת המכפילה ועשה מקומה כמ"ש בפרק א' בהאריכות ונודע מ"ש בזוהר במדבר שאבות העולם הן הן תיקונו דאדם הראשון מצד חלק נשמותיהם אברהם תיקן נפש דאדם הראשון ויצחק רוחו ויעקב נשמתו ועל כן הוצרכו כולם להיות קבורים שם כי זה חלק אדם הראשון וכל הנשמות שהם מחלק אדם הראשון עצמו הם כולם מזומנים למלוכ' כי אדם הראשון כבר קבלו אותו כל הבריות למלך עליהם שמטעם זה כל המורד במלכות בית דוד אפילו יושב תחת מלך אחר הוא חייב מיתה כי אחר שקבלו כל הבריות להיות אדם הראשון מלך עליהם ודוד הוא אדם אי אפשר למרוד בו כמ"ש בעשר' מאמרות בחלק ב' ממאמר אם כל חי חלק א' ולכך נתן אברהם נפשו על ענין מערת המכפילה להשתדל לקנות מקום לקבורה שם אחרי שהוא אדם הראשון וראוי להיות שם קבורתו עם בת זוגו והנה כאשר בא לקנות המערה הכירו בו בני חת אחר שכל מגמתו על אודות המקום הזה ולא מקום אחר משים שהוא אדם הראשון לכך אמרו נשיא אלקים אתה בתוכינו וארז"ל מלך אתה עלינו כנז' ר"ל הלא אתה אדם הראשון שכבר המלכנו אותך בודאי לך נאה ויאה המקום הזה לפיכך במבחר קברינו קבור מתיך ולכך ארז"ל קבור מתיך מתים הרבה ר"ל לא די לשרה לבד המקום הזה מוכן אלא גם להרבה מתים ששם יהיו קבורים ד' זוגות כלל העולה מכל זה שכל ענין נשיאות ומלוכה לא זכה אברהם אלא ע"י שחמד מערת המכפילה וענין החמדה בא לו בשביל שרץ אחר הבקר ובא עד למערת המכפילה שהי' בשליחות כדי להראות לו מקום הזה ואנכי לא היה יודע מקום הזה כנ"ל וכנז' מזה בפר"א והנה ענין חמור החוי שהיה נשיא הארץ נודע לנו מכתבי האר"י כי שמו גרמה לו כי הוא היה מקליפת נחש הקדמוני לכן נקרא חמור החוי לשון חויא שהוא ניצוץ מקליפת נחש וכמו שחמור הוא קליפה גדולה השולטת ברקיע הטמא' כן הוא שלט למטה כי אין דבר למטה שלא יהי' כנגדו שר למעלה ולכך נ"ל שנק' נשיא הארץ לומר שיש עוד נשיא בטומאה שהוא בשמים והוא קליפת חמור ועל שמו נקרא חמור כי שם האדם אינו באקראי בעלמא מצד אביו ואמו שקראו לו כן כמו שסוברים הבריות אלא על שם ענייננו ומהותו נקרא והנה אפילו רשע גמור ויש לו שם המורה על טוב מורה שיש בו ניצוץ טוב וכן להיפוך ולכן

הראשונים שהיו יודעים סוד זה היו בודקין בשמות כמבואר כל זה בהאריכות בדברי פה קדוש מורינו האר"י זללה"ה. והנה בזה יתיישב מאמר הנ"ל כי שכם חשב לזווג זיווגים שני נשיאים ורוח לא יבא ביניהם חמור נשיא ארץ ואברהם זקינם נשיא והשיב לו אדרבה מאחר שהם שני נשיאים א"א לזווגם יחד וא"ת למה לכך אומר לא נשיא נקרא אלא שור ר"ל אמת אברהם נשיא היה כמ"ש נשיא אלקים אתה בתוכינו אבל לא בא לכלל נשיאות אלא שור ר"ל ע"י השור שכ' ואל הבקר רץ אברהם ובשביל שרץ אחר בקר הזה היה סיבה בשליחות הקב"ה שידע מקום מערת המכפילה ואז חמד לקנות אותו מערה והכירו בו שהוא אדה"ר ואז קבלוהו לנשיא ואם לא היה ענין השור הזה שרץ אחריו לא היה בא לכלל נשיאות כי מי יודע רוח אדם הראשין שיעשוהו לנשיא ולכך מביא עוד פסוק אחר לראיה ורב תבואת בכח שור ר"ל רב תבואות שזכה אברהם הן לידע מעלת המקום הזה להיות קבור שם הן להיות נשיא כל זה לא בא אלא בכח שור שרץ אחריו. ואתה חמור ר"ל ואתה שזכית להיות נשיא בארץ משום שאתה חמור הנמשך מקליפת חמור למעלה וא"כ שכל הכח נשיאות אברהם לא בא אלא מכח שור וכח נשיאותך מכח חמור ואיך אפשר לחבר שני כוחות אלו ביחד שכל עיקר איסור כלאים אינו אסור אלא שלא לחבר הכוחות ביחד כנודע:

(ז)

בגמרא דמנחות וז"ל א"ר יצחק בשעה שהחריב בה"מ מצאו הקב"ה לאברהם עומד בבה"מ אמר לו מה לידידי בביתי וכו' א"ל על עסק בני באתי א"ל בניך חטאו וגלו וכו' אמר ליה היה לך לזכור להם ברית מילה א"ל ובשר קודש יעברו מעליך עכ"ל. וקשה דהא גלות ישראל היה בשביל שעבדו ישראל במדבר ע"ז ועשו להם עגל ומסכה כמ"ש במד' איכה גלתה יהודה מעוני בחטא ע"ז כד"א קול ענית אנכי שומע וכן בזו"ח על אלה אני בוכיה על שאמרו אלה אלקיך ישראל וא"כ מהיכי תיתי זכות המילה יכפר על זה וא"ת שמצוה מכבה עבירה מ"מ למה זכר דוקא ברית מילה וכי לא היה להם זכות אחר ועוד בתשובת הקב"ה ובשר קודש יעברו מעליך למה קראה קודש דודאי כל המצות הם קודש אבל לא נקרא בהדיא קודש אלא שבת כמ"ש כי קודש היא לכם ועוד יעברו עברו מיבעי' למימר מעליך מעליהם מיבעיא למימר אלא דע שהויכוח שהי' ביניהם שבאמת אברהם ידע שישראל גלו בחטא שעשו עגל מסכה אך מכח המילה רצה אברהם להוכיח הוכחה גדול' שאין חטאם חטא והקב"ה דחה אותו בשני תירוצים שחטאם חטא ובדין גלו כי נודע ומרגלא בפומא דאינשי תשוב' שהי' להם לישראל שלא חטאו בעגל משום שלא היו מצווים בסיני ומ"ש הקב"ה אנכי ולא יהי' לך למשה לבד ציווה ולא

להם כמ"ש במד' כי תשא אבל דע כלל גדול שאין תשוב' זו מספקת כי אחרי שכלל הוא בידינו מדברי רבינו ז"ל בכל מקום דליכא מידי דלישראל שרי לעכו"ם אסור וא"כ אחרי שע"א אסור לבני נח וא"כ אף אם נניח שלא היו מצווין בסיני מ"מ חטאם ועונשם גדול מנשוא ואיתא בגמ' דסנהדרין פ"ד מיתות וז"ל כל מצוה שנאמרה לבני נח ונשנית בסיני לזה ולזה נאמרה ופריך והרי מילה שנאמרה לבני נח דכתיב ואתה את בריתי תשמור ונשנית בסיני וביום השמיני ימול בשר ערלתו ולישראל נאמרה ולא לבני נח ומשני ההוא למישרי שבת הוא דאתי ביום ואפי' בשבת וכו' ואיבעית אימא מילה מעיקרא לאברהם הוא דקא מזהר ליה רחמנא ואתה את בריתי תשמור אתה וזרעיך אחריך לדורותם אתה וזרעיך אין איניש אחרינא לא ופרש"י עיקר מצותה היא בסיני ומתחיל' לאו לבני נח ניתנה אלא לאברהם לבד ובגמ' דע"א פ"א וז"ל מנלן למחוסר אבר שאסור לבני נח שנ' מכל החי מכל בשר אמרה תורה הביא בהמ' שחיין ראשי איברין שלה והקשו שם בתוס' ובקדושין ד' מ"ו והא מצרכינן מן העוף ולא כל העוף למעוטי יבשה גפה ונקטע רגלה והשתא מיעוטא למה לי דמי איכא מידי דלישראל שרי לעכו"ם אסור ותירצו דאי לאו מיעוטא דמן העוף לאסור מחוסר אבר לישראל הוה אמינא דלבני נח מישתרי והכתוב בא לאסור לישראל אע"ג דגבי בני נח כתיב כדאמרי' פ"ד מיתות כל מצוה שנאמר' לבני נח ולא נישנית בסיני לישראל לבד נאמר' ולא לבני נח לכך חזר הקב"ה בסיני לאסור לשניהם משום דכל מצוה שנאסרה לבני נח ונישנית בסיני לזה ולזה נאמר' והנה קשה ע"ז שהרי הקשו ע"ז בגמ' והרי מילה וצ"ל שהתוס' סמכו על מסקנת הגמ' כנז' בשני התירוצים הנ"ל והנה זה היה הוויכוח בין הקב"ה ואברהם אברהם הקשה קושיות הגמ' והקב"ה השיב לו ב' התירוצים כי בראות אברהם שכלתה אליהם הרעה מאת המלך מלכו של עולם לגלותם בראש גולים ידע שודאי עון ע"א גרמה להם אלא לפי דעתו לא היה חטאם חטא שלא נצטוו בסיני ואי משום ליכא מידי וכו' זה היה רפיא בידו דאם כן מיעוטא דמן העוף לאסור מחוסר אבר לישראל למה לי כקושיות התוס' ואם כן למה גלו ישראל אלא ודאי הקב"ה סבר כתי' התוס' שלכך חזר ונשנה בסיני איסור מחוסר אבר לאסרו לבני נח משום שכל מצוה שנאמר' לבני נח ונישנית בסיני לזה ולזה נאמר' לפיכך בא בטענ' לפני הקב"ה ואמר רבש"ע תדע לך שאין הדבר כן כי היה לך לזכור ברית מילה שגם הוא נאמרה לבני נח ונישנית בסיני ואפ"ה לישראל לבד נאמר' וא"כ הדרי קו' התוס' לדוכתי' למה לי לאסור מחוסר אבר לישראל דהא ליכא מידי וכו' וצ"ל דאיכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסיר וא"כ אפילו שנאסר' ע"א לבני נח אין ליענש בניו על ע"ז אחרי שלא נצטוו בסיני ולמה גלית איתם והשיב לו הקב"ה אברהם טועה

אתה לעולם ליכא מידי וכו' ומחוסר אבר נשנה בסיני לאסור גם לישראל משום דכל מצוה שנאמר' לבני נח ונשנית בסיני לזה ולזה נאמרה ודקשה לך ממילה כקו' הגמ' הנה אימא לך שני תירוצים ובשר קודש יעברו מעליך חדא ובשר קודש יעברו ר"ל ובשר שהיא המילה אם יזדמן בזמן שהוא קודש דהיינו בשבת הנק' קודש כנזכר אז יעברו על השבת שהוא קודש וימולו ולכך חזרתי בסיני ועוד תירוץ שני מעליך ר"ל מה לך להקשות מעליך כי מה שצויתי בתחיל' המיל' לאו לבני נח צויתי אלא לך לבד ועליך לבד היה הציווי ולא על בני נח וכשצויתי בסיני לא מיקרי נשנה בסיני אלא עיקר הציווי הוא מה שהי' בסיני וא"כ בדין הוא שיגלו בניך:

(ח)

ובמדרש איכה דנ"ה ע"ב איתא בסיגנון אחר וז"ל בשעה שחרב ביהמ"ק בא אברהם לפני הקב"ה בוכה וממרט זקנו ותולש שערות ראשו ומכה את פניו וקורע את בגדיו ואפר על ראשו והי' מהלך בבה"מ וסופד וצועק אמר לפני הקב"ה מפני מה נשתניתי מכל אומה ולשון שבאתי לידי בושה וכלימה וכו' א"ל הקב"ה לאברהם בניך חטאו ועברו על כל התור' ועל כ"ב אותיות שבה הלא הוא דכתיב וכל ישראל עברו תורתיך אמר אברהם לפני הקב"ה רבש"ע מי מעיד בהם בישראל שעברו את תורתיך א"ל תבא תורה ותעיד בהם בישראל מיד באה התור' להעיד בהם א"ל אברהם בתי אתה באת להעיד בהם בישראל שעברו על מצותיך ואין לך בוש פנים מפני זכור יום שהחזירך הקב"ה על כל אומה ולשון ולא רצו לקבלך עד שבאו בני להר סיני וקבלוך וכבדוך ועכשיו אתה באת להעיד בהם בעת צרתם כיון ששמעה תור' עמדה לצד א' ולא העידה בהן א"ל הקב"ה לאברהם יבואו כ"ב אותיות ויעידו בהן בישראל מיד באו כ"ב אותיות באה א' להעיד על ישראל שעברו על התור' א"ל אברהם אלף אתה ראש לכל האותיות ובאת להעיד בישראל ביום צרתם זכרי יום שנגל' הקב"ה על הר סיני ופתח בך אנכי ה' אלקיך ולא קבלוך אומה ולשון אלא בני ואתה באת להעיד בבני מיד עמד' אלף לצד א' ולא העידה בהן. באה ב' להעיד בהם בישראל וא"ל אברהם בתי אתה באה להעיד על בני שהם זריזין בחמש' חומשי תורה שאתה נתונה בראש התור' הה"ד בראשית ברא אלקים מיד עמד' ב' לצד א' ולא העיד בהם. בא ג' להעיד בישראל א"ל אברהם ג' אתה באה להעיד בבני שעברו על התור' כלום יש אומה שמקיימה מצות ציצית שאת נתונה בראש אלא בני הלא הוא דכתיב גדילים תעש' לך מיד עמד ג' לצד א' ולא העיד כלום וכיון שראו כל האותיות שהשתיקן אברהם נתביישו ועמדו בעצמן ולא העידו בישראל עכ"ל. הנה המאמר הזה הוא מטייל ארוכות וקצרות והרבה ספיקות בו שאין להעלות' על הספר והמשכיל יבין. אך קשה

קו' כלליות מאחר דחזו ב' וג' שהאלף והתור' לא הועילו כלום בעדותם מ"ט אינהו עיילו שהרי מטעם זה שאר האותיות לא רצו להעיד ועוד וכי משוא פנים יש ח"ו בדבר שבודאי אם באו להעיד ודאי ידעו בעצמם שעברו ישראל על התור' וא"כ למה עמדו לצד וכבשו עדותן בשביל שקבלו טובה ע"י ישראל. אבל יבואר הכל בגזירת האל וזה הדרך אשר נלך בו כי יש ד' טעמים שמצדה היה ראוי שיחרב בה"מ ולכך באו אלו הד' להעיד על ד' עבירות כ"א על עביר' א' שכ"א תפס דעת א' ואברהם נצחם בתשובה נוצחת שאין להם עדות וראי' והוכיחם מניה וביה. טעם הא' בשביל חטא מרגלים שבכו בכיה של חנם וקבע להם הקב"ה בכיה לדורות כנודע. טעם ב' בשביל שעברו ישראל על מ"ש בתור' וגונב איש ומכרו וגו' והם גנבו את יוסף כמ"ש בזוהר איכה ובזו"ח וישב שעברו ושנאו אותו שנאת חנם. טעם ג' שעברו על אנכי ולא יהי' לך והמירו את כבוד' בתבנית שור ובשביל זה חרב בהמ"ק כמ"ש בזוהר איכה על אלה אני בוכיה על שאמרו אלה אלקיך. טעם ד' בשביל שהזהירם הקב"ה ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכלו ואמרו בזוהר בראשית דרמז להם דלא יקבלון ערב רב וביום אכלך ממנו שיקבלו ערב רב מות תמות שתי חורבנות והטעם כי כל הנשמות היו תלוים באדה"ר כנודע והזהיר אז להם הקב"ה והם קבלו ערב רב בצאתם ממצרים והנה כ"א תפס חטא א' התור' טעם הראשון והאלף טעם ב' והב' למדה טעם ג' והג' למדה טעם הד' הנז' ואברהם דחה את כולם כמו שיבא לפנינו בעזרת האל. ונתחיל תחל' מן התורה שהיא הראשונה ממגידי העדות. איתא במדרש ילקוט ר"פ שלח לך וז"ל ויתורו את ארץ כנען וכו' ראה הקב"ה שאין לישראל זכות שיכנסו לארץ נזכר ליצחק שנולד לאברהם בן למאה שנה ושרה בת צ' שניהם כמנין כנען עכ"ל וקשה אם זכותם גרמ' לבא לא"י למה פורט שנותם ומה ענין זה למרגלים אבל נ"ל כי ישראל לא היו ראוין לבא לא"י אם לא אחר תשלום ד' מאית שנה במצרים כמש"ה במה אדע כי אירשנ' ובאה התשובה כי גר יהי' זרעך וגו' ועבדום וענום ת' שנה וישראל לא היו במצרים אלא רד"ו שנה אלא שהקב"ה דילג על ההרים וקפץ על הגבעות בזכות אבות ודילג ק"ץ שנה כמ"ש במדרש ילקוט בא וז"ש ראה הקב"ה שאין להם זכות לאו בזכות מצות קא מיירי אלא זכות וטענה לנצח יושבי ארץ כנען ועל ידם לבא לגרשם מארץ ולישב שם כי האויבים היו יכולין לדחות אותם שעדיין לא הגיע העת כי יש עוד ק"ץ שנה להיות במצרים וכשנזכר הקב"ה זכות אבות יצחק כשנולד הי' אברהם ק' שנה ושרה צ' ומיד צירף זכות קץ שנה אילו ואילו על הקץ בזכותם הביאן לא"י ובזה יש ללמוד זכות על המרגלים שבקשו לחפור את הארץ אם הם גבורים כי ראו שודאי יעמדו כנגדם למלחמ' אחרי שלא הגיע העת לכבוש ואומר הקב"ה שלח לך וגו' ויתורו את ארץ

כנען דייקא ר"ל ילכו וילמדו למה נקרא כנען ואולי יבינו מדעתם שנקר' כן על שם שאני זוכר זכות אבות ומדלג על הקץ כנז' ועי"ז יתירו מדרכם ויאמינו בי ולכך אז"ל שלח לך לדעתך אני איני מצוך וקשה אם לא הי' רצין הקב"ה בכך למה לא גזר של ילכו אלא היא הדבר שדברנו שבאמת הקב"ה ידע שטענתם טענה אלא שבקש שילמדו מעצמם התשוב' אבל הם טח עיניהם מראית שזכות אבות עמדה להם אלא כלב שפירש מעצת המרגלים רוח אחרת הית' עמו כי הוא ידע האמת שזכית אבות עמדה לדלג על קץ שנה. ובזה תבין דרז"ל בגמ' דסוט' וז"ל ויבא עד חברון ויבאו מבעי' לי' אמר רבא מלמד שפירש כלב מעצת מרגלים והלך ונשתטח על קברי אבות אמר להם אבות העולם בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת המרגלים יהושיע כבר בקש עליו משה שנ' ויקרא להושע יהושע יה יושיעך מעצת המרגלים וקשה מה ענין זה למרגלים היה יצילו או אבית העולם למר ולמר כדאית לי' ועם מה שזכרנו יובן כי כלב פירש עצמו מעצת המרגלי' שהיו סוברים שעדיין לא בא זמן כיבוש א"י כי הי' סבר שאבות העולם בזכותם וויתר הקב"ה ודילג קץ שנה ולפיכך הלך ונשתטח על קברי אבות ובקש שהם יבקשו עליו רחמים כי על ידם בקש להנצל מהם שלא ילכד בעצתם. ויש עוד טענ' לבטל עצת המרגלים כי איתא בציוני פ' בא שהקב"ה ירד עם כל חייליו למצרים תיכף ומיד בברית בין הבתרים וירידת הקב"ה לשם עם חייליו זה השלימ' לת' שנה ולכך נ"ל שאמר משה יהושוע יה יושיעך מעצת מרגלים ר"ל הקב"ה בעצמו שירד עם חייליו למצרים הוא יצילך בטענ' זו מעצת המרגלים שאומרים שעדיין לא הגיע זמן לבא לא"י אמרו שלא נשלם ת' שנה שהרי הקב"ה בעצמו עם חייליו ירד לשם וזה היה להשלים הת' שנה. ובגמ' דשבת בוויכוח המלאכי' עם משה במ"ת הביאו שאמר משה למלאכים תור' שהקב"ה נותן מה כתיב בה אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מאמ"צ למצרים ירדתם לפרעה השתעבדת' תורה למה תהא לכם והנה לפ"ז מוכח דמרגלים לא חטאו במה שלא בקשו לילך לא"י אחרי שלא נשלם הזמן של ת' שנה דמה אית למימר הקב"ה והמלאכים שהיו שם השלימו החשבון וא"כ למה לא נתן להם הקב"ה התור' ולמה דחה אותם והנה זה הי' הוויכוח בין אברהם והתור' שבאה להעיד על ישראל שעברו פי ה' אשר צוה אותם שילכו לא"י והם מרו את דבר קדשו ואמרו לא נעלה ובכו בכיה של חנם וכשרא' אברהם זאת אמר לה בתי אתה באה להעיד ותיפוק לי' שבדין דברו שהרי זמן כניסה לא"י הוא ראוי אחר ת' שיעבוד במצרים ולא היו אלא רד"ו אלא ודאי דסבר אתה שהקב"ה שירד עם המלאכים למצרים השלים החשבון. והנה תדע לך שטוע' אתה ועדותך מוכחש מינך ובך כי זכרי יום שהחזירך הקב"ה על כל אומה ולשון ולא קבלוך אלא בני וקשה אם הקב"ה רצה ליתנה לכל מי שרוצ' ליטל'

ותיפוק לי' למה לא קבלוך אלא בני ולמה לא ניתנ' למלאכים שהם הפצירו ביותר דמה אית לך למימר משום שבתור' כתיב אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מאמ"צ והם לא היו בתוך השיעבוד שהרי אתה מוד' שגם הם היו בשיעבוד אלא ודאי לפי האמת לא היו המלאכים כלל בשיעבוד להשלים ת' שנה, וא"כ מרגלים שאמרו ולא נעל' בדין דברו ולא חטאו כלום שבשבילם יחרב ב"ה ואיך אתה באה להעיד בבני ואין לך בושת פנים להעיד עדות כזה מיד עמד' התור' לצד א' כי ראתה והכיר' שעדות' איני מכוון אל האמת מיד בא האלף להעיד שעברו על התור' בגניבת יוסף והשיב אברהם זכרי וכו' ואבאר תחיל' הרבה מאמרים תמוהים וכולם בדרך א' יצאו במד' איכה וז"ל דמוע תדמע עיני מפני גוה מפני מלה"ש שהם מתגאים ואומרים מה אנוש כי תזכרנו עכ"ל וקשה מה ענין בכיה זו אל החורבן אדרב' חורבן יוכיח שמלאכים יפה אמרו שהרי חטא הבריות גרם להחריב בעונם בית קדשינו ותפארתינו ועוד קשה מה מתגאים ואומרים דמשמע גם עכשיו הם אומרים כן. ועוד שם וז"ל כל רעיה בגדו בה א"ר יעקב דכפר תנן זה מיכאל וגבריאל עכ"ל וקשה מה קינן בזה המקונן שאם הדין הי' נותן ליחרב ב"ה מה לי מי הצית אש בציון וכדי לבאר אלה יבואר אגבו מאמר נפלא בילקוט קהלת וז"ל ראיתי עבדים רוכבים על סוסים זה נבוכדנצר שהחריב ב"ה ולא נכנס בתוכו שהי' מתיירא מה עשה מיכאל ירד ואחז בסוסו והכניסו לתוך קודש קדשים ורוח הקודש צווחה ראיתי עבדים רוכבים על סוסים זה נבוכדנצר ושרים הולכים כעבדים על הארץ זה מיכאל שהוליך במתג הסוס עכ"ל והנה הדבר תמוה אחרי שנודע שמיכאל איהו שר ישראל ופרקליטינו היושר העומד עלינו להצילנו מכל הקמים איך עשה כזאת שאפי' נבוכדנצר השונא לא בקש להחריב ואם נאמר שכוונת נבוכדנצר הי' שלא להחריב ב"ה כדי שיכלה הקב"ה חמתו בישראל ח"ו כנודע שזה הי' טעם החורבן ולפיכך מיכאל שר הרחמים אוחז במתג הסוס והכניסו שיחרב ביה"מ וישפוך הקב"ה חמתו על העצים ואבנים וא"כ ביותר קשה על מאמר המוקדם לזה למה קונן המקונן על מיכאל שהחריב בית המקדש שהרי כוונתו הי' לטובה. אבל דע הקדמה נפלאה כי בבריאת העולם הי' הקב"ה מייעץ בפמליא של מעלה לברוא האדם ומלאך מטטרון שהוא מצד החסד והרחמים הסכים לברוא אותו ועז"א ועז"אל עם כת שלהם שנשתתפו עמהם שהם כולם מצד הדין לא הסכימו בבריאתו ויוסף איהו למטה נגד מטטרון ברקיע וכמו שמטטרון מסר לו הקב"ה כל אוצרותיו בידיו רק ותחסריהו מעט מאלהים כן השליט פרעה למטה את יוסף על הכל רק הכסא גדול ממנו והאחים היו למטה מן אותה כת שנשתתפו עם עז"א ועז"אל שאמרו אל יברא ולאו שהם ח"ו עז"א ועז"אל בעצמן אלא מאותו כת שנשתתפו עם עזא ועזאל לפיכך ויבא

יוסף את דבתם רעה והדבה היתה שהן מן הכת עזא ועזאל שלא הסכימו בבריאת אדם והסכימו לומר מה אנוש כי תזכרנו ולכך היו האחים שונאים את יוסף וחלקו עליו כמו שעשו בראשונה בתחילה בריאת עולם כמ"ש בזהר בראשית דמ"ד ע"א כל זה בהאריכות והנה הוויכוח שהי' בין יוסף ואחיו הוא מחלוקת שמאי והלל בערובין שרבו ב' שנים ומחצ' אם נוח לאדם שנברא או לא ואחי יוסף היו סוברים נוח לאדם שלא נברא על כן נשתתפו עם עזא ועזאל ואמרו מה אנוש כי תזכרנו ויוסף דאיהו מטטרון שהסכים בבריא' היה סבר נוח לאדם שנברא כי עדיין לא נמנה ונגמר כמו בימי שמאי והלל כדעת האומר נוח שלא נברא והיה הלכה זו רפויה בידם אלא האל יתברך היודע הכל ידע את אשר צדיק בריבו והנה אחרי שראינו בעינינו שהחריב הקב"ה ב"ה בחטא השבטים כנזכר לעיל ודאי הוא סבר שהדין עם יוסף דסבר נוח לאדם שנברא והאחים ששנאו אותו בשביל זה שנאת חנם היה ולפיכך ויצת אש בציון ועתה תבין למה בכה הקב"ה בחורבן כנ"ל במסתרים תבכ' נפשי מפני גוה מפני גאותן של מלאכי שרת שאומרים מה אנוש כי תזכרנו כי בשלמא קודם לכן היו יכולין לומר שהדין עמהם אבל אחר שהחרבתי ביתי קשה למה וצריך לומר בשביל חטא השבטים ששנאו את יוסף שנאת חנם ואם איתא כדבריהם דנוח לאדם שלא נברא א"כ לאו שנאת חנם הי' אלא ודאי מזה מוכח שנוח לאדם שיברא ואם כן למה גם עתה הם מתגאים ואומרים מה אנוש כי תזכרנו א"נ דה"ק למה במסתרים תבכה ופשיעת' על החורבן כל זה בא מפני גוה מפני גאותן של מלאכי שרת שאמרו מה אנוש כי תזכרנו כי אם לא היו אומרים זאת והיו כולם מסכימים בבריאת האדם לא היו האחים נוטרים שנאה ליוסף ולא הי' ב"ה חרב ועם זה תבין מ"ש בילקוט איכה שבזמן החורבן בא מטטרון ואמר רבש"ע אתה לא תבכה אני אבכה ונ"ל הטעם כי אחרי שמטטרון איהו יוסף כנזכר שעל ידו בא כל החורבן והשממ' ודי בזה והנה פלוגתת שמאי והלל חזינן סתם אבל אין אנו יודעין מי האומר נוח לאדם שנברא או נוח לאדם שלא נברא ותסתיים דהלל הוא דאמר נוח לאדם שנברא כי איתא בזוהר חדש שמיכאל וגבריאל הם תרי מלאכים דפליגי ברקיע והם נגד מחלוקת שמאי והלל והמכריע ביניהם הוא אוריאל והלל הוא נגד מיכאל כי מיכאל הוא שר החסד לכך גם הלל הי' איש חסד ומטיב לכל וגבריאל הוא שר של אש תוקפא דדינא כנגדו היה שמאי קפדן וחמתו כאש בוער כנזכר לעיל בעמוד זה ונודע מה שאמרו רז"ל במדרש בראשית שחסד אמר יברא וא"כ הלל דאיהו איש החסד הוא דאמר יברא וכן מצאתי בהדיא בספר זרע ברך בפרשת בראשית ששמע מהרב הגדול מהר"ן בעל מגלה עמוקות ועתה תבין למה מיכאל הוליך סוסו של נבוכדנצר שיחריב בית המקדש דבשלמא גבריאל אף על

פי שהוא בעל הדין בכל מקום לא היה ראוי לעשות פעול' זו כי איהו סבר נוח לאדם שלא נברא כמו שאמרו אחי יוסף ואצלו לא יקרא חטא במה ששנאו האחים ליוסף אבל מיכאל דאיהו סבר נוח לאדם שיברא ואליביה חטאו השבטים וראוי הי' שיחרב ב"ה לכן הוליך סוסו דנבוכדנצר להחריב ב"ה כדי שעי"ז יכופר עון בית ישראל והנה הקב"ה כאשר שלח אש ממרום והצית בציון והיו מיכאל וגבריאל שניהם שלוחים לדבר זה כנ"ל ולכך קינן המקונן כל רעי' בגדו בה וכו' ר"ל דבשלמא מיכאל בדין עשה אבל למה עשה זאת גבריאל ודע מ"ש אנשי פילסופיא אלקוית הקדמונים וזכרו ג"כ הכלי יקר בפ' כי תשא וז"ל למה פתח הקב"ה בסיני ואמר אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים ולמה לא אמר חידוש גדול מזה אשר יצר וברא את האדם והי' לו לומר אשר בראתיך ותירוצו משום דלא הוה ניחא להו לישראל כי נוח לאדם שלא נברא. והנה עתה תבין שוויכוח שהיה בין אברהם ואות אלף כי א' סברה שבדין החריב הקב"ה בית המקדש מפני שהשבטים עברו על התורה ושנאו את יוסף שנאת חנם ואמר לה אברהם בתי אתה באה להעיד ותיפוק לי' שבדין עשו שנוח לאדם שלא נברא אלא ודאי סבר אתה כמאן דאמר נוח לאדם שיברא והנה תדע לך שעדותך שקר הוא וטועה אתה בדבר כי זכרי יום שפתח הקב"ה כך שאמר אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים ואם איתא שנוח לאדם שברא וא"כ הי' לו לומר אשר בראתיך אלא ודאי מינך ובך הוא מוכח כמאן דאמר נוח לאדם שלא נברא ושנאת השבטים ליוסף בדין היה ואין ראוי שיחרב בית המקדש ואיך אין לך בושת פנים להעיד בבניי בעת צרתם מיד עמדה א' לצד ולא העיד' כי אברהם הכחיש עדות' מיד באה הב' להעיד שעברו ישראל על התורה שעבדו עכו"ם והמירו כבודם בתבנית שור ודחה אברהם טענת' מינה ובה מפני שהתורה מתחלת בב' בראשית כי כבר כתבנו לעיל בסימן הקודם שישראל היה להם טענה על חטאם בעכו"ם שלא היו מצווין בסיני ואע"ג שנאמר שם לא יהיה לך זה הציווי היה למשה בלבד אלא עיקר חטאם היה לפי שבני נח היו מצווין באותו זמן על עכו"ם וליכא מידי דלישראל שרי ולבני נח אסור. והנה בפרשת שמיני ברבה פליגי בה תנאי בפסוק עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים חד אמר ממונן של עכו"ם התיר וחד אמר שבע מצות שלהם התיר והנה למאן דאמר ז' מצות התיר תשובת ישראל שלא היו מצוון בע"א במקומה עומדת מאי איכא למימר ליכא מידי שהרי באותה זמן גם לבני נח היה מותר אבל למ"ד ממונן התיר ודאי חטאם חטא ואיתא במדרש וברש"י בתחילת התור' וז"ל למה פתח בבראשית ולא מהחודש הזה לכם שתיא מצוה ראשונ' אלא מפני העכו"ם שלא יאמרו ליסטין אתם שגזלתם ארץ ז' עמים לפיכך פתח בבראשית לומר שעולם ומלואו של הקב"ה וברצונו

נטל. והנה דבר זה ליכא לאוקמי אלא למ"ד ז' מצות התיר ולמ"ד ממונן התיר ודאי לא יאמרו ליסטים אתם שגזלתם שהרי ממונן הפקיר והנה כאשר באה הב' להעיד על ישראל שעברו על התורה שעבדו עכו"ם בא אברהם לדחות' שהיא טועה בדבר ואמר לה ב' אתה באה להעיד בבניי שעברו על התורה ותיפוק ליה שיש להם תשובה נוצחת שלא היו מצוון ואי משום דליכא מידי הא ראה ויתר כמ"ד ז' מצות התיר אלא ודאי סבר אתה כמ"ד ממונן התיר והנה תדע לך שטועה אתה שהרי בניי מזורזין בה' חומשי תורה ואתה נתונ' בראש בראשית ברא אלקים וקשה למה אתה נתונה בראש היה לו להקב"ה לפתוח בההחודש הזה לכם אלא ודאי הטעם הוא שלא יאמרו ליסטים אתם ואם איתא כמאן דאמר ממונן התיר מאי ליסטים שייך גבייהו למימר הלא ודאי ראה ויתר כמאן דאמר ז' מצות התיר ואם כן תשובת ישראל שלא היו מצווין בסיני תשובה נוצחת הוא ואיך אתה באה להעיד בבני מיד עמדה ב' לצד ולא העיד' כלום כי ראה שעדות' מוכחש והדין עם אברהם מיד באה הג' להעיד שעברו על התורה מטעם שקבלו ערב רב כנזכר ודחה אותה אברהם במצות גדילים תעשה לך. רק נבאר תחילה מד"ר פ' קרח וז"ל כיון שאמר משה ונתלו על ציצית הכנף פתיל תכלת מיד צוה קרח ועשה ר"נ טליתות וכו' וקשה מה ראה קרח לחלוק על ידי תכלת אבל דע מ"ש בעשרה מאמרות מאמר צבאות ה' חלק ב' פט"ז וז"ל דע כי גוון התכלת דין קדוש הוא וכו' התורה הרבית' להשתמש בו בכל מקום וכן במצות הציצית כתיב ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת שהרבה כוחות חיצונים נכנעים לפניו והוא עצמו דין קדוש והוא עתיד לקדשן וכו' ובזוהר פרשת קדושים משמע שקין והבל היו כלאים ברחמה של חוה ולא הצליחו ואנו על ידי כלאים שבציצית נטהר העבדים מסטר' דקין עכ"ל והנה בזה תבין טוב טעם ודעת למה דחה משה את קרח בשתי ידיו כי נודע מכתבי האר"י ומדברי הזוהר פרשת בראשית שמשה הוא הבל וקרח קין ולפי שהם כלאים שלא הצליחו גם במעי אמן לפיכך ריחקו מעליו. והנה קרח חכם גדול היה כאשר ראה שאמר משה ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת היה סובר אם איתא שאין לי טהרה וחלק בקדוש' למה מצטרפין תכל' שהוא חלקי אל הציצית אלא ודאי שזה מורה שיש לי חלק בקדושה וגם ע"י כלאים שבציצית נטהר קין וכל הבאים ממנו וא"כ משה שדוחה אותי מלבו הוא עושה לפיכך מיד ויקח קרח וזהו ג"כ הטעם משרז"ל גבי קין והבל ויאמר קין אל הבל אחיו בפ' ציצית היו עסוקין וקשה מה עסק ושייכות לפ' זו לעניינים שהקריבו קרבנות וקרבן הבל נתקבל וקרבן קין לא נתקבל וחרה לקין אלא הוא הדבר שדברנו רק יש לידע שקרבן קין והבל הי' כלאים צמר ופשתים נ"ל עם מ"ש כי גם במעי אמן היו כלאים לפיכך היה גם מעשיהם כלאים וכאשר

ראה קין שלא נתקבל קרבנו מטעם זה חרה לו עד מאד ולפיכך התחיל לעסוק עם הבל בפ' ציצית כי כלאים בציצית הוא מותר ולמה גם קרבנו אינו מתקבל והבל בא לדחות את דבריו שאין מביאין משם ראיה מטעמים הנודעים לפיכך ע"י זה עמד והרגו והיה ממש מחלוקת קין והבל כמו מחלוקת משה וקרח כי משורש א' יצאו ואחזו מעשיהם הראשונים ונודע מ"ש האר"י זלה"ה ובזוהר פ' בראשית עמוד קס"ט שכל הערב רב שהיו במצרים הם כולם מסטרא דקין ורז"ל אמרו גדילים תעשה לך סמכו לא תלבש שעטנז לומר לך שכלאים בציצית מותר. והנה זה היה הוויכוח בין אברהם ואות גימל שבאה להעיד על ישראל שעברו על התורה שקבלו הערב רב ובתור' כתיב ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכלו כנזכר ואמר אברהם גימל אתה באה להעיד ותיפוק ליה שיש לקרב הערב רב כדי לחברם אל הקדוש' לקדשם ולטהרם אלא ודאי דסבר אתה שאין להם טהרה כלל והנה תדע לך שאין הדבר כן כי כלום יש אומה שמקיימת מצות ציצית כישראל ואתה נתונה בראש גדילים תעשה לך ואם איתא שאין לקין והבאים ממנו טהרה למה נתנו אותך בראש ללמד שכלאים בציצית מותר דהא זה יורה שבני קין יטוהרו ויוקדשו ואתה סבר שאין להם חיבור אל הקדושה אלא ודאי מינך ובך מוכח שע"י מצוה זו יש לחברם ולקשרם אל הקדושה וא"כ יפה עשו ישראל שקבלו שערב רב וציווי מעץ הדעת טוב ורע לא תאכלו הוא כפשוטו שהיה הציווי על אדה"ר וא"כ איך אתה באת להעיד בבניי ביום צרתם מיד עמדה גם הגימל לצד כי הוכחש' בעדות' וכל האותיות שאחר זה לא מענה בפיהם ולא העידו כלום:

(ט)

במדרש רבה פ' וירא וז"ל ויעש אברהם משתה גדול ר' יודה בר' סימון אמר גדול עולמים היה שם (פירש מ"כ הקב"ה) ר' יודן בר מספרתא אמר ויעש המלך משתה גדול גדול עולמים היה שם הה"ד כי ישוב ה' לשוש עליך לטוב כאשר שש על אבותיך כי ישיב ה' אלקיך לשוש עליך לטוב בימי מרדכי ואסתר כאשר שש על אבותיך בימי אברהם יצחק ויעקב עכ"ל. וקשה למה גילה לנו התורה שהיה הקב"ה בסעודת אברהם ובסעודת אחשורוש ומה בעי הקב"ה התם וכי לאכילה היה צריך ועוד שמביא הפסוק לשוש עליך לטוב מה טובה ותועלת היה לנו מזה ועוד דקאמר כאשר שש על אבותיך בימי אברהם יצחק ויעקב והיכן מצינו שהיה ביעקב כזאת ואפי' שגם גבי יצחק לא מצינו מ"מ היה אותו שעה בעולם כי אותו המשתה שהיה הקב"ה שם באברהם היה המשתה ושמחה אשר עשה אברהם ביום הגמל את יצחק. והנה הילקוט ושאר מפרשים מחקו מטעם זה יצחק ויעקב ואע"פ שהיה יצחק בעולם מ"מ לפי דעתם אינו נקרא בימיו כי לפי שהיה

קטן ואינו זוכר המעשה ההיא כאלו אינו אבל אין לנו למחוק גירסת הספרים מפני איזה ספק אשר יפול בם ובפרט עומקי ותהום מדרש רבה שכל דבריו הם כתהום שאין להם חקר ויבואר בגזירת האל כאשר הוא לפנינו ואגב זה יבואר מ"ש אסתר אילת השחר בתהילים מזמור כ"ב כמים נשפכתי והתפרדו כל עצמותי היה לבי כדונג נמס בתוך מעי יבש כחרש כחי ולשוני מדבק מלקוחי ולעפר מות תשפתני כי סבבוני כלבים. עדת מרעים וגו' אספר כל עצמותי המה יביטו יראו בי יחלקו בגדי להם ועל לבושי יפילו גורל ואתה ה' אל תרחק אילותי לעזרתי חושה הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי הושיעני מפי אריה וגו' אספרה שמך לאחי וגו' יראי ה' הללוהו כל זרע יעקב כבדוהו וגורו ממנו כל זרע ישראל וקשה איך שייך לומר באדם שנשפך כמים ועוד איך יתכן שיהא נמס הלב כדונג ועוד מאי לעפר מות תשפתני שפירש רש"י בשם תנחם שהוא לשון שימה כמו שמתני ואיך שמה לעפר מות ועוד קשה מאי יביטו יראו בי ומאי יחלקו בגדי וגו' איזה בגדים חלקו ועל איזה לבוש הפילו גורל ועוד למה נקט תחילה לשון בגד ואח"כ לבוש ועוד מאיזה אריה בקשה שיושיע' הקב"ה מפיו וכל המזמור כו' מוקשה שאין הדברים האלה מתיישבים על לב מבין ועוד בתחילת המזמור אמרה אסתר אלי אלי למה עזבתני וארז"ל בילקוט תהלים למה אמרה אלי אלי שני פעמים אלא אמרה אסתר אלי בים אלי בסיני ועזבתני וקשה מה ענין הים וסיני לכאן וכי זו בלבד עשה עמנו הקב"ה שאין לנו נס גדול בעולם כיציאת מצרים ששידד כל המערכות והמזלות כנודע. כתיב בפ' וילך הנך שוכב עם אבותיך וקם העם וזנה אחרי אלוק נכר הארץ אשר הוא בא שמה בקרבו וגו' ומצאוהו רעות רבות וצרות ואנכי הסתר אסתיר וגו' ודרז"ל בגמ' דחולין שכאן רמזה לנו התורה הגזירה והסתר פנים שהיה בימי אסתר ודרשו אסתר מלשון אסתיר ושמעתי דבר נאה ומתקבל שלכך כתיב הסתר גבי אסתר לפי שארז"ל שכסה הקב"ה והסתיר את אסתר מאחשורוש ונתן שידה במקומה וזהו ואנכי הסתיר אסתיר ר"ל שתהא אסתר בהסתר מאחשורוש וקשה שהרי הכתוב בא לנו להגיד הגזירה ומה ענין הנס לכאן ולמה לא גילה לנו התורה הנס העיקרי שפדה ממות נפשם ונ"ל כי מביא בזוהר חדש ובתיקונים תיקון ך' ענין הגזירה שהיה בימי אסתר בשביל שהמלאך השטן אתלבש בהמן לעשות נקמה בישראל בשביל ההיא קנאה שכסה הקב"ה את אסתר ומסר שידה במקומה בדיוקנא שלה הטעם כי הרע לו לפי שכל עניינו הוא לערב קודש בחול טומאה בטהרה וכאשר ראה שהקב"ה מנע את אסתר שלא ישתמש בה חול אתלבש בהמן וגזר גזירות רעות והפיל גורלות על ישראל לכלותם מעל פני האדמה ומטעם זה נ"ל ארז"ל במגילה שעשה המן את עצמו לאלוה כי אחרי שהמלאך ההוא היה בקרבו

תפש אומנתו ונ"ל שכל זה גילה הקב"ה בתורה כאשר בא לגלות לנו הגזירה שיהיה בזמן אסתר גילה לנו גם כן כל עניינה וטעמה ואומר וקם העם וזנה אחרי אלוק נכר הארץ ר"ל שבאמת יש אלוק נכר אותו המלאך אל אחר והוא ברקיע השוא אשר לו אבל העם יקומו ויעבדו לאלוה נכר שבארץ שהוא המן שעשה עצמו לאלוה ומי גורם זאת ואומר הכתוב אשר הוא בא שמה בקרבו ר"ל הוא אותו המלאך אל אחר בא שמה דייקא בקרבו ר"ל שירד מרקיע השוא שלו ויבא שמה בארץ ובא בקרבו של המן שיתלבש בו לעשות נקמה בישראל וגזירות אכזריות ועל ידי זה יעשה עצמו למטה לאלוה ואז ומצאוהו רעות רבות וצרות וכל כך למת ואומר ואנכי הסתר אסתיר ר"ל לפי שאנכי אעשה להסתיר את אסתר מאחשורוש וליתן שידה במקומה ועי"ז ירע לו ויבא בקרבו של המן ויפיל גורלות על ישראל בזה תבין מה ראה הקב"ה לגלות למשה הגזירה הזו בעת שהגיעו זמנו ליפטר כמש"ה הנך שוכב עם אבותיך וקם העם וגו' ולמה לא גילה לו כשהראה לו דור ודור ודורשיו וחכמיו ופרנסיו וכל המאורעות אבל הענין הוא שארז"ל בגמ' דמגילה כשהפיל המן גורלות וכאשר נפל הגורל באדר שמח שמחה גדולה אמר נפל לי הגורל בירח שמת משה רבינו וכו' ולפיכך בהגיע זמנו ליפטר שהי' אז חודש אדר גילה לו דבר זה ואמר לפי שהנך שוכב עם אבותיך וגו' ועי"ז ומצאוהו רעות רבות וצרות שימלא לבו לגזור גזירות על ישראל כי יהי' לבו שמח ובטוח לפי שהנך שוכב עם אבותיך בחודש הזה והאר"י זללה"ה הקשה על זה כי איך יתכן שנתן הקב"ה שידה במקום אסתר ואחשורוש לא נגע באסתר והלא דריוש המלך בן אחשורוש הוא נקרא בדרשות ז"ל בן אסתר וחכמים לא שוא ידברו ותירץ הוא וזה לשונו על דרך מ"ש בזוהר פ' כי תבא עמוד תקל"ג וכל מי שרוצה להבין דברי הזוהר שם יבין ע"פ הדברים אלה כאן כי הוא זכרונו לברכה בדברים אלה ביאר מאמר הזוהר שם וז"ל כל אדם ואדם הוא מורכב מצד טוב ורע ושניהם הם מתלבשין זה בזה והם ממש כשני צורות של שני בני אדם ודומים זה לזה ונכללין כאחד אלא שחלק הטוב נקרא לבוש וחלק הרע נקרא בגד מלשון בוגדים בגדו ואותו הרע נקרא ג"כ שד המחטיא את האדם והוא היצה"ר שבקרבו וחלק הטוב הוא היצה"ט שבו המרגיל את האדם בתורה במצות ובמעשים טובים וז"ש רז"ל בכל לבבך בשני לבבך ביצ"ט וביצה"ר ובשביל אותו הרע נקנסה מיתה על הבריות כי אם לא היה אדם הראשון חוטא היה נשתייר כולו טוב אבל אחר שחטא ונתערב טוב ברע נקנסה עליו מיתה ע"י שהוא נקבר בקבר בעפר הארץ נרקב הרע והטוב מונח במקומו והוא ענין הקבורה בארץ כמ"ש ג"כ מזה בכוונת האר"י הנדפס. והיו מרדכי ואסתר יודעים להשתמש בשם המפורש ולחלק חלק הרע מן הטוב וכן עשו והפרידו

החלק הרע הנקרא בגד ושד מן אסתר והיה נראה כאסתר ממש וכצורתה ועם אותו חלק הרע היה מתייחד אחשורוש והוא השידה שהניחו במקומה. כדוגמא דיוסף כאשר ראה אשת אדוניו ותתפשהו בבגדו דהיינו בחלק הרע הנקרא בגד כי מצד אותו חלק היה יכולת לתפוש בו ולא בחלק הנק' לבוש כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים אז עשה יוסף ג"כ פעולה זו ויעזוב בגדו בידה בגדו דייקא ר"ל חלק הרע הנקרא בגד הניח אצלה ע"י פעולת שמות וחלק הטוב הנקרא לבוש וינס ויצא החוצה ולפיכך נקרא דריוש בן אסתר אעפ"י שנולד מן השידה כי אותו השידה היא מחלק הרע של אסתר. ובזה תבין משרז"ל בפ' וישב ותנח בגדו אצלה עד בוא אדוניו אל ביתו ר' אמי אמר מחבקתו ומנשקתו עד כאן. ולפום ריהטא אין השכל סובל שתהא אשת אדוניו מחבקת ומנשקת בגד של יוסף ומה הנאה היה לה מזה ועם מ"ש יובן כי סבורה היה שהוא יוסף ממש והכי דריש קרא ותנח בגדו אצלה והיה מחבקתו ומנשקתו עד בוא אדוניו אל ביתו וכשבא אדוניו עזבה החביקות ונשיקות מאותו הבגד שלא תהא נתפשה כזונה. ולפיכך הרע לאותו המלאך אל אחר ונתקנא על זה אע"פ שחלק הזה היא אסתר מ"מ הוא חלק הרע שלה וכוונתו היה לטמא חלק הטוב שבה לפיכך הפיל גורלות על ישראל כנודע משרז"ל בגמ' דחולין פרק כל הבשר שיש לשפוך מן המים קודם שישתה מפני מים הרעים ופירש"י שמא שתה מהן שד וכאשר שופך מהם קודם שתיה זו הוא התקנה שמסתלקים המים הרעים וז"ש אסתר ברוח הקודש כמים נשפכתי והתפרדו כל עצמותי ר"ל אני ממש נשפכתי כמים הנשפכים על הארץ וע"י מה ואמרה ע"י שהתפרדו כל עצמותי שנתפרדו ונחלקו עצמותי שהפרדתי חלק הרע מהטוב וזה היה ממש כמים הנשפכים לארץ כי כמו המים האלה הם נשפכים משום מים הרעים שבהם שנדבק בהם איזה שד וע"י השפיכה יש להם תקנה כן עצמותי ממש נפרדו ונחלקו ממני בשביל חלק הרע שהיה בי שנדבק בהם השד והי' לי תקנה כי אותו חלק הרע הנקרא שד הי' במקומי להיות בחיקו של אחשורוש והטוב מנעתי ממנו ולפי ששני חלקים אלה טוב ורע הם תלוים בלב אדם שהם יצ"ט ויצה"ר שבלבו כנ"ל והוכרחו עתה להפרד זה מזה לכן אמרה היה לבי כדונג ר"ל לבי שיש בו חלק הרע והטוב היה ממש כדונג שהוא מעורב בפסולת הרבה וצריך שיהא נמס ועי"ז נפרד כל חלק בפני עצמו כן היה לבי ג"כ נמס בתוך מעי כי הפרדתי חלק הרע לעצמו וחלק הטוב לעצמו ולכך יבש כחרש כחי וגו' שאין אני אלא פלגא דגופא ולעפר מות תשפתני ר"ל בדבר זה שמתני ממש כמו שמשימין המת בקבר בתוך עפר שכל הפעולה והקבורה בעפר הוא אינה אלא לכלות הרע שבאדם שיהא הטוב מונח במקומו כנזכר כן ממש אני עכשיו שנפרד ממני הרע וכל כך למה

ואמרה כי סבבוני כלבים הוא אותו המלאך שכל מגמתו לטמא אותי במשכב אחשורוש ולכך עשיתי זאת. אספר כל עצמותי כמ"ש רש"י אספר כאב של עצמותי ר"ל הכאב וצער מה שהגיע לי עי"ז ומהו הכאב ואמרה המה יביטו יראו בי ר"ל המה אותו מלאך וחביריו יביטו ויראו בי שעשיתי פעולה זו והרע להם מאד וא"ת מה איכפת להם לכך אמרה יחלקו בגדי להם בגדי דייקא ר"ל שהרע להם שלא חלקו והפרידו להם לחלקם אלא חלק הנק' בגדי שהוא חלק הרע הנק' בגד ולא חלקי הטוב הנקרא לבושי ולפי שכל מגמתם הי' על הלבוש ולא עלה בידם לכך על לבושי יפילו גורל ר"ל בשביל חלק הטוב שהוא נקרא לבושי בשביל זה הפילו גורלות עלינו לכלותינו ח"ו מעל פני האדמ' ואתה ה' אל תרחק ממני וגו' חושה לעזרתי כי כוונתי הי' לטובה אע"פ שהטרחתי כבוד קוני בפעולת השמות. הצילה מחרב נפשי ר"ת המן מיד כלב יחידתי הוא אותו מלאך הנק' כלב רע בידוע ליודעי חן ולפי שנתלבש אותו מלאך בהמן בשביל פעולה זו לפיכך הצילני מהם. הושיעני מפי אריה הוא אחשורוש שהוא מלך כארי הושיעני שלא ישלוט ח"ו בחלקי הטוב ואפשר שרמז' לנו עוד בזה מ"ש תלמידי האר"י שהיו תלמידים שהיו משתמשים בפעולת השמות וצוה עליהם האר"י זלה"ה שילכו למדבריות והי' כוונתו שיאכל' האריות כי לא היה להם תקנה על חטא זה וכך הי' ולפי שאסתר השתמשה בפעולת שמות לכך נ"ל שאמרה הושיעני מפי אריה וגו' שיצילה הקב"ה מפי אריה אחר שהי' כוונת' לטובה וז"ש אח"כ אספרה שמך לאחי שמך דייקא ר"ל מה שפעלתי בשמות הקדושים אספר כל זה לאחי ולפיכך יראי ה' הללוהו ר"ל אלו שיראים את שם ה' ואין משתמשין בשמות הללוהו שעשה לי טובה כזו והושיעני שעשיתי פעולה זו ולגומרה כל זרע יעקב כבדוהו זרע יעקב דייקא שהוא יוסף שבא מיעקב גם הוא עשה פעולה כזאת כנ"ל ונקט כל זרע יעקב כי יוסף הי' חביב עליו ככולם כנודע וראוי הי' להעמיד י"ב שבטים כמו יעקב וגם לפי שכל השבטים פעלו ג"כ פעולת בשמות כמו שיבא לפנינו בעזרת האל בסי' זה. וגורו ממנו כל זרע ישראל ר"ל אע"פ שאספרה מה שפעלתי בשמות מ"מ גורו ממנו כולם שיש לכם לירא את שם הנכבד והנורא ולא ללמוד ממני ומיוסף לפעול ג"כ בשמות כי אע"פ שלא היה ראוי לכך השעה הי' צריכה לכך והנה כאשר הי' גזירה של אותו מלאך שבא בהמן בשביל הפעולה הזו שעשו מרדכי ואסתר חשבו שהם שלא כדין עשו ולא הי' להם לטרוח קונם וז"ש הפסוק במגילה ומרדכי ידע את כל אשר נעשה ויקרע מרדכי את בגדיו וילבש שק ואפר ויצא בתוך העיר ויזעק זעקה גדולה ומרה ר"ל מרדכי ידע בשביל מה נעשה הגזירה הזאת שהוא הי' הגורם בדבר וכל כך למה אומר ויקרע מרדכי את בגדיו בגדיו דייקא ר"ל לפי שקרע והפריד מרדכי חלק

הנק' בגדיו מאסתר ונקט בגדיו ולא בגדה כי גם בגדה היא בגדיו כי היתה אשתו והיא חלקו וגם חלק הרע שבה הוא חלקו ובגדיו ממש ולפי שראה שע"י בא תקלה בישראל לפיכך וילבש שק ויצא בתוך העיר הלוך וגעה צעקה גדולה ומרה. והנה גם אסתר חשבה שלא הי' לה לעשות זאת ועוד חשבה כי חטאה גורם לכל זה לפי שהיא נתונה בחיקו של אחשורוש ואע"ג שהפריד' חלק הרע לבד מ"מ הוא חלקה ומתהניא מעבירה. ואח"כ ראתה ברוה"ק שאין שום חטא בידה משני טעמים אלה כי אע"ג שהטריחה כבוד קונה בהשבעות פעולת השמות שהוא חטא גדול מ"מ למצוה גדול יחשב והא ראיה מיוסף שגם הוא פעל ועשה כזאת והניח בגדו חלק הרע אצלה וינס ויצא החוצה חלק הטוב ונתן לו הקב"ה שכר גדול ע"ז כמשרז"ל בזכות וינס ויצא החוצה הים ראה וינוס. וגם מטעם מתהניא מעבירה אין ראויה לעונש כי ארז"ל בגמ' דיבמות פי"ב מעשה דיעל עם סיסרא וז"ל אר"י ז' בעילות בעל אותו רשע והא קא מתהניא מעבירה אר"י משום רשב"י כל טובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים וכו' דקא שדי בה זוהמא דאר"י בשעה שבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן עכו"ם שלא עמדו על הר סיני לא פסקה זוהמתן ולפיכך נ"ל כאשר באה אסתר אל בית עכו"ם ונסתלקה ממנה שכינה אמרה אלי בים אלי בסיני למה עזבתני כי בהגיעה לבית העכו"ם להתייחד עם אחשורוש הוצרכה לעשות פעולתה להפריד חלק הרע ממנה ליתן בחיקו ואותו פעם ראתה שהשכינה מסתלקת ממנה וחשבה שהוא משני טעמים הנ"ל לכן אמרה רבש"ע למה עזבתני אי בשביל שעון לי לעשות כזאת בפעולת השמות והלא אלי בים אתה שקרעת לי הים וכ"ז היה בשביל יוסף שעשה ג"כ כזאת ואם הטעם הוא בשביל שחלקי מתהניא מעבירה והוא אלי בסיני אתה שעמדו שם כל הנשמות ועי"ז נפסק זוהמתן ועכו"ם שלא עמדו לא נפסק זוהמתן ובודאי אין מגיע שום הנאה לחלקי ועצם הטובה היא רעה אצלי משום זוהמ' דקא שדי בי וא"כ למה עזבתני ונ"ל שזשרז"ל במדרש וישב על יוסף ואחיו ששנאו אותו וז"ל ר"ש בן לקיש בשם ר"א בן עזריה לכו וראו מפעלות אלקים וכתיב בתרי' הפך ים ליבשה למה וישנאו אותו בשביל שיקרע הים לפניהם עכ"ל וקשה מאי מקשה למה וישנאו אותו וי"ל קרי בי רב הוא לפי שויבא יוסף את דבת' רעה אל אביהם וישנאו אותו ולמה הוצרך להגיד טעמי' אחרים שאין השכל סובלם כי איך יעל' על לב דעת מבין שיהא השנאה בשביל שיקרע הים וכי אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירו ורבי' זולתינו פירשו שנתקנאו שע"י יעשה נס כזה חלילה לנו להעלות על דעת כזאת לחשוד שבנוי יה הצדיקים והישרים שיקנאו על דבר התשועה הגדולה בישראל אבל הוא הדבר שדברנו רק דע מה שאמרו רז"ל ויבא יוסף את

דבתם רעה חשודין בניך באבר מן החי וכתב החסיד בעל שני לוחות הברית בפ' וישב וזכרנו לעיל בסימן ו' כנמצא בקובץ ישן שאברהם עשה ספר יצירה ומסרה ליצחק ויצחק ליעקב ויעקב לבניו ועשו האחים בהמה על פי שמות דספר יצירה ובהמה כזו ניתרת בלא שחיטה ויוסף לא ידע זאת וסבר שהיא בהמה גמורה ואמר לפני אביו שאוכלין אבר מן החי עיין שם בהאריכות וא"כ לפי"ז קשה למה שנאו אותו האחים על הדבה שהרי אם לפניהם היה גלוי מה שעשו לפני יוסף מי היה גלוי והיה להם לגלות ליוסף לבל יחשוד אותם אבל הענין הוא על דרך מ"ש שגם יוסף היה בקי בפעולות השמות כמותם כי כולם עסקו בפעולות אלה כי יעקב מסר לתם כנזכר ובפרט ליוסף כמו שאמרו רז"ל בפסוק כי בן זקונים הוא לו שכל חכמה שלמד משם ועבר מסר לו והא ראיה שהרי עי"ז ניצול מאשת אדוניו שהפריש ע"י פעולת השמות חלק הרע שבו ועי"ז הים ראה וינוס וחשבו האחים שלא היה לו לחשוד אותם ולדונם לחובה והיה לאסוקי אדעתיה שזה נעשה בפעולות השמות אשם בידם מאביהם ובפרט שדינם קודם מתן תורה היה כבני נח כנודע ואמר רז"ל בגמרא דמכות שבן נח נענש על שהיה לו ללמוד ולא למד ובזה תבין הפסוקים בפרשת וישב ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו ועשה לו כתונת פסים ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם מכל אחיו וישנאו אותו וקשה למה על הדבה לא שנאו אותו וכאשר ראו שאותו אהב ועשה לו כתונת פסים וישנאו אותו ועוד אמרו רז"ל בן זקונים הוא לו כל חכמה שלמד משם ועבר מסר לו כתונת פסים פס ים שראה בנבואה שיחלק הים בשבילו וקשה וא"כ מה זה הנתינת טעם וכי בשביל שמסר לו החכמה יקרע הים ועם מה שאמר יבואר הכל והכי קאמר ויבא יוסף את דבתם רעה שהיה אומר שחשודין אחיו באבר מן החי ואם כן בשביל זה לא היה ראוי לשנוא אותו כי אפשר לומר שהוא לא היה בקי בפעולות השמות ולא ידע שבראו בהמה על פי שמות דספר יצירה אבל כאשר ראו שאוהב אותו ביותר מכל בניו והאהבה היתירה היא שבן זקונים הוא לו שכל החכמה שלמד משם ועבר וכל פעולות השמות הכל מסר לו וא"ת מנלן שמסר לו פעולות השמות דילמא שאר חכמות מסר לו ביותר ולא פעולות שמות לכך אומר ועשה לו כתונת פסים פס ים ר"ל והא ראי' שעשה לו כתונת פסים לרוח פס ים שיקרע הים על ידו בשביל וינס חלק הטוב ויצא חוצה ואם לא היה מסר לו פעולות השמות איך היה ניצול מאשת אדוניו ולפיכך כאשר ראו שאביהם אוהב אותו מכל בניו שמסר לו ג"כ פעולות השמות לפיכך עכשיו וישנאו אותו על מעשה ראשונה שהוציא דבה ואמר חשודין בניך באבר מן החי, כי אחרי שהוא בקי ויודע פעולות השמות כמותם היה לו לאסוקי אדעתא ולא לחשוד

אותם וזהו כוונת מאמר למה וישנאו אותו בשביל שיקרע הים לפניהם כי ר"ש ודאי ראה וידע מה שכתב בתורה שהשנאה היתה על שהוציא דיבה על אחיו ואמר חשודין בניך באבר מן החי אלא מקשה מעיקרא דדינא פירכא ואומר למה וישנאו אותו על אותה הוצאת הדיב' אחר שבהמה זו שאכלו ממנו אבר מן החי היה באמת בהמה אלא שנעשה בפעולת השמות וכי כולי עלמא בקיאים בפעולות השמות כמותם דילמא יוסף לא היה בקי בהן ובשמותיהן וסבר שהיא בהמה ממש לכך בא כמתרץ ואומר בשביל שיקרע הים לפניהם ר"ל הם ראו בנבואה שיקרע הים לפניהם בזכות יוסף שעשה פעולת בשמות וניצול מאשת אדוניו וא"כ אחר שראו בו שגם לו מסר יעקב פעולת אלו ודאי היה לו לאסוקי אדעתיה שגם בהמה זו היא ע"י פעולת השמות ולא לדונם לכף חובה במקום שיש לדון לכף זכות ומדלא אסיק אדעתי' לפיכך וישנאו אותו על הדבה ועשו לו כל מה שעשו שנמכר יוסף למצרים ועי"ז בא שירדו יעקב ובניו גם כן לשם להיות בשיעבוד וזש"ה ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה שמות דייקא ר"ל פעולת השמות של בני יעקב הנקרא ישראל שמסר להם זאת גרמה שבאו מצרימה כי אם לא היה מוסר להם פעולת השמות לא היו השבטים בוראים בהמה ולא היה יוסף מוציא דבה עליהם ולא היו מוכרין אותו למצרים שעי"ז הוכרח יעקב ובניו כולם לירד למצרים וז"ש ואלה בתוספות ואו שבא להוסיף על ענין הראשון שכתב לעיל מינה וימת יוסף וגו' ויישם בארון במצרים ואמרו בזוהר פ' ויחי ויישם בשני יודין שנקבר בשני ארונות למטה בארון במצרים ולמעלה בקבר בארון הנקרא ארון ברית אדון כל הארץ לפי ששמר יוסף בריתו ברית קודש ולא טמא באשת אדוניו לכך נקבר למעלה בארון הנקרא ארון ברית ע"כ בא הכתוב ג"כ ליתן טעם לדבר איך ניצול מאשת אדוניו שברח ממנה ואומר ואלה שמות בני ישראל ר"ל כל זאת גרמה פעולת השמות שהיה מסורה ביד בני יעקב הנקרא ישראל וגם זה גרמה שבאו מצרימה כנזכר ונחזור לענינינו לפי שמרדכי ואסתר עשו פעולה זו והפריד החלק הרע מן חלק הטוב הנקרא לבוש לכך נ"ל שזכו שניהם ותלבש אסתר מלכות ומרדכי יצא בלבוש מלכות כי במדה שאדם מודד מודדין לו ולפי שאותו מלאך נתלבש בהמן להרע לישראל בשביל שהפרידו לחלקו חלק הרע לכך נאמר אצלו איש צר ואויב המן הרע הזה ר"ל איש צר שהוא אותו מלאך שאויב המן ר"ל המן הוא אויב לבד אבל עתה הוא איש צר ואויב שנתלבש בו ג"כ אותו מלאך איש צר וכל כך למה ואומר הרע הזה בשביל חלק רע שנתנו לחלקו ולפי שכל כוונתו היה לטמא חלק הטוב שבה ולפיכך כתיב והמן נופל על המטה אשר אסתר עליה וע"י זה בא גמולו בראשו ונתלה כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים. ומרדכי שהפריד חלק הטוב לכך כתיב

גבי' רצוי לרוב אחיו דורש טוב לעמו טוב דייקא ולפי שיוסף עשה ג"כ פעולה זו ועי"ז ניצל מאשת אדוניו וזה שאמרו רז"ל רב עוד יוסף בני חי ואמר רז"ל ששמח יעקב שמחה גדולה ואמר רב יש לי רב טוב שיוסף בני חי שעומד בצדקו וכמה צרות הגיעו לו מאשת אדוניו ועודנה עומד בצדקו ע"כ וביאור הענין כי ראה יעקב בנבואה שהוא עומד בצדקו ולא נטמא באשת. אדוניו אלא הפריד חלק הטוב מהרע וחלק הרע לבד עזב בידה ולכך אמר יש לי רב טוב דייקא ר"ל חלק הטוב הוא יש לי עודנה ולא נתערב באשת פוטיפר כי בני חי שהוא צדיק הנקרא חי ועמד בצדקו ובזה יבואר מה שאמר שלמה בספר משלי אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה בטח בה לב בעלה ושלל לא יחסר גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה דרשה צמר ופשתים ותעש בחפץ כפיה דרשו רבינו זכרונם לברכה כל זה על שרה מפנינים מכרה זה עיבורה כמאן דאמר ומכורותיך ומולדתיך דרשה צמר ופשתים בין יצחק וישמעאל גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש זה עם בני עם יצחק וקשה מה עלין ופי' עיבור' ואיך מדמה עיבור' לפניני' ומה ענין צמר ופשתים אל יצחק וישמעאל ועוד אם גמלתהו טוב ודאי לא גמלתהו רע אבל דע מ"ש האר"י ז"ל שישמעאל היה משורש קין ויצחק היה משורש הבל וראוי היה הבל תחילה להיות נעקד בקדושה אלא שהציץ בשכינה ונהרג זכה יצחק במקומו ונעקד בן ל"ז שנה כמנין הבל כמ"ש מזה ביונת אלם פכ"ב. וכבר זכרנו מזה בסי' הקודם לזה בשם הזוהר שקין והבל היו כלאים ברחמה של חוה ולא הצליחו וטעמו הוא כי כל ענין כלאים הוא כדי להפריד הטוב לעצמו והרע לעצמו שלא יתערבו הכוחות מין בשאינו מינו וכאשר מתחברים יחד צדיק ורשע לא יצליחו לעולם כי מין בשאינו מינו חוצץ ונקרא כלאים ולכך כאשר. ראה שרה את בן הגר המצרית מצחק וארז"ל אין צחוק אלא ע"א גילוי עריות ושפיכת דמים. שבודאי זה אינו ממין בני יצחק ולא יצליחו ולכך אמרה גרש את האמה ואת בנה שלא יתחבר לבני כי לא יירש זה עם בני עם יצחק יירש דייקא ר"ל שודאי ירושתם לא יהיה שוה כי זה הוא רשע רע היורש גיהנם ובני יורש גן עדן ומין בשאינו מינו חוצץ לכך גרש אותה ודבר זה גילוי לנו רז"ל כי גם להם היה קשה מ"ט אמרה שלה לגרש את ישמעאל מעל יצחק לכך אמרו דרשה צמר ופשתים בין יצחק וישמעאל ר"ל היא דרשה למה אסרה התורה צמר ופשתים יחד אלא כדי שלא לערב כוחות הקדושים מצד הבל בכוחות הטמאים מצד קין ולפי שגם יצחק וישמעאל הם הבל וקין לכך אמרה להפרידם זה מזה. ודע מ"ש האר"י בענין שרה והגר שכתיב בפסוק ותקח שרי אשת אברם את הגר המצרית וגו' ותתן לאברם אשה לו לאשה ולמה עשתה שרה כזאת ואמר כי הגר היא היתה חלק הרע של שרה ושרה היתה כולה מצד הטוב ואברהם היה עודנו מעורב טוב, ורע כשאר

כל האדם ולפיכך לקחה את שפחתה בידה שיבא אברם ויפלוט חלק הרע שבו בשפחתה ויצא ע"י ישמעאל מצד הרע וישתייר גם חלק אברהם כולו טוב ויצא יצחק טהור בלי סיג וכמו שהאריך מזה רבינו צמח בספרו משיבת נפש וטעם שני הוא ג"כ עם מ"ש כי אחר שקין והבל היו כלאים שלא הצליחו ברחמה של חוה לא רצה שיהיו שני מינים יוצאים מרחמ' לפיכך מסרה שפחת' בידה ממש לאברהם. וזה שאמר שלמה אשת חיל שרה מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה עיבור' ר"ל עיבורה שנתעברה והולידה את יצחק היה רחוק מפנינים לא כזהב או כסף שיש בו איזה סיגים אלא מפנינים שאין בהם סיג כלל כך היה עיבורה שנתעברה מאברהם והולידה את יצחק בלי סיג כפנינים. בטח בה לב בעלה ושלל לא יחסר ר"ל לב בעלה אברהם בטח בה לבד ולא בקש מעצמו לבא אל הגר כדי ששללה שהם הבנים של אשה שנקראים שללה כנודע לא יחסרו ויולד גם ישמעאל ממנה אבל היא מעצמ' לקחה ונתנה שפחתו וכל כך למה ואומר גמלתהו טוב ר"ל עי"ז גמלתהו טוב כי עד עתה היה אברהם מעורב טוב ורע וכשבא אל הגר והוליד ישמעאל ע"י זה הפליט הזוהמא והרע שבו ונשתייר טוב וא"ת ולמה לא בקשה שיצא ממנה ישמעאל שיפלוט גם היא הזוהמא והרע שבה אחרי שכל אדם הוא מורכב מטוב ורע לכך אומר ולא רע כל ימי חייה דייקא ר"ל שרה כל ימי חייה על האדמה לא היה בה תערובת רע כי הגר שפחתה היא חלקה הרע שנפרדה כבר ממנה אבל אברהם לא היה כל ימי חייו טוב אלא מאותו שעה שבא אל הגר והוליד ישמעאל אז פלט הרע ונשתייר חלק הטוב ועוד תירץ שני דרשה צמר ופשתים ותעש בחפץ כפיה ר"ל שרת דרשה צמר ופשתים בין יצחק וישמעאל ומטעם שאסרה התורה צמר ופשתים יחד דרשה ג"כ שאין ראוי שיצאו מרחמה יצחק וישמעאל שהיו כבר כלאים במעי חוה לפיכך ותעש בחפץ כפיה דייקא שלקחה שפחתה בידה ובכפיה ממש ומסרה את הגר לאברהם שיצא ע"י ישמעאל ועם כל זה נבא אל ביאור מאמר הראשון בסימן זה שהתחלנו בו רק דע מ"ש בזוהר פ' כי תצא עמוד תקל"ב ותקל"ו השכינה היה עם שרה ועם אסתר כדי שלא יאמרו שרה נטמאת בבית פרעה ובבית אבימלך ואסתר בבית אחשורוש לפיכך היה השכינה תדירה עמהם ובכל מקום שהשכינה עם האדם א"א שיטמאה ע"י אחרים כי הקב"ה כבודו לאחר לא יתן ע"ש וז"ש המד' הנ"ל ויעש אברהם משתה גדול הקב"ה גדול עולמים היה שם הכוונה היא כדי שלא יאמרו שהמשתה והשמחה שעשה אברהם ושמח בה היה על חנם אחר שמאבימלך או מפרעה נתעברה שרה לכך אומר אל יעלה זאת על דעתך כי הרי הקב"ה גדול עולמים היה שם ובודאי בכל מקום שהוא כבודו לאחר לא יתן ודכוותי' גבי אסתר שעשה אחשורוש משתה גדול ושמח בנישואי אסתר שמא תאמר

המעשה היה כך ונטמא' אסתר באחשורוש אלא גדול עולמים היה שם הקב"ה ולא נתן כבודו לאחר למשול עליתם טומאת זרים כי היו מצד הטוב שאין בם תערובות רע כלל שהרי שרה נחלק ממנה חלקה הרע קודם בואה לעולם ונולד ממנה הגר ואסתר הפרידה בשעת המעשה כמו יוסף בפעולת שמות וזהו שמביא ראי' מפסוק כי ישוב ה' לשוש עליך לטוב בימי מרדכי ואסתר לטוב דייקא ר"ל הקב"ה ישיש עלך חלק הטוב שנשתייר בקדושה ולא נטמא בימי מרדכי ואסתר כאשר שש על אבותיך ביעי אברהם יצחק ויעקב שהי' ג"כ שמחה כזו שנפרד חלק טוב מרע ולא עבר זר בתוכו כי בימי אברהם ויצחק ביום הגמל את יצחק שעשה אברהם משתה והי' המשתה והשמחה על כל הטוב אשר נעשה ונתפרד חלק רע ועי"ז לא היה יכול ליגע בה פרעה ואבימלך ואע"ג שיצחק היה עודנה קטן מ"מ השמחה היה בימיו בזמן שהי' בעולם ומה גם אחר שנולד ודאי שמח על זאת שבא על ידי איש טהור וקדוש אברהם ולא בדרך זנות מאיש אחר ובימי יעקב היה ג"כ שמחה זו כי יוסף עשה ג"כ פעולה זו ועי"ז ניצול מאשת אדוניו וכשנודע דבר זה אח"כ ליעקב שמח שמחה גדולה ואמר רב שמחה יש לי שעודנו בני חי עומד בצדקו ויש לי ליירש טוב הצפון לצדיקים כנזכר לע"ל:

תם ונשלם עמוד הראשון הנקרא ברית אברהם

עמוד שני פחד יצחק

בעזרת יושב בשמים ישחק אחצב עמוד שני פחד יצחק

(י)

במדרש פ' וירא וז"ל ויקרא אברהם את שם בנו יצחק יצא חוק לעולם וכו' ותאמר שרה צחוק עשה לי אלקים רבי לוי אמר הוסיפה על המאורות נאמר כאן עשיי' עשה לי ונאמר להלן ויעש אלקים את שני המאורות **עכ"ל**. וקשה למה מדמה הוספת שרה להוספת המאורות מה דמיון ושייכות יש להם ואם נאמר שיליף בגזירה שוה חדא היא גופא קשיא ועוד דא"כ היה לו להביא ראי' מפסוק ויעש ה' לשרה שהוא ממש כמ"ש גבי מאורות ויעש אלקים את שני המאורות ואיך שייך למילף גזירה שוה עשה מויעש ועוד מאי יצא חוק לעולם. ולהבין זאת נקדים לבאר משרז"ל בתנחומא וז"ל בשעה שנולד יצחק היו הכל שמחים שמים וארץ חמה ולבנה כוכבים ומזלות ומפני מה היו שמחים שאלמלא לא נברא יצחק לא היה העולם מתקיים שנ' אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי ואין ברית אלא יצחק שנא' זאת בריתי אקים את יצחק עכ"ל וקשה למה באמת כן ולמה שמחו דווקא אלו ולא השאר שהרי לפי המשמעות נתקיים הכל

בעבורו ואם נאמר שהכל שמחי' קאי על כולם וא"כ למה פרט את אלו אבל ביאור הענין דע מ"ש החכם הכולל בעל י' מאמרים במאמר אם כל חי חלק א' סי' ה' ושם בפסוק יואל משה וגם בסוף סי' י' שאברהם ושרה הם סוד חמה ולבנה שהיו משתמשים תחילה בכתר אחד והיו שוים זה לזה במעלה ומדריגה וכשהאיש והאשה שניהם שוים אי אפשר להם להוליד וכן חמה ולבנה כשהיו במעלה אחת אי אפשר היה להם להוליד ולהוציא חיילותיהם שהם הכוכבים והמזלות ולכך קטרגה הירח ואמרה אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד שישתמשו דייקא שהוא לשון שימוש וזיווג וכל זה לפי שאנו בכתר א' ובמדרגה אחת ולפיכך עשה הקב"ה ונתן מדריגה יותר גדולה לשמש ולפי שלא נתפייסה אחר שמיעטה והי' שנאה בינה לבין השמש הוצרך הקב"ה למלא חסרונה שמקבל אורה ע"י השמש ועי"ז יוליד צבאותיה וחיילותיה שהם הכוכבים והמזלות וע"י שהחמה יהי' רוב בנין והיא תהי' רוב מנין שתבא עם חיילותי' הכוכבים והמזלות נשלם חסרונה ושווים שניהם להיות מאורות הגדולים כמו בתחילה ונעשה שלום ביניהם כן היה הענין גבי אברהם ושרה שהיו שוים בסוד שני מאורות הגדולים כמו שהיו קודם הקיטרוג ואח"כ וה' פקד את שרה דייקא לשון מיעוט וחסרון שהחסירה הקב"ה וכדי להשלימה שיהיו שוים כבראשונה הוצרך ליתן לה יצחק שממנו יבנה בית ישראל ועי"ז נשלם מה שהחסיר ממנה וזהו שארז"ל ואת הכוכבים לפי שמיעטה ולהפיס דעתה הרבה צבאותיה ר"ל כדי שיתווך השלום בינה לבינו שלא יקטרג על המיעוט הרבה צבאותיה שבאין עמה ויוצאין וע"י רוב מנין היה שוה כמוהו ברוב בנין וע"ש בהאריכות כי לא העתקנו אלא תוכן הדבר מה שצריך לביאורינו וכמעט כל חלק הנ"ל מדבר בענין זה ועם זה יבואר הפסוק בפ' בראשית ויעש אלקים את שני המאורות הגדולים ויעש מלשון תיקון שתיקן הקב"ה שיהיו שניהם גדולים ואע"ג שאח"כ היה את המאור הגדול לממשלת היום והמאור הקטן לממשלת הלילה והקטין הלבנה מ"מ עשה ותיקן שגם הלבנה יהיה גדולה כמותו ובמה תיקן ואומר הכתוב את הכוכבים ר"ל לפי שהיא היה יוצאת עם הכוכבים והם משלימין חסרונה ועי"ז גם אחר המיעוט שניהם גדולים. ובזה נבא אל כוונות מאמר הנ"ל צחוק עשה לי אלקים רבי לוי אומר הוסיפה על המאורות ר"ל אותו צחוק שנתן לה עתה אלקים שנולד לה יצחק זה היה הוספה לה דוגמת ההוספה שהוסיף הקב"ה על המאורות כי כמו במאורות היה בהכרח להוסיף למלאות חסרונה שמעטה תחילה כן עתה בלידת יצחק היה הענין נמי כן אחרי שפקד ה' את שרה שמיעטה הוצרך להוסיף למלאות חסרון המיעוט והולידה את יצחק כי אברהם ושרה היו בסוד שני המאורות וכמו שאירע למאורות במיעוטם והוספתם כן אירע נמי להם ולכך

מביא ראיה נאמר כאן עשה ונאמר התם ויעש אלקים את שני המאורות הגדולים מה התם שהיו תחילה שני מאורות גדולים לפיכך אחר המיעוט הוצרך להוסיף על הלבנה שתהיה במדריגה חדא עם החמה שלא יקטרגו זה על זה כן עכשיו עשה לי ג"כ אלקים ונתן לי יצחק בסוד כוכבים למלא חסרוני להיות כבתחילה. ובזה תבין למה אמרה צחוק עשה לי כל השומע יצחק מאי לי וכי לאברהם לא היה שמחה אלא באמת כל השומע ישמח ויצחק אפילו אברהם אבל כל הצחוק והשמחה אינו אלא לי לצורך תיקוני למלא חסרוני ושמחת אברהם שישמח ג"כ הוא לי בשביל שמעתה לא אקטרג עוד עליו מה שהוא במעלה יותר ממני שהרי עתה נשלם חסרוני ושוה אני לו ובשלומי שלום גם לו ולכך לא מביא ראיה מפסוק ויעש ה' לשרה שהוא דוגמת ויעש שני דאי מהתם לא הוה משמע שאברהם ושרה הם בסוד חמה ולבנה אבל מהכא מדכתיב עשה לי וקשה וכי לה לבד היה השמחה והלא השמחה היה מגיע ג"כ לאברהם אלא ודאי שמעינן מהכא שהם דוגמת חמה ולבנה וכמו שהוספת כוכבים ומזלות ללבנה בשביל למלאות חסרונה כן הדוגמא אצל אברהם ושרה נמי כן ולכך כתיב עשה לי ולא כתיב עשה לנו כי עשה לי הוא דוגמת ויעש אלקים את שני המאורות הגדולים ובזה תבין למה הוציא הקב"ה לאברהם חוצה ואמר הבט נא השמימה וספור הכוכבים וגו'. כה יהיה זרעיך וקשה למה המשילם בכוכבים אלא הוא הענין אשר דברנו כמו שהכוכבים שיצאו לעולם להפיס דעת הלבנה על חסרונה שתהיה ברוב מנין וסיפור דומה לחמה שהיא ברוב בנין כה ממש יהיה זרעך יצחק וכל היוצאים ממנו להפיס דעת שרה על חסרונה. ודע שעתה הוצרך הקב"ה לעשות דמיון לחמה ולבנה יותר מזמנים הקודמים ולהחסיר את שרה כמו שמיעט הלבנה כי עד אברהם היה העולם בסוד העולם התוהו שקדם לעולם הבנין וכמו שבעולם התוהו בנה עולמות ומחריבן ואמר דין הניין לי ודין לא הניין לי כדרז"ל במד' פ' בראשית ואח"כ בנה עולם על מכונו כן הדורות שקדמו לאברהם הי' ג"כ הקב"ה בונה אותן ומחריבן כגון דור המבול ואנוש סדום והפלגה והנלוים אליהם כמבואר כל זה בהאריכות בכתבי הקודש האר"י ז"ל ואח"כ כשבא אברהם איש החסד נתחדש העולם על מכונו ועולם חסד יבנה וז"ש רז"ל אלה תולדות השמים והארץ בהבראם בשביל אברהם ר"ל אלה תולדות ומאורעות שאירעו לשמים וארץ שבנה קודשא ב"ה עולמות והחריבן ואח"כ בנה עולם האמיתי כן הי' ממש בהבראם באברהם שהדורות שקדמו נבנו ונחרבו ואברהם הי' ממש כיום עשות ה' אלקים ארץ ושמים ונתקיימו כן הוא אח"כ נתקיים והדורות שבאו אחריו שלא נהג הקב"ה עמהם במדת הדין הקשה ושיתף עמהם ג"כ מדת הרחמים ולכך מזכיר כאן ה' אלקים מד"הד והרחמי' ולפי שמאברהם ואילך

נתחדש העולם שהי' דוגמת הבריאה ממש הוצרך הקב"ה לעשות דוגמא בכל שכמו שבבנין העולם היו השמש והירח שוים במעלה אחת ומשתמשים בכתר אחד ואח"כ מיעט הלבנה והשלים חסרונה בכוכבים ומזלות כן עתה היי אברהם ושרה שוים במעלה והוצרך למעט את שרה ואח"כ השלים חסרונ' ע"י יצחק ומעתה תבין מהנ"ל שבבריאת יצחק שמחו שמים וארץ וכו' שמים וארץ שמחו שע"י הלידה של יצחק ראו שעתה נתחדש העולם ויהי' קיום לשמים וארץ כי אחר שנולד יצחק לשרה למלאות חסרונה וקשה מאי שנא עכשיו ומה היום מיומים אלא ודאי הטעם הוא שעד עתה העולם ושמים וארץ בסוד התוהו שלא הי' להם קיום ועמידה ועתה שהקב"ה ממלא חסרון שרה משום שהעולם מתחדש להיות בסוד עולם הבנין שיש להם קיום והעמדה לכך שמחו שמים וארץ חמה ולבנה שמחו חמה שמחה שע"י לידת יצחק נתמלא חסרון הלבנה ויהיה שלום בינו לבינה ולא תערער עוד עליו והלבנה שמחה על תשלום חסרונה וכוכבים ומזלות שמחו בלידתו כי יצחק הוא דוגמת כוכבי' ומזלות ובהולדו למטה ליתן תוספות לשרה גם הם יתחדשו למעלה ולכך אומר ולמה שמחו ר"ל למה שמחו דוקא אלו אחרי שהשמחה היה מגעת לכולם שעתה נתחדש העולם והכל שמחים ואומר שאלמלא יצחק לא נתקיימו ר"ל שהיה העולם בסוד התוהו והי' חרוב בצאתו לאויר עולם נתחדשו אלו ביותר אבל בלידת אברהם ושרה אע"פ שנתחדשו חמה ולבנה מ"מ לא הי' שמחה לתם כי עדיין היה שנאת בין חמה ולבנה על מיעוט לבנה וגם היו מתייראים פן לא יתקיימו ויהיו ג"כ נמנים לדורות שקדמו לתוהו וע"י לידת יצחק ראו שהעולם נתחדש וז"ש חוקות שמים וארץ לא שמתי ר"ל המאורות בכללם נקראים חוקות כמ"ש חוק וזמן נתן להם שלא ישנו תפקידם ולפיכך קרא אותו יצחק וארז"ל יצא חוק כנז"ל ר"ל ע"י יצחק יצא חוק שהכוכבים והמזלות וחמה ולבנה כולם בכלליהם מאירים בלי איבה ותחרות ביניהם ומקיימין חוקם וזמנם:

(יא)

במדרש רבה פ' משפטים וז"ל אמר איוב להקב"ה מי יתן ידעתי ואמצאהו אערכה לפניו משפט משל לבריון שהי' שיכור בעט בפלקי והוציא איסורין רגם איקונין של מלך קלל לשלטון אמר הודיעני באיזה המקום מלך שרוי ואני מלמדו את הדין נכנס הראו לו למלך יושג בבימה סגר למטרונה וטרד אפרכוס סימא לדוכוס נתן קטריקי לקרטום קרב קיסין למניסטר כיון שראה המלך עושה כן נתיירא ואמר בבקשה מכם שכור הייתי כך היה איוב עומד וצווח מי יתן ידעתי ואמצאהו אערכה לפניו משפט רגם האיקונין שנאמר יאבד יום אולד בו בעט בפלקי והוציא איסרין יחשכו כוכבי נשפו קלל לשלטון הלילה

ההוא יקחהו אופל ראה המלך יושב בבימה סגר למטרונה והנה מרים מצורעת כשלג. טרד אפרכוס זה משה לכן לא תביאו את הקהל הזה סימא לדוכוס זה יצחק שנ' ותכהין עיניו מראות נתן קטריקי לאברהם שנא' ידוע תדע כי גר יהי' זרעיך קרב קיסין על יעקב והוא צולע על יריכו כשראה איוב אמר בבקשה ממך שכור הייתי עכ"ל. והנה אחרי שנזכר במאמר הזה ג"כ מיצחק לכן ראינו לבארו בחלק הזה. והנה הספיקות הנופלים בזה מובנים מאליהם ומתחלה מאי קסבר ובסוף מאי קסבר למת דוקא כאשר ראה עונשים אלו חזר בו מלהתרעם נגד הקב"ה הלא הרבה נענשו קודם להם ואח"כ ועוד מה ראת לקלל את אלה שאין עניינם ליסוריו ועוד למה קראו רז"ל ללילה שלטון מה ענין שלטון ללילה ומה ענין איקונין צורת המלך ליאבד יום הולדו ומה ענין שהוציא איסרין ליחשכו כוכבי נשפו, והנה באנו לבאר הענין באריכות ואתה אחי המעיין אל יהא לך למשא בי יבוארו בו דברים רבים ונפלאים וזה הדרך אשר נלך בי כי על איוב שלח הקב"ה היסורין מחמשת טעמים כמו שיבואו לפנינו בעזרת האל ועל כל טעם וטעם היה לאיוב תשובה נוצחת עליו והי' סבר שאין הדין נותן שיבואו עליו היסורין מטעמים האלו וכאשר ראה חמשה אלו הנזכרים שנענשו בעונש המיוחד להם ועי"ז ראה שהיסורין באים עליו כדין מחמשה טעמים ואין תשובתו תשובת נוצחת ואלו הן החמשה טעמים האחד לפי שכל קרבנותיו תיו עולות ואדם העושה איזה דבר צריך ליתן איזה חלק לס"א שלא יקטרג עליו ולפי שהיו קרבנותיו עולות ועולה כולה לגבוה סלקא ולא הי' לס"א חלק בה לכך קיטרג עליו ונמסר בידו ואלמלא הי' מקריב שלמים לא הי' נמסר לשטן כמ"ש בזהר בפ' בא דט"ו ע"ד ע"ש בהאריכות ונ"ל שזה הי' כוונות איוב בסי' י"ט באומרו לחבירו מי יתן איפו ויכתבון מלי יוצרו בספר ויחוקו בעט ברזל ועופרת וגו' וקשה מאי מי יתן וכי מי מעכב על ידו עכשיו או מת ענין זה אצל יסורין דמשמע שאם הי' עושה כן הי' מועיל לו אבל עם מ"ש יובן כי מביא בזוהר באדרא שבזמן בית המקדש כשאדם הי' מקריב קרבן הי' מכפר לו וכשאדם כותב בספר מה שלמד איזה חידוש הכתיבה הזוו היא עולות לו במקום קרבן וזה הי' תרעומות איוב כמתרעם על עצמו כי בראות שהיסורין באו עליו לפי שהקריב קרבנות וטעה ע"י קרבנות להקריב כולם עולות אמר מה עשיתי שאני הוא שגרמתי לעצמי להביא עלי יסורין ומי יתן איפו ויכתבון מילי וגו' ר"ל מי יתן שהייתי עושה פעולה זו לכתוב מילי בספר ויחוקו וע"י הכתיבה הייתי עושה תיקון על חטאי כמו ע"י קרבנות והייתי נשכר בזה שלא הייתי בא לידי טעות ועתה ע"י קרבנות טעיתי ועי"ז באו עלי יסורין. וטעם שני שבאו עליו היסורין כמו שאמר שם בזהר מפני שאיוב הוא תרח שחטא בכמה חטאים ועבד עבודת אלילים כנודע וכל המגולגל צריך

לסבול חטא הראשון ולתקנו. טעם ג' כמו שאמר במגלה עמוקות לפי כשיש קיטרוג ח"ו בעולם הקב"ה מוסר לשטן דבר מה להשתיקו וביום שניצל יצחק מעקידה קיטרג השטן על הצלתו ובאותו יום נולד איוב ונמסר לשטן. טעם ד' מפני שהי' איוב מיועצי פרעה שגזרו כל מיני שיעבוד כמו שאמר בגמ' דסוטה. טעם ה' כמ"ש בפירושו של שערי אורה שאיוב הי' גלגול יעקב שחטא בשתי אחיות ולכך באו עליו היסורים וז"ש איוב תם אני לא אדע נפשי אמאס חיי ר"ל תם אני הוא יעקב שנקרא איש תם לא אדע נפשי לא ידעתי גילגול נפשי ולכך הייתי מתרעם כי חשבתי שהיסורים באין שלא כדין אבל אחר שנודע לי שאני הוא יעקב התם לכך אמאס חיי כי טוב מותי מחיי שחטאו הוא גלוי מפורסם והנה איוב ידע חמשה טעמים אלה אלא לא ידע מאיזה טעם באה עליו היסורים אי חדא מיניהו גרם לו או כולהו איתנייהו בי' ולכך אמר מאיזה טעם באין עלי יסורין אי מטעם שהי' קטרוג על יצחק ואני שנולדתי באותו יום היום גרם לי שבאתי ליד שטן לפיכך קלל יום לידתו ואמר יאבד יום הולד בו כי אם לא הי' אותו היום שנולדתי בו לא הייתי נמסר לשטן. והנה אחרי שכוונתו הי' בקללה זו שלא יהי' בעולם ונודע שהאדם הוא צלם אקים והוא בקללתו בקש להשחית שלא יהי' נולד ורצה למעט הצלם והדמות כמ"ש רז"ל בגמ' דיבמות על מי שאינו עוסק בפריה ורביה ולפיכך למדו רז"ל הנ"ל דגם איקונין יאבד יום הולד בו ר"ל בקללה זו שקלל יום לידתו הי' מרגם ומטיל מום בצלם אלקים שרצה למעט מן העולם צלמו ודמותו ואם טעם היסורים הוא בשביל שאני מיועלי פרעה ונודע מה שאמרו רז"ל בגמ' דסוטה שאצטגניני פרעה טעו בכוכבים שראו מושיען של ישראל נלקה במים לפיכך קלל יחשכו כוכבי שהכוכבים לא יזרחו עוד אורם שע"י זריחת אורם באו היסורין עלי ולכך אמרו רז"ל בעט בפלקי של מלך והוציא איסורין יחשכו כוכבי נשפו כי הכוכבים אינם פועלים ברשות עצמן לצאת ולבא כמו, שחשבו הפילוספים אלא הם אסורים תחת יד הקב"ה בביתו ואין להם יכולת לצאת ולבא אם לא מל פיו יבואו ויצאו והוא המוציא במספר צבאם לבל יחסר המזג וא"כ איוב שקלל הכוכבים נמי שבעט בבית המלך והוציאה משם כזה שמוציא אדם החבוש מבית האסורים שאין לו רשות לצאת בלי ידיעת המלך ואם היסורין באו עלי משום שאני מגילגול יעקב או מתרח למר ולמר כדאית לי' ונודע מ"ש רבינו ז"ל שהמלאך הממונה על ההריון לילה שמו ולמדו מדברי איוב שאמר יאבד יום הולד בו והלילה אומר הורה גבר והוא מביא הטיפה לפני הקב"ה ואמר טיפה זו מה תהא עלי' ולפי ענין הטיפה הנודעה מזדמן הקב"ה נשמה הדומה לה כנודע ליודעי חן לפיכך קלל איוב המלאך ואמר הלילה הוא יקחהו אופל ר"ל הלילה ההוא שזכרתי כבר בדברי והלילה אמר הורה

גבר והוא המלאך שהביא הטיפה לפני הקב"ה אותו מלאך לילה יקחהו אופל כי איהו הגורם ליסורים כי אם לא הי' מביא הטיפה לפני הקב"ה לא הייתי מתלבש בנשמת יעקב או תרח ולכך אמרו רז"ל קלל לשלטון הלילה ההוא וגו' ר"ל מה שאמר הלילה לא הי' כוונתו לקלל הלילה כמשמעו אלא כונתו הי' לקלל השלטון והממונה הנקרא לילה ואם היסורין באו עלי בשביל שהקרבתי עולות ולא נתחי חלק לשטן גם זה מרומז בקללת לילה כי עולה זמנה כל הלילה לפי שהיא באה על ההרהור וההרהור הוא על הרוב בלילה וא"כ הלילה ההוא שהקרבתי עולה גרמה לי שבאו עלי יסורין ולכך יקחהו אופל וא"כ בדרך זה יש לפרש קלל לשלטון הלילה ההוא הוא השטן דאיהו שלטון מלך רב הגדול כמ"ש רז"ל על פסוק ובא אלי' מלך גדול ר"ל מה שקלל הלילה קלל ג"כ בזה את השלטון שהוא השטן השולט להחטיא התחתונים כי ע"י שלא נתן חלק לו נמסר לידו. והנה איוב שידע שהיסורין באו עליו מחמשה טעמים הנ"ל ואפי' הכי קלל הי' טעמו ונימוקו עמו כי על כל טעם וטעם הי' לו תשובה נוצחת שעל ידה הי' לו מקום להתרעם ובראות חמשה הנ"ל שנידונו בדין המפורש לעיל ראה שהוא טועה ואין מקום להתרעם נגד הקב"ה והודה לדברי הקב"ה ואמר שיכור הייתי. ועתה נבא אל ביאור הענין ונתחיל מן הראשון שהיסורין באו עליו על שהביא עולות ולא שלמים והתרעם על זה ואמר מי יתן ידעתי ואמצאהו אערכה לפניו משפט וכיון שראה דין הראשון הנזכר והנה מרים מצורעת כשלג ראה שהוא טועה. כי יש לעיין בדברי איוב מה זה שאומר אערכה לפניו משפט והלא לפי המשמעות שהקב"ה הוא פעל דברו ואיך יערוך לפניו משפט. אבל הענין הוא כי פליגי רבינו ז"ל בזבחים ובבראשית רבה ובשארי מקומות אם קודם מ"ת עולות דווקא הקריבו או שלמים ועולות. והנה אם אמת הדבר כמאן דאמר עולות דווקא הקריבו הי' פתחון פה לאיוב ומקום להתרעם למה באו עליו היסורין אי משום שלא הקריב שלמים הרי לא היה באפשר להקריב אלא עולות דווקא ואם מכל מקום היה ראוי ליסורים שכך הדין נותן מי שמקריב עולות לחוד באין עליו יסורין וא"כ למה נידון הוא ביותר מכולם שהיו קודם מתן תורה שלא הקריבו שלמים אבל אם אמת הדבר נעשת' כמ"ד עולות ושלמים הקריבו ודאי ראוי היה איוב ליסורין והנה מקשה שם בגמרא למ"ד עולות דוקא הקריבו והא כתיב ויקח יתרו עולה וזבחים ושלמים ומשני יתרו לאחר מ"ת היה ומקשה תינח למאן דאמר לאחר מ"ת היה אבל למאן דאמר קודם מתן תורה היה מאי איכא למימר ומסיק מאן דאמר יתרו קודם מתן תורה סבר כמאן דאמר עולות ושלמים הקריבו בני נח קודם מתן תורה. והנה מעתה נקוט כלל זה בידך למאן דאמר יתרו קודם מתן תורה היה בדין היה לבא יסורין על איוב ולמאן דאמר לאחר מ"ת היה לא היו ראוין

היסורין לבא על איוב. והנה פלוגתא זו אם יתרו קודם מתן תורה או לאחר מתן תורה היה פליגי בה רז"ל גם בע"ז פרק אין מעמידין והקשו התוספות אליבא דתרווייהו ח"ל למ"ד אחר מ"ת היה וא"ת א"כ ציפורה אשת משה לא באה אלא לאחר מ"ת ותיקשי על הא דאמרינן בפרק הבא על יבמתו ג' דברים עשה משה מדעתו והסכים הקב"ה על ידו וקחשיב פירש מן האשה ומאי קאמר הא לא היתה ציפורה עמו עכ"ל והנה מה שהסכים הקב"ה לפרוש מן האשה למדו רז"ל מדכתיב שובו לאלהיכם ואתה פה עמוד עמדי וא"כ מ"ד יתרו לאחר מתן תורה היה והאי הוא סבר שהקב"ה לא הסכים עם משה לפרוש מאשתו והא דכתיב פה עמוד עמדי היינו מטעם שלא היה אשתו עמו כי איהו סבר שיתרו אחר מתן תורה בא והביא ציפורה בתו אשת עשה אז עמו ולא מקודם לכן והכי מפרש לקרא שובו לכם לאלהיכם לנשותיכם ואתה משה שאין עתה אשתך עמך פה עמוד עמדי ובאמת לדעתו אם היה צפורה אז עמו לא היה מצוה לו שיפרש מאשתו. והנה תדע שהוא כמ"ד יתרו קודם מתן תורה היה ופי' הפסוק ואתה פה עמוד עמדי היינו שהסכים עמו לפרוש מאשתו. כי אחרי שענש הקב"ה את מרים בצרעת כמש"ה והנה מרים מצורעת כשלג וזה היה על שדבר' לשון הרע על משה שפירש עצמו מן האשה כמו שאמר רש"י בחומש מדוע לא יראתם לדבר במשה עבדי פה אל פה אדבר בו שיפרוש מן האשה והיכן דבר ואתה פה עמוד עמדי עד כאן לשונו ואם איתא כמאן דאמר יתרו אחר מתן תורה היה ופה עמוד עמדי לפי שלא היתה אשתו עמו וא"כ כדין דברה מרים שלא יפה עשה שפירש עצמו מן האשה ולמה ענשה הקב"ה שבשביל זה והנה מרים מצורעת כשלג אלא ודאי שסוגיא אזלי כמ"ד יתרו קודם מ"ת היה. והנה התוספות הנ"ל הקשו גם כן למאן דאמר יתרו קודם מ"ת היה והוכיחו כמ"ד דלאחר מ"ת היה ממשפט ודינין מדקאמר משה אל יתרו כי יבא אלי העם לשפוט והודעתי את חוקי אלקים ואת תורתיו והא עדיין לא נתנה תורה ועוד ממה שפירש רש"י בפרשת יתרו שלא היה שהות למשה לשפוט ישראל עד ממחרת יום הכיפורים עכ"ל והנה זה הוויכוח היה בין הקב"ה ואיוב שאמר מי יתן ידעתי ואמצאהו אערכה לפניו משפט ר"ל מי יתן ידעתי ואמצאהו למה הביא עלי יסורין אי משום שהקרבתי עולות ולא שלמים ותיפוק ליה שעולות דוקא הקריבו ואי משום דכתיב ויקח יתרו עולה וזבחים שמא כמ"ד יתרו אחר מ"ת הוה אלא ודאי איהו סבר שיתרו קודם מ"ת היה זה אי אפשר לומר וכל כך למה ואומר אערכה לפניו משפ"ט דייקא ר"ל מענין המשפט. תדע שאינו כן כי הרי וישב משה לשפוט העם היה למחרת יום הכיפורים וגם המשפט היה מדין תורה ואותו שעה לא ניתנה עדיין תורה אלא ודאי לאחר מתן תורה היה ולכך כתיב ויקח עולה וזבחים אבל קודם מתן

תורה עולות דוקא הקריבו ולא היה באפשר להקריב לי שלמים וא"כ למה הוא מביא עלי יסורין וזה היה כוונת תחלת תרעומותו אבל אח"כ כאשר ראה המלך הקב"ה יושב בבימה סגר למטרונה זו מרים דכתיב והנה מרים מצורעת כשלג והיה קשה לו למה אי משום שדבר' לשון הרע על משה שפרש עצמו מן האשה ותיפוק שיפה דברה כי מהיכא היה לו ללמוד שהקב"ה מסכים עמו אי משום דכתיב ואתה פה עמוד עמדי דילמא הטעם הוא משום שלא היה צפורה עמו וכמאן דאמר יתרו לאחר מ"ת בא ובאמת אם היה אותה שעה עמו במחיצתו לא היה מצוה לו לפרוש מאשה אלא ודאי מוכח הוא כמאן דאמר יתרו קודם מתן תורה היה ואם איתא שעולות דוקא הקריבו קודם מתן תורה איך אומר הכתוב ויקח יתרו עולה וזבחים אלא ודאי קודם מ"ת עולות ושלמים הקריבו וראוי היה גם לי ליתן חלק לסיטרא אחרא ולהקריב גם שלמים ומדלא עשיתי כן כדין הוא שיבואו עלי יסורין ואין לי להתרעם ואחר שהתרעמתי שיכור הייתי. והנה אח"כ חשב איוב פן באים עלי הייסורים מפני שאני תרח שעבד ע"א כנזכר ומצא גם כן מקום להתרעה שאין מן הראוי שמטעם זה יבואו עליו יסורין וכיון שראה שהקב"ה טרד אפרכוס זה משה וגזר עליו שלא יכנס לארץ ישראל על ידי זה ראה שבדין שלח הקב"ה עליו היסורין ונבאר תחילה מדרש תמוה בשיר השירים (דף י"א) וז"ל צוארך בחרוזים רבי לוי בשם רבי חמא בר חנינא אמר אלו פרשיות של תורה שהן חרוזות זו בזו וכו' ודומות זו לזו וקרובות זו לזו אמר רבי תנחומא כגון הדין דכתיב לאלה תחלק הארן מה כתיב תמן ותקרבנה בנות צלפחד וכתיב בתריה עלה אל הר העברים וכי מה ענין זה לזה אלא כיון דאיתפלגית ארעא באו בנות צלפחד ליטול חלק אצל משה ונסתלק משה מדינם שנאמר ויקרב משה את משפטן לפני ה' אמר לו הקב"ה משה מדינם אתם מסתלק ומלפני אין אתה מסתלק עלה אל הר העברים כו' וקשה וכי בשביל סילוקו מדינן של בנות צלפחד היה לו גם כן להסתלק מן העולם ועוד מדקאמר שהן דומות זו לזו כגון הדין וכו' מה שייכות ודמיון יש לאלו עם אלו אבל ביאור הענין הוא שכל הסתלקות משה מן העולם לא היה אלא בשביל יהושע שהגיע זמן ממשלתו ואין מלכות נוגעת בחברתה כמו שאמרו רז"ל במדרש וזאת הברכה ובהרבה מקומות אך קשה למה לא הניחו הקב"ה שיהא יהושע מושל בחייו של, משה כמו שבקש משה כנזכר שם והיה למשה לחיות והגם שפירשו מפרשים החדשים הרבה תירוצים על זה כולם אינם מספיקין למבין ואין לנו אלא דברי רז"ל שכל דבריהם נאמרים באמת וצדק שאמרו במקום אחר בפרק יש נוחלין דאין חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב ופירש רש"י וגנאי הוא לרב אף כאן נאמר שמטעם זה היה ראוי לסלקו כי הגיע ממשלתו של יהושע ואם היה משה חי היה קנאה גדולה בלבו וכמ"ש שם במדרש

רבה פ' האזינו שאמר משה מאה מיתות ולא קנאה אחת והקנא' והכבוד הוציאו את משה מן העולם וכמו שאמר בזוהר בהדיא בפ' וילך שמטעם זה מת שאול כשהגיע זמן דוד למלוך ולא עשה הקב"ה שיטול דוד המלכות בחיי שאול כדי שלא יראה שאול עבדו מושל בכל אשר לו שגנאי הוא לאדון שעבדו ימלוך במקומו ואיתא נמי שם בבבא בתרא בפר' הנזכר בענין בנות צלפחד שבאו ליטול חלק ותעמודנה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאים וכל העדה אפשר עמדו לפני משה רבינו ולא אמר כלום עמדו לפני אליעזר הכהן ולא אמר כלום ועמדו לפני הנשיאים וכל העדה אלא סרס המקרא ודרשהו כאלו הוא כתיב למפרע ותעמודנה לפני משה ומקמי משה עמדו לפני אלעזר וכו' דברי ר' יאשיה אבא חנון אומר משום ר' בבית המדרש היו יושבין והלכו ועמדו לפני כולן שנשאל לכולם ביחד וחלקו כבוד לתלמידים במקום רבותיהם במאי קא מפלגי מר סבר חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב דכל זה חשיבותי' של רב הוא וניחא ליה רבי יאשיה סבר אין חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב שגנאי הוא לרבו הלכך מסרס המקרא שבאו תחילה לפני העדה ואמרו יש לנו גדול ועמדו לפני אליעזר ואליעזר אמר יש גדול ממנו ועמד לפני משה אמר משה אף אני יש גדול רבי ממני ויקרב משה את משפטן לפני ה' עד כאן לשונו. והנה אם נבא לעיין באלה הדברים לדברי רבי יאשיה דסבר אין חולקין כבוד לתלמוד במקום הרב לאו מבנות צלפחד לבד שלא שאלו את כולם ביחד יש ללמוד זאת אלא גם ממשה ואליעזר וכו' שסילקו את עצמם מדינם מוכח גם כן דאין חולקים כבוד לתלמיד במקום הרב דאם לא כן למה לא פסקו הדין אפילו הקטן שבהם ולמה כל אחד ואחד תלה הגדולה והכבוד בגדול ממנו אלא שזה היה ליתד אצלם שבמקום שיש לתלות הכבוד ברב הגדול ממנו אין לו לפסוק הדין ליטול הכבוד לעצמו כי אין חולקין כבוד לתלמיד במקום רב ולאו דוקא במקום הרב דהיינו כשהרב והתלמיד הם בבית אחד אלא אפילו כל אחד ואחד בבית אחר כגון הכא לר' יאשיה שסבר שלא היו כולם ביחד ג"כ אין לפסוק כי במקום הרב פירושו בזמן שרבו קיים ודר עמו במקומו ואל תשיבני דא"כ בנות צלפחד שלא שאלו את כולם ביחד כשהיו בבית המדרש אחר לדברי ר' יאשיה משום דסברו אין חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב ואם כן למה שאלו תחילה לקטנים במקום גדולים שהרי היה ליתד אצלם שאין חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב וי"ל שזה היה טעותם כי סברו מה שאין חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב היינו כשהם יחד בבית המדרש אחד אבל כשכל אחד ואחד בביתו אין זה נקרא במקום הרב ולכך כל אחד ואחד סילק את עצמו מדינם ואמר יש לי גדול ממני והראו להם הדין האמיתי שאין חולקין כבוד מ מ"מ בזמן שיש רב וגדול. זה שאמר הקב"ה למשה משה מדינן של בנות

צלפחד אתה מסתלק ומלפני אין אתה מסתלק דבשלמא מקודם הייתי אומר שכוונתך הוא לחיות אפילו שהגיע ממשלת יהושע תלמידך שכל הכבוד יגיע אליו מ"מ סבר אתה דאין לסלק אותך מטעם זה דאע"ג דאין חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב שגנאי הוא מ"מ יש לומר דסבר אתה כאידך מאן דאמר חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב ואדרבה כבוד התלמיד הוא כבוד הרב אבל עכשיו שמדין בנות צלפחד אתה מסתלק ומקרב משפטן לפני ואם איתא דסבר אתה חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב ואם כן למה אין אתה פוסק הדין במקומי כי אין בזה לי פחיתות כבוד שכבודך הוא כבודי אלא ודאי סבר אתה אין חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב שגנאי הוא לרב וא"כ למה מלפני אין אתה מסתלק ורוצה אתה לחיות ולמכור הכבוד לתלמידך בחייך על כן עלה אל הר העברים ומת שם כי הגיע מותך ובזה תבין מה שאמר לעיל צוארך בחרוזים שהן דומות זו לזו כגון הדין וכו' שבאמת ענין בנות צלפחד ודינן הוא ממש דומה לפ' הסמוכה להם והיא מיתת משה כי כמו בנות צלפחד שבאו לפני משה ויקרב משה את משפטן לפני ה' ולא פסק הדין בעצמו מטעם דאין חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב כן גם כן ממש מזה הטעם היה מיתת משה כנזכר ובזה תבין מדרש תימה ברבה פ' וזאת הברכה וז"ל אמר משה רבש"ע דבר אחד אני מבקש ממך לפני מותי שיבקעו כל השערים בשמים ויראו שאין אלקים זולתיך שנא' וידעת היום והשבות וגו' עכ"ל ודבר תימה הוא מה יום מיומים או מהיכי תיתי שיעבדו ישראל ח"ו אלקים זולתו אבל ביאור הענין עם מה שאמרתי רק נקדים מ"ש הרב המורה בספרו מורה נבוכים וזכר מקצתו בעל שני לוחות הברית בפרשת יתרו שהדורות הראשונים שהיו עובדי עבודת אלילים לא הי' עבודתם אלא למלאכים וכוכבים ומזלות ושאר צבא השמים וכוונתם היה לש"ש כדי שעי"ז יתגדל ויתקדש כבודו של הקב"ה כי אחרי שכל צבא מעלה הם כולם עבדיו של הקב"ה ית"ש ומגדולת העבד ניכר ונודע גדולת האדון שאם רואים שהעבד הוא גדול ורם וכ"ש שהאדון בעצמו הוא גדול ורם לאין תכלית שלכך כתיב גבי אנוש אז הוחל לקרוא בשם ה' שמאז ואילך התחילו לקרוא למלאכים וצבא מעלה לעבוד אותם וכל זה היה בשם ה' הקב"ה שיתגדל שמו על ידם עי"ש בהאריכות והגם שהרב הנז"ל גילה קלונם של עובדים האלה וטעותם מ"מ יש לומר שגם לדברי העובדים האלה אין לומר עליהם זכות אלא דוקא למ"ד חולקים כבוד לתלמיד במקום הרב וכבוד התלמיד הוא כבוד הרב שע"י תלמיד יודעין ומכירים כבוד רבו ואם כן לא חטאו בזה כלום אחרי שכוונתם היה לש"ש אבל למ"ד אין חולקים כבוד לתלמיד במקום הרב כי גנאי הו לו שיניחו כבוד הרב ויחלקו כבוד לתלמיד ודאי חטאם גדול מאד שהניחו כבוד הקב"ה והשתחיו לעבדיו שזה הוא

גנאי גדול ואל תשיבני שהרי תנאי פליגי ברב ותלמיד והתם היה הענין באדון ועבד שהרי בהדיא כתבו כן בחדושי תוספות שענין א' להם כמו שיתבאר בגזירת האל בעמוד הששי הנק' מגדל דוד עי"ש ונ"ל שזה הי' כוונת משה בפ' ואתחנן באמרו פן תשא עיניך השמים וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבי' כל צבא השמימה ונדחת והשתחוית להם ועבדתם וגו' וה' התאנף בי על דבריכם וישבע לבלתי עבור את הירדן וגו' כי אנכי מת בארץ הזאת וגו' השמרו לכם וגו' והכוונה היה בזה פן תשא עיניך השמימה וגו' ויעלה על דעתך כדיעות הנפסדות העובדים לשמש וירח וכוכבים ומזלות וצבא השמים המלאכים ושמא ח"ו תטעו ג"כ והשתחוו להם כי גם אתם תחשבו שאין בזה עבירה אחרי שהם כולם עבדיו של הקב"ה וחולקין כבוד לתלמיד במקום הרב. והנה אל תעשה כזאת תדע לך שהם טועין בדבר שהרי אנכי מת בארץ הזאת ואיני עובר הירדן כ"ז בשביל שהגיע ממשלת יהושיע תלמידי ואם איתא שחולקים כבוד לתלמיד במקום הרב למה אני מוכרח למות והיה לי לחיות ויהושע ינהוג ממשלתי בחיי שכבודו הוא כבודי אלא ודאי אין חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב שגנאי גדול הוא לרב שיניחו כבודו ויחלקו כבוד לתלמידו וע"כ השמר לך וגו' ואל תעשה ח"ו כזאת. והנה עתה תבין מדרש הנז"ל למה בקש משה שיפתחו השערים קודם מותו ויראו שאין אלקים זולתו הקב"ה ית"ש והדבר מובן מאליו ואין להאריך. והנה זה היה תרעומות איוב שידע שבאו עליו יסורין בשביל שהוא תרח שעבד עבודת אלילים והשתחוה לצבא השמים שזו היה עבודתו כנ"ל אבל חשב שאין הדין נותן בשביל זה להביא יסורים אחר שכוונתו היה לש"ש לעבוד לעבדים ולחלוק כבוד להם כי היה סבר כמ"ד חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב וכבוד התלמיד הוא כבוד הרב ואין פגם מגיע לו אבל כשראה שהקב"ה טרד אפרכוס זה משה שגזר עליו שלא יכנס לא"י וכ"ז היה מפני יהושוע תלמידו שלא יראה גנותו שתלמידו מושל בחייו בזה נודע לו שאין חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב וראה שהקב"ה כדין הביא עליו היסורין מיד הודה לדברי הקב"ה ואומר שיכור הייתי וטעיתי שהתרעמתי על ה' ולכך נקט מלת אפרכוס ר"ל שכל טרדתו שהשי"ש גזר שלא יכנס לא"י מפני שמשה איהו אפרכוס ואדון גדול ואין הדין נותן שאדון כזה יראה עבדו יהושיע מושל בחייו. והנה אח"ז חשב איוב פן באו עלי היסורין מפני שלא נשחט יצחק להשתיק קיטרוגו של שטן וגם ע"ז מצא מקום להתרעם שאין ראוי ליסורין מטעם זה ובראותו שהקב"ה סימא ליצחק דכתיב ותכהין וגו' מיד ראה שטועה גם בזה. וכדי להבין זאת נבאר תחילה ג' מאמרים וכולם בדרך א' יצאו מאמר הא' בזוהר בראשית דמ"א וז"ל אם תטיב שאת ואם לא תטיב לפתח חטאת רובץ מאי שאת אשת הכא רמוז דעבר קין על ואל אשת

עמתך לא תתן שכבתך וגו' ואתא על תאומתו של הבל ודא איהו ויקם קין אל הבל קם על תאומתו ולבתר קטיל לבעלה עכ"ל. וקשה למה פורט הכתוב חטא שבא על אשת איש תאומות הבל שאם ייטב ויתקן מעשיו בזה שמתוקן הכל ותיפוק לי' שחטא ג"כ על שהרג את הבל ובמה יכופר עון חטאתו ולמה לא זכר לו הקב"ה שיתקן את זה. ומד' שני בב"ר דכ"ג וז"ל אמר קין הן גרשת אותי היום אתמול גרשת את אבא ועכשיו למה אתה מגרשני עכ"ל וקשה ואיך רצה להציל עצמו בגירוש אביו שהרי הקב"ה דן כל האדם לפי מעשיו ובשם שאתמול גרש את אביו בשביל חטאו כן עתה ענשו ג"כ בשביל חטא עצמו ומד' הג' ברב' פ' שמות וז"ל וירא כי אין איש ויך את המצרי איש לא ראה אבל מלאכים ראה ונמלך עמהם ואמר חייב זה הריגה א"ל הן ויך המצרי ובילקוט תהלים מוסיף תיבת והרגו בדין וקשה דהא גם בלא נמלך במלאכים היה בדין כמ"ש הזוהר בפ' בראשית וזכר הרבה פעמים האריז"ל שמשה איהו הבל שהרגו קין דאיהו המצרי ולכך משה הבל הרג המצרי קין ומתוך הלשון משמע שאם לא היו מלאכים מסכימים לא היה הורגו. והנה פי' ג' מאמרים האלה יבואו בדרך א' כי יש לנו לידע שקין לא חטא כלים בהריגת הבל אלא שפקדו עון אביו אדה"ר עליו כמו שיבא לפנינו בגזירת האל מקום מקור הקדמה זו בהאריכות. ודע שבענין פוקד עון אבות יש ג' תירוצים חלוקים זה מזה כי רז"ל הקשו בגמ' דברכות קרא אהדדי כתיב לא יומתו וגו' וכתיב פוקד עון אבות על בנים ותירצו לא קשיא כאן שפוקדין כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם וכשאין אוחזין אז לא יומתו בנים אבות על וגו'. והאר"י זלה"ה כתב גם הוא בספר הכוונות הנדפס שכשהאב עשה עבירה במזיד אז פוקד עון אבות על בנים. אבל בשוגג לא יומתו וגו' והוא טעם הפסוק אבותינו חטאו ואינם כי חטא הוא שוגג ועון הוא מזיד ולפיכך כשאבותינו חטאו דהיינו בשוגג אז אינם ר"ל שהקב"ה אינו זוכר אותם לפקוד על בנים אבל אנחנו עונותיהם סבלנו ר"ל שעשו במזיד שנקרא עון זה סבלנו ולכך כתיב פוקד עון אבות על בנים כי עון הוא מזיד אבל לא יומתו אבות על בנים ובנים על אבות היינו בשוגג כי סיפא דקרא איש בחטאו יומתו דהיינו חטא שהוא שוגג זה א"צ לסבול הבן אלא הנפש החוטאת היא עצמה תמות:

והחזקוני בפ' כי תשא כתב טעם ג' לזה בב"ד של מעלה כתיב פוקד עון וגו' אבל בב"ד של מטה לא יומתו וגו'. והנה בג' דיעות האלו היו מחולקים הקב"ה ומשה וקין קין היה למד פוקד עון היינו דוקא במזיד ובשוגג לא יומתו ומשה היה סבר פוקד בב"ד של מעלה ובב"ד של מטה לא יומתו והקב"ה היה סבר כדעת רז"ל בגמ' שפוקד באוחזין מעשה אבות בידיהן ובאין אוחזין לא יומתו רק נקדים תחילה הקדמה שזכרנו תחילה שקין

לא חטא בהריגת הבל אלא שפקדו עון אבות עליו והיא הובאה בתיקונים תיקון ס"ט ובזוהר בראשית עמוד קס"ח וז"ל ויאמר ה' אל קין מה עשית קול דמי אחיך צועקים וגו' מ"ה דאיהו במספר אד"ם אביך גרם לך כל דא דאפיק מלאך המות לעלמא ודא איהו פוקד עון אבות על בנים וא"ת והא אתמר כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם אלא כך הוה עובדי אבוה הוה בידיה על סבה דאשה הוה על תאומות של הבל וכו' איתת' גרמת מיתה לאדם וגרמת מיתה להבל עכ"ל והנה יוצא לט מזה שאם לא היה קין לוקח תאומת הבל ולא היה הסיבה ע"י אשה כמו חטא אדם שחטא ע"י אשה שפיתתו בעץ הדעת אז לא היה מעשה אבות בידיה בודאי לא היה הקב"ה פוקד עון אביו עליו והיה קין פטור ברציחת הבל אחרי שאדם אביו הוא הגורם. ונ"ל שלכך לא זכר לו הקב"ה חטא הבל שהרגו אלא אמר לו אם תטיב שא"ת שאת זו אשת שלא תחטא באשת הבל בתאומתו אז מוטב דאף שגלוי וידוע לפני שתחטא גם בהריגת הבל מ"מ אין לענוש אותך בשביל כך אחרי שאין אתה חייב בהריגתו כי אדם שהביא מלאך המות לעולם גרם זה ואף שי"ל פוקד עון אבות על בנים מ"מ אין לענוש אותך אחרי שפוקד עון אבות אוקמוה חכמים כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם ואתה אם תטיב שאת זו אשת שלא תחטא בתאומתו לא יהי' מעשה אביך בידך ולכך מוטב שיתוקן הכל אבל אם לא תטיב שאת אשת ותקח אותה ועל ידה תהרוג גם הבל ודאי מעשה אבותיך בידיך כי כמו אביך כל חטאו בא ע"י האשה אשר נתתי עמו כך אתה וא"כ אז בדין לפקוד עון אביך עליך ועל כן לפתח חטאת רובץ ואני עתיד ליפרע ממך על ההריגה ג"כ. והנה בדרך זה יתיישבו עוד ב' מאמרים תמוהים הא' ברבה פ' תרומה וז"ל והנה איש מבנ"י בא ויקרב אל אחיו המדינית לעיני משה שהי' מקיש דברים כנגדו אמר זו אסורה או מותרת א"ל אסורה היא לך וכו' א"ל אף אשתך שנטלת אסורה וכו' התחילו בוכים א"ל הקב"ה משה בוכה אתה והיכן חכמתך שאמרת דבר ובלעה לקרח ועכשיו אתה בוכה עכ"ל. וקשה מה היה הבכיה אי משום שנתעלמה ממנו הלכה קנאין פוגעין בו מ"מ הי"ל אסורה דמה היה קשה בת יתרו מי התיר לך הי' לו להשיב שהיא תאומתו שגזלה ממנו קין ובא יתרו קני הנפרד מקין והשיב הגזילה כנזכר לפנינו ועוד מאמר אחר בפ' שמות כשבאו בנות יתרו ואמרו איש מצרי הצילנו אמר ואיו למה זה עזבתן את האיש קראן לו ויאכל לחם וארז"ל ישא א' מכם לשון נקיה דברה תורה וקשה מה עלה על דעתו שלא נסתפק בדבר כלל שמשה ישא בתו בת כומר לעכו"ם והנה ב' מאמרים אלה בארנו בעמוד ד' הנק' תורת משה קצת בסיגנון זה אלא קצרנו בו וכאן יתבאר יותר באריכות והוא הדבר שדברנו רק דע מ"ש בעל עשרה מאמרות חלק ג' מח"ה פ"ט והוא מדברי האר"י זלה"ה לפי שיתרו הוא קין ונקרא קני

שנפרד מקין היה עוד חטא בידו שגזל תאומתו של הבל וגזילה אין לה תיקון עד שישיב הגזילה אשר גזל לפיכך הוכרח ליתן למשה צפורה כמו שהיא התאומה היתירה שגזלה קין ורז"ל אמרו בפ' שמות איש מצרי הצילנו וכי מצרי היה אלא איש שהרג את המצרי ולפיכך נ"ל שכאשר שמע זאת יתרו מיד אמר ואיו למה זה עזבתן את האיש קראן לו ויאכל לחם ישא אחת מכם דבשלמא בלא זה לא עלה על דעתי זאת כי מהיכי תיתי יקח את בתי לאשה אבל עכשיו שאני רואה שהוא האיש שהרג המצרי וקשה למה אי משום שהוא הבל ונקם נקמתו ותיפוק ליה שקין לא חטא בזה וצ"ל שפקדו עליו עון אבות וקשה והא אוקמוה דווקא כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם וצ"ל שגם קין היה מעשה אבות בידו לפי שהיה המעשה ע"י אשה שגזל תאומה מהבל וא"כ אחר שמוכח שגזלתי ממנו תאומה ודאי דין הוא להשיב הגזילה ולתקן החטא לכך קראן לו ויאכל לחם וישא אחת מכם ובזה יתבאר גם מאמר האחר כי דע שכמו הריגת מצרי ע"י משה לפי שהוא קין כן היה בליעת קרח ע"י משה כי לפי שפתחה אדמה את פיה ובלעה דמו של הבל כך קרח היה מהראוי לבלוע בארץ כי גם קרח הוא קין כמ"ש בהאריכות בעמוד רביעי תורת משה שמצרי היה נפש של קין וקרח הרוח ויתרו הנשמה ולפיכך נ"ל כאשר בא זמרי ושאל בת יתרו מי התיר לך לא נעלם זאת מעיני משה שאשה שלו נטל שהיא תאומתו הנגזלה ממנו אך היה ירא משה להשיב זאת שלא יאמרו הרוצה לשקר ירחיק עדותו ומי יעיד על זאת שכבר גזל ממך תאומה ולפיכך הרימו קולם בבכי ובכו כולם על הקלקלה של זמרי ואמר לו הקב"ה משה בוכה אתה ומה לך לבכות שהרי אמרת דבר ובלעת את קרח וקשה למה וצ"ל לנקום רציחת קין ותיפוק ליה שאדם הראשון הוא הגורם וצ"ל פוקד אבות על בנים והא אוקמוה כשאוחזין מעשה אבות וצ"ל שגם קין היה מעשה אבות בידו שחטא ע"י אשה שגזל תאומה מהבל וא"כ הרי הוא בהוכחה גדולה שגזלו ממך תאומה ודאי מן הראוי היה לך ליקח בת יתרו תאומתך הראשונה וא"כ למה אתה בוכה ואין אתה משיב על דבריהם והנה משה כשבא להרוג את המצרי שהוא קין כנזכר היה סבר שפוקד עון אבות הוא בב"ד של מעלה אבל בב"ד של מטה לא יומתו ולכך כתיב ויפן כה וכה וגו' לא שהיה רואה כה וכה מפני שהיה מתייירא מלהרגו בפרהסיא אלא שנטה דעתו לכאן ולכאן כי ידע שהוא קין שהרג את הבל וחייב מיתה אלא שנטה דעתו גם לזכות שידע שהוא לא חייב בהריגה אחרי שאדם אביו הוא הגורם ואע"ג שכתוב פוקד עון אבות על בנים מ"מ ידע שזה בהכרח מיירי בב"ד של מעלה דווקא מדכתיב קרא אחרינא לא יומתו דסתרי אהדדי ולפיכך כאשר ראה שאין איש ומלאכים ראה מיד נמלך עמהם כי להם המשפט כי הם ב"ד של מעלה ולהם נאה לפקוד עון אבות על

בנים ולכך מיד כאשר הסכימו להרגו שאמרו הן כי כך הדין נותן מיד ויך המצרי והרגו כדין ר"ל עכשיו הוא מוכח שההריגה היה בדין אבל באמת אם לא היה רואה המלאכים ונמלך עמהם להסכים בהריגה זו לא היה הדין נותן שמשה איהו הבל יהרוג המצרי קין אחרי שקין אינו חייב בהריגה זו אלא מטעם פוקד עון אבות ואין פוקדין עון אבות על בנים בב"ד של מטה. והנה קין היה סבר שפוקד עון אבות אינו דווקא אלא כשאב חוטא במזיד אבל בשוגג כתיב לא יומתו ורש"י פירש בפ' ויגרש את האדם שאדם הראשון שוגג היה כדין הורג נפש בשגגה שחייב גלות והטעם הוא מבואר בגמ' דמכות שבמזיד אמרה רחמנא לא ליגלי כי היכי דלא להוי ליה כפרה ולפיכך אמר קין אתמול גרשת את אבא ועכשיו למה אתה מגרשני דבשלמא בלא זה הייתי אומר שאני חייב אפי' הרבה מזה והכל בשביל שהרגתי את אחי הבל ואע"ג שיש לי תשובה נוצחת על זה שאין אני חייב בהריגה זו ואני הגורם מ"מ חייב אני מצד פוקד עון אבות על בנים כי הייתי סבר שאבי מזיד היה ובמזיד כתיב פוקד עון אבות על בנים אבל עכשיו שאני רואה שאתמול גרשת את אביו ואם איתא שהוא מזיד ולמה הוא גולה שהרי במזיד אמרה רחמנא לא ליגלי אלא ודאי שאבי שוגג הוא ובשוגג לא יומתו וגו' כתיב וא"כ למה אתה מגרשני שהרי אין אני חייב כלום והנה עתה תבין תרעומת איוב כי רז"ל אמרו במד' תולדות למה כהו עיני יצחק בשביל שיבא יעקב ויטול הברכה וטעם הדבר מפורש בזוהר בראשית הנ"ל שיעקב ועשו הם סוד קין והבל ולגבי קין כתיב ארור אתה ולא היה ראוי שידבק בברכה ועוד דע מ"ש האר"י זלה"ה והובא בזוהר במדבר ענין יצחק שפשט צוארו על גבי המזבח בשביל שהוא רוחו של אדם הראשון ואדם הראשון נאמר לו כי ביום אכלך ממנו מות תמות כפל מיתה לו ולדורות וא"כ ע"י חטאו שפך דמו של עולם ושופך דם אדם באדם דמו ישפך והוצרך יצחק שהוא רוחו של אדה"ר לפשוט צוארו על גבי מזבח ולשפוך דמו והנה זה היה לדעתינו קיטרוג השטן שקטרג על יצחק למה לא נשחט אחרי שבדין היה לשפוך דמו עד שהוצרך הקב"ה למסור לו איוב כנ"ל כי כשיש לו איזה טענה בדין נותנין לו דבר מה להשתיקו בסוד כלב הנובח משליכין לפניו עצם כידוע ליודעי חן אבל אין זה לאוקמי אלא דווקא כשאדם הראשון מזיד היה כי שופך דם אדם וגו' במזיד כתיב והיה יצחק חייב מיתה ומדלא נשחט הוצרך איוב לבא במקומו אבל אם אדם הראשון שוגג היה שאז גלות מכפר וכבר ויגרש ה' את האדם ולא היה יצחק ראי' לשפוך דמו ואין בטענת שטן כלום למסור לו איוב והנה זה היה תרעומת איוב כי אחרי שראה שהקב"ה מסרו לשטן להשתיק קיטרוג שקטרג על יצחק אמר ודאי אם אדה"ר מזיד היה דין הוא להשתיקו אבל התרעם כי חשב שאדה"ר שוגג הוא ואין למסרו לשטן אבל אחר שראה

שהקב"ה סימא עיני יצחק וקשה למה אי משום שיבא יעקב ויטול הברכה וקשה למה אי משום דעשו איהו קין שהרג את הבל והוא בכלל ארור הרי הוא אינו חייב כי אדם הראשון הגורם אלא ודאי הטעם היה משום פוקד עון אבות על בנים ואם איתא שאדם הראשון שוגג היה והא בשוגג כתיב לא יומתו אלא ודאי אדה"ר מזיד הוא וא"כ בדין היה שיהא יצחק נשחט ומדלא נשחט ראוי להשתיק השטן ולכך מוסרני הקב"ה שנולדתי באותו יום ומזלי גרם ועל כן אין לי להתרעם על הקב"ה. א"כ כך היה תרעומתו למה הקב"ה מוסרני במקום יצחק ולמה באמת לא נשחט יצחק בעצמו הטעם הוא שלא נשחט יצחק בעצמו כתבנו במקום אחר מפני שהפסול עצמו בעקידה על שהציץ בשכינה כי אז נגמרה דינו למיתה כמ"ש כי לא יראני אדם וחי אלא שהקב"ה לא רצה לערב שמחת אברהם בעקידה והמתין לו ליצחק עד שעת זקנתו שאז כהו עיניו וסומא חשוב כמת ואחר שנגמרה דינו למיתה בעקידה נפסל בקרבן כי אדם ובהמה תושיע ה' וכמו שור הנסקל שלא נגמר דינו למיתה מותר להקרבה ומשנגמר דינו למיתה פסול להקרבה כן אדם נמי בנגמר דינו למיתה נפסל לקרבן כמ"ש תלמידי האר"י שמטעם זה נפסל הבל לקרבן שהציץ בשכינה כשהקריב קרבנו ואם לא היה מציץ היה נעקד בקדושה כמו יצחק ואחר שהציץ ונגמרה דינו למיתה נפסל ובאה יצחק במקומו וא"כ די לבא מן הדין להיות כנדון אחר שהציץ גם יצחק שיהא פסול ולכך התרעם איוב למה הוא נידון ביסורין במקום יצחק היה לו להקב"ה לשחוט את יצחק בעצמו אבל כאשר ראה שכהו עיני יצחק והיה קשה לו למה אלא בשביל שהביט בעקידה בשכינה ונגמרה דינו למיתה וא"כ אין מקום להתרעם שהיה לו לשחוט יצחק בעצמו שהרי אי אפשר היה כי אז בעקידה נגמרה דיני למיתה ונפסל לקרבן ולכך חזר מתרעומתו. ואח"כ חשב פן ואולי באו היסורין עלי מפני שאני מיועצי פרעה שגזרו גזירות היאור ולענות בסבלותם וגם על זה יהיה לו טענה שלאו מאתו היתה זאת וכיון שראה שהקב"ה גזר על אברהם כי גר יהי' זרעך וגו' ועי"ז ראה שבדין ענשו הקב"ה כי יש לידע למה ענש הקב"ה למצריים על ששעבדו בישראל הרי מאתו יתב' היתה זאת שגזר בברית הבתרים ועבדום וענום וזה גרם החטא למר ולמר כדאית לי' אלא הענין הוא ששיעבדום בעינויים יותר קשים ומרים כמ"ש בילקוט בשלח כשעמד עוזא סניגוריא עליהם בא גבריאל וטס טיסה א' למצרים והביא לבינה א' שהיה תינוק נשחט בתוכו ואמר רבש"ע ראה במה שיעבדו בניך וכמ"ש הרבה מזה בעל גבורות ה' והנה מביא עוד שם והא קושי השיעבוד הי' משלים לישראל לת' שנה וק"ן שנה שנחסר להם הכל הי' ע"י ששיעבדום בקושי השיעבוד ועלה להם שיעבוד רד"ו כשיעבוד ת' וא"כ הדק"ל למה נענשו המצריים וצ"ל שהשיעבוד התחיל

משנולד יצחק ומאז עד זמן שיצאו הי' ת' שנה וכמ"ש רש"י בחומש בפ' כי גר יהי' זרעך שהשיעבוד התחיל משנולד יצחק הנק' זרע שהרי נאמר בארץ לא להם ולא במצרים ע"ש והנה זה הי' תרעומות איוב שידע שהיסורין באו עליו משום שהוא מיועצי פרעה שגזרו לשעבד את ישראל אלא שהתרעם שחשב שהרי נגזר מה שישתעבדו ואי משום ששעבדו בקושי השיעבוד הרי עי"ז נחסר להם ק"ץ שנה אבל כיון שראה שהקב"ה גזר על אברהם ואמר בו בלשון כי גר יהי' זרעך בארץ לא להם והי' קשה מאי זרעך ומאי לא להם אלא ודאי שפי' הענין הוא שהשיעבוד אינו בחיוב דוקא במצרים אלא בארץ לא להם סתם במקום שיהי' וזה התחיל משנולד יצחק הנק' זרעיך וא"כ כבר נשלמו ת' שנה על שהתחיל משנולד יצחק וקושי שיעבוד הי' שלא כדין וראוי אני ליסורין שהייתי בעצה זו עמהם וא"כ שלא כדין התרעמתי על הקב"ה כי כל משפטיו הן אמת וצדק. ואח"כ אשב פן ואולי באים עלי היסורין מפני שאני יעקב שלקח ב' אחיות ומצא גם ע"ז טענה להתרעם ובראותו שהקב"ה עשה את יעקב שהוא צולע על יריכו ראה שאין טענתו טענה. רק נקדים תחלה ענין נחמד מה ששמעתי מהרב הגדול בדורו האלוף המרומם נ"י פ"ה ע"ה כבוד מוה' בער ר' יחזקיה מפראג בענין האספסוף ובפ' בהעלותך כתיב וברדת הטל על המחנה לילה ירד המן עליו וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו ואמרו רז"ל על עסקי המשפחות על עריות הנאסרות להם והנה כוונתם היה לבכות עתה על עריות שנאסר להם עריות הקורבה ולא שאר עריות כמ"ש למשפחותיו וכמ"ש רז"ל מי יאכלנו בשר שאר בשר שכל ענינם היה על הקרובים שנאסרו להם והקשה למה בכו עתה ברדת המן יותר מבפעם אחר ותירץ בטוב טעם כי איתא בציוני פרשת אחרי מות וזכרנוהו בהאריכות בעמוד השלישי עפר יעקב ע"ש ותמצא מרגוע לנפשך וז"ל שענין עריות הקורבה נאסרה לנו מטעם שכל פעולה שאדם עושה למטה אותה פעולה מצויה למעלה הפעולה שלמטה פוגמת הפעולה שלמעלה ואין שכיח הקורבה כמו למעלה במרכבה כי איש באחיו ידובקו ופניהם אשה אל אחותה וא"כ המשתמש למטה בקורבה משתמש בשרביטו של מלך הקב"ה וכל המשתמש בשרביט מלך ב"ו חייב מיתה עאכ"ו המשתמש בשרביטו של המלך הקב"ה יתברך שמו ולכך אסרה לנו התורה להשתמש בעריות הקורבה ופריך שם וא"כ למה לקח יעקב שתי אחיות ועבר על זה ותירץ שאני יעקב שנאמר ויקרא לו אל אלקי ישראל וארז"ל הקב"ה קראו אלוק אני אלוק בעליונים ואתה בתחתונים הותר לו להשתמש בשרביט הקב"ה. ואיתא במד' נשא למה ירד הקב"ה לישראל המן אלא אמר הקב"ה כתבתי עליהם שהם אלקים שנאמר אלקים אתם ובני עליון והם אוכלין ונצרכין לפיכך הוריד להם המן שהוא נבלע

באיברים. ולפיכך עד עתה לא בכו על עסק שאסרו להם המשפחות משום דסברו שאין לפגום בשרביט המלך הקב"ה ואע"ג שיעקב לקח שתי אחיות מ"מ הטעם הוא שהוא נקרא אלוק ולכך הותר לו להשתמש אבל אחר שראו שהמן ירד להם סברו דאם איתא שאין אנחנו ג"כ נקרא אלקים וא"כ למה מוריד לנו המן אלא ודאי שגם אנחנו אלקים ובני עליון וגם לנו יש להתיר להשתמש בשרביטו כמו ליעקב ולכל המלאכים ולמה אוסר לנו הקב"ה המשפחות הקורבה ולכך היו בוכים עד כאן דברי פי חכם חן. הנה לפי זה לא היו ראוין היסורים לבא על איוב אחרי שהקב"ה קראו אלוק ליעקב והותר לו להשתמש בשרביט הקב"ה וכמו שאמר שם בעמוד הנ"ל בפירוש הפסוקים דאיוב שזה היה תרעומתו ע"ש. אבל לשיכים היה בעיניו מה שאמרו רז"ל במדרש וישלח שויקרא לו אל אלקי ישראל לא שהקב"ה קראו אלוק אלא שיעקב קרא את עצמו אלוק אמר לו הקב"ה אני אלוק בעליונים ואתה בתחתונים בתמיה אפי' חזן הכנסת אינו נוטל שררה לעצמו ואתה קראת את עצמך אלוק חייך שבתך דינה מחר יוצאת לכך כתיב ויקרא אל אלקי ישראל וסמיך ליה ותצא דינה בת לאה מי גרם לו שנכשל בדינה על שקרא את עצמו אלוק ואם כן לפי זה היה לו אסור להשתמש בשרביט המלך אך אין זה אלא אם דינה נטמאה ממש ע"י שכם אבל לפי מ"ש לקמן בעמוד שלישי הנקרא עפר יעקב שאדרבה שכם טיהר דינה על ידי שבא עליה וכל זוהמת נדה שהיה בה שאב אצלו והיא נטהרה ואם כן ודאי אין לאוקמי שהקב"ה ענשו ליעקב בזה אדרבה דטבא ליה עביד אבל מוכח הוא כמאן דאמר שודאי טימא אותה כי מביא בגלי רזי בענין יעקב ומלאך שנתפגש עמו וירא כי לא יכול לו כי בקש מכל צד אם ימצא בו איזה פגם ולא מצא אחר כך ויגע בכף יריכו שבא לבקש פגם בבניו שהם יוצאי יריכו ואז מצא פגם ועל כן עשאו צולע על יריכו והנה פגם זה אין לומר שהיה פגם בבניו שבטי יה שהרי כולם צדיקים היו ואף שנראה לעין שחטאו ביוסף אין זה פגם אדרבה למי שבא בסוד ה' יודע שהיה בהכרח לעשות כן ושלוחי דרחמנא היו לזה ואין אנו עתה בביאורה וגם אמרו רז"ל במדרש ויצא לקח יעקב י"ב אבנים ואמר אברהם יצא ממנו פסול ישמעאל יצחק יצא ממנו פסול עשו ואני אם תתאחות האבנים האלה יודע אני שלא יצא פסול מבניו וכיון שנתאחו הי"ב אבנים ידע שלא יהיה פסול בי"ב בניו ואם כן מפורש חזינן שנעשו לאבן אחת שאין פסול בי"ב בניו אבל פסול הזה שעל ידי כן צלע על יריכו הוא פסול דינה כי אף על פי שבאבנים ראה שלא יהיה פסול בבניו היינו בי"ב בניו זכרים שלקח כנגדן האבנים אבל כנגד דינה לא לקח אבן שאין היא נחשבה בשבטים והדבר הזה ברור ואין צריך ראיות הרבה. והנה זה היה ענין איוב כי ידע שהיסורין באין עליו מאחר שהוא

יעקב שלקח שתי אחיות אבל חשב שאין ראוי מטעם זה שיבואו עליו היסורים דזיל בתר טעמא למה נאסרו משום שלא ישתמש בשרביט המלך הרי ליעקב נאמר אתה אלוק בתחתונים דמה אית למימר למה נענש בדינה יש לומר שבאמת לא נענש כפי שסברו הרואים שנטמאה אלא אדרבה נטהרה מזוהמה אבל אחר שראה שהקב"ה עשה שיעקב צולע על יריכו וקשה למה אי משום פסול שיצא מבניו הרי כולם צדיקים היו וגם דינה לא נעשה בה פסול שהרי נטהרה אלא ודאי שבאמת נטמאה ואם איתא שהקב"ה קרא לו אלוק ואם כן למה ענשו בדינה אלא ודאי יעקב עצמו קרא לעצמו אלוק ואם כן גם לו היה אסור להשתמש בשרביט המלך וליקח שתי אחיות וכדין שיבאו יסורים עלי לכך כראות זאת וכל אלה חזר מלהתרעם והודה לדינו ומשפטיו של הקב"ה שכל משפטיו צדק ואמת ותלה היסורים בחסרון ידיעתו שטעה בשיקול הדעת ואמר שיכור הייתי:

(יב)

ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק ואמרו רז"ל אלה תולדות יצחק יעקב ועשו האמורים בפרשה וקשה אם כן למה אמר אחר זה אברהם הוליד את יצחק ועוד שם בפרשה כתיב ותהר רבקה אשתו ויתרוצצו הבנים בקרבה ותאמר אם כן למה זה אנכי ותלך לדרוש את ה' ויאמר ה' לה שני גוים בבטנך ושני לאומים ממעיך יפרדו ולאום מלאום יאמן ורב יעבוד צעיר ע"כ וארז"ל ויתרוצצו כשהיתה עוברת על בתי כנסיות ובתי מדרשות יעקב מפרכס לצאת ובשעה שהיא עוברת על בתי עכו"ם עשו רץ ומפרכס לצאת ויאמר ה' וגו' שני גוים רבי ואנטונינוס ע"כ וקשה מה ענין רבי ואנטונינוס לכאן שאין לדבר זה שייכות לשאלתה למה זה אנכי א"כ נאמר שרצה לגלות לה שאחד צדיק ואחד רשע זה אינו דהא אנטונינוס לא היה רשע ושונא ישראל כמו עשו ואדרבה אהב את רבי אהבה רבה כנודע ולהבין זאת נקדים מה שאמר בגליא רזיא וזה לשונו המרכבה היתה צריכה להיות מד' רגלים אברהם יצחק יעקב דוד ואח"כ נתחלף יוסף בדוד ויעקב עם דוד היו ראוים לצאת מיצחק ונתן לו הקב"ה עשו תחתיו והטעם כי המלאך השטן קטרג על בריאת יצחק ובזמן עקידה שניצול ממנו לפי שיצחק הוא פחד יצחק ראש לכל הדינים וכולם נכנעים תחתיו ולא רצה אותו מלאך וחיילותיו להיות משועבדים תחתיו וסוף נתרצה באמרו שיהיה לו חלק בזרעו של יצחק בבן הבכור שיצא עשו ממנו והבטיח לו הקב"ה שיהא כדבריו ונתפייס. ונ"ל שזה שאמר הכתוב אלה תולדות יצחק בן אברהם יעקב ועשו האמורים בפרשה כנזכר זה גרם שאברהם הוליד את יצחק כי אם לא היה הקב"ה מבטיח לו שיצא ממנו עשו במקום דוד לא היה אברהם הוליד את יצחק כי מדת הדין לא היה מנחת מרוב הקטרוג שיבא לעולם. והנה מעשה זו היא ממש

כמעשה דרבי ואנטונינוס הביאו התוספות פרק א' בגמרא דע"ז וז"ל פעם אחת גזרה מלכות שמד שלא לימול ומלו את ר' שלח מלך בשביל רבי ואמו והחליפה אמו של רבי את רבי באנטונינוס והניקתו והראתו לפני המלך ומצאוהו ערל ופטרוהו לשלוח וכו' נשמע מזה שאם לא היה מחליף אנטונינוס במקום רבי היו בשביל זה נידונים אביו ואמו של רבי וכן הענין בחילוף דוד שהחליפו ונתנו עשו במקומו הציל את אביו יצחק ממיתה בעקידה ולפיכך כאשר ראתה רבקה שיתרוצצו הבנים בקרבה כשעוברת לפני בתי כנסיות יעקב מפרכס לצאת וכשעוברת לפני בתי עכו"ם עשו מפרכס לצאת אמרה א"כ למה זה אנכי זה דייקא ר"ל מה טיבו של זה הרשע שאנכי מוכרחת להביאו לאויר העולם הרי מן הראוי הוא שדוד יצא ממני שישלמו ד' רגלי מרכבה והשיב לה הקב"ה שני גוים בבטנך רבי ואנטינינוס ר"ל אלו שני גוים שבבטנך האחד צדיק ואחד רשע שבא במקום הצדיק דוד הם ממש דוגמת ר' ואנטונינוס כי כמו שהצלת אבי רבי ממיתה היה על ידי שנתחלף באנטינינוס שהיה אז ערל כן ממש היה בהכרח שיתחלף הרשע בצדיק להציל את יצחק אביו ממיתה ונ"ל שזהו כוונת משז"ל במד' בפ' זו כיון שראה שמואל את דוד אדמוני נתיירא ואמר אף זה שופך דמים כעשו אמר ליה הקב"ה עם יפה עינים עשו מדעת עצמו היא הורג אבל זה מדעת סנהדרין הוא הורג ולפום ריהטא קשה איך עולה על דעת שיהא ח"ו דוד דומה לעשו ועם מה שאמר יובן כי אחרי שעשו ירש מקום דוד חשב שהוא דומה לו ולכך בא במקומו וזה היה הענין שזכה עשו למלוך בעולם הזה כי אחרי שדוד הוא מוכן למלוכה שמקום שורש נשמתו היא ממקום המלכות כנודע ומה גם דיד שהיא אדם הראשון שהמליכוהו כל הנבראים למלך עליהם כמו שאמר בעשרה מאמרות חלק ב' ממאמר אם כל חי סי' א' לכך עשו שירש עתה לפי שעה מקומו זכה למלכות ולדעתינו זהו ענין בגדי החמודות שהיו לעשו שכתב הזוהר שהם בגדיו של אדם הראשין כי אחר שירש מקום דוד שהוא אדם הראשון ירש כל מה שהיה ראוי לו. והנה אם לא היה נתחלף עשו בדוד לא היה יוסף בא לעולם כי כל עיקר לידת יוסף היה לפי שלא נולד דוד אז יבא הוא במקומו בקדושה לכך נ"ל כאשר נולד יוסף ראתה רחל זאת ברוח הקודש ואמרה יוסף ה' לי בן אחר ר"ל הקב"ה הוסיף לי מצד תוספות בן אחר כי ראוי היה לבא דוד לעולם ולפי שנתחלף בעשו ניתוסף לי בן אחר נגד דוד יוסף שהוא תוספות וכדי להעמיק בענין יש לידע למה נולד יוסף דאין לומר להשלים ד' רגלי מרכבה שהרי דוד הוא רגל ד' וגם אין לומר שלא יהיה המרכבה חסירה כל משך הזמן שלא נולד דוד דזה מן הנמנע אחר שכבר זכה בה ולמה ידחו נפש מפני נפש אבל הענין הוא שודאי היה יוסף משלים לפי שעה ונדחה אח"כ כי עיקר לידתו לזה העולם

לא היה בשביל זה אלא מטעם אחר כי בהתחדש אור בקליפה תיכף מתחדש נגדה איר בקדושה להחליש כחה כמ"ש בעל חסד לאברהם בחלק עין גדי נהר י"ד בשם תשובת הגאונים וז"ל מתולדות אשמדאי ולילית אשתו נוצר שר גדול בשמים מושל על שמונים אלף משחיתים ומחבלים וקוראים אותו חרבא דאשמדאי מלכא ושמו אלכפיניאו"ש ופניו מלהטים כאש ולהבה ועוד קוראים אותו ע"ר יהוד"ה שפירושו מקטרג מתגרה עם יהודה שהם ג' שרים המלמדים זכות על יהודה ושמם מלכיאל עטוריאל נטוריאל ובשעה שנולד אותו המשחית נולד ג"כ בשמים שר גדול משורש הקדושה ונק' חרבא דמלכא ויש לו ב' שמות משיחיאל כוכביאל ונ"ל שזהו כוונת הפסוק אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה' מגן עזרך ואשר חרב גאותיך ויכחשו אויביך לך ואתה על במותימו תדרוך וקשה וכי איזה חרב גאות ישראל שהרי גאות החרב לא ניתנה ליעקב כי אם לעשו שנ' על חרבך תחיה אלא הוא הדבר שדברנו וה"ק אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה' שהקב"ה משגיח בך נגד מקטריגים ואתה נושע על ידו שהעמיד לך ג' שרים המלמדים זכות עליך להיות נושע על ידם ולא זו לבד אלא וגם חרב גאותיך שהעמיד לך עוד שר א' שהוא נק' חרב והוא גאותיך כי ע"י ויכחשו אוביך לך שהוא יגבור עליהם ואתה על במותימו תדרוך לכלותם מעל פני האדמה וראה והבן בר"ת מי כמוך עם נושע מרומזין בהם כל שמות השרים הקדושים הנ"ל ומעתה צא ולמד למה נולד יוסף כי אחר שנולד עשו הרשע ע"י קיטרוג מלאך השטן וברא הקב"ה כנגדו לחדש אור הקדושה להתיש ולהחליש כחו ובזה תבין למה יוסף הוא שטנו של עשו כנודע ואם תעמיק בדברינו אלה תראה בעין שכלך שחרבא דאשמדאי שנולד כנזכר כנגדו הוא עשו למטה בעוה"ז אשר עליו נאמר על חרבך תחיה כי כל אדם ואדם יש לו שר ומלאך למעלה ואפי' כל מיני עשבים כארז"ל בגמ' דחולין וחרב דקדוש' הוא יוסף למטה והוא כוכביאל אשר דרך כוכב מיעקב כי הוא בן יעקב ודי בזה למבין. ובזה יתבאר מד' תמוה בילקוט סוף משלי ומיץ חלב יוציא חמאה לא זכה עשו למלכות אלא בשביל אברהם זקינו שנ' בו ויקח חמאה וחלב ע"ש וקשה אם לצדקה יחשב לו לאברהם שהאכיל המלאכים ולמה יועיל זה לעשו אבל הוא הדבר הנ"ל כענין זה שמלכותו של עשו לא היה אלא בשביל שנתחלף ובא במקום דוד המוכן למלוכה וענין החילוף היה שאם לא כן לא היה יצחק נולד וגם אם היה נולד לא היה ניצול מעקידה ע"י קיטרוג ההוא מלאך השטן כנ"ל ואיתא בגליא רזיא זכרו ג"כ הילקוט ראובני בערך אכילה סי"ח לפי שאברהם נתן למלאכים לאכול לפיכך ניצול יצחק מעקידה ובא איל במקומו ע"כ ונ"ל שזש"ה ויקח את המאכלת לשחוט את בנו ויקרא אליו מלאך ה' וגו' אל תשלח ידך אל הנער וקשה סכין מיבעי'

מאי מאכלת ועם מה שזכרנו יובן וה"ק ויקח את המאכלת דייקא לשחוט את בנו ר"ל בעת שבא לשחוט בנו לקח בידו זכות המאכלת שהיה מאכיל לכל באי עולם וזן עוברים ושבים לפי שגם המלאכים היו מאוכלי שלחנו ולפיכך ויקרא אליו מלאך דייקא ויאמר אל תשלח ידך אל הנער כי זכות זה הציל יצחק מעקידה. וזהו כוונת המד' שלא זכה עשו למלכות אלא בשביל שנתן אברהם למלאכים לאכול כי אם לא היה אברהם נותן להם לאכול לא היה יצחק ניצול מעקידה ולא היה פ"פ למלאך השטן לקטרג על יצחק אחרי שהיה מחשבתו הרעה יוצאת לפועל ולא היה הקב"ה נותן לעשו המלוכה כי לא היה בא במקום דוד אבל אחר שנתן אברהם לאכול והציל את יצחק מעקידה גבר הקטרוג להמית דוקא את יצחק עד שהוצרך הקב"ה ליתן לו חלק בקדושה שיבא עשו במקום דוד ועי"ז היה בא למלוכה:

(יג)

בזוהר פ' תולדות יצחק עמוד של"ז וז"ל ויחרד יצחק חרדה גדולה וכו' ר' יהודה אמר בגין ההוא חרדה דחרד יעקב ליצחק אביו אתענש יעקב בעונשה דיוסף דחרד חרדה בהאי שעתא דא"ל זאת מצאנו יצחק אמר מי אפוא באיפוא אתענש יעקב דכתיב איפה הם רועים ותמן יוסף אתאבד ואיתענש יעקב עכ"ל וקשה למה נענש ביוסף אחרי שכל מדותיו של הקב"ה הוא מדה כנגד מדה ועוד דקאמר דחרד חרדה כהאי משמע שחרדה אבידת יוסף היה דומה לחרדה דיצחק ואיך היה חרדת יעקב דומה לחרדת יצחק ועוד דקאמר יצחק אמר מי אפוא ע"כ נענש באיפה הם רועים משמע שכל חטא יעקב היה שגרם לו לומר אפוא מה לי שאמר יצחק מי אפוא או מי זה. ולהבין זאת יבואר אגב מה שאמרו רז"ל וישב יעקב בקש לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף וקשה מה חטא בזה שביקש לישב בשלוה ולמה נענש באבידת יוסף דווקא ולא בשאר עונש. אבל ביאור הענין על דרך שאמרו רז"ל ויחרד יצחק למה חרד אלא בשעה שנכנס עשו אצל אביו נכנס עמו גיהנם רבי אחאי אמר התחילו כותלי הבית מרתחים הדא הוא אמר מי איפוא מי הוא זה שעתיד ליאפות כאן אני או בני יעקב וכו' יוצא לנו מזה שחרדת יצחק היה שירא שיהא נאפה ונשרף בגיהנם ולמדו רז"ל מלשון מי אפוא מדלא כתיב מי זה אלא מי אפוא שהוא לשון אפייה בגיהנם. והנה ניתי ספר ונחזה למה בכה יעקב כ"כ ונצטער באבידת יוסף היה ג"כ מטעם זה שירא שיסבול צער גיהנם כמו שאמרו ז"ל על פסוק כי ארד אל בני אבל שאולה שהבטיח הקב"ה ליעקב כל זמן שלא ימות בן אחד בחייו לא יראה פני גיהנם וכאשר נאבד יוסף נפל עליו פחד גיהנם וז"ש הזוהר בגין ההוא חרדה דחרד יעקב ליצחק אביו אתענש יעקב דחרד חרדא כהאי בשעתא

שאמרו ליה זאת מצאנו חרדא כהאי דייקא ר"ל אותו חרדא שחרד בשעה שאמרו זאת מצאנו בזמן שנאבד יוסף הי' ממש דוגמת האי חרדא שהחריד יעקב את יצחק אביו כי כמו שחרדת יצחק היה חרדת גיהנם וחשב שיפול בגיהנם כן היה ממש אותו חרדה שחרד יעקב באבידת יוסף שהיה בוכה ואומר כי ארד אל בני אבל שאולה אך בא בעל המאמר ליישב כי פן יאמר האומר מאן ייאמר שחרדת יצחק היה על גיהנם דבשלמא גבי יעקב כתיב בהדיא ארד אל בני אבל שאולה אבל ביצחק מנלן לכך מסיים בדבריו ואומר יצחק אמר מי איפוא ר"ל תדע לך שהוא כן שהרי יצחק אמר בלשון הזה מי איפוא ולמה לא אמר מי זה וצ"ל שנתיירא מאפיית גיהנם שנכנס עמו עשו ולפיכך באיפה נענש יעקב איפה הם רועים ואתאביד יוסף תמן וגם עליו נפלה אימת גיהנם מדה כנגד מדה. ואמרו רז"ל במדרש לך שהראה הקב"ה לאברהם גיהנם ומלכיות ובירר אברהם גלות לפטור בניו מגיהנם וז"ש בקש יעקב לישב בשלוה יעקב דייקא ר"ל אברהם לא בקש לישב בשלוה ובירר גלות לפטור בניו מגיהנם אבל יעקב בקש לישב בשלוה שבירר גיהנם ולפטור ממלכיות כי היה סבר שצער גיהנם אינו גדול כל כך כמו צער הגלות ולפיכך קפץ עליו רוגזו של יוסף שנאבד ממנו ואז היה יעקב בוכה ומצטער ביותר ולא מיאנה הנחם נפשו על רדתו בשאול גיהנם ואז ראה האמת שצער גיהנם הוא יותר גדול מצער מלכיות וחזר והסכים לדעת אברהם שבירר מלכיות לפטור מגיהנם. אך יש לנו לידע למה נכנס הגיהנם עם עשו עכשיו יותר מזמנים אחרים ומצאנו ראינו בגליא רזיא מאמר אחד ויהיה תשובה לזה וזה לשונו כשהיה יצחק רוצה לקלל את יעקב בשביל שרימה אותו ולקח הברכות ברמאות נראה לו מלאך ששמו איפה והראה גיהנם פתוח מתחתיו תיכף חזר יצחק ממחשבתו ואמר גם ברוך יהיה ע"כ וא"כ היה בהכרח שיכנס הגיהנם עם עשו דווקא כי כבוא עשו ראה יצחק שיעקב רימה אותו ורצה לקללו ובראותו הגיהנם הוכרח לחזור אבל היא גופה קשיא מה ראה המלאך להראות לו הגיהנם דווקא ולא הראה לו ענין אחר שיחזור ממחשבתו אבל הענין הוא כי רז"ל פליגי בפסוק רבות עשית אתה ה' מחשבותיך ונפלאותיך אלינו בילקוט תהלים דק"ד עמוד א' חד אמר כל מחשבות שפעלת אלינו בשבילנו למה כהו עיני יצחק שיבא יעקב ויטול הברכות וחד אמר אלינו בשבילנו שבררת לנו המלכיות לפטור מגיהנם. והנה שני דיעות הללו אינן חלוקים זה מזה ושניהם אמת כי מאן דאמר לפטור מגיהנם מודה שהיה ג"כ שיבא יעקב לקבל הברכות וכן להיפוך אחרי שנודע שישראל הן בגלות ויעקב קבל הברכות ואין להכחיש הידוע והנה יצחק שרצה לקלל את יעקב על הרמאות מה עלה על דעתו שהרי ספר תהלים היה ביד אבות קודם שנולד דוד כמשרז"ל במד' ויצא שכל זמן שהיה

יעקב בבית לבן היה עוסק בספר תהלים א"כ ודאי ראה וידע הפסוק הזה מחשבותיך ונפלאותיך אלינו כמ"ד שכהו עיני יצחק שיבא יעקב ויטול הברכות ברמאות אלא יצחק היה תופס דעת מ"ד שני אלינו בשבילנו שברר אברהם גלות לפטור מגיהנם וכאשר ראה המלאך מחשבות יצחק חשב אם באת לתפוס דעת מ"ד אחד מאי חזית דילמא הוא כמ"ד שיבא יעקב הברכות לקבל ולא כמ"ד לפטור מגיהנם ולפיכך מה עשה הראה לו גיהנם פתוחה לפניו שיפול בו ואם איתא כדעתך שברר אברהם מלכיות לפטור מגיהנם וא"כ למה גיהנם פתוחה מתחתך אלא ודאי שני הדיעות הם אמת שגם מחשבותיך ונפלאותיך אלינו הוא כמ"ד שכהו עינך שיבא יעקב ויטול הברכות וא"כ אין לך לקללו ולפיכך מיד כאשר ראה יצחק זאת חזר ממחשבתו הראשונה ואמר גם ברוך יהיה מאי גם שהרי יעקב הוא העיקר בברכה ומאי יהיה שהוא לשון עתיד וברוך הוא מיבעיא ליה ועם מ"ש ניחא והכי קאמר גם ברוך יהיה ר"ל שמחשבותיך ונפלאותיך אלינו בשבילנו לא היה בשביל לפטור מגיהנם לבד אלא גם מחשבותיך היה ג"כ לכהות עיני בשביל הטעם שיעקב ברוך יהיה לעתיד כשיבא ליטול הברכות:

תם ונשלם עמוד השני הנקרא פחד יצחק

עמוד שלישי עפר יעקב

בעזרת אני והו הושיעה נא. אחצב עמוד שלישי עפר יעקב מי מנה:

(יד)

במדרש רבה פ' ויצא רבו הדיעות בדברי רז"ל בענין פתחון מראות הסולם שראה יעקב וז"ל ויחלום והנה סולם תני בר קפרא לית חלום שאין לו פתרון והנה סולם זה הכבש מוצב ארצה זה מזבח אדמה תעשה לי וראשו מגיע השמימה אלו הקרבנות שריחן עולה לשמים והנה מלאכי אלקים אלו כהנים גדולים עולים ויורדים בו שהם עולים ויורדים בכבש הנה ה' נצב עליו ראיתי את ה' נצב על המזבח. רבנן פתרין בסיני והנה סלם זה סיני מוצב ארצה דכתיב ויתיצבו בתחתיות ההר וראשו מגיע השמימה וההר בוער באש עד לב השמים. רבי שלמוני בשם ר' לוי אמר תרכוסא של שלשה רגלים הראה לו רבי יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר את הוא רגל שלישי וכו' וחד אמר חורבן ב"ה הראה לו שנ' אין זה כי אם בית אלקים זה חורבן ב"ה שנא' ע"ז היה דוה לבינו. וח"א והנה סלם זה צלמו של נבוכדנצר הוא סמל הוא סלם אותיות דדין הן אותיות דדין מוצב ארצה אקימי' בבקעת דורא וראשו מגיע השמימה רומית אמין שתין פתי' אמין שית והנה מלאכי אלקים חנניה מישאל ועזריה עולים ויורדים בו מעלים ומורידים בו וכו' לאלהך

לא איתנא פלחין וגו' הנה ה' נצב עליו וכו' עכ"ל. והנה פלוגתת רז"ל אלה הנזכרים כאן הם אינם כסדר זה וראינו לכלול כל הדיעות יחד למר ולמר כדאית ליה כי יש לעיין מה ענין המראה הגדולה הזאת לכל הדיעות שבאו החכמים האלה להגיד פתרון החלום והפתרון צריך ביותר פתרון מן החלום בעצמו כי אפשר לומר על החלום החלומות שוא ידברו וכאשר פתרו לנו איך היה עי"ז נופלים כמה ספיקות ונתחיל לבאר מן הטעם הא' למאן דמפרש ופותר החלום בקרבנות כי יש לדקדק בדבריו מאי וראשו וראשם מיבעיא לי' שהרי אקרבנות קאי ולא אסולם ועוד אם שריחן עולה לשמים איך יפול עליו ל' וראשו אבל דע הענין מה שמובא בזוהר ברוב המקומות כמו שיש מזבח למטה וכהנים מקריבין עליו כן יש למעלה מזבח וכהנים מקריבין שהוא מיכאל וחייליו דאיהו כ"ג דלעילא המקריב נפשותיהן של צדיקים אחרי מותם ובהעלות העשן מלמטה עולה ומתקשר בעשן ש"מ ועי"ז מתקרבין ומתייחדין כל העולמות בחיבור א' ורוח רעה ושום קליפה לא יבא ביניהם ולכך נק' קרבן שמקרב ומחבר ישראל לאביהם שבשמים ע"י מעשה הקרבנות וז"ש והנה סולם מוצב ארצה מזבח אדמה ר"ל אותו מזבח שהוא למטה באדמה מ"מ וראשו מגיע השמימה אלו הקרבנות שריחן עולה לשמים ר"ל ע"י הקרבנות ראשו מתחבר ומתקרב לשמים ע"י הריח שעולה מלמטה הוא מתדבק למעלה וא"ת מי הם המקריבים שם הקרבנות לכך אומר ומלאכי אלקים עולים וגו' אלו כ"ג ר"ל כמו שיש כהנים למטה כן יש כהנים למעלה המקריבין נפשות הצדיקים והוא מיכאל ורמז ומלאכי אותיות מיכאל כי איהו ראש הכהנים אשר שם ועי"ז והנה ה' נצב עליו ממש כאלו הקב"ה עומד על המזבח למטה כי העולם תחתון ע"י הקרבן מתקרב ומתחבר עם עולם העליון וכמו שהקב"ה בכבודו ובעצמו עומד על מזבח שלמטה. והנה רבנן שפתרין קרא בסיני קשה לדבריהם אם זה היה כוונת הקב"ה להראות לו ענין מ"ת וא"כ מה היה לו להראות מוצב ארצה ויתיצבו בתחתיות ההר וראשו מגיע השמימה אש בוער עד לב השמים וביאור הענין כי אז"ל בגמ' דשבת במ"ת בא השטן ואמר תורה היכן היא וכו' והקשו בתוס' ומי לא ידע השטן מ"ת ותירצו דאמרי' במד' שהקב"ה טרדו לשטן בשעת מ"ת שלא יקטרג לומר אומה שעתידה לעבוד עכו"ם ואתה נותן להם התורה וכו' והנה יש לידע אם הקב"ה טרדו מפני זה ודאי שטענה מעולה היא ואם לזה דחה בקנה לנו מה משיב וי"ל כמ"ש שם בגמ' וז"ל ויתיצבו בתחתיות ההר אמר רב אבדימי בר חמה מלמד שכפה עליהם הקב"ה את ההר בגיגית וא"ל אם אתם מקבלין התורה מוטב וא"ל שם תהא קבורתכם ומסיים שם בגמ' א"ר אחא בר יעקב מכאן מודעא רבא לאורייתא ופירש"י שאם יזמינם הקב"ה לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם יש להם תשובה

שקבלוה באונס עכ"ל. והקשו שם בתוס' ואע"ג שכבר הקדימו נעשה לנשמע ותירצו שהיו חוזרים כשראו אש הגדולה שיצאו נשמתם והנה זהו ביאור מראות הסולם לדעת רבנן כי רבנן סברי שהקב"ה רצה לגלות לו ענין מ"ת שבניו יקבלו התורה בסיני ולכך הראה לו סולם דאיהו בחשבון סיני אך חשב הקב"ה פן יאמר יעקב החלומות שוא ידברו כי איך אפשר שיקבלו בניו התורה הרי הן עתידין לעבוד ע"א ולכך הראה לו הקב"ה תירוץ ע"ז הקי' מוצב ארצה דכתיב ויתיצבו בתחתית ההר שכפה הר כגיגית עליהם וא"כ אנוסים הם בקבלת תור' ואין לדונם על חטא ע"א שלא קיימו מה שקבלו אך חשב הקב"ה שגם זה אין תשובה מספקת אחרי שקשה דהא כבר אמרו נעשה ונשמע כקו' התוס' ולפיכך הוצרך הקב"ה להראות גם תירוצים וראשו מגיע השמימה דכתיב והנה אש בוער עד לב השמים וא"כ עי"ז חזרו והמודעה במקומה עומדת והנה לדעת ר' שלמוני שמפ' שהראה לו תרכוסא של ג' רגלים שהוא כסא של רצענים שיש לו ג' רגלים ור' יהושע דסכנין שאומר שהקב"ה הראה לו שהוא רגל ג' הנה לפום ריהטא אין להם שום רמז במראה זו של סולם אבל הענין הוא כשרז"ל בגמ' דחגיגה שהאבות הן הן המרכבה של מעלה ועליהם היא עומדת ואמרו בזוהר בפ' זו שהקב"ה הראה לו ענין המרכבה והיא נק' סלם בגי' ק"ל וכתיב הנה ה' רוכב על עב ק"ל אע"פ שהסיע שם לדבר אחר מ"מ לפי דרכינו יהיה ביאור הענין שהקב"ה הראה לו סולם שהיא המרכבה כנזכר והראה מוצב ארצה שיש דוגמת המרכבה עליונה גם למטה בארץ וראשו מגיע השמימה ר"ל ראשו ושרשו של המרכבה שלמטה שהן האבות הוא מגיע לשמים והמרכבה שלמעלה עליהם היא עומד ובא ר' יהושע להוסיף ולומר לא זו שהראה לו שהוא מכלל האבות שעליהם המרכבה עומד אלא הראה לו שהוא הרגל הג' ועליו הוא העמידה העיקרית של המרכבה והוא הגורם שיש לה עמידה וזה רמוז במש"ה ומלאכי אלקים עולים ויורדים בו והנה ה' נצב עליו כי נודע שכסא של רצענים העשוים מג' רגלים בזמן שחסר ממנה רגל הג' היא עולות ויורדת עולות בזמן שאדם יושב עלי' אע"פ שאין לו רגל ג' ישיבת האדם גורמת לו העמידה ובזמן שהאדם עומד ממנה מיד היא יורדת לארץ ואין לה תקומה ועמידה בארץ מאלי' עד הוכן לה רגל ג' ואז היא עומדת מאיליה לפיכך עד שבא יעקב לא היה לכסא אלא ב' רגלים והיו מלאכי אלקים עולים ויורדים ר"ל המלאכים האחוזים בכסא כנודע היה להם לפעמים עלייה ולפעמים ירידה אבל עכשיו שבא יעקב שהוא רגל ג' מיד והנה ה' נצב עליו דייקא שהיה עמידה וקיום לאותו כסא כי יעקב הוא רגל ג' הגורם קיום להעמדת הכסא והנה מ"ד חורבן ב"ה הראה לו זה תמוה עד מאד שלא מצינו לו שום רמז במראת הזו על החורבן ואע"פ שאמרנו לעיל מדקאמר יעקב אין זה כי

אם בית אלקים שמלת זה רומז על חורבן כנזכר מ"מ צריכין אנו לומר שחורבן הראה לו במראת הסולם אחרי שלא ראה שום תמונה אחרת כי אם מראה זו ויש לידע איך רמוז שם החורבן ונ"ל שכל ענין חורבן ושממה בעונינו הרבי' והגדולי' הכל הראה לו במראה הזו ויבואר זה בג' דרכים וכולהו איתנהו. בדרך א' נ"ל כי רז"ל אמרו במד' איכה השליך משמים וגו' מאיגרא רמא לבירא עמיקתא וכ"ז נעשה ע"י מיכאל וגבריאל שהם הציתו האש במקדש כמרז"ל על פסוק כל רעיה בגדו בה זה מיכאל וגבריאל ובלי ספק שכוונתם היה לטובת ישראל שישפוך הקב"ה חמתו על עצים ואבנים ולא יעיר כל חמתו על בניו ישראל כנודע ז"ש והנה סולם ר"ל ביהמ"ק שהוא דומה לכולם כי כמו הסולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמים ר"ל מה שהיה תחלה ראשו מגיע השמימה איגרא רמה עתה הוא בעונותינו מוצב ארצה בבירא עמיקתא בתכלית השפלות שחה עד לעפר הארץ וכ"ז ומלאכי אלקים עולים ויורדים בו ר"ל שמלאכי אלקים מיכאל וגבריאל הם עולים ר"ל הציתו האש במקדש וירדו בו ירידה מטה מטה עד לעפר ולא שתאמר שכוונתם היה ח"ו לרעה לכך אומר והנה ה' נצב עליו וארז"ל על יעקב ר"ל כוונת מלאכים לא היה לרעה אלא כדי שה' נצב עליו על יעקב לשומרו ובניו יוצאי חלציו הכלולים בו העתידים לצאת ממנו ואם לא כן היו ח"ו בטלים ומיטב לשפוך חמתו על עצים ואבנים ולא עליו. ובדרך אחר נ"ל ע"ד מ"ש בפרקי היכלות שלפי האמת לא נחרב ב"ה אלא שלח הקב"ה מלאכים והביאו לבנים ועפר ומשריפות סיד ממק"א להשביע עינו של אותו רשע שבא לחרוב ב"ה והמקדש בעצמו נבלע בארץ ודע שאע"פ שחרב ב"ה שכינה לא זזה משם כנודע בסוד והיו עיני ולבי שם כל הימים וקדושה ראשונה במקומה עומדת כי כל דבר שבקדושה אע"פ שמסתלקת לעתים מנחת רושם שלה לעולם וכ"ש לפי דעת הזה שלא נחרב ב"ה כ"ש שעיני ה' תמיד בה ואינו זז מכותלי ביתה אלא שעו"ה נעלם מעינינו הבנין לפי שעה וזמן הקצוב אצלו ית"ש ונ"ל שע"ז קינן המקונן ואמר ע"ז היה דוה לבינו על אלה חשכו עינינו דייקא כי נעלם מעינינו הבנין ולפי האמת המקדש אינו חרוב ויעלה לעתיד כמו בראשונה שלא יהי' ב"ה חדש אלא הראשון כמ"ש בזוהר ויקהל על פסוק בשוב ה' את שיבת ציון שהקב"ה ישיב לעתיד שיבת ציון ממש כמו שהיה בראשונה וזהו בשוב שלא יהיה בית חדש אלא אותו הראשון ישוב לאיתנו וע"ז נ"ל שמסיים הכתוב היינו כחולמים ר"ל שדבר זה ממש היה כמו שחולם חלום ורואה בחלומו איזה היזק גדול וצער המגיע אליו בחלומו ומצטער מאד מאד ובהקיץ משנתו רואה שהיה מראה בעלמא ושמח שלא הגיע אליו כזה כך ממש מגיע לנו בגלות הזה שאנו בוכין ומצטערין על חורבן ביתינו וכשישיב ה' את שיבת ציון שלא יבנה ביהמ"ק

חדש אלא ישוב בנין הראשון ועין בעין יראו כל בשר יחדיו שזהו הראשון שלא חרב ודאי יגיע שמחה גדולה אלינו ולפיכך מסיים הכתוב אז ימלא שחוק פינו וגו' ואומר הזורעים בדמעה ברנה יקצורו והוא ע"ד משרז"ל במדרש איכה כל שאין מצטער על חורבן ב"ה אינו רואה בנחמתה שנ' שישו עתה במשוש כל המתאבלים עליה ולכך כל מי שזורע בדמעה בעוה"ז ומצטער על סילוקו לפי שעה ברנה יקצורו ויזכו לנחמתה. והנה ענין הנ"ל רמיז במראת הסולם וה"ק והנה סולם זה ב"ה מוצב ארצה ארץ לא כתיב אלא ארצה ר"ל שב"ה לא חרב אלא היא מוצב ארצה שטמון בארץ ונבלע בה לפי שעה ומלאכי אלקים הם מלאכי הדינין הם עולים ויורדין שהורידוהו בארץ והביאו משרפות סיד ממק"א ובאותו ירידה היה ג"כ עלייה כי ע"י אותו ירידה לא שלטו שונאין במקדש והנה ה' נצב עליו ר"ל גם בחורבנ' נצב שם שלא סילק קדושתו משם וקדושתו שם כל הימים ולפי שענין זה היה ממש בחלום כנזכר לכך הראו לו ליעקב ענין מראה זו בחלום והנה יש עוד ענין פלאי בדבר החורבן איך ומה היה וגם זה רמוז במראת הסולם הנ"ל כי איתא בילקוט ירמיהו בהאריכות וזה קיצור עניינו בזמן חורבן הבית ראה חנמאל דודו של ירמיה גזירת החורבן מה עשה הזכיר שמות הקדושים והשביע מלאה"ש והורידן מזויינים בכלי זיין על החומות כיון שראו השונאים כן ברחו מפני אימתן עד ששינה הקב"ה שמות של המלאכים והעלה אותם לרקיע וביקש חנמאל להורידן ולא היה יכול מפני שינוי שמותיהם מה עשה חנמאל השביע את שר העולם והגביה את ירושלים ותלה באויר עד שבעט בה הקב"ה ונפלה הה"ד השליך משמים ארץ וגו' וכתיב גת דרך ה' ונכנסו כל השונאים לירושלים עכ"ל. והנה הדבר הפלאי הזה הראה הקב"ה ליעקב במראת הסולם הזאת שבקש לגלות לו ענין החורבן ואיך יהיה והראה סולם זה בה"מ כנ"ל מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ר"ל מה שהיה חנמאל מעלהו באויר והיה מגיע עד לב השמים ע"י השבעות שר העולם הראה לו שאח"כ מוצב ארצה שהורידו לארץ ונתבטל פעולת חנמאל וזהו מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה שקשה וכי לא ידעינן שב"ה הי' מוצב ארצה אלא שהראה לו שחנמאל עשה פעולה שהיה בזמן החורבן מגיע השמימה עתה חזר לקדמותו להיות מוצב ארצה כדי שישלטו בו השונאים והראו לו ג"כ ומלאכי אלקים עולים ויורדים ר"ל אלו המלאכים שהורידם חנמאל ע"י שמות עלו לשמים ולא פעלו כלום לשמור הביהמ"ק ולכך נקט עולים תחלה אע"פ שהירידה היה תחלה כי בא להראות לו ענין החורבן ועיקר החורבן היה ע"י שעלו המלאכים וכן מוצב ארצה קודם ראשו מגיע שמים אע"פ שתחילה היה מעשה שראשו מגיע השמימה ג"כ מטעם זה ובא הכתוב כמקשה דבשלמא המלאכים שלא פעלו כלום בשמירתם שהרי

העלם הקב"ה אבל קשה איך ומה שלטו השונאים בב"ה אחר שהעלו שר העולם באויר הרקיע ואיך ירד אח"כ לארץ ובא הכתוב כמתרץ ואומר. והנה ה' נצב עליו שהקב"ה עמד עליו ודרך עליו ברגלו ועי"ז ירד מן אויר שמים עד לארץ וגברו השונאים. והנה למ"ד סולם זה צלמו של נבוכדנצר צריכין אנו לידע מה ענין מראה זו ליעקב ונשתנה מראה זו מכל המראות כי מה תועלת היה מגיע ליעקב בזה ואם נאמר שבשביל הצלת חנניה מישאל ועזריה הראו לו זה מ"מ יש לידע למה הראו לו הצלה זו יותר מכל ההצלות ועוד יש לדייק דקאמר וראשו מגיע השמימה רומיה אמין שיתין וכי בשביל שהי' גבוה ששים אמה הי' מגיע עד לשמים ודבר זה כזר יחשב לכל איש שהרי מארץ לרקיע מהלך ת"ק שנה אבל נבאר הענין ומזה יובן למה הי' גובהו של הצלם ששים אמה כי מביא בעל עשרה מאמרות במאמר אם כל חי סי' כ"ז ושם ביואל משה הענין יותר בהאריכות זהו תכלית עניינו שהצלם של נבוכדנצר שהיא האנדרטי היא היתה מצויירת בדמות מרכבה הטמאה וכו' ודע מה שאמר האר"י שבקדושה יש עשרה היכלות והם מצוירות בציור אדם בדמותו ובצלמו השלשה הראשונים הם נגד ראש האדם והז' התחתונים הם נגד שאר איברים שהם הידים והרגלים וכו' ואלה הז' התחתונים הם נחשבים כששה כי היכל התחתון כפול ונקרא היכל לבנת הספיר והשלשה היכלות הראשונים שהם כנגד הראש שבאדם שהם נחשבים לאחד וכו' באופן שכל העשרה היכלין שזכרנו הם אינם כי אם שבעה היכלות והם הז' ההיכלות הנזכר בזוהר בפ' פקודי. והנה את זה לעומת זה עשה אלקים כמו שעשה במרכבה הקדושה היכלים האלה הי' מן הראוי שיהא ג"כ במרכבה הטמאה ולא עשה כן אלא שיש בהם ששה היכלות התחתונים והיכל הג' שהוא כנגד הראש הפרידם הקב"ה מאתם וגנז אותו הראש בשמים בקדושה והוא סוד ומחץ ראשם על ארץ רבה והוא סוד ראש פתנים אכזר הלא הוא כמוס עמדי חתום באוצרותי ולעתיד יתפשט הראש הזה אצל הגוף לטהרו וזה סוד פלוגתת רז"ל בגמרא גבי עגלה ערופה אם מוליכין הראש אצל הגוף או הגוף אצל הראש כמ"ש באריכות בגלאנטי בפסוק ישבו לארץ ידמו. והנה הקב"ה יתברך שמו עשה זאת בכוונה גמורה כי אם היו ח"ו מדובקים בראש היו מחריבין ומהרסין כל בנין הקודש והי' העולם שמם וחרוב ח"ד ולכך הפרידם הקב"ה מעל ראשם ולכך רשעים בחייהם קרואים מתים כי פסיק רישא ולא ימות כמו שאמר בהאריכות בפי' יואל משה דף פ"ו ופ"ז בשם המקובל הגדול רבי אלחנן החכם הגדול. והנה הטומאה בוקעת ועולה מנוקבא דתהומא רבא ורוצה לעלות ולהדבק בראשם הנזכר בקדושה כדי להקריב העולם והקב"ה מורידה בסוד אם תגביה כנשר משם אורידך נאם ה' ולכך נקראים ישראל בשם ישראל שהם אותיות ל"י רא"ש

וכו' זהו מדברי האר"י ז"ל החכם הגדול המפוזרים בכמה מקומות וקבצנו יחד כדי שיהי' מובן לכל איש המעיין בדברינו ויהי' לפניו כשלחן הערוך המזומן לפני אדם לאכול ונ"ל שזה סוד מ"ש דוד אלקים אל דמי לך וגו' וכל כך למה ואומר כי הנה אויביך יהמיון ומשנאיך נשאו ראש דייקא ר"ל אויביך ומשנאיך שהם הקליפות השונאים את הקדושה הם נשאו ראש ר"ל הגבהו את עצמם לעלות למעלה עד הראש לפיכך אל דמי לך כי ח"ו אם יעלו עד הראש יבטלו בנין הקדושה והנה הקליפות האלה הם יודעים הסוד שישראל נקראים בשם ישראל לרמז על סוד זה שיש להם ראש לפיכך על עמך ישראל יערימו סוד שהם מתרעמים על הסוד הזה ויתיעצו על צפוניך ואמרו לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד דייקא ר"ל שהם מבקשים להדבק בראש ולבטל בנין הקודש ועי"ז הם רוצים להכרית שם ישראל כי בעוד שישראל אדוקים בראש הם נקראים בשם ישראל על שם ל"י רא"ש והם רוצים לבטל ולהרוס זאת כדי שלא יזכר שם ישראל עוד המורה על סוד זה. ובזה תבין ג"כ ענין מחשבה של דור הפלגה בבניינם עיר ומגדול שאמרו הבה נבנה לנו עיר ומגדול וגו' ואיתא בזוהר קטן בדפוס מנטובה בפ' נח שכוונתם היה לבנות בנין הקליפות שהם עיר ומגדול כמו שיבא לקמן יותר בהאריכות וקשה א"כ מאי ראשו בשמים ועוד מה ונעשה לנו שם איזה שם בקשו לעשות ועוד מאי לנו ונעשה שם מיבעיא ועוד קשה שלמעלה מזה כתיב ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים ואמר רז"ל במדרש במקומו שאמרו דברים אחדים על ה' אלקינו ה' אחד אמרו לא כל הימנו לברור לו העליונים וליתן לנו את התחתונים עכ"ל ודבר פלאי הוא כי איך יעלה על דעת שיציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא אבל הוא הדבר שדברנו כי כוונתם היה לבנות עיר ומגדול בנין הטומאה כי הקב"ה הרס ולא בנה בניינם כמו שראוי להיות שיהיו דבוקים אל הראש והפרידם מראשם ולכך אמרו נבנה עיר ומגדול זאת מה חסר בניינם ואומר וראשו בשמים ר"ל שהרי הקב"ה הפרידו מן הראש ונשתאר ראשו גנוז בשמים לפיכך הבה נבנה אותם ע"י מעשינו הרעים ויעלה הטומאה וידבק בראש הגנוז שם בשמים כי ע"י חטאים ופשעים הדורות בעו"ה הטומאה מתגברת והולכת לדבק בראש הגנוז בשמים אלא שהקב"ה ברוב רחמיו דוחה אותו משם כנ"ל וז"ש נעשה לנו ש"ס דייקא ר"ל אותו השם שקרא לבניו בשם ישראל על שם הראש שיש להם נעשה לנו. וזה הסוד הגדול גילו לנו רז"ל במאמר הנ"ל דברים אחדים על ה' אלקינו ה' אחד לא כל הימנו לברור לו העליונים וליתן לנו התחתונים לא שהי' כוונתם לדור בשמים והקב"ה בארץ שזהו מן הנמנע כנ"ל אלא זה הי' כוונתם שלא כל הימנו לברור לו העליונים שהם שלש היכלות הראשונות שהם כנגד הראש שהפרידם הקב"ה ממנו וגנז בשמים וליתן לנו

התחתונים ר"ל שלא נתן לנו לחלקינו כי אם היכלות התחתונים ולא כל הימנו לעשות זה שהרי כולם אנחנו מעשה ידיו ולמה עשה לנו ככה להפרידנו מן הראש שהם עליונים ולא נתן לנו אלא התחתונים וכמו שאמר בלימודי ר"י סרוג שזהו דמעת העשוקים שאין להם מנחם שהם הקליפות שהם צועקים יום ולילה למה הפרידם הקב"ה מעל הקדושה ונתן להם חלק הרע וע"ש בספר נובלות החכמה ולפי שהשלש העליונים הם חשובים כאחד כנזכר לעיל לפיכך אמר הכתוב ודברים אחדים על ה' אלקינו וכו' ר"ל שכל דבריהם שחלקו על ה' אלקינו ה' אחד לא הי' אלא בשביל אותם היכלות העליונים שהם נקראים אחדים שכולם חשובים כאחד ולא כל הימנו שיברור לו העליונים כנזכר ולפיכך נראה לומר שהי' האנדרטי רומיה אמין שתין לרמז על זה כי אחר שבניינם הי' מצוייר נגד מרכבה טמאה וכבר זכרנו מזה שהמרכבה טמאה אינו אלא כנגד ששה היכלות שכל אחד כלול מעשרה שהם סוד האמת הבנין של מעלה שעולים לששים אמות כנודע לכך הי' לכוונה זו אמין שתין ופותיא אמין שית כי כל הבנין הוא שם העולה לששים ואם היה מדובק ח"ו בראש הי' רומיה עולה לתשעים כנגד הראש שכלול שלשה ואם נאמר שהשלשה הם אחד ואין עולין במנין אלא לאחד מ"מ הי' רומי' אמין שבעים אלא שלא עולה אלא לששים משום שהפרידם הקב"ה מן הראש כנז"ל וז"ש רבינו ז"ל וראשו מגיע השמימה רומיה אמין שתין ר"ל למה הי' רומיה אמין שתין לבד ולא שבעים או תשעים כמו בקדושה לכך אומר וראשו מגיע השמימה ר"ל שהרי ראשם של אותו אנדרטא שהוא כנגד מרכבה טמאה היא בשמים שגנז הקב"ה הראש בשמים ולא נשתייר לטומאה כי אם מה שיש כנגד ששה היכלות וכנגד מה שנשתייר להם כנגד זאת צייר נבוכדנצר האנדרטא שלו ובזה תבין למה הביאו רבותינו ז"ל סוף פסוק ופותיא אמין שית אחרי שלא באו לפרש אלא רומיה כמ"ש הכתוב וראשו מגיע השמימה ועם מה שכתבנו יובן שבאו רבותינו ז"ל להגיד מאחר שרומי' אמין שתין ופתיה שית זה יורה שראשו גנוז בשמים. והנה עם הנזכר יובן דברי חכמים וחידותם בפרק חלק וז"ל בשעה שהפיל נבוכדנצר חנניה מישאל ועזרי' לכבשן האש אמר לי' הקב"ה ליחזקאל לך והחיה את המתים בבקעת דורא כיון שהחי' אותם באו עצמות וטפחו לו לאותו רשע על פניו אמר מה טובן של אילו אמרו לו חביריהם של אילו מחיה מתים בבקעת דורא פתח ואמר אתיהי כמה רברבין והמהוהו כמה תקיפין מלכותיה מלכות עלם ושלטוניה עם דר ודר עכ"ל. והנה מאמר זה הי' מפלאי וגנזי התורה מה ענין התחייה זו עכשיו בעת וזמן שהפילם לכבשן אש ועוד מה פשע ומרד נבוכדנצר נגד העצמות היבשות האלה שטפחו על פניו עוד מה שאל מה טיבן של אילו ומה השיבו לו חביריהם של אילו

מחיה המתים ופירש"י חביריהם של חנניה מישאל ועזרי' מה חברותא איכא ליחזקאל עם חנניה מישאל ועזריה ועוד אחר התשובה הזו מה זה שאמר אתוהי וגו' שלטניתי' עם דר ודר מה ענין פסוק זה לענין הנזכר יובן קצת רק נקדים עוד הקדמה גדולה ונפלאה מהזוהר דפוס מנטיבה הנזכר לעיל ולפי שדברים סתומין וחתימין ולאו כל מוחא סביל דא ואנו לא באנו לסתום אלא לפרש שיהא הדבר שוה לכל נפש לכן ראינו להציג מאמר הזה מלה במלה ואחר סיום דבריו נבאר אותו באר היטב בלשון צח וקל ומי שלא ירד לעומק הבנת המאמר יוכל לסמוך על ביאורינו וזה לשונו הבה נבנה עיר ומגדול כלא ברזא דחכמתא בעו לאתקפא בארעא סטרא אחרא ולמפלח פולחנא בגין דהוי ידעין דכל דינין בישין מתמן נחתין לעלמא ובעיין לדחויי דרגא דקדושה וכו' ובגין דא היו מתייחדין למיעבד עבידתא דא בחכמת סטרא אחרא דכר ונוקבא תוקפא דזוהמא דדינא קשיא וכו' וימצאו בקעה אחר מתקן להאי ההוא סטרא בישא דבעו אינון לאתקפא ואתמנעו תוקפא דילי' הוה תליא לאתכרעא בההיא בקעה עד דנטלא תמן חילין ומשריין בזמנ' דאינון דבנו קרתא ומגדלא ואתייהב כולא בידהא ואתקטלו תמן אינון דלא בעי למיפק בקץ הימין איתבהלו ונפלו בקץ הימים בההוא אתר דאתחלש תקפא בקדמיתא בהאי בקעה ועל דא כתיב והיא מלאה עצמות ואתקפה בהאי צולמא דאקים נבוכדנצר ואתבר הוקפה לבתר באינון גרמי ובהאי צלמא דאינון קדמאי קיימו וקמו על עגליתון וההוא צולמא אתגלי וכדין ידעו כל עמין דעלמא דלית אלוק בר מקב"ה לחודיה דאתקדש שמיה ע"י דחנניה מישאל ועזריה וכלא בחד יומא עכ"ל. וביאור מאמר הזה הוא כי דור הפלגה בכוונתם הרעה רצו להשליט הטומאה והקליפה ומצאו בקעה אחת שהיא היתה מוכנת ומזומנת לסטרא אחרא כי יש הרבה מקומות בארץ המוכנים לטומאה כמו לקדוש' ואותה בקעה היתה מיוחד לכך יותר משאר מקומות ובזה יצא מחשבתם הרעה אל הפועל מה שחשבו לעשות ליתן כח ותוקף לטומאה והקב"ה ברוב רחמיו מנעם אז והחליש כח הטומאה שלא עלה בידם בנין המגדול ומ"מ היה תגבורות הטומאה הזו עד שבאו בני אפרים שמנו את הקץ במצרים וטעו ויצאו קודם זמן ונפלו שם כי חטאם היה גם כן קצת כדור הפלגה כי קץ האמיתי שיצאו ישראל ממצרים הוא נקרא קץ ימין שהוא מצד הקדושה וקץ הימים הוא מסטרא דטומאה כמו שאמר בזוהר פ' בראשית על פסוק ויהי מקץ הימים ויביא וכו' ובני אפרים שיצאו קודם זמן האמיתי יצאו מכלל הקדוש' הנקרא קץ הימין ונדבקו בטומאה הנקרא קץ הימים זה היה ממש כמו דור הפלגה שהשליטו הטומאה בעולם ולפיכך נפלו שם בהאי בקעה שבנוי שם דור הפלגה ונתנו תוקף ועוז לטומאה ובתוקף וכח הזה גברה עליהם כח הדין ונפלו

שם ומתו ואחר כך כשבא נבוכדנצר והעמיד שם הצלם בבקעת דורא שהיא הבקעה של דור הפלגה חזר וניער כח הטומאה בתגבורות ותוקף גדול כמו שהיה בראשונה בימי דור הפלגה והטעם מבואר בכתבי האר"י בליקוטים על התורה בפ' נח שנבוכדנצר היה גלגול נמרוד שהמריד את כל העולם כולו בימי דור הפלגה ובקשו לעקור בנין הקדושה להשליט הטומאה ולא עלה בידם ובא נבוכדנצר בדורו ג"כ לעשות מעשיו הראשונים והעמיד שם צלם להטעות כל העולם מדרכי הקב"ה ועי"ז ניתוסף כח לאותה בקעה יותר על מה שהיה בתחילה ואחר כך על ידי אותן העצמות ועל ידי שבירת הצלם נשבר כחה ונחלש תוקפה כי המתים בני אפרים שמתו שם הי' ע"י תוקף הקליפה שהיה שם והחיה אותן הקב"ה ע"י יחזקאל הם עצמות בנ' אפרים שמנו לקץ וטעו כמו שאמר שם בגמרא הנזכר לעיל והצלם של נבוכדנצר נפל ונשבר ועי"ז נחלש כחה וגם חנניה מישאל ועזריה קדשו את השם ולא רצו להשתחוות לצלם והחלישו כחי הכל היה ביום אחד כי אותו יום היה מוכן ומזומן לכך שיכירו כל האומות שאין כאלהינו בכל הארץ כי יש עת וזמן לכל חפץ והוצרך הקב"ה לבטל כח תוקף הבקעה הזאת מכל וכל ולכך נשבר הצלם באותו היום להחליש כחה והמתים בני אפרים שמתו ע"י תוקף הבקעה והיה הבקעה מלאה עצמות ועצמותם הוצרך הקב"ה להחיותם להחליש כחה הראשון שהרגה אותם ועתה שחיו ודאי בטל כחה הראשון שלא היה בה יכולת עוד להעמידם בתוכה וחנניה מישאל ועזריה שנפלו לכבשן היו המתחילים לכל זה כי בזמן שנפלו לכבשן אש וקדשו שם שמים לעין כל העכו"ם ולא רצו להשתחות לצלם מיד נחלש כח הצלם שנעשה ע"י כח הבקעה וכח הקדוש נתגבר ונתעלה הפוך מחשבת נמרוד בדור הפלגה להשליט כח הטומאה וגם עתה בדור הזה כשנתגלגל בנבוכדנצר והי' הצלם מתוך חלשותו עומד מיד להשבר כי בהתגברות כח הקדושה הטומאה היתה מתמעטת והולכת כנודע וזהו תכלית ביאור מאמר הנ"ל עם מעט מדברי האר"י ובזה יובן המאמר הנ"ל בשעה שהפיל נ"נ חנניה מישאל ועזריה בכבשן אש א"ל הקב"ה ליחזקאל לך והחי' המתים בבקעת דורא כי עכשיו שהם קדשו שם שמים ובאו לכבשן ע"י זה נחלש כח הצלם ועומד לישבר ועי"ז יבוטל כח הבקעה המזומנת לאותו סטרא אחרא שבקשו להשליטה ולפיכך צוה מיד בזמן הזה להחיות גם המתים שם בבקעת דורא כי אחרי שמתו בכח תוקף הבקעה ועתה שנחלש כחה ע"י נפילתם לכבשן דין הוא שיחיו העצמות האלה כדי להחליש' ולמנוע כל תוקפ' ולא יהא לאותה בקעה כח כלל ואפי' כח הראשון שהיה לה מלאה בעצמות גם אותן העצמות יחיו ולא יהיו ברשותה כדי שתוקפו יבוטל מכל וכל ולפיכך כאשר חיו העצמות האלה באו וטפחו על פניו של נבוכדנצר כי איהו גלגול נמרוד הראשון

שהמריד כל העולם כנ"ל והוא נתן מקודם לכן תוקף ועוז לאותה בקעה ע"י שבנה שם עיר ומגדול וע"י אותו תוקף עוז נהרגו הם שם והוא היה הגורם בהריגתם לכך באו וטפחו על פניו זה ששאל יאמר מה טיבן של אלו ר"ל למה ועל מה הן מכין אותו כי לא עשיתי להם מאומה ובא לי התשובה חביריהם של אלו מחיה מתים בבקע"ת דור"א דייקא והן נהרגו שם על ידך כנזכר ולפיכך הן מכין אותך ולכך קראו ליחזקאל חבר של חנניה מישאל ועזרי' שבאו לגלות לו שיחזקאל המחיה המתים היא חבר ממש של חנניה מישאל ועזריה כי שניהם פועלים פעולה אחת בשוה כי כמו שחנניה מישאל ועזריה באו לכבשן אש ועי"ז הם מחלישי' כח הצלם והבקעה למעט שליטת' כן ממש יחזקאל המחיה המתים בבקעת דורא ג"כ פועל פעולה זו שבזה הוא מתיש כח הבקעה והצלם שאתה רוצה להשליטו למעט כח הקדושה ולפיכך פתח פיו ואמר אתוהי כמה רברבי ותמהוהי כמה תקופי מלכותי' מלכות עלם ושלטנותי' עם דר ודר ר"ל אותות ומופתים של הקב"ה הם תקיפין לא אותות שלי כי מה שאני רציתי להשלים סטרא אחרא להמליך בעולם עתה אני רואה שמלכותו מלכות עולם ולא מלכות דמסטרא אחרא ושלטנותי' עם ד"ר וד"ר ר"ל שני דורות בדור הפלגה שהייתי עושה עיר ומגדול להשליט הטומאה גם עתה בדור הזה שעשיתי צלם וחשבתי לעשות כזה הכל נחלש ובזה אני רואה שאין אלוק כמותו ומלכותיה הוא לעולם ואין מי שיוכל למעט כח קדושתו בעולם אלא הוא היה הוה ויהיה לבדו לעלם עלמיא יתברך שמו לנצח. ומעתה יובן מראת הסולם על מכונו למ"ד צלמו של נבוכדנצר הראה לו וה"ק והנה סלם זה סמל מוצב ארצה אקימת' בבקאת דורא וראשו מגיע השמימה רומיה אמין שתין וגו' ר"ל שהקב"ה הראה ליעקב ענין קימת הצלם בבקעת דורא למה ועל מה היה ולמה דוקא בבקעת דורא אומר משום שראשו של אותו הסולם הוא מגיע השמימה שמחץ הקב"ה ראשו וגנזו בשמים כי הצלם הזה היה רמוז על מרכבה טמאה שראשה נגנזה בקדושה כנ"ל ורצה נבוכדנצר להשליטו ולהעלותו עד לראשו כמו שעשה תחילה שעשה עיר ומגדול בהיותו בזמן נמרוד שאז בנה עיר ומגדול משום שראשו בשמים ובקש להדביק בראשו וכן עתה נבוכדנצר שהוא נמרוד בעצמו עשה זאת ולפיכך העמידו בבקעת דורא כי אותו המקום היה מוכן ומזומן לזה כנ"ל וכדי שלא תקשה מאן יימר שראשו גנוז בשמים לכך מביא ראיה מפסוק רומי' אמין שתין לא להגיד מכח שרומיה אמין שתין לפיכך הוא מגיע עד לשמים כמו שמובן מתוך פשוטו אלא להגיד ראיה ברורה מתוך שרומי' אמין שתין ולא תשעין מוכח הוא שאין להם אלא ששה היכלות לבד וראשם הוא גנוז בשמים כנ"ל ומלאכי אלקים עולים חנניא מישאל ועזרי' עולים ויורדים מעלים ומורידים בו מעלים בהקב"ה שקדשו השם

ונתגבר ועלה כח הקדושה ויורדים בו בצלם שה שהורידוהו מכחו ותוקפו שעל ידם נחלש כחו ולכך לא כתיב עולים בו ויורדים דלישתמע שהעלייה והירידה היה בו אלא גבי ירידה לבד נקט בו כי לא היה בו עלייה אלא בהקב"ה יתברך והכי קא' ומלאכי חנניא מישאל ועזריה אלקים עולים שנתנו עלייה לאלהים ויורדים בו בצלם שהורידוהו מגדולתו והנה ה' נצב עליו ופליגי בו רז"ל חד אמר עליו על יעקב וחד אמר עליו על סולם ושניהם אמת כי מאן דאמר על סולם בא להגיד שעד שלא בא חנניא מישאל ועזריה היה התגברות בכח הסולם הזה שהוא הסמל צלם של נבוכדנצר ולא היה נכנע לפני כח הקב"ה במרדם ובזמן שהיו המלאכים אלה חנניה מישאל ועזריה באו לכבשן ועשו ירידה בו בסולם הסמל אז והנה ה' הקב"ה יתברך שמו היה נצב עליו על הסמל כי נתעלה ונתגבר כח הקדושה והס"א נכנע לפניו בתכלית השפלות והמיעוט ומ"ד עליו על יעקב בא ליתן טעם למה ניצולו חנניה מישאל ועזריה ואיזה זכות גרם להם שניצולו שעי"ז נודע לכל שאין כאלהינו ואומר והנה ה' נצב על חנניה מישאל ועזריה לשומרם וכל זה היה עליו על יעקב ר"ל בשביל יעקב היה כל זה כמ"ש בהאריכות בזוהר אחרי מות על פסוק כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם כמו אברהם שניצול מכבשן אש היה בשביל יעקב כן חנניה מישאל ועזריה לא ניצולו אלא בזכות של יעקב ע"ש ולכך לא כתיב עליהם לשון רבים כמו שהקשינו לעיל באופן שנתרצו כל הספיקות גם הספק שזכרנו לעיל למה הראו ליעקב הצלה יותר משאר הצלות צדיקים שהיו בעולם ג"כ מובן בזה כי אחרי שהצלה זו הי' בזכותן של יעקב ולפיכך נתייחדה אליו המראה הזו:

(טו)

בזוהר פ' ויצא דפ"א ע"ב וז"ל וידור יעקב נדר וגו' אמר יעקב חלמן חלמנא וחלמין מינייהו קשוט ומינייהו לא קשוט ואם יתקיים הא ידענא דחלמין קשוט הוא ועל דא אמר אם יהיה אלקים עמדי וגו' עכ"ל. והנה המאמר הזה לא באנו לפרשו בדרך סתום לכך לא הארכנו בו כמו שהוא שלא באנו לסתום אלא לפרש כי קשה מאי נפקא מינה הי' לו אם החלומות הם אמת ועוד מאי האי דקאמר חלמין דמשמע שראה הרבה חלומות ואנן לא ידעינן אלא סולם המוצב ארצה אלא ודאי ששני קושיות האלה תירוץ אחד להם שבאמת הסולם הזה לא היה כפשוטו ורמז הרבה ענייניים כנ"ל בסימנין הקודמים ולפיכך גם כן הי' רוצה לעמוד אם הם אמת ואם לאו קשה למה נסתפק בהם אם מצד שהיה מורה שהם אמת והיה גם כן בהם איזה צד דמיחזי כשיקרא ואם כן למה אמר אם יהיה אלקים עמדי ויקוים כל התנאים הרמוזים בדברי אז ידענא דחלמין קשוט ולמה באמת כן ואיך יאומתו הדברים ע"י התנאים אחרי שיש בהם גם כן איזה צד דמיחזי כשיקרא

אבל דע שמראת הסולם הי' מורה על הרבה עניינים למר ולמר כדאית ליה וכלם דברי אלקים חיים וזכרנו קצת דיעות לעיל בסימן הנ"ל. ועתה לא באנו לזכור אלא ארבעה דיעות הנ"ל האחר שהראו לו ליעקב צלמו של נבוכדנצר והצלת חנניה מישאל ועזריה וכתבנו שם הטעם משום שחנניה מישאל ועזריה ניצולו מכבשן אש בזכותו של יעקב ע"ש בהאריכות והשני מתן תורה הראו לו השלישי חורבן ב"ה הראו לו ושיבאו ישראל בגלות והנה בכלל המראה הזו נכללה גם עוד מראה אחת שזכרנו רז"ל בפסוק זו שהראה לו שיחזרו בניו מן הגלות וז"ל ר' בשם ר' מאיר מלמד שהראה הקב"ה ליעקב אבינו שר של בבל עולה ויורד וכו' אמר ליה הקב"ה יעקב אף אתה עלה באותו שעה נתיירא אבינו יעקב ואמר כשם שיש לאלו ירידה כך אני יש לי ירידה א"ל הקב"ה אל תירא ישראל אם אתה עולה אין לך ירידה ולא האמין ולא עלה וכו' א"ל הקב"ה אלו האמנת ועלית לא היית יורד לעולם עכשיו שלא האמנת ולא עלית יהיו בניך משועבדין בארבע מלכיות וכו' יכו' יכול לעולם ת"ל אל ישראל כי הנני מושיעך מרחוק את זרעיך מארץ שבים עכ"ל והגם שמרא' זו כמראה בפני עצמה מ"מ אינה נחשבת אלא לאחת כי אם לא היה הקב"ה מראה לו החורבן והגלות לא היה צריך להראות שישיבו מארץ שבים ולפי שיציאת יעקב מבאר שבע היה סימן לבניו שילכו בגלות כנ"ל ודאי הוא שחזרתו לשלום אל בית אביו היה סימן לישראל שיחזרו גם הם אל בית אביהם לשלום אל ארצם וזהו פי' המדרש הזה יכול לעולם שח"ו ישראל יאבדו לעולם בגלות ת"ל אל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעיך מארץ שבים ר"ל אחרי שאתה בצאתך למרחוק מאביך סימן לבניך שילכו בגלות כן במה שאני מושיעך מרחוק ומביאך לבית אביך הוא סימן לזרעך שישובו מארץ שבים. הד' למ"ד קרבנות הראה לו. והנה זו דרך ביאור המאמר הנ"ל כי ליעקב נולדו ספיקות בכל המראות הנזכרים כדברינו פה כי היה להם פנים לכאן ולכאן ואמר יעקב אם יהיה אלקים עמדי ויקוים לי ארבעה תנאים שאתנה עמו בזאת אדע כי אלו הד' מראות הם אמת וברור ולא יהיה בהם שום ספק ואלו הן הד' תנאים שהתנ' יעקב אם יהיה אלקים עמדי ושמרני בדרך הזה וארז"ל אין דרך אלא ע"א גילוי עריות שפיכות דמים שנקראים דרך והביאו ראיה לדבריהם ע"ש ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש לחם זו תורה שנא' לכו לחמי בלחמי ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלהים ונחלק התנאים האלה לד' חלקים. ע"א היא תנאי אחד. גילוי עריות שפיכות דמים שניהם יחד לתנאי ב'. לחם לאכול ובגד ללבוש ושבתי וגו' לתנאי ג' והיה ה' לי לאלהים לתנאי ד'. ונפרש אותה ד' נגד ד' באופן זה שאם יקוים תנאי והיה ה' לי לאלהים אז אדע שחלום של קרבנות אמת ואם יקיים תנאי לחם לאכול וגו' אז תדע שהחלום של חורבן וגלות

היא אמת ואם יקויים תנאי ושמרני מגילוי עריות ושפיכות דמים אז אדע שחלום של מתן תורה הוא אמת ואם יקויים תנאי ושמרני מע"א בזאת אדע שהחלום של הצלת חנני' מישאל ועזרי' הוא אמת וכדי להבין זאת נתחיל תחלה מן הצלת חנניה מישאל ועזריה אך ידע שהוא אמת ע"י תנאי אם יהיה אלקים עמדי ושמרני בדרך הזה מע"ז ותחלה נבאר הרבה מאמרי תמוהים וסתומים וכולם בדרך אחד יצאו מאמר הא' במדרש מגילה וז"ל בשעת שנחתמו האיגרת וניתנו ביד המן ויבא שמח הוא וכל בני חבורתו ופגעו בו במרדכי שהוא הולך לפניהם וראה מרדכי שלשה תינוקות שהיו באים מבית הספר ורץ מרדכי אחריהם וכשראה המן וכל חבורתו שהיה רץ מרדכי אחרי התינוקות הלכו אחרי מרדכי לדעת מה ישאל מרדכי מהם וכיון שהגיע מרדכי אצל התינוקות שאל לאחד מהם פסוק לי פסוקייך פתח ואמר לו אל תירא מפחד פתאום ומשאת רשעים כי תבא. פתח השני ואמר אני קריתי היום ובזה הפסוק עמדתי מבית הספר עוצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל פתח השלישי ואמר ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול אני עשיתי ואני אשא ואני אסבול ואמלט כיון ששמע מרדכי כך שתק והיה שמח שמחה גדולה אמר ליה המן מה היא זאת השמחה ששמחת לדברי התינוקות הללו אמר על בשורות טובות שבשרוני שלא אפחד מן העצה הרעה שיעצת עלינו עכ"ל. והנה המאמר הזה אומר דרשנו וכי לא מצאו התינוקות פסוקים אחרים דנחמה רק מאלו ועוד שלפום ריהטא היו כולם אומרים דברים סתומי' שאין עניינם לגזירת המן כלל והראשון אמר מלתא בלי טעמא אל תירא ולא פירש כלום למה ועל מה ואין זה נחמה למי שהחרב מונחת לו על צוארו ומורא על ראשו והשני אמר כי עמנו אל מה זו נתינת טעם לדבריו הראשונים שהתחיל ואמר עוצו עצה וגו' ועוד דהא בימי אסתר היה הסתר פנים ואמרו ביום ההוא על כי אין אלוק בקרבי מצאונו הרעות האלה כמו שיבא לפנינו והתינוק הג' שאמר עד זקנת וגו' מה הגיד בזה אם בא להגיד ואמלט הא רז"ל בפ' יתרו פירשו שהאי אמלט הוא קאי על העבר שהציל והמליט הקב"ה כבר את אברהם אבינו מכבשן אש ועוד מה זה שאמר עד זקנה אני ועד שיבה וגו' והנה דבר זה לבד יש ליישב ע"ד שארז"ל במדרש מגילה בענין המן כשבא להלשין על ישראל וזכר את כל מה שעשו אמר שעמד שלמה ובנה להן לישראל בית אחד וקרא לו בית המקדש ואיני יודע מה הי' להן בתוכו כשבאים למלחמה נכנסים בתוכו ומכשפים בתוכו וכשהן יוצאים ממנו הורגים ומחריבים את העולם ומרוב טובה שהיה להם מרדו באלהיהם ועוד שהזקין אותו אלוק שלהם ובא נבוכדנצר ושרף אותו הבית וכו' עכ"ל והנה טענתו היה שהזקין אלקינו ואין בו ח"ו כח להציל ע"י שבא נבוכדנצר והחריב ביתו ובאמת היה זה בכוונה רצוייה מאתו

ית"ש יבא ויחריב כדי שיפיג חמתו בעצים ואבנים ולא יכלו ישראל מן העולם כנודע שמטעם זה נמלטו ישראל מכלייה ונ"ל שז"ש התינוק הג' עד זקנה אני הוא ועד שיבה ר"ל אע"פ שהמן בלשונו הרע אומר שאני כביכול זקנתי וחושב שאין בי כח מ"מ אני הוא ויש בידי להציל אתכם ומה שנחרב הבית לא מצד זקנה ושיבה אלא אני עשיתי בכוונ' רצוייה וכל כך למה ואומר ואמלט שעי"ז מלטתי אתכם מיד שונאיכם שאל"כ היו ח"ו כלים מן העול' וכשם שהייתי לכם עזר מקדם ומאז וככחי אז כן עתה להציל אתכם מיד המן זהו פשוטו של ענין אבל אם נבא לקשר דברי השלשה תינוקות יחד יבואר הענין בדרך אחר ויבוארו אגבו הרבה מאמרים הא' בגמ' דמגילה ח"ל רב נחמן בר יצחק פתח לה פתחא להא פרשתא דמגילה מהכא שיר המעלות לדוד וגו' יאמר נא ישראל לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם אזי חיים בלעונו וגו' אדם ולא מלך זה המן עכ"ל וקשה אם פתח מה סיים שהרי לפי אמת לא פתיחה ולא סיום חזינן כי מה חידש לנו בזה ומה תועלת יוצא לנו מדרוש הזה אבל דע שרב נחמן גילה לנו ענין נפלא בזה הפסיק ולא בא אלא כמראה מקום הפסוק הזה במה הוא מדבר וגילה לנו שמדבר בהמן ולא יותר והבאים אחריו מאליהם יבינו כמו שיבא בדברינו ויבואר אגב זה הפסוק שזכרנו לעיל מפ' וילך ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם העם וזנה אחרי אלקי נכר וגו' וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים וגו' ואמר ביום ההוא על כי אין אלוק בקרבי מצאוני הרעות האלה ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא ע"כ וארז"ל בגמ' דחולין שהפסוקים האלה מדברים בהסתר פנים שהיה בימי אסתר וזהו ואנכי הסתר אסתיר ר"ל שבימי אסתר יהיה הסתר פנים והנה לפירוש הזה צריכין אנו לידע חיבור הפסוקים איך יוצקו על זמן הזה אבל יובן עם מה שנבאר הפסוקים במגילה איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי בן יאיר. בן שמעי בן קיש איש ימיני והקשו רז"ל בגמ' אם לייחסי' בא לייחסי' וליזיל ולמה אינו מייחסו אלא עד ימיני שהוא בנימין ותירצו מה שתירצו וגם לדרכינו יבואר היטב כי שבעים פנים לתורת כי איתא בגמרא שם איש יהודי וגו' וכי לא הי' יהודי בשושן אלא הוא אלא לפי שכפר בע"א שלא השתחוה להמן נקרא יהודי ללמדך שכל הכופר בע"א נקרא יהודי ואיתא במדרש מגילה ובתרגום שני שהמן בא בעצה על מרדכי שישתחוה לפניו ואמר וכי טוב אתה מן יעקב שהשתחוה לעשו א"ל מרדכי באותו שעה שהשתחוו יעקב ובניו לפני עשו לא היה עדיין בנימין בעולם ואני בא מבנימין ולכן לא אשתחוה לפניך. זה שאמר הכתוב איש יהודי היה בשושן וגו' וקשה קושיא דגמ' וכי לא היה שם יהודי אחר וצ"ל כתירוץ הגמ' משום שלא השתחוה להמן שעשה עצמו ע"א לכך נקרא יהודי וקשה ולמה באמת לא השתחו' וכי טוב היה

מיעקב ובניו שהשתחוו לפני עשו ובא הכתוב כמתרץ ואומר איש ימיני מרדכי היה איש מבנימין וכשהתחוו יעקב ובניו לעשו אותו שעה לא היה בנימין עדיין בעולם ולא היה מן הראוי שגם מרדכי ישתחוה לפניו. והנה בזהר פ' וישלח דצ"ח ע"א הקשה על יעקב שהוא בחיר האבות ואיך השתחוה לעשו שהיה מסטרא אל אחת ומי שמשתחוה לו כאלו משתחוה לאל אחר דכי האי גוונא ליכא למימר תעלה בעידנא סגיד לי' ותירץ ח"ו יעקב לא השתחו' לעשו אלא לשכינ' שהית' שם שנ' והוא עבר לפניה' וישתחוו אין והוא אלא שכינתא שהלכ' לפניו. והנה אותו הדור שנתחייבו כליי' על שהשתחוו להמן שעש' עצמו ע"א בגמ' דמגילה תחת הנעצוץ יעלה ברוש נעצוץ זה המן שעשה עצמו ע"א כדאמר הנעצוצים וגו' ודאי הוא אם הי' אירע להם כמו שאירע ליעקב שהשכינה הי' שם בזמן שהשתחוו ודאי לא היו חייבין כלייה על ההשתחויה להמן כי היו משיבים שהשתחוו לשכינה כמו שעשה יעקב זה שאמר הכתוב הנ"ל וקם העם וזנה אחרי אלקי נכר הארץ ר"ל שיהי' זמן בימי מרדכי ואסתר שיקום העם וזנו אחרי אלוק נכר ארץ דייקא ר"ל אלוק שיהי' בארץ והוא המן שהי' בארץ ועשה עצמו לאלוה וישראל ישתחוו לפניו וע"י כן ועזבתים והסתרתי פני מהם וימצאום רעות רבות וצרות שאכתוב עליהם גזר דין לכלייה ויאמרו זה לזה למה עשה ככה ה' לנו ומה החרי האף הגדול הזה על ההשתחויי' לפני המן הרי יעקב אבינו שהי' בחיר שבאבות והקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה והקב"ה לא תבע ממנו כלום עבור זה ואמר ביום ההוא ר"ל שיאמרו תשובה על דבריהם אלה ומה היא התשובה ואומר הכתוב על כי אין אלוק בקרבי מצאוני הרעות האלה ר"ל דבשלמא גבי יעקב הי' השכינה עמו והשתחוה יעקב לשכינה ולא לעשו אבל אנחנו חטאנו כי אין אלוק בקרבינו ואפילו הכי השתחוינו לעשו וע"י כן מצאנו הרעות האלה. והנה לפ"ז טענת המן ועצתו בטילה מלבד התירוץ הראשון שהי' מרדכי בנימין אלא אפי' אם הי' משאר שבט שהשתחוו לפני עשו לא הי' מן הראוי שישתחוה גם מרדכי לפניו כי גבי יעקב ובניו הי' השכינה והשתחוו לפניה ונ"ל שזהו שגילה לנו רב נחמן הנ"ל רק נקדים מ"ש רז"ל במדרש ויצא שאותו מזמור לולי ה' שהי' לנו יאמר נא ישראל יעקב אמרו יאמר נא ישראל היינו ישראל סבא וגילה לנו רב נחמן שמזמור זה אמר יעקב על המן ומה הגיד ואומר לולי ה' שהיה לנו ר"ל אם לא הי' לנו אותו טענה שה' הי' לנו שהשכינה הי' אצלי תמיד בודאי בקום עלינו אדם זה המן כנ"ל שעמד בימי מרדכי בודאי הי' חיים בלעונו והי' מכלה ומבל' כל ישראל וכ"כ למה בחרות אפם בנו דייקא ר"ל שכל חרון אפו שהי' לו אז בימי מרדכי הי' הכל בנו בשבילי ובשביל בניי כי הי' טוען נגד ישראל שישתחוו לפניו כמו שהשתחויתי אני ובניי ואז היו ח"ו כל ישראל

חייבין כלייה אבל עכשיו שה' לנו ודאי טענתו בטילה כי הי' למרדכי פתחון פה לומר שאני יעקב שהשכינה הי' אצלו ובזכותו הציל גם את בני דורו וכמ"ש במדרש מגילה שבזכות מרדכי לבד ניצולו כל בני דורו ובזה תבין מ"ש יעקב הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אותו פן יבא והכני וגו' ואמרו דורשי רשימות ומכללם בעל הטורים שהתפלל יעקב על המן ורמוז במלת "הצילני "נא "מיד ר"ת המן וקשה המן מאן דכר שמיה ואם נאמר שהי' כמתפלל על חבירו והוא צריך לאותו דבר א"כ למה התפלל על גזירה זו יותר משאר הגזירות ועוד למה אמר הצילני ולא אמר הצילנו לשון רבים והנה ודאי כל דברי חכמים הם אמת ורמז ג"כ בכפל לשון אחי עשו ואחי פירושו על אחיו ממש ועשו הוא רמזו על המן שבא מסטרא דעשו ונ"ל שזהו הדבר שדברנו רק נקדים עוד מ"ש החכם בעל עשרה מאמרות בחלק ג' חיקור הדין פ"ד בענין שאול שבא מבנימין וזכה להיות מלך על ישראל יותר משאר השבטים משום שכל השבטים השתחוו לפני עשו עם יעקב ונתנו כח לסטרא אחרא מה שאין כן בנימין לא הי' עדיין בעולם כנ"ל לכך זכה שיצא שאול ממנו שהי' ראשון למלכי ישראל כמו שהארכנו במקום אחר והקשה שם ממאמר הזהר הנ"ל שהרי לא השתחוו כלום אלא לשכינה ותירוץ מ"מ איסור עשו בזה משום מראית עין ומביא ראי' מהא דתנינן פרצופות המקלחות מים לא ישחה וישתה מפני שנראה כמשתחוה לע"א עכ"ל והנה יש לנו ללמוד זכות על הצדיקים האלה אחרי שלא מצינו שיהא ההשתחויה נחשבת להם לחטא אלא מצד מראית עין שכל רואם לא ידעו ששכינה הי' אצלם יש לנו לומר שגם בזה לא עשו חטא כי איתא ביו"ד הלכות ע"א סי' ק"י וז"ל ישב קוץ ברגלו לפני ע"א לא ישחה וישתה מפני שנראה כמשתחוה לע"א פרצופות המקלחות מים בפני אלילים לא יניח פיו על פיהם מפני שנראה מנשק לאלילים ומביא בהגהות מהרמ"א י"א דכל שאין אסור אלא משום מראית עין כגון בדין זה לפיכך אם יש סכנת נפשות בדבר שימות אם לא ישתה מיתר לשתות ואין בזה משום יהרוג ואל יעבור עכ"ל הרי בפירוש חזינן שבמקום שאין אסור אלא משום מראית עין היכא דאיכא סכנת נפשות אין נחשב לחטא ולא מצינן סכנת נפשות גדולה מזו בעברו יעקב ובניו לפני עשו שכל מגמתו לא הי' אלא להורגו עם בניו כנודע המשך הפסוקים וכאשר השתחוה לפניו נתמלא רחמים עליו כמ"ש רש"י ובודאי יעקב ידע זאת בנבואה שההשתחויה תציל אותו ובניו ממיתה ולא הי' לו להשגיח מלהשתחוות משום מראית עין וז"ש יעקב הצילני נא מיד אחי מיד עשו ורמז בראשי תיבת גם המן שיצילנו האל כי עשו עתה בא עלי ואני מוכרח להשתחוות לפניו לרכך לבבו כדרז"ל אם יבאו עליך רשעים תנענע לו ראשו ואני רואה בנבואה שאם אשתחוה לו יעמוד המן על ישראל

ויאמר להשתחות גם לו לפיכך הצילני נא שלא יתן בי אותו רשע דופי וע"י כן יטעו ח"ו ישראל ויכלו כי לפי האמת ח"ו לא אשתחוה עם בניי לעשו אלא לפניך ית' שמך שאתה תמיד עמי ואם תאמר הרי מ"מ דופי יש בו משום מראית עין זה אינו שייך עתה אצלי וכל כך למה ואומר כי ירא אנכי פן יבא והכני אם על הבנים וא"כ סכנת נפשות בדבר אם לא אכניע לפניו ובמקום שיש סכנת נפשות לא גזרו איסור מראית עין וע"כ הצילני נא מידו. והנה בזה נבא לוויכוח מרדכי עם התינוקות במאמר הנז"ל רק נעמוק קצת יותר בענין הנ"ל שלא השתחוה יעקב אלא לשכינה דבר זה הוא נלמד ממה דכתיב והוא עבר לפניהם. ודרשו בזהר אין והוא אלא שכינה כנזכר שהשכינה נקראת הוא. והנה רש"י פירש בחומש והוא ממדרשי רז"ל שמלת והוא קאי על יעקב שעמד יעקב לפני בניו בראותו עשו הרשע בא ואמר מוטב שיפגע אותו רשע בי ואל יפגע בבניי. והנה לפי"ז לא הי' למרדכי סמך גמר שלא השתחוה יעקב לעשו אלא לשכינה די"ל שמלת הוא קאי על יעקב אבל מוכח היא שמלת והוא קאי על השכינה דאל"כ ודאי אין ליעקב תשובה של השתחויה לעשו וחטא בזה חטא ע"י שהשתחוה לאל אחר והא ארז"ל שלא ניצול אברהם מכבשן אש וחנניה מישאל ועזריה אלא בזכות יעקב ואם איתא שיעקב חטא ח"ו בע"א איך יתכן שזכות אברהם וחנניה מישאל ועזריה שלא רצו להשתחות לאל אחר ובאו לכבשן אש יהי' גרוע מזכות יעקב שהשתחוה לאל אחר אלא ודאי שמלת והוא קאי אשכינה שהשתחוה יעקב לפניה ודבר זה הוא ברור וכן שמעתי מרבותי בפי' מאמר הזהר פ' אחרי מות אשר הוא שם בהאריכות וזהו קיצור עניינו בלשון צח בשעה שהפילו חנניה מישאל ועזריה לכבשן אש וכו' פתח מישאל ואמר אל תירא עבדי יעקב באותו שעה כששמעו האומות והמלכים שמו דיעקב תמהו כולם וחייכו בליצנותא אמר הקב"ה באותו לשון שהם מצחקים וחייכים אני אצילם מכבשן אש ולכך כתיב לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחוורו כי בראותו ילדיו מעשה ידיו בקרבו יקדישו שמי הילדים אלו חנניה מישאל ועזריה ושמעתי ביאור הענין כי היו האומות מצחקין בזכרם שם יעקב משום שהם סברו שהרי יעקב עצמו השתחוה לעשו אל אחר כמו נבוכדנצר ועי"ז הי' מגיע בושה ליעקב שנתנו בו דופי לפיכך אמר הקב"ה לא עתה יבוש יעקב מאותו אחוכי וטולילא כי בראותו ילדיו יקדישו שמי ואני אצילם בזכותך כמו שמסיים שם בזהר ועי"ז יודע לעין כל שלא השתחוה לעשו אלא לי לשמי והנה זה היה ענין התינוקות עם מרדכי כי בראות מרדכי את המן שהכל משתחוים לפניו ובתוך כך ראה שלשה התינוקות מיד רץ אחריהם ואמר פסוק לי פסוקייך כי הנבואה תמיד בפי התינוקות ובפרט בשנים הראשונים כנודע ובקש מרדכי לידע אם לשמוע לעצת המן להשתחוות לפניו או לא

ואמר לתינוק הראשון פסוק לי פסוקייך. והנה נזרקה נבואה בפיו שיבוטל הגזירה ואמר הפסוק אל תירא מפחד פתאום כי לא יאונה כל אין והתינוק השני בשמעו זאת חרה לו על שאומר מלתא בלי טעמא אחרי שהמן אומר דברים של טעם בעצה נכונה לכל שומעיו להשתחוות מכח שגם יעקב הצדיק המובחר שבאבות השתחוה עם בניו לעשו וכמו שיעץ בפיו למרדכי כן ולפיכך בא התינוק השני להרחיקו מעצת המן ואמר עוצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום ר"ל אותו דבר והעצה שיעץ לך המן להשתחות כמו שהשתחוה יעקב ובניו לעשות זה לא יקום ותופר וכל כך למה ואמר כי עמנו אל ר"ל שאני התם בזמן יעקב שאז עמנו הי' אל והשתחוה יעקב לאלוהיו שבראו ולא לעשו אבל אתה אין לך ללמוד משם להשתחות לאל אחר כי אין אלוק בקרבנו והסתיר פניו מבית ישראל בימים האלה. והנה התינוק השלישי ששמעו שחבירו דובר דברי אמת וצדק וחשב פן ואולי לא יסמוך מרדכי על אותן הדברים ויאמר שהרי גם יעקב השתחוה אע"ג שגילה לו חבירו ששם הי' השכינה מ"מ חשב פן יאמר בלבבו מנלן אי משום דכתיב והוא עבר לפניהם שמלת והוא קאי על השכינה דילמא יטעה מרדכי לומר שמלת והוא קאי על יעקב עצמו שעמד לפני בניו שלא יפגע בם עשו הרשע. ולפיכך בא להגיד לבל יטעה ואמר עד זקנה אני הוא דייקא ר"ל אותו הוא דכתיב והוא עבר לפניהם אותו והוא עלי הוא נאמר ואני הוא אותו הוא ולא יעקב ומנלן ואמר אסבול ואמלט מאי ואמלט וצ"ל אברהם מכבשן אש כנז"ל וכל זה הי' בזכות יעקב ואם איתא שמלת והוא קאי על יעקב בודאי חטא יעקב ח"ו בעבודת אלילים שהשתחוה לעשו ואיך ניצול אברהם אלא ודאי שקאי על השכינה וע"כ אין לך לשמוע עצת המן ולפיכך בשמעו זאת שמח שמחה גדולה ואמר להמן שהוא שמח על בשורות טובות שבשרו התינוקות שלא ישמע לעצתו כי בודאי בשרו לו התינוקות האמת מה שהוא. והנה בזה נבא אל כוונת יעקב שאמר חלמין חלמנא וכו' כי יש לדייק מה זה שאמר אם יהיה אלקים עמדי ושמרני בדרך הזה מעבודת אלילים וכי הקב"ה ילך עם כל אחד מישראל לשמרו מע"א שהרי הבחירה נתונה לפני כל אחד ואחד והוא הבוחר אלא הוא הדבר שדברנו והוא עם מה שאמר לעיל שחנני' מישאל ועזרי' ניצולו בזכותו של יעקב מכבשן אש כמו אברהם ולכך היה המראה הזו מיוחדת ליעקב דווקא להודיעו כמה גדול כחו ולכך בראות יעקב זאת בחלומו אמר בהקיץ חלמין חלמנא שראיתי בחלומי שחנניה מישאל ועזריה יהיו ניצולין מכבשן אש בזכותי וחלומית יש מינייהו שהם אמת ואפשר שגם החלום הזה הוא אמת יש חלומות ששוא ידברו ואפשר חלום זה הוא מינייהו כי איך אפשר שיצילו בזכותי שהרי עשו רודף אחרי ואם יבא עלי צריך אני לנענע ראשי ומיד בעשותי זאת

הריני כמשתחו' לאל אחר וא"כ חנניה מישאל ועזריה הם גדולים עלי במעלתם ואיך ינצלו בזכותי אבל אם יקיים בי תנאי זה שיהיה אלקים מדי ר"ל שהשכינה תהיה תמיד אצלי ואז ושמרני בדרך הזה מעבודת אלילים ר"ל על ידי שהקב"ה יהיה אצלי יהיה לי לשמירה מעולם מן עשו שהוא ע"א שאע"ג שאשתחוה לפניו לח יהיה ההשתחוי' ח"ו לו אלא כל כוונתי יהיה לאלהים שעמדי ובודאי אדע בזה שהחלום יהיה אמת כי אז לא יהיה בי שמץ ע"א ובודאי ינצלו חנניה מישאל ועזריה בזכותי כמו שראיתי בחלומי והנה עוד חלמתי שבניי יקבלו התורת וגם חלום זה אפשר להיות אמת ואפשר להיות שקר ואם יהיה אלקים לי ויקויים התנאי שישמרני בדרך הזה מג"ע וש"ד אדע שחלום זה הוא אמת ויובנו בזה הפסוקים במזמור קמ"ט כי רוצה ה' בעמו יפאר ענוים בישועה יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם רוממות אל בגרונם וחרב פפיות בידם לעשות נקמה בגוים וגו' וגם פסוקים בפ' וזאת הברכה כשסיים משה כל ברכות השבטים ואמר ברוך מבנים אשר וגו' אחר כל זה אמר אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה' מגן עזרך ואשר חרב גאותיך ויכחשו אויבך לך וגו' וקשה איזה גאוה של חרב יש לישראל שהרי ברכת על חרבך תחיה נתנה לעשו אבל הענין הוא ע"ד מ"ש בזוהר במדבר שנ"ה ושנ"ו בהאריכות וזהו תכלית קיצור לשונו בשעה שבא הקב"ה ליתן התורה בא אל שרו של עשו שיקבל התורה א"ל רבש"ע הלא כתיב בה לא תרצח ואיך אני יכול לקבל התורה שזו הוא ברכתי על חרבך תחיה אלא תן אותה לזרעו של יעקב כו' א"ל הקב"ה תן לי עצה איך אפתה זרעו של יעקב א"ל תן להם שכר בשבילי שיאחזו במדת החרב שיהיה להם רשות לדון דיני נפשות בא אצל רהב שרו של ישמעאל א"ל כמו כן כנזכר א"ל אי אפשר לי לקבל התירה משום דכתיב בה לא תנאף וברכתי היא לפרות ולרבות דכתיב והוא יהיה פרא אדם לשון פריה ורביה תן להם שוחד בשבילי שיהיה להם רשות לפרות ולרבות עכ"ל ופי' בעל ילקוט חדש הטעם לפי שמן הדין לא היה לישראל לפרות ולרבות אלא מה שצריך לקיום פריה ורביה דהיינו זכר ונקיבה וע"י המתנה של רהב הם מולידים יתר מכדי שיעור הזה. והנה רז"ל אמרו בגמ' דע"ז שעתיד הקב"ה לווכח עם העכו"ם שלא רצו לקבל התורה והנה מה שזכרנו הוא עדות ברור ואמיתי לישראל שלא בקשו עכו"ם לקבלה שהרי נתנו מתנות לישראל החרב ופריה ורביה וויתרו מברכתם. וארז"ל בילקוט בפ' וזאת הברכה בפסוק ויאמר ה' מסיני בא גלוי היה לפניו יתברך שלא יקבלו העכו"ם התורה ולמה נראה כמחזר אחריהם ובא לכל אומה ולשון אם יקבלו התורה אם לאו ותירץ שם שלא יהיה להם פתחון פה לעכו"ם לומר שאלמלא נתת לנו היינו מקבלים וזש"ה כי רוצה ה' בעמו ר"ל הקב"ה היה לפי אמת רוצה בעמו שהם יקבלו התורה

ולמה היה מחזר אחר כל אומה ולשון וחלק כבוד לכל אומה ולשון ותירץ הכתוב יפאר ענוים בישועה ר"ל בדבר זה יפאר הקב"ה את ישראל הנק' ענוים שמשפילין עצמן בשעת גדולה כמו שאמר בחולין ואימתי יפארם ואומר בישועה ר"ל בזמן שיבא הישועה להם שיגאלו משיעבודם ויבא הקב"ה לווכח אז עם העכו"ם אותו שעה יהיה להם הכבוד הזה שחלק הקב"ה לעכו"ם לפאר ולתהילה שישראל קבלו ועכו"ם לא רצו לקבלה שאל"כ היה פתחון פה לעכו"ם אבל עכשיו יעלזו חסידים בכבוד ר"ל חסידי ישראל יעלזו במה ואומר הכתוב בכבוד באותו כבוד שחלק הקב"ה לעכו"ם שע"י זה לא יהיה לעכו"ם פ"פ ולא זו בלבד אלא גם ירננו על משכבותם דייקא שנותן להם במתנה לפרות ולרבות וזה מורה שלא רצו בני ישמעאל לקבל התורה וירננו על זה ויהיה רוממות אל בגרונם ליתן שבח והודיה על חלקם וגם לא זו בלבד אלא גם חרב פיפיות לדון דיני נפשות שהוא מתנה מברכת עשו ולכך נקט פיפיות וארז"ל שני פיות כי כל חרב שדנים דיני נפשות יש לה ב' פיות מכאן ומכאן כדי שמכל צד שיבא החרב על הנידון יהיה נידון שלא בצער כנודע וע"י מתנות אלה וכבוד שחלק הקב"ה לאומות לעשות נקמה בגוים כי לא יהיה לעכו"ם שום פתחון פה אימתי ואומר תוכחות בלאומים בזמן שיבא הקב"ה להתוכח עם העכו"ם ולישראל יתן הקב"ה שכרם משלם ויודו וישבחו וירננו ברוממות אל שבגרונם על חלקם הטוב וזה היה ג"כ כוונת משה אחר שבירך כל השבטים ובירך את אשר בבנים שזה הוא ברכתו המיוחדת לו כמ"ש בעל חסד לאברהם שכל שבט היה ברכתו מיוחדת לו ועושר של בנים לא ניתנה לשום שבט אלא לאשר וכפירוש רש"י ראיתי בספרי אין לך בכל השבטים שהוא נתברך בבנים יותר מאשר וכו' וכאשר ראה משה שמנין ריבוי בנים באו ע"י שלא רצו בני ישמעאל לקבל התורה כנזכר לפיכך אמר אחר זה אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה' מגן עזריך ר"ל מי יש כמוך עם בעולם שכל ישועתו בה' שהרי הישועה הזו בא לך מה שחזר על כל אומה ולשון ולא רצו לקבל ואף על פי שידע שלא יקבלו מכל מקום רצה בך ובישועתך שעי"ז יהיה לך ישועה בעה"ב לכפול שכרך וגם להיות לך לישועה בעה"ז בריבוי בנים מגן עזריך כמגן הזה במלחמה מגין על האדם כך דבר זה יהיה לך למגן בעת מלחמה לעתיד שילחמו העכו"ם בטענ' נגד הקב"ה לומר אם הייתי מחזר עלינו גם אנו היינו מקבלים שהרי לפי האמת חזר עליהם וראיה מריבוי בנים שהיה לאשר ונקט אשר דוקא שנתברך ביותר מכל השבטים כנזכר לעיל ולא זו בלבד היה לך למגן אלא גם ואשר חרב גאותיך שנתן לך עשו מתנת חרב לדון דיני נפשות זו היא גאותיך שיש לך להתגאות נגד עכו"ם כי עי"ז ויכחשו אויבך לך שלא יהיה להם פתחון פה שהרי טענת החרב יכחשם וכל זה יגרם לך שאתה על במותימו תדרוך שהרי

אתה לבד קבלת התורה והם לא רצו לקבל ולך יהיה ראוי לדרוך על במותימו היפוך מה שהיה להם בעה"ז ולפיכך אשריך ישראל כללא דמלתא ע"י שעכו"ם עוברין על לא תרצח ולא תנאף מצד ברכתם אי אפשר היה להם לקבל התורה יזה שאמר יעקב חלמין חלמנא שבניי יקבלו התורה בסיני ואפשר שחלום זה אמת ויש שחלומות שוא ידברו ויכול להיות שגם חלום זה היא מכללם כי למה ועל מה יקבלו בניי יותר התורה משאר כל אומות אחרי שהקב"ה יחזיר על כל אומה ולשון אבל אם יהיה אלקים עמדי ושמרני בדרך הזה מגלוי עריות ושפיכת דמים שזהו היפוך העכו"ם כי עשו עבר על לא תרצח וישמעאל על לא תנאף. ובזה ידענא שהחלום הזה הוא אמת שבניי יקבלו ולא העכו"ם שהרי בתורה כתיב לא תרצח ולא תנאף והם עוברים עליהם וזה יגרום להם שיסלקו מלקבל התורה. והנה עוד חלמין חלמנא שיחרב בית המקדש ויבאו בניי בגלות באותו מראה ראיתי גם כן שישובו לארצם ויוכל להיות שכל זה הוא אמת או שקר ואם יהיה אלקים עמדי וגומר ונתן לי לחם לאכול זו התורה ובגד ללבוש ושבתי בשלום אל בית אבי אדע שהחלום הוא אמת. רק יש לידע כי ענין נתינת התורה שזכר כאן יעקב בנתן לי לחם לאכול זה מדבר נגד וויכוח המלאכים שגם הם בקשו לקבל התורה והקדוש ב"ה נתן לנו כי מה שנתן לנו ולא לעכו"ם דבר זה לא היה צריך יעקב להתנות שהרי הראו לו במראת הסולם מ"ת ולא לאומות ונתאמת לו החלום על ידי תנאי גלוי עריות ושפיכת דמים כמו שזכרנו אלא שתנאי זה היה נגד מלאכים ובזה יובן למה אמר לחם לאכול לחם סתם הוי ליה למימר או לחם ללחום כמו שאמר הכתוב לכו לחמו בלחמי ולא כתיב אכלו בלחמי אבל הוא הדבר שדברנו שהיה תנאי שיקבלו התורה ולא המלאכים והטעם שלא היה מן הראוי ליתן למלאכים התורה אחר שאכלו אצל אברהם בשר בחלב ועברו על התורה שכתיב בה לא תבשל גדי בחלב אמו ב' פעמים וחדא מנייהו לאיסור אכילה כמו שאמר בעמוד הראשון ברית אברהם ולכך אמר ונתן לי לחם זו תורה ולא למלאכים וכל זה משום שאכלו אצלו המלאכים אצל אברהם ואכילה זו יגרם שיתן לי הקב"ה התורה ובזאת אדע שהחלום הוא אמת ואגב דברינו יבואר נמי למה נקט ובגד ללבוש והא הכל יודעין שהבגד הוא ללבוש ובגד סתם היה ליה למימר ולהבין כל זאת נבאר תחלה איזה מאמרים תמוהים האחד במדרש רבה פרשת בראשית דף כ"ה עמוד א' וזה לשונו כיון שראה אדם הראשון שעתידין בניו לירד לגיהנם מיעט עצמו מפריה ורביה וכיון שראה שאחר כ"ו דורות עתידין ישראל לקבל התורה נזקק להעמיד תולדות עד כאן לשונו וקשה בתחילה ובסוף מאי קסבר כי הרי הקב"ה גילה לו כל הדורות והקורות עד ביאת משיחינו כנודע ומה גם שהיה יודע כל מה שכל נביאים יתנבאו כמ"ש בזהר

וארא שבכל יום יורדין מ"ח טיפין מן גן עדן כנגדן עמד מ"ח נביאים בישראל וכל אחד יונק מטיפה אחת ואדם הראשון ינק מכולם ועם כן ודאי ידע וראה העתידות ברירות אברהם שארז"ל במדרש לך לך שבירר לו גליות מלכיות לפטור בניו מגיהנם וא"כ למה בראותו קבלת התורה נזקק להעמיד תולדות שהרי גם בלא זה ראה שיהיה פטורים וא"ת שברירת אברהם לפטור מגיהנם אינו אלא בתנאי שישמרו הם התורה כמ"ש שם אם בניך עסוקים בשתים פטורין מב' וא"כ מה זה שאמר שראה שיקבלו התורה כי אכתי לא ראה שיקיימו שאין הפטור מגיהנם תלוי בק"ת אלא בקיומה כנודע. ומאמר הב' בילקוט שמות בשליחות הקב"ה משה למצרים הראה הקב"ה כיתות כיתות של סנהדרין וכו' והראהו רבי עקיבא דורש כתרי אותיות אמר אין לי עסק בשליחות של מקום שנאמר ויאמר בי ה' שלח נא ביד תשלח וגומר וקשה למה בקש שרבי עקיבא יהיה השליח יותר מכל שאר ת"ח או למה סירב נגד הקב"ה מלילך בשליחותו ולהבין כל זאת יבוארו המשך הפסוקים בוויכוח הקב"ה ומשה שאמר מי אנכי כי אלך אל פרעה וגומר ובאה התשובה את האלהים תעבדון על ההר הזה וביאור הענין על דרך משרז"ל ריש פרק קידושין וז"ל תניא מוכר אדם את בתו לאישות ושונה לשפחות ושונה לאישות אחר שפחות אבל לא לשפחות אחר אישות ור"ש אומר כשם שאין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר אישות כך אין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר שפחות ובפלוגתא דהני תנאי דתניא בבגדו בה כיון שפירש עליה טליתו שוב אין יכול למוכרה דברי רבי עקיבא ורבי אליעזר אומר כיון שבגד בה שוב אין יכול למוכרה רבי עקיבא אומר יש אם למקרא ורבי אליעזר סבר יש אם למסורה והנה אליבא דר"א אי אפשר לן לאוקמי שיהי' גלות אחר גלות מצרים מאחר שיש אם למסורה ובבגדו בה לשון בגידה הוא וכיון שבגד בה אין יכול למוכרה ובודאי אחר שהיו ישראל במצרים אי אפשר לבגוד בם בחורבן וגליות כי ישראל הם אמה העבריה הנמכרים בגלות כמ"ש כי צורם מכרם וה' הסגירם וכנדרש על פסוק ואיש כי ימכור את בתו לאמה שזה מדבר בהקב"ה שמכר את בתו ישראל לאמה. אבל אליבא דרבי עקיבא דבגד לשון טלית דיש אם למקרא כל זמן שלא פירש הקב"ה טליתו עלינו סוכת שלומו שיהי' בזמן הגאולה רשות בידו למוכרינו כמה פעמים ולכך אמרה רות לבועז ופרשת כנפיך על אמתך כי גואל אתה כי רות ובועז הם רומזים על ישראל בגלות וגאולתן כנודע ולפיכך אמרה שאם תפרוש כנפיך הוא הטלית שפירש האב על בתו כפירש"י שם ובזה אדע כי גואל אתה ולא יהיו ישראל עוד בשאר גליות ואיתא במדרש שוחר טוב על פסוק ישראל נושע בה' תשועת עולמים שאם הקב"ה בעצמו היה מוציא ישראל ממצרים הי' תשועתם תשועת עולמים כשם שהקב"ה חי וקיים כך הי' גאולתם

חי וקיים אבל לפי שנגאלו ע"י משה בשר ודם מה משה עובר כך גאולתו עוברת. והנה מעתה תבין למה סירב משה נגד הקב"ה מלילך בשליחותו אלא משה הוה הפרקליט יושר דישראל ומבקש טובתם ולטובת ישראל עשה כי ידע שכשם שהוא בשר ודם עובר כך גאולתו תעבור וגם הי' סבר כר"א שאין חוזר ומוכר אחר שבגד בה פעם אחד ולכך סירב וזה היה טענתו שר"ע יהי' השליח לדבר כי אחר שרבי עקיבא הוא המחייבן להיות בגלות קריינא דאגרתא ליהוי פרוונקא ולמד בממה נפשך שלא לילך בשליחות חדא שלא יהיו בגלות ואם הדין נותן להיות גלות משום רבי עקיבא וא"כ הוא בעצמו ילך בשליחות הזה ואין לי עסק בשליחות המקום וז"ש מי אנכי כי אלך אל פרעה ולשון מי אנכי הוא כמ"ש ור"ל והלא אנכי בשר ודם עפר ואפר וגאולתי תעבור ולמה לא תהי' אתה בעצמך השליח שלא יבואו עוד בגלות אחרי שרבי אליעזר הוא סבר יש אם למסורה וכיון שבגד בה שוב אין רשאי למוכרה והשיב לו הקב"ה תדע משה כי טועה אתה שאי אפשר לאוקמי כר"א והא ראי' תעבדון האלהים על ההר ופירש"י שיקבלו התורה. כי כבר זכרנו בדברינו אלה שישראל קבלו התורה ולא המלאכים משום שאכלו מלאכים אצל אברהם בשר בחלב ורז"ל פליגי בריש סנהדרין אם אמרינן יש אם למקרא או למסורה ומסיק שם כמאן דאמר אם למקרא דאל"כ מנלן שאסור בשר בחלב אי משום דכתיב לא תבשל גדי בחלב אמו הא במסורה בחלב קרינן אלא מכאן שיש אם למקרא והנה משה שלא רלה לילך בשליחות וחשיב לקבוע הלכה כרבי אליעזר דיש אם למסורה כנזכר אמר לו הקב"ה לך וזה לך האות שטועה אתה שהרי הם עתידים לקבל התורה על ההר הזה וקשה למה הם ולא מלאכים אי משום שאכלו בשר בחלב הרי לדעתך אזלינן אחר המסורה לא מצינן שיהא בשר בחלב אסור אלא ודאי יש אם למקרא וא"כ בגד ל' טלית קרינן ומוכר את בתו לשפחות וחוזר ומוכר ועל כן אין לך לסרב בשליחותי ובזה יובן ג"כ כוונות אדה"ר הנ"ל שלא רצה ליזקק עם אשתו כראות בניו יורדין לגיהנם ואע"פ שראה וידע הבריחה של ד' גליות לפטור מגיהנם זה היה רפיא בידו כי היה סבר שמא הלכה כמ"ד יש אם למסורה ואין חוזר ומוכר לשפחות אבל כאשר ראה שבניו קבלו התורה ודאי ראה שמוכח הוא דיש אם למקרא כנזכר ובודאי יבואו ישראל לשאר גליות לפטור מגיהנם לפיכך מיד נזקק לאשתו. וזה ענין יעקב שאמר חלמין חלמנא שיחרב ב"ה ויבואו בניי בגלות ויש חלומות שהן אמת ואפשר שגם החלום הזה הוא אמת והיינו כמ"ד יש אם למקרא שחוזר ומוכר בתו לשפחות כי בבגדו בה לשון מלבוש קרינן וכל זמן שלא פירש טליתו יוכל למכור ויש חלומות שוא ידברו ואפשר שגם החלום הזה הוא שקר והיינו כמ"ד יש אם למסורה ובבגדו בה לשון בגידה וכיון שבגד בהם בישראל במצרים

אין חוזר ובוגד בם בשאר גליות אבל אם יהי' אלקים עמדי וגו' ונתן לי לחם לאכול זו התורה ובגד ללבוש ר"ל ע"י שיתן לי התורה ולא למלאכים יהיו מוכח שבגד ללבוש ר"ל האי ובגד דכתיב גבי אמה עבריה בבגדו בה אין פירושו בגידה אלא ללבוש שהוא לשון עליית שלובשין אותו דאם איתא שהוא לשון בגידה ויש אם למסורה א"כ איך נותן הוא לי התורה ולא למלאכים שהרי לא חטאו במה שאכלו בשר בחלב אלא ודאי יש אם למקרא ובגד דאמה עבריה הוא בגד ללבוש ולא לשון בגידה וכל זמן שלא פירש טליתו יכול למוכרה וא"כ בזה אדע שחלומי הוא אמת שיהיו בניי גם בשאר שיעבודים ולפי שבמראה זו ראיתי ג"כ הנחמה שיחזרו ויבואו לארצם ולמולדתם ואפשר שגם זה אמת או שקר ואם יקיים בי הקב"ה התנאי ושבתי בשלום אל בית אבי בזה אדע ג"כ שגם זה אמת כי כמו יציאתי מבית אבי בטלטול ושקיעת אור השמש היה סימן לבניי שיחרב ב"ה וישקע אורם והם ילכו בטלטול הגלות כן הוא חזרתי לבית אבי לשלום הוא סי' שגם הם יחזרו מטלטולם כנ"ל קצת יותר בהאריכות ובודאי אדע שכל מה שראיתי במראה זו הוא אמת בלי שום. ספק. והנה עוד חלמין חלמנא שהקב"ה יתן לבניי קרבנות וגם זה אפשר להיות אמת או לאו ואם יהי' אלקים עמדי וגו' והיה ה' לי לאלהים ידענא שהחלום והמראה היא אמת. כי רבינו בחיי בפ' צו מונה שם י"ג מיני קרבנות שצוה לנו התורה והם נגד י"ג מדות ע"ש והנה דבר זה צריך ביאור אם זה היה כוונת הקב"ה בי"ג קרבנות וא"כ מ"ש שצוה בי"ג מיני קרבנות לזכור י"ג מדות יותר משאר מצות ולבאר זאת יבואר נמי משרז"ל בילקוט ישעי' דכ"ב ותאמר ציון ה' עזבני וה' שכחני מה ה' ה' אמרה לו אפי' אותן שתי מדות של רחמים שכתוב בו ה' ה' אל רחום וחנון הם עזבו אותי א"ל הקב"ה התשכח אשה עולה כלום אשכח עולות אילים ופטרי רחמים שהקרבתם לפני במדבר עכ"ל וקשה מה אמרה ציון ומה השיב לה הקב"ה שלפום ריהטא אין זו תשובה להשאלה ועוד למה זכרה שתי מדות והלא י"ג מדות הן והי' לה לומר שאפי' י"ג מדות של רחמים שכחו אותה להרבות התלונה שמכל הי"ג לא יהיו בה אפי' אחד. אבל דע הענין שרבים מנו הי"ג מדות ולא ירדו לסוף עומק הכוונה ואין לנו אלא דברי פה קדוש הרשב"י ז"ל במדרש נשא ומשניהו האר"י בהג"ה אשר כל דבריהם דברי אלקים חיים ואינם בנויין בשכל האנושי והם ז"ל מנו הי"ג מדות פרטן מאל ואמרו ששני שמות ה' ה' הם שני שרשים לכל הי"ג מדות וכל הי"ג מדות הם ענפים המקבלים אורם משורשם כנודע ליודעים סודם ולכך זכרה ציון ה' ה' שתי מדות של רחמים ר"ל שהם השרשים לכל המדות של רחמים וכוונתה היה על כל הי"ג מדות אלא שזכרה השרשים שהענף הולך אחר השורש וגופא בתר רישא גרירא והרבה הבכיה והקינה ביותר שאפי' שרשי

הרחמים עזבו ושכחו אותה כ"ש הענפים המתפשטים מהם. ורז"ל אמרו בפ' פנחס גבי קרבנות שהמינים הם אומרים שלאכילה אני צריך אין לפני אכילה ושתיה א"ר סימן י"ג מדות של רחמים כתיב בי ויעבור ה' על פניו ויקרא ה' ה' וגו' ויש רחמן מוסר מזונותיו לאכזרי ע"כ ולפיכך נ"ל שהשיב לה הקב"ה וכי אפשר לשכוח אותך מי"ג מדותיי של רחמים וכי אשכח עולות ופטרי רחמים שהקרבתם לפני וקשה וכי לאכילה אני צריך ולמה צויתי אתכם על זאת או למה עשיתם ציווי בזה אלא ודאי שידעתם שי"ג מדות של רחמים כתובים בו ואין רחמן מוסר מזונותיו לאכזרי וא"כ איך אפשר שבדבר שנצטערתם לקיים רצוני אכשל ח"ו אתכם ולהסיר מאתכם מדותיי של רחמים כי במדה שאדם מודד מודדין לו אתם גיליתם לעין כל המינים שאני רחמן אין בדין להסיר מדות הרחמנות מאתכם ואע"פ שחרב ב"ה זהו עיקר ותכלית מדותיי הרחמים כי אם לא היה ב"ה חרוב היו ח"ו ישראל בטלים מן העולם כנודע וז"ש רבינו בחיי שצוה התורה י"ג מיני קרבנות לזכור י"ג מדות רחמים כי גבי קרבנות ירדה התורה לסוף דעתם של המינים שיאמרו לאכילה הוא צריך וכדי שיהא התשובה בצדה לפיכך צוה הקב"ה בי"ג מיני קרבנות כדי שיזכרו שהם נגד י"ג מדות הרחמים וא"כ בודאי לא יאמר האומר כזה שהרי יראה שרחמן גדול הוא שי"ג מדות רחמים יש בו וכלום יש רחמן מוסר מזונותיו לאכזרי ובזה תבין טוב טעם ודעת למה סדרו ברייתא דר' ישמעאל בי"ג מדות התורה נדרשת וכו' אחר סיום מעשה הקרבנות כי הי"ג מדות שהתורה נדרשת בהם היא מטעם שהם מי"ג מדות רחמים כנודע וכדי שלא יקשו על קרבנות לומר לאכילה היא צריך בא ר"י כמתרץ ואומר בי"ג מדות התורה נדרשת שהם נגד י"ג מדות הרחמים וא"כ ודאי לא לאכילה הוא צריך שאין רחמן מוסר מזונותיו לאכזרי וזהו ג"כ כוונת רז"ל בגמ' דמנחות פרק י"ג תניא אר"ש בן עזאי בא וראה מה כתיב בפרשת קרבנות לא אל ולא אלקים אלא לה' שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק וקשה מה היה בעל הדין חולק יותר אם היה נאמר בו אל או אלקים ועוד מאי לשון בעל הדין אבל הוא הדבר שדברנו שהמינין טועין ואומרים לאכילה הוא צריך וגם הרבה אפילו שאינן מינין היו טועין בזה אלא שיש להם תשובה שהקב"ה הוא רחמן ואם כן אם היה כתוב גבי קרבנות אלקים שהוא מדת הדין וגם אל שהוא לשון חוזק כמ"ש ואת אילי הארץ היה הדרא קושיא לדוכתה לפיכך כתיב ה' שבכל מקום ה' הוא מדת הרחמים כנודע להגיד שהקב"ה הוא רחמן ואין צריך בקרבנות לאכילה וז"ש שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לא אמר למינים ור"ל שלא למינים לבד היה פתחון פה אלא אפילו בעל הדין בעל מי שלומד שאלהים הוא מדת דין היה לו ג"כ פתחון פה לחלוק ולטעות ולפיכך כתבה התורה ה' שלא יטעו ונ"ל שזש"ה זובח

לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו ר"ל מי שזובח לשם אלקים יחרם כי בזה הוא נותן פ"פ לחלוק אלא כל כוונתו ודיבורו יהי' לשם ה' לבדו ולא לשם אחר אפילו לשם אל או שאר כינוי כי בשם הזה הוא יסיר הענן מפניו וזה שאמר יעקב חלמין חלמנא שבניי יקריבו קרבנות ואפשר שחלום זה הוא אמת ויש חלומות שוא ידברו ואפשר שגם הוא מכללם כי איך יצוה הקב"ה על קרבנות שמא יטעו הבריות ויאמרו לאכילה הוא צריך אבל אם יהיה אלקים עמדי וגו' והיה ה' לי לאלהים ר"ל ששם ה' יהיה לי במקום אלקים דהיינו שלא יכתב גבי קרבנות שם אלקים אלא שם ה' ודאי ידענא שהחלום הוא אמת דודאי לא יאמרו לאכילה הוא צריך שהרי גבי קרבנות כתיב שם ה' שהוא רחמן וכלום יש רחמן מוסר מזונותיו לאכזרי ועתה נתבארו כל הספיקות הנ"ל במאמר שהתחלנו וה' יראנו נפלאות מתורתו:

(טז)

בפ' וישלח בענין שכם בן חמור שבא על דינה והרגום בני יעקב כתיב ויאמר אל שמעון ולוי עכרתם אותי להבאישני ביושבי הארץ בכנעני ובפריזי ואני מתי מספר ונאספו עלי והכוני ונשמדתי אני וביתי ויאמרו הכזונה יעשה את אחותנו ע"כ. והנה יש בזה ספיקות מאי הכזונה אין לך זונה. ממש כזו ועוד מאי ל' מתי ועוד קשה בדרז"ל שאמרו במד' בפ' זו עכרתם אותי אמר יעקב צלולה היה החביות ועכרתם אותה וכו' והשיבו שמעון ולוי עכורה היה החביות וצללנו אותה הכזונה יעשה את אחותינו וקשה מאי צלולה היה החביות ואם הי' כן למה אמרו הם להיפוך עכורה הי' וצללנו אותה ובאיזה דבר היו מתווכחים וכדי להבין זאת יובן נמי עוד מדרש פלאי בפ' זו וז"ל וכחכי איש גדודים חבר הכהנים דרך ירצחו שכמה כי זמה עשו כשם שהלסטים הללו יושבים על הדרך והורגים ב"א ונוטלין את ממונן כך עשו שמעון ולוי לשכם אלא כחבר הכהנים אתמהא אלא כשם שכהנים הללו נחברין על הגורן ליטול את חלקם כך עשו שמעון ולוי בשכם שנ' דרך ירצחו שכמה מדרך ירצחו שמעון ולוי לשכם ופי' מ"כ בשם רש"י שבדרך ד"ת הרגו את שכם עכ"ל. וקשה בעל המד' שמתמה על שדימה אותם הכתוב לחבר הכהנים אחר שעשו מעשה ליסטים וא"כ מאי משני שנטלו חלקם שאם נטלו חלקם הראוי להם ככהנים על הגרנות למה מדמה אותם לליסטים שנוטלים שלא כדין וסוף הפסוק מוכיח שכדין עשו שנ' דרך ירצחו שכמה מדרך של תור' רצחו אותו משום שזמה עשו ועוד קשה מאי עשו ל' רבים עשה מיבעיא אחרי ששכם לבד טימא את דינה ועוד קו' גדולה ועצומה עמ"ש בכתבי האר"י ובעשרה מאמרות ח"ב מאם כל חי פ"כ שכ"ד אלף תלמידי ר"ע שמתו כולם בפרק א' היו בשביל שהרגו בני יעקב כ"ד אלף הרוגי שכם והרי כדין

עשו לפי שטמא אחותם. אבל אחי המעיין שים עינך ולבך להבין מאמרים הנ"ל כי רז"ל גלו טפח וכמו טפחיים בצח לשונם וכל דבריהם הנאמרים באמת מיוסדים על אדני פז ונקדים לזה הקדמה נפלאה מ"ש האריז"ל החכם הגדול בענין שכם בן חמור שבא על דינה דע כי שכם בן חמור הוא היה הנחש הקדמוני אשר הסית והדיח את חוה ובא עליה והטיל בה זוהמא ולכך נק' שכם בן חמור החוי מל' חויא שהוא נחש ועי"ז נתערבו נשמות קדושות בין הקליפות ובבוא תרח לעולם היה מצד הרע והיה בו ניצוץ קדוש אברהם שנתערב בו ע"י חטא חוה. והנה תרח חטא ובא על אשתו אמתלאי בימי נידתה והוצרכו שניהם להיות מגולגלים להסיר מהם זוהמת הנדה ובא תרח בגלגול באיוב אשתו אמתלאי בדינה בת יעקב שנישאת אח"כ לאיוב וסי' לדבר ניד"ה נתהפכה לדין"ה. והנה ע"י היסורים שבאו על איוב נתמרקו עוניו והוסרה ממנו זוהמת הנדה שהמשיך ע"ע ודינה לא נטהרה מזוהמתה עד שבא שכם בן חמור החוי ובא עלי' ואותו ביאה שאב ממנה הזוהמא של נדה והרואה והשומע היה סבר שנטמאה דינה ולפי האמת אדרבה עי"ז נטהרה ביותר ששאב ממנה כל זוהמת הנדה שהוא חלק הנחש הקדמוני וז"ש ותהי נדתה עליו בענין השעיר הנושא עליו עונות של ישראל והיא נעשית נקיה וברה ושמעון נתגלה לו סוד זה לפיכך לקח אותה לאשה כנודע מדברי רז"ל. והנה גם בשכם היה ניצוץ קדוש בתוכו שנתערב בו ע"י חטא אדם וחוה והיה מוטבע בו בעמק טומאתו והניצוץ הזה שהיה בתוכו היה נשמת רבי חנניא בן תרדיון ולכך אז"ל שהושיבוהו בקופה של זונות כנגד מ"ש הכזונה יעשה אחותינו וסוד זה רמוז בדברי חמור ושכם שאמרו לבני יעקב והארץ הנה רחב"ת ידים לפניהם רחב"ת הוא ר"ת ר"בי ח"נניא ב"ן ת"רדיון ולפיכך אחר שמל שכם א"ע ונהרג ע"י בני יעקב אז פרח אותו ניצוץ הק' שבתוכו ונתברר מתוך הטומאת ושב אל הקדושה אל מקורו הראשון ובא אחר זמן ברבי חנניא בן תרדיון עכ"ד פה קדוש הנ"ל. ובזה יובן מש"ה ויעקב שמע כי טמא את דינה בתו ובניו היו את מקנהו בשדה והחריש יעקב עד בואם וקשה מדקאמר החריש עד בואם משמע שהגיד להם אח"כ בבואם והא כתיב אח"ז ובני יעקב באו מן השדה כשמעם וזה א' מן הפסוקים שאין להם הכרע וכשמעם פירושו שבעת ששמעו גם הם אותו מעשה באו מיד מן השדה וא"כ מה היה צריך יעקב להגיד להם המאורע אחר שכבר ידעו אלא הוא הדבר שדברנו שלפי האמת לא נטמאה דינה אלא אדרבה עי"ז נטהרה מזוהמת נדתה אשר היה עליה מקודם ולפיכך אומר הכתוב ויעקב שמע כי טמא דינה שמע דייקא ר"ל כאשר שמע יעקב המאורע שמע שהכל אמרו בפיהם שנטמאה דינה כי כולם סברו שנטמאה כי לא באו בסוד ה' וטח עיניהם מראות אבל יעקב בשמעו היה יודע הסיד הזה וכאשר שמע

שמח בלבו ולא היו בניו אותי פעם בבית שיגלה להם הסוד הזה כי היו את מקניהו בשדה ולא ביקש יעקב לגלות סוד זה לזולתם והחריש יעקב עד בואם דייקא ומיד כשבאו לא החריש יעקב בפניהם וגילה להם הסוד אבל גוף הענין לא היה צריך לגלות לפניהם שהרי ידעו בהיותם עודנה בשדה כי נתפרסם הדבר בכל הארץ והנה כל הרואה או שומע דבר זה חושב שנטמאה דינה כי לאו כ"ע גמיר' להו רזין עילאין ולפיכך אומר הכתוב ובני יעקב באו מן השדה בשמעם ויתעצבו האנשים ויחר להם מאד כי נבלה עשה בישראל לשכוב את בת יעקב וק' למה חרה להם אחר שגילה להם יעקב הסוד כמו שדייקנו ממ"ש החריש יעקב עד בואם כמ"ש האר"י לעיל בהקדמתו בפירוש ששמעון ולוי ידעו סוד זה שמטעם זה לקחה שמעון ועוד מאי נבלה בישראל מלת בישראל ל"ל ובמה שזכרנו יובן כי אפי' שהם ידעו הסוד מ"מ חרה להם מאד וכ"כ למה ואומר כי נבלה עשה בישראל ר"ל לפי שהם ידעו הסוד לא היה נבלה אבל הנבלה שעשה הוא נגד עיני כ"י שיבאו בסוף כמה דורות ויקראו המעשה ולאו כל אדם זוכה לידע הסוד ויחשב את מעשה דינה לנבלה. ובזה תבין טוב טעם ודעת הרי ארז"ל שמטתו של יעקב היה שלימה ואם לפי הנראה מענין הפסוקים הנז"ל מעשה דינה איך יאמר האומר שמטתו היה שלימה שהרי נפגמה בזנות דינה ולפי הנזכר לא קשיא מידי אדרבה מחמת שמטתו הוצרכה להיות שלימה בלי שום סיג הוצרך לבא עליה שכם להסיר זוהמת נדתה שהיה עליה ולכך מסיים הכתוב וכן לא יעשה ר"ל למי שלא בא בסוד ה' ויחשב זאת לנבלה וכן לא יעשה ר"ל שיחשב שהרי אין מן אדין שיעשה כן לבת יעקב שהרי הקב"ה הבטיח לו שתהא מטתו שלימה וז"ש ג"כ הפסוק שם ויענו בני יעקב את שכם ואת חמור במרמה וידברו אשר טמא דינה אחותם ובסיום דבריהם כתיב ויאמרו הכזונה יעשה אחותינו והקשינו לעיל מאי הכזונה והא זונה ממש הוי ועוד ק' מאי במרמה ועם הנז' יובן שמי שידע הסוד היה יודע שאדרבה נטהרה אבל למי שלא בא בסוד ה' יחשבה לזונה ולכך אמרו הכזונה ולא זונה ממש ור"ל זונה ולא זונה מי שיודע הסוד היא מנוקה מעון זה ומי שלא ידע אצלו נחשבת לזונה. ולפי ששמעון ולוי הם ידעו האמת לכך אומר הכתוב ויענו בני יעקב וגו' במרמה וידברו אשר טימא דינה שהרי ידעו שבאמת נטהרה בזה אלא שכנגד שכם וחמור היה הדיבור במרמה בחכמה כי אותו מרמה היה חכמה גדולה שאם היו מגלין הדבר לא היה להם שום תביעה נגד שכם ולא היו יכולין להרוג אותו והיה ח"ו נשתקעה ניצוץ הק' שהיה בתוכו וע"י שהרגו אותו פרח הניצוץ הק' כמו שזכרנו לעיל וכאשר יבא עוד בדברינו בסי' זה בענין יותר בביאור. ועתה נבין למה נהרגו כ"ד אלף תלמידי ר"ע שזכרנו לעיל שהיה בשביל הרוגי שכם כ"ד אלף הטעם הוא כי אחרי

שמעש' שכם היה לטהרה מנדתה ומאת ה' היתה זאת שלא יהיה שום פסולת בבני יעקב והם הרגו כ"ד אלף בשכם לפיכך נהרגו נגדם כ"ד אלף תלמידי ר"ע כי גם ר"ע היה לו איזה שייכות עם שכם בן חמור כמ"ש האר"י שע"כ אמר ר"ע מי יתן לי ת"ח ואנשכנו כחמור היה מרמז שיש לו איזו שייכות עם חמור ולפיכך נ"ל שמטעם זה היה מיתתם בפרק א' בין פסח לעצרת כדדרשו רז"ל והטעם כי בהיות ישראל במצרים בין הטומא' היו טמאים נדה ובצאתם נצרכו לספור ז"י נקיים כאשה הסופרת מזוהמת נדתה אלא לפי שכל יום מז"י העליונים כלול מז' הוצרכנו לספור ז"פ ז' שהם מ"ט יום שבין פסח לעצרת מיצ"מ עד מ"ת כנזכר כ"ז באריכות בזוהר פ' אמור עמוד קפ"ו וקפ"ז ע"ש ולפיכך נ"ל שמתו תלמידי ר"ע בימים האלה בין פסח לעצרת כי כיון שע"י מעשה שכם נטהרה דינה ופסקה זוהמת נדתה ובאה אז בימי נקיים והם הרגו אותו עם כ"ד אלף בשכם לכך במדה זו מתו גם כ"ד דאלף תלמידי ר"ע שהיו נגד הרוגי שכם והיה מיתתם בימים האלה שהם מורים ורומזים על ימי נקיים שידעו הכל טעם מיתתם מטעם שהימים האלה גרמו מיתתם. והנה נלמד ראשית דבר מאחריתו ששמעון ולוי לא כדין עשו שהרגו אנשי שכם שאם כדין הי' לא היו נופלין כ"ד אלף תלמידי ר"ע בשבילם אבל יש לנו להמליץ עבור שבטי יה בני יעקב הצדיקים שודאי לא במרד ובמעל עשו להורגם ובפרט שידעו האמת שמעשה זו היה לטובתם כנזכר ובודאי היה להם איזה טעם וטעו בשיקול הדעת שאם היה הטעם ונימוקם אמת ודאי לא היה הקב"ה נפרע מן תלמידי ר"ע וא"כ יש לידע מה טעם עשו זאת ואיך טעו בשיקול דעתם ונ"ל שכוונתם הי' לטובה בשביל הניצוץ שהיה בשכם כנזכר שהיה בלועה בתוך טומאת שכם וכ"ז שטומאה מתמעטת והולכת הקדושה מתבררת ויוצאת אל מקומ' הראשון ועתה בבוא שכם על דינה שאב כל הטומאה שהיה בה טומאת נדה וניתוסף טומאה על טומאתו וחשבו שבהתגבר הטומאה ילכוד הניצוץ הקדוש הזה שבתוכו ביותר ויותר ולא יהיה לו יכולת ח"ו לצאת לעולם כמ"ש האר"י בגילגולים שזה הוא דרך הטומאה כאשר יש בתוכו איזה ניצוץ קדוש הם מתכוונים ללכלכו בטומאה הרבה שלא יהא לו כח לצאת. ובזה תבין למה לא הרגו בני יעקב בלא מעשה את שכם להוציא ניצוץ אם זה היה כוונתם בהריגתו אלא שמקודם חשבו שיבורר הקדושה. מעט עד זמן הקצב מאתו י"ת להיות שם בתוכה אבל כאשר ראו שניתוסף ונתרבה בטומאה היה לחוש לזה לפיכך חשבו ליעצו שימול עצמו ויתוקן הניצוץ קצת ע"י המילה בהסרת הערלה טומאה הרצוצה ואח"כ ע"י הריגה יתוקן הניצוץ תיקון גמור כי זה ענין כל ההרוגיה שהם נהרגים בכל דור ודור שבשפיכת מים לארץ יכופר לנפש אשר בו וכל הזוהמא שהיה באותה נפש מתבטלת על ידי ההריגה

כנודע מדברי חכמי אמת וטעם שני כמו שאמר לעיל כי לאו כולי עלמא באים בסוד ה' וחשבו שאחותם דינה יבא ללעג וקלס בין הבריות ולכך באו עליהם והרגום. והנה טעו בשתיהם לטעם הראשון אם תמצא לומר שכן היא האמת מ"מ מה חטאו ופשעו כ"ד אלף שהיה להם להרוג את שכם לבד וכן מצאתי בהדיא בפירוש רמב"ן על התורה בפרשה זו שמטעם זה ארר יעקב אפם ולכך נפרע מהם הקב"ה בכ"ד אלף תלמידי ר' עקיבא ולפי טעם שני גם זה טעות דבשלמא אם היו מניחים מלהרגם אע"פ שמי שלא ידע הסוד ויאמר שדינה היא זונה מ"מ יהיה הרבה היודעים סודות וידעו האמת אבל אחר שעשו אותו מעשה והרגום גם אלו שיודעים סוד זה יבאו לטעות ויאמרו שדינה זונה ממש הוי דאם לא כן איך באו בני יעקב והרגו אחר שהיה להם טובה לפי הסוד ויבא ספק גם בלב היודעים ובקיאים בסוד ואע"פ שיהיה להם ללמוד ששמעון ולוי טעו וראי' מדנהרגו כ"ד אלף תלמידי רבי עקיבא ובודאי יתנו אל לבם שהסוד הוא אמת שנטהרה דינה מ"מ המשך הזמן שלא היה המעשה שמתו כ"ד אלף תלמידי ר' עקיבא יבואו לטעות כי אפילו שיש שיודעים סודות מ"מ לא נביא הוא ולא בן נביא לידע העתידות ואין לו אלא מה שעיניו רואות או שומעת את אשר נעשה תחת השמש שכבר היה לעולמים. והנה זה היה הווכיח בין יעקב ובניו אחר שעשו אותה מעשה אמר יעקב עכרתם אותי צלולה היה החביות ועכרתם אותה ר"ל למה הרגתם את שכם וכ"ד אלף אי משום שבא על דינה וטימא אותה והא אדרבה צלולה היה החביות ר"ל על ידי שבא שכם עליה בזה נעשה צלולה החביות כי היה בתוכו זוהמת נדה מימים הקדמונים ועל ידי שבא עליה שאב כל הזוהמה ונעשה צלולה החביות ממה שהיה עכורה מתחילה קודם שבא עליה ואתם שבאתם והרגתם אותם עי"ז עכרתם אותי להבאישני ביושב הארץ כי מעתה הכל יאמרו בפיהם אפילו מי שהיה יודע סוד זה יאמר שהסוד הוא שקר שאם היה אמת למה באו שמעון ולוי והרגו אותם ואדרבה היה להם טובה שזה גרמה לטהר מטתם מכל סיג אלא ודאי יאמרו שנטמא' דינה ואם כן אתם הם שעכרתם אותה שעל ידכם יאמרו שדינה נעכרה על ידי שכם ואם תמצא לומר הדין הוא עמכם כמו שחשבתם הנה אגלה לכם הרעה הגדולה את אשר יקרא אתכם באחרית הימים על ידי ההריגה הזו ואני מתי מספר ונאספו עלי והכוני ונשמדתי אני מביתי מת"י מספ"ר דייק ר"ל הרי אני מוכרח ליתן מתים כמספר הרוגי שכם שימותו תלמידי ר' עקיבא כמספר כ"ד אלף הרוגי שכם ואם איתא שבדין הרגתם אותם כמו שעלה בדעתכם ואם כן למה ימותו תלמידים אלו במספר הזה אלא ודאי רעתכם רבה שחטאתם נגד ד' ובזה יובן נמי דקדוק הלשון למה אמר מתי מספר ולא אמר מתי כמספר בכף הדמיון אלא שבא גם כן לרמז על מ"ש לעיל שתלמידי

ר"ע מתו כולם בימי הספירה בין פסח לעצרת וזהו מתי מספר שהמתים האלה שימותו בשביל הרוגי שכם הם ימותו בזמן המספר של בני ישראל שמונין וסופרין בכל שנה ימי הספירה שהם בין פסח לעצרת ולכך אמר ואני מתי מספר ולא אמר ואנו לשון רבים שהרי המתים יהיו מכל השבטים שכל נשמות ישראל באים מהם אלא רמז להם ענין נפלא מ"ש האר"י ז"ל על פסוק מידי אבי"ר יעק"ב שהם אותיות רב"י עקיב"א שניצוצו של יעקב הוא ניצוצו של ר' עקיבא. ולכך אמר ואני מתי מספר אני דייקא כי אני הוא ר' עקיבא שיעמוד אחר זמן וכ"ד אלף תלמידים שיהיו לי ימותו כלם בזמן מספר בני ישראל בין פסח לעצרת שאז יגברו עליהם הדינים וימותו כולם בפרק אחד וז"ש ונאספו עליהם הקליפות והדינין של יושבי הארץ והכוני אז ונשמדתי אני וביתי דייקא ר"ל אני כשאהיה בר' עקיבא וביתי הם תלמידים הנקראים כן כמו בית שמאי בית הלל כי כולם יסופו בעון הזה. וכאשר שמעי שמעין ולוי את אשר יקרא אותם באחרית הימים וראו כי רעתם רבה הודו לדברי אביו כי אין להכחיש הידוע שהודיעם העתידות אבל באו כמתנצלים שלא היה כוונתם במרד ובמעל אלא שטעו בשיקול דעתם שעלה במחשבה לפניהם ואמרו עכורה היה החביות יצללנו אותה ר"ל מה שהרגנום היה כוונתינו שעכורה היה החביות דהיינו הניצוץ שהיה בשכם נשמת ר' חנניא היה עכורה שהיה בתוך טומאת שכם ועתה כשעשה מעשה זו ושאב כל הזוהמ' נתעכר הניצוץ ביותר לפיכך אמרנו להורגו לצלול אותו חביות שלא יטמא בזוהמת שכם ויצא מאתו נקי וטהור ע"י ההריגה וע"י זה טעינו גם להרוג אנשי שכם כלם ועוד היה לנו טעם אחר הכזונה יעשה אחותינו הכזונה דייקא ר"ל שהוא זונה ולא זונה ליודעים הסוד ומי שאין יודעים כנ"ל וחשבנו שאנו כדין עושין שלא יצא שום ביש עלינו ולא ידענו שטעות הוא בידינו שעל ידי כך עתיד הקב"ה ליפרע ממנו. ובזה נבא אל ביאור מאמר שני הנ"ל וכחכי איש גדודים אבר הכהנים וגו' כשם שהלסטים הללו יושבין על הדרכים והורגים בני אדם ונוטלין ממונן כך עשו שמעון ולוי לשכם וכו' והוא הדבר שדברנו כי הרי שמעון ולוי באופן אחד עשו כדין שהרגו את שכם עצמו כדי להוציא הניצוץ הקדוש שנתערב בחטא אדה"ר בתוכו ובאופן אחר לא עשו כדין שהרגו כ"ד אלף אנשים הדרים בשכם ולקחו ממונם כמ"ש שם הפסוק בני יעקב באו על החללים ויבוזו את העיר אשר טמאו אחותם ואת כל חילם ואת כל טפם ואת נשיהם שבו ויבוזו את כל אשר בבית ולפיכך אומר כשם שהלסטים הללו יושבין על הדרך והורגין בני אדם ונוטלין ממונן כן עשו שמעון ולוי לשכם ר"ל לאנשי הדרים בשכם שהרגום ונטלו כל ממונן וזה ממש היה כמעשה לסטים ובא כמתמי' חבר הכהנים ר"ל א"כ באיזה צד הם היו דומין במעשה זו לחבר כהנים שהרי כלסטים עשו

לפיכך בא כמתרץ ואומר מה הכהנים הללו מתחברים על הגורן ליטול חלקם הראוי להם כן עשו שמעון ולוי בשכם בן חמור עצמו כי מה שהרגו אותו לא נתכוונו אלא ליטול חלקם הראוי להם והיינו ניצוץ הקדוש שהיה בלוע בתוכו וזה הניצוץ אינו מחלק הראוי לשכם בן חמור כי נתערב בו מן הקדוש' וחלק הזה הוא חלקם ממש הראוי להם שגם הם מצד הקדושה ולהם היה ראוי אותו חלק ואם לא היו הורגין אותו היה מתלכלך אותי ניצוץ בטומאה ביותר ולא היו יכולין להשיג חלקם והרגו אותו ליטול חלקם ממנו שיחזור הניצוץ למקומו הראוי לו ולכך מסיים דרך ירצחו שכמה מדרך של תורה רצחו ור"ל מה שהרגו שכם בעצמו וזהו שכמה הוא שכם בעצמו הידוע זה היה מדרך דין תורה להחזיר האבידה לבעלים כמ"ש האר"י שהניצוצות שנתערבו ע"י חטאים הם נקראים אובדים והתורה הזהירה עליהם להשיבם כהשבת אבידה וא"כ הניצוץ הזה היה בשכם נאבד אם לא היו הורגין ולכך כדין היה להורגו וא"ת מה יום מיומיים להרוג אותו עכשיו ולא מקודם ואומר הכתוב כי זמה עשו לאו זימת טומאת דינה קאמר שהרי אדרבה טיהרה אלא הכי קאמר כי זמה עשו וע"י הזימה הזו שאב זוהמא ביותר והיה עי"ז ח"ו נאבדה האבידה של הניצוץ הזה ומדין תורה להשיב האבידה לבעלים לפיכך מדרך דין תורה היה להורגו ולכך נקט עשו לשון רבים כי שכם הוא הנחש שכבר עשה זמה בחוה ועי"ז נתערב קודש בחיל ניצוצות קדושות בטמאות והיה ניצוץ קדוש גם כן מעורב בשכם עי"ז כנזכר ולפי ששכם החוי חויא הראשון עתה חזר ובא אל דינה ועשה זמה שנייה היה לחוש שלא יאבד לעולם ח"ו הניצוץ הזה כי ע"י הזימה שאב כל הזוהמא מדינה ולפיכך היה מדין תורה להרגו להשיב האבידה. ועתה נתיישבו כל הספיקות הנ"ל למה מדמה אותם ללסטים ואם הם כלסטים איך מרמה אותם לכהנים שלוקחים חלקם על הגרנות לפי ששני עניינים היו בהם מצד שהרגו בני שכם ונטלו ממונם היו כלסטים והיה שלא מדין תורה ובמה שהרגו שכם עצמו היו ככהנים שלקחו חלקם הראוי להם דהיינו חלק הקדושה השייך להם היה מדרך תורה ולכך נקט כפל לשון שכם דנקט גבי אחים גדודי שהיו כלסטים ונטלו ממונן כך עשו שמעון ולוי לשכם חבר הכהנים ככהנים הללו שבאין ליטול חלקן כך עשו שמעון ולוי בשכם וקשה שכם שכם שני פעמים למה דודאי ידעינן שבשכם מדבר שזכר תחלה בנטילת ממון אלא הוא הדבר שדברנו ששכם ראשון מדבר באנשי שכם ולכך נקט שם לשון רבים נטלו ממונן והרגום אבל שכם שני הוא מדבר בשכם עצמו שכם בן חמור שלו לבדו עשו כדרך חבר הכהנים כנזכר ולכך שינה ג"כ בלשון מתחל' אומר לשכם ואח"כ בשכם כי מלת לשכם יורה על הכלל מה שהיה בכל המקום שכם ומלת בשכם משמע על מעשה שעשו בו

בשכם עצמו והנה עתה אחי המעיין בו וראה כמה גדולים דברי חכמים וחידותם אע"פ שזה אמר כך וזה אומר כך כולם דברי אלקים והכל הולך אל מקום אחד וכוונה אחת כי כל אחד ואחד מחדש כפי חלקו הראוי לו שקבל מסיני כי ארז"ל בפ' זו וז"ל אחלקם ביעקב זה שבטו של לוי שהם חלקו של הקב"ה אני חלקך ונחלתך ובמקום אחר אמרו אחלקם ביעקב זה שבטו של לוי שעשאו מחזיר על הגרנות לתרומות ולמעשרות נתן לו תפוצתו דרך כבוד ואפיצם בישראל זה שבטו של שמעון הדא אמרת אין לך עניים וסופרים ומלמדי תינוקות אלא משמעון ע"כ וקשה למה ענשם דוקא באלה אחרי שאין מודדין לאדם אלא מדה נגד מד' אבל הוא הדבר שדברנו שענין הזה הי' באופן אחד טוב' שהרגו את שכם והחזירו חלק הקדוש' חלק גבוה שהי' בו למקומו הראשון כנזכר במדרש שנטלו חלקם ככהנים שבאים על הגורל ליטול חלקם ונגד זה נ"ל שאמר יעקב אחלקם ביעקב שיהא חלקו ונחלתו של הקב"ה חלק גבוה במדה שמדד ולקח חלק גבוה בהריגת שכם כן הוא יהיה חלק גבוה ואמר שחלק שנטל היה כחלק שנוטלין הכהנים בגורן ולכך יהא ג"כ חלקו לחזור על הגרנות ובאופן אחר שהיה רעה שהיו כלסטים ולקחו ממונם כנז"ל וכנגד זה שילם לו ועשו שיהיו בניו של שמעון עניים ויחסר ממונם וגם הוא מדה נגד מדה הם נטלו את ממונם ואפי' אם היו אנשי שכם קיימין היו חסירי ממון ולפיכך גם הם יהיו עניים חסירי ממון וכנגד מה שהרגו אותם כ"ד אלף זה נפרע ע"י תלמידי ר"ע כנז' וברוך היודע האמת הוא היודע שבודאי היה שמעון גרם בניזקין אלה יותר מלוי שהרי אפי' אם הוא חוזר על הגרנות מ"מ תפיצתו בדרך כבוד ביותר משבט שמעון שמחזירין בכל עיירות והיודע האמת ידריכנו בדרך אמת. והנה ג"ז היה כוונת שלמה במשלי י"א בז לרעהו חסר לב ואיש תבונות יחריש הילך רכיל מגלה סוד ונאמן רוח מכסה דבר באין תחבולות יפול עם ותשועה ברב יועץ וארז"ל במדרש בפ' זו ובילקוט משלי בז לרעהו חסר לב זה שכם שבא על דינה ואיש תבונות יחריש זה יעקב שנא' והחריש יעקב עד בואם וק' למה אמר רעהו חברותא מי איכא מה לחכם עם הכסיל ועוד למה קראו איש תבונות לפי שהחריש שהרי לפעמים גם אויל מחריש ועוד אם זה היה כוונת שלמה מה קשר וחיבור יש לפסוקים של אחריו עם פסוק זה אבל עם מ"ש יובן הענין באר היטב כי בשכם היה ג"כ ניצ"ק וטהור וכשבא על דינה שאב הזוהמא שהיה בה והיו העולם סבורים שטימא אותה ויעקב ובניו ידעו סוד זה אלא שהרגו אותו בני יעקב בשביל להוציא הנ"ק שבתוכו וטעו בשיקול דעתם להרוג גם הנשארים מב' טעמים כנ"ל והיה טעות בידם כמ"ש הטעם בתחילת דברינו עד שבא יעקב וגיל' להם טעותם. והנה בפסוק ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש את חרבו ארז"ל

שני בני יעקב בניו היו אעפ"כ נהגו עצמן שמעון ולוי כשאר אנשים שאינם בניו שלא נטלו עצה ממנו וכמ"ש רש"י בחומש ובודאי הוא אם היו נוטלין עצה מאביהם לא היו באים לשום טעות ולא היו גורמים מה שגרמו שנפלו כ"ד אלף מתלמידי ר"ע וז"ש בז לרעהו חסר לב זה שכם ב"ח ר"ל שהם הי' סבור שבז לרעהו יעקב שבא על בתו והיה סבור שטימא אותה וכ"כ למה ואומר חסר לב לפי שהוא היה חסר לב להבין סודות התורה שאדרבה טיהר אותה ושאב לעצמו כל זוהמתם וקראו רעהו משום ניצוץ הק' שהיה בו שגם הוא מצד הקדושה ממש כמו יעקב עצמו שכל ישראל אחים ורעים זל"ז ומצד זה היה רעהו אבל מצד עצמו שהוא חוי נחש הקדמוני היה חסר לב וחשב שבז ליעקב במה שבא על בתו אבל ואיש תבונות זה יעקב שהיה לו לב להבין סודות ופלאי התורה ידע סוד הדבר על מכונו לא היה אצלו הדבר לבת ולקלון ולפיכך יחריש שלא הרע לו על הדבר הזה וגם החריש שלא לגלות סוד זה שנ' והחריש יעקב עד בואם של בניו ולהם גילה אבל לאחרים לא גילה הסוד הגדול הזה וכ"כ למה ואומר הכתוב הולך רכיל מגלה סוד ונאמן רוח מכסה דבר ר"ל מי שהוא הולך רכיל דרכו היא לגלות סודו לכל אבל יעקב שהיה נאמן רוח וצדיק בכל דרכיו לפיכך היה מכסה הדבר בפני העולם ולפי שבניו ידעו הסוד וטעו בשיקול דעתם שלא נטלו עצה מאביהם לפיכך אומר באין תחבולות יפול עם ותשועה ברב יועץ ר"ל באין תחבולות של בני יעקב שלא נתחכמו ביותר ולא ירדו לעומק הענין וטעו בשיקול דעתם זה יגרום שיפול עם ויפול הוא ל' עתיד שרומז לתלמידי ר"ע שיפלו כמנין הרוגי שכם וא"ת ומה היה לעשות ואומר ותשוע' ברב יועץ ר"ל התשועה היה להם אם היו נמלכין ביעקב שהוא רב יועץ ולפי שלא נמלכו בו גרם שיפול עם רב ויש לנו בזה עוד ענינים נפלאים אלא שאין כח בקולמוס לכתוב הענינים יותר והמשכיל יבין:

(יז)

בפ' מקץ בענין יוסף ואחיו ויתנכר אליהם וידבר אתם קשות וגו' ויזכור יוסף את החלומות אשר חלם להם ויאמר אליהם מרגלים אתם לראות את ערות הארץ באתם ויאמרו אליו לא אדני ועבדיך באו לשבור אוכל כלנו בני איש א' נחנו כנים אנחנו לא היו עבדיך מרגלים ויאמר אליהם לא כי ערות הארץ באתם לראות ואמרו שנים עשר אחים אנחנו בני איש א' בארץ כנען והנה הקטן את אבינו היום והא' איננו ויאמר אליהם יוסף הוא אשר דברתי אליכם לאמר מרגלים אתם בזאת תבחנו חי פרעה אם תצאו מזה כי אם בבאו אחיכם הקטן הנה וגו' אם כנים אתם וגו' ואת אחיכם הקטן תביאו אלי ויאמנו דבריכם וגו' ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו בצרת נפשו

וגו' ע"כ באה עלינו הצרה הזאת ע"כ. והנה יש הרבה ספיקות בזה מה ראה לומר להם מרגלים אתם בזכרו את החלומות ועוד מה השיבו לו לא היו עבדיך מרגלים מאי לא היי לא עבדיך מרגלים מיבעיא להו למימר ועוד למה תחילה אמרו כלנו בני איש אחד סתם ואח"כ אמרו שנים עשר אחים אנחנו בני איש אחד ומאי מלת כנים ולמה לא ישרים או צדיקים אנחנו ועוד מה היו צריכים להגיד שנים עשר דודאי מה שהוכרחו לומר הקטן את אבינו והאחד איננו משום שהגידו לו שהם שנים עשר אבל מעיקרא דדינא פירכא מה נפקא מינה שהם שנים עשר ולא זו אלא שהיה להם ריעותא בזה פן אמר יאמר הביאו לי גם אותו האחד שאינו כי היכן הוא אם לא מת או היה להם להגיד שהאחד מת שלא יבא בעליל' עליהם להביאו ועוד מה זה שאמר הוא אשר דברתי אליכם מרגלים אתם שלפי המשמעות בא להגיד להם למה קראן מרגלים הרי אין טעם בעלילה ועוד למה יאומנו דבריהם בבוא בנימין שהוא השנים עשר ועוד למה הצדיקו את הדין ואמרו אבל אשמים אנחנו וגו' ומשמע שהודו לדבריו שכדבריו כן הוא וביותר איך עלה עלי דעתם שזה היה על חטא שמכרו את אחיהם והלא כל מדותיו של הקב"ה היא מדה כנגד מדה. ולהבין זאת נבאר תחילה מדרש תמוה בפרשת וישב וזה לשונו לכו ונמכרנו לישמעאלים אמרו נלך ונתפוס דרכו של עול' כנען שחטא לא לעבד נתקלל אף זה לכו ונמכרנו לישמעאלים עד כאן לשונו. והנה מאמר זה הוא חתום וסתום וכי לא היו שאר חוטאין יותר מכנען שנענשו שלא ראו לענוש את יוסף אלא בעונש כנען ועוד שאמרו אף זה וכו' משמע שגם זה הוא דומה במעשיו לכנען. אבל ביאור הענין עם מה שאמר בעמוד ראשון ברית אברהם סי' ח' בשם הזוהר שדבת יוסף שהוציא על אחיו כי בבריאת העולם כאשר בקש הקב"ה לברוא האדם בא ונמלך עם המלאכים והיה מלאך מטטרו"ן מסכים בבריאה ועז"א ועז"אל והכת שנתחברו עמהם לא הסכימו ויוסף היה למטה כנגד מטט"רון וכמו שמטטרו"ן מולך בעליונים כן היה יוסף מלך בתחתונים והאחים היו מאותו כת שנתחברו עם עז"א ועז"אל לפיכך ויבא יוסף את דבתם רעה שאמר לפני אביו שבניו לא הסכימו בבריאה ומזה נולדה השנאה בין האחים ובין יוסף ונטרו לו שנאה ולאו חס ושלום שהן עז"א ועז"אל בעצמן כי כולם צדיקים אלא שנשתתפו להם עיין שם. והנה יוסף חשב אע"פ שהן אינם עז"א ועז"אל בעצמן מ"מ לא היה להם להשתתף עם כת רשעים ובוגדים שכל המחובר לטמא טמא יקרא וכל עורב למינו ובודאי כן דומין להם וזה שאמר דבתם רעה שחשב שמעשיהם הם לרעה ואיתא בזוהר אמור עמוד קצ"ו טעם למה נתקלל כנען שיהיה עבד לעבדים משום שרצה להוציא את אביו מקדושה לטומאה וכל מי שעושה כזה ראוי להיות עבד לעבדים בשפל המדריגה כי הטומאה

היא עבד לקדושה והוא רוצה להשליט העבד דין הוא שיהא הוא עבד לעבדים וביאור הענין מבואר בעשרה מאמרות ח"ב מאמר חוקר הדין פרק כ"ה וזה לשונו וירא חם אבי כנען את ערות אביו ויגד לשני אחיו בחוץ לא אמר ויגד לשני אחיו שם ויפת אלא לשני אחיו בחוץ שהם שני אחים חיצונים בטומאה והם עז"א ועז"אל וכאשר ראה חם אבי כנען ערות אביו ויגד לשני אחיו מלת ויגד הוא ל' משיכה שבקש להמשיך הקדושה של אביו לפני אחיו עזא ועזאל שהם חוץ בחיצונים ונתקלל שיהא עבד עבדים כנזכר לעיל. וזה שאמרו השבטים נלך ונתפוס דרכו של עול' כנען שחטא לא לעבד נתקלל וקשה מה היה חטאו שהיה ראוי דווקא לעונש זה אלא ודאי משום שהוא רצה להפך הקדושה לטומאה של עזא ועזאל. והנה אף זה ר"ל שהרי גם זה הוא עושה מעשים כאלה שאנו צדיקים מצד הקדושה והוא רוצה להפוך אותנו לטומאה דעזא ועזאל ומטיל בנו מום לומר לפני אבינו שאנחנו כמותם חס ושלום לפיכך גם הוא ראוי לעונש זה שיהא נמכר בין הטמאים ויהיה עבד לעבדים כי במדה שאדם מודד מודדין לו. והנה שנים עשר שבטי יה היו כולם צדיקים וכשרים כי מספר שנים עשר מוכיח עליהם כי יעקב עם שנים עשר בניו הי' דוגמת כביכו"ל שם הויה שיש לו י"ב צרופים והשם בעצמו הכוללם יחד הוא הי"ג עולים למספר אח"ד כן היה יעקב עם י"ב בניו מספר אח"ד כמו שאמר לקמן בסוף בעמוד הזה בהאריכות במאמר רז"ל שאמר הקב"ה ליעקב אני אלוק בעליונים ואתה בתחתונים ומה הקב"ה לא יגורך רע כן היה מטתו של יעקב שלימה כולה טוב בלי תערובות רע ולכך הבטיחו הקב"ה ליעקב שלא ימות אחד בחייו להורות שהוא כל ימי היותו על האדמה היה אלוק בתחתונים ע"ש ואיתא בעשרה מאמרות בחלק ובפרק הנזכר לעיל שהמרגלים שכבש בהם יהושע את הארץ הם היו עזא ועזאל בעליהן של שתי נשים זונות שבאו בימי שלמה וכאשר בא יהושע לכבוש את הארץ בא עזא ועזאל והכניעו את עצמן לפני הקדושה היפוך מעשיהם הראשונים שמרדו בשמים נגד הקב"ה וגזר עליהם יהושע שיתלבשו בהם פנחס וכלב לכבוש הארץ להפיל אימה הגדולה על יושבי הארץ והנה עמדו במרדם ולא נכנעו עד זמן שבא שלמה עיין מזה נפלאות בעמוד השביעי יריעות שלמה הטעם למה עזא ועזאל הוכרחו להיו' מרגלים דווקא כי קודם לזה הם היו מרגלים את הארץ התחתונה הזו וכאשר רואים איזה חטא הם באים ואומרים לפני הקב"ה ע"ש כל הענין בהאריכות. ודע מה שאמר בזוהר בראשית עמוד ק"ד שעזא ועזאל כאשר קטרגו על הבריאה ואמרו שהאדם עתיד לחטוא בשביל כך הפילם הקב"ה ממקום קדושה וירדו למטה בין בני האדם וחטאו והם בני אלקים שבאו אל בנות האדם וזה היה עונשם על קטרוגם ע"ש וזה היה הווכוח בין יוסף והאחים כאשר ראה שאחיו

באו לשבור בר ויזכור את החלומות שנתקיימו בו שהיו מודים על המלוכה ואחיו יביאו להשתחות לו ארצה וכל זה הי' משום שהוא מטטרון שמולך בעליונים גם היה ראוי למלוך בהתחתונים כנזכר בתחילת דברינו מיד ויתנכר אליהם כנכרי באכזריות על המעשה אשר עשו לי ושנטרו לו שנאה בשביל שהוא מטטרון שהסכים בבריאה לפיכך דבר אליהם קשות ואמר מרגלים אתם ר"ל הרי כל מה שבא לידי על ידכם הכל הוא מפני שאתם מרגלים שהם עזא ועזאל שנקראים מרגלים שלא הסכימו תחילה בבריאת עולם עמדי לפיכך גם עכשיו נטרתם לי איבה זו ובא ליתן להם סי' באיזה מרגלים הוא מדבר ואמר לראית את ערות הארץ באתם ערות הארץ דייקא שהם עז"א ועזא"ל המרגלים כאשר באו לארץ נתנו עיניהם בערות של הארץ וחטאו בזנות שבאו אל בנות האדם. אי נמי הכי קאמר מרגלים אתם עזא ועזאל שלא הסכימו בבריאה ואם תאמר שהי' כוונתם לטובה שלא יחטא האדם זה אינו שהרי לראות ערות הארץ באתם שהפיל הקב"ה אותם לארץ ועונשם שהכשילו בבנות ארץ כנז"ל ואם הי' הכוונה לטובה בודאי לא הי' הקב"ה מענישם בזה. והנה נצנצה רוח הקודש להשיב דבר על דבר כמשרז"ל בכל אותו ענין דיוסף ואחיו היו שנצנצה בם רוח הקודש והיו דוברים דבר על אופניו כמו שהיו יודעין ומכירין שהוא יוסף נבאו ולא ידעו מה נבאו ולפיכך השיבו לא אדוני וגו' אל תטעה ח"ו בנו שאנו עזא ועזאל כלנו בני איש אחד נחנו איש אחד דייקא ר"ל שהרי אבינו הוא הדומה לאחד יחיד ומיוחד ומה הקב"ה אין רע במגוריו כן אבינו אין חטא בבניו שיהיו דומה למרגלים עז"א ועזא"ל אלא כך היה המעשה כנים אנחנו לא היו עבדיך מרגלים ופירש"י כמו כן דברת ר"ל שבאמת אנחנו כן דברנו שהסכמנו לדברי המרגלים עז"א ועזא"ל וזהו כנים לשון רבים שדברו על הכלל שכל אחד ואחד מהם אמר לעזאל כן דברתם ויפה דברתם שהסכמנו לדבריהם ובאמת לא היו עבדיך מרגלים לא היו דייקא ר"ל לא היו לשעבר בזמן הבריאה ח"ו לא היינו אנחנו בעצמינו עז"א ועזא"ל המרגלים והוא ממש כדברי הזוהר הנז' שבני יעקב כולם צדיקים ולא היו עז"א ועזא"ל בעצמם אלא שנשתתפו עמהם ויאמר אליהם יוסף לא כי ערות הארץ באתם לראות ר"ל לא כי שקר אתם דוברים שאתם בעצמיכם עז"א ועזא"ל שבאתם לראות ערות הארץ ומה שאתם אומרים שאתם בני איש אחד הדומה לאחד שאין רע במגוריו מאן יימר שהוא כן לכך באו להגיד לו בראי' ברורה ואמרו שנים עשר עבדיך אחים אנחנו בני איש אחד ר"ל זה ראי' הברורה שאנחנו בני איש אחד הדומה לאחד מאחר שאנחנו שנים עשר לא פחות ולא יותר מה הקב"ה יש לו שנים עשר צירופים בשמו כן אבינו העמיד שנים עשר בנים וא"כ מה הקב"ה אין רע במגוריו כן אנחנו צדיקים גמורים ועתה תבין מה שהקשינו

לעיל מה היה להם להגיד שהם שנים עשר והאחד איננו כי בהכרח היה להם להגיד כי זה להם לראי' ברורה שהם צדיקים והוכרחו נמי להגיד שהאחד איננו ולא אמרו שהוא מת כי היו מביאין ראי' לסתור שהם י"ב נגד י"ב צירופי הוי' מה הקב"ה שהוא חי וקיים לעולם וי"ב צירופיו קיימין כן כל זמן שהי' יעקב חי היה מן הראוי שיהיו י"ב בניו קיימין שמטעם זה הבטיח הקב"ה ליעקב שלא ימות בן אחד בחייו כנ"ל ומיד כאשר שמע יוסף זאת שסיימו דבריהם ואמרו האחד איננו מיד אמר להם הוא אשר דברתי אליכם מרגלים אתם ר"ל מה שקראתי אתכם מרגלים כל זה היה בשביל אותו האחד שאיננו שמכרתם אותו ונטרתם לו שנאה והשנאה היה בשביל שאתם עז"א ועזא"ל שלא הסכמתם בבריאה עם יוסף מטטרון ולכך קראתי אתכם מרגלים כי עז"א ועזא"ל הם נקראים מרגלים. אבל עכשיו שאתם נותנים לי טעם בדבר וראי' ברורה אך חשב יוסף פן בנימין הוא מת בחיי יעקב וזה יורה שאין ראייתם כלום לפיכך אמר בזאת תבחנו חי פרעה אם תצאו מזה כי אם בבוא אחיכם הקטן הנה וגו' ויבחנו דבריכם והאמת אשר אתכם ואם לא חי פרעה כי מרגלים אתם כי אז ודאי טענתכם וראייתכם בטילה ובודאי מרגלים אתם כמו שאמרתי והנה האחים ודאי הוא שלא ידעו שזה הוא יוסף אלא שהשיבו דבר על דבר מצד רוח הקודש שנצנצה בם להשיב כענין אבל באמת נבאו ולא ידעו מה נבאו ולפי דעתם היו הדברים כפשוטו שאמר מרגלים אתם בדרך עלילה אך חשבו שהקב"ה נורא עלילה על בני אדם ודאי החטא גורם ואין חושדין את האדם בדבר אם לא שעשה כולו או מקצתו או הרהור בלבו לעשות כדרז"ל בפ' חלק ונתנו אל לבם לפשפש במעשיהם ולראות מה חטאו שיהא נחשדין כמרגלים וכאשר פשפשו מצאו מיד ויאמר איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו ע"כ באה עלינו הצרה הזאת וזהו מלת אבל שפירשו אמת ר"ל אמת הוא שאשמים אנחנו ממש בדבר הזה שראוים בעבורו להקרא מרגלים ואימתי היינו אשמים בדבר הזה בזמן שראינו אחינו יוסף בצרת נפשו בהתחננו אלינו שהיה מתחבט ונופל לפני כל אחד ואחד כמ"ש בפ' זו ולא שמענו לכל הבכיות והתחנונים ולפי הטבע הוא שאחים ירחמו זה על זה ואיך הייני כאכזרים כל כך שלא שמענו לקול בכייתו ויללתו אלא ודאי שהשנאה הזו נמשכה מבריאת העולם שיוסף הוא אותו מטטרון שהסכים בבריאה ואנחנו שנשתתפנו עם עז"א ועזא"ל המרגלים ולא הסכמנו בבריאה וגברה השנאה הראשונה גם עתה בינינו ועל כן באה עלינו הצרה הזאת שהוא חושד אותנו כמרגלים כי אעפ"י שלא כולו בנו שהרי אנחנו יודעין האמת שאין אנחנו עז"א ועזא"ל המרגלים בעצמם מ"מ מקצת יש בנו שהרי נתחברנו למרגלים ולכך אנה הקב"ה לידינו שנתן אותנו האיש כמרגלים כי

הקב"ה לא עביד דינא בלא דינא ואין נותן בלב האדם לחשוד חבירו בדבר אם לא שיש בו כולו או מקצתו ועיין עוד מזה בעמוד השביעי יריעות שלמה בענין שתי נשים זוגות שבאו אל שלמה. דרך אחר נ"ל לבאר פסוק לא היו עבדיך מרגלים מאי לא היו כנ"ל ונראה לי שגילו לנו השבטים ענין גדול ונפלא מ"ש האר"י זללה"ה שאלה המרגלים ששלח משה לארץ ישראל היו כולם בני יעקב העשרה ולכך קראן הכתוב אנשים שהיו חשובין ביותר ואומר הכתוב כלם ראשי שבטי ישראל שבטי ישראל דייקא שהיו שבטים בני יעקב הנקרא ישראל אלא אח"כ נתהפכו ולכך נ"ל כאשר אמר להם יוסף מרגלים אתם נצנצה בהם רוח הקודש ואמרו לא היו עבדיך מרגלים לא היו דייקא ר"ל עדיין לא היו אבל אחר זמן יהיו בזמן משה:

(יח)

בפ' ויחי בברכת אפרים ומנשה כתיב וירא יוסף כי ישית אביו יד ימינו על ראש אפרים וירע בעיניו וגו' ויאמר יוסף לא כן אבי כי זה הבכור שים ימינך על ראשו וימאן אביו ויאמר ידעתי בני ידעתי וגו' ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו. וארז"ל בפ' זו ידעתי בני ידעתי ידעתי מעשה ראובן ובלהה ומעשה יהודה ותמר מה הדברים סלא נתגלו לך נתגלו לי דברים שנתגלו לך על אחת כמה וכמה והנה חל עלינו חובת ביאור דברים הנסתרים האלה חדא למה היה רע בעיניו והקפיד בדבר לברך מנשה תחילה מה היה מעלה או מוריד בזה שהרע לו במאוד ועוד מה ענין התשובה ראובן ובלהה יהודה ותמר לענין הזה ועוד מה ידיעה ידע בם שאין לומר גופא דעובדא שהרי דבר זה היה גלוי ומפורסם לכל ועוד שמתוך הלשון דברים שנתגלו לי משמע שנתגלה אליו דבר מה שלא נתגלה לזולתי ומכוסה מן הכל ולפניו הוא גלוי וידוע וקשה מה היה הדבר הזה ועוד שלפי כוונת יוסף שחשב שאביו טועה בדבר ואינו יודע שמנשה הבכור וא"כ מה זה שאמר יעקב ומה דברים שלא נתגלו לך בראובן ובלהה יהודה ותמר נתגלו לי דברים שנתגלו לך שמנשה הבכור על אחת כמה וכמה שנתגלה לי מאי ק"ו היא שזה הוא דבר נודע ומפורסם שאם ראובן יודע מה שאין נודע לשמעון ואפ"ה מה שנודע לשמעון נעלם מראובן והנה יש עוד מאמר אחד והוא דומה לזה בקצתו דף ק"ח ע"ג בקהלת וז"ל ולא ליודעים חן זה יעקב אתמול אמר ידעתי בני ידעתי מעשה יהודה ותמר ראובן ובלהה והיום אומר לי אם נא מצאתי חן בעיניך עכ"ל. וקשה וכי בשביל שידע דברים המפורסמים לכל היה מן הראוי לידע ג"כ דברים שבלב אם מצאתי חן בעיני יוסף שהרי דברים שבלב הם מכוסים מבני אדם שאי אפשר לעמוד עליהם ובזוהר פ' זו מביא בהאריכות וזהו תכילת עניינו שהקשה ידעתי בני ידעתי כיון שאמר ידעתי פעם אחת למה אומר פעם שני ותירץ

כך אמר יעקב ידעתי שאתה בני שלא שמעת לאשת אדוניך לשכוב עמה ולא נטמאת וכאשר ראית דמות דיוקני כאשר נתגליתי עליך אז ברחת ממנה ועי"ז יודע אני ידיעה אחרת מה שאמרת שמנשה הוא הבכור ע"כ וקשה מה ענין ידיעה זו לזו ומאי ידיעה שייך למנשה שהוא בכור שהדבר גלוי ומפורסים לכל אלא שיעקב לא ראה כי כבדו עיניו מזוקן ולזה אין צריך ידיעה אלא גילוי דברים בעלמא אבל ביאור הענין כי חשב יוסף מה שאין אביו מברך מנשה הבכור תחילה הוא עושה בכוונה כי חושדו שהוא בא על אשת פוטיפר והוליד ממנה כבר בן או בת א"כ מנשה הוא אינו בכור ליוסף ולפיכך הוא מברך שאינו בכור תחילה שבזה הוא מגלה דעתי מה שבלבו עלי ולפרסם הדבר לכל שמנשה אינו בכורו כמו שסוברין העולם כדי שיפורסם הדבר לכל שבאתי על אשת פוטיפר ולפיכך וירע בעיניו שהרע לו במאד מאד כי ידע בנפשיה שצדיק הוא בדבר ואביו חושדו בזה ולכך אמר לא כן אבי כמו שאתה חושב אלא כי מנשה הוא בכורי האמיתי כי לא נחשדתי בזה לפיכך שים ימינך עליו ולכך אמר לו יעקב ידעתי בני ידיעה אמיתות שאת בני לא נטמאת באשת אדוניך ובזה אני יודע גם ידיעה אחרת שאין נודע לאחרים מה שאמרת שהוא בכור אבל אחרים אפשר חושדין אותך וחושבין שאין מנשה הבכור אלא כוונתי היא שאחיו יגדל ממנו שיצא ממנו יהושע וכו' ובזה נבא אל כוונת מאמר הנזכר רק נקדים משרז"ל בפר' זו וז"ל מטרונה אחת שאלה את רבי יוסי אפשר יוסף בן י"ז שנה הי' עומד בכל חומו יהי' עושה הדבר הזה פי' מ"כ איך אפשר שהי' עושה הדבר הזה לעמוד בכל חומו בכל כחו לגבר על יצרו הוציא לפניה ספר בראשית התחיל קורא לפניה מעשה ראובן ובלהה ומעשה יהודה בתמר ואמר לה ומה אלו שהם גדולים וברשות אביהם לא כיסה עליהם הכתוב זה שהיא קטן וברשות עצמו עאכ"ו ופי' מ"כ על אחת כמה וכמה שאם הי' שוכב אצלה שלא הי' חס הכתוב מלגלות סרחינו. והנה זה היה הוויכוח בין יעקב ויוסף בראותו שאביו אינו מברך הבכור תחלה ודאי הוא שהוא חושדני באשת אדוני שנולד לי ממנה זרע ולפי דעתו מנשה לאו בכור כנזכר ואע"ג שאז נגלה עלי דמות דיוקנו וראה שברחתי מ"מ אפשר אבי חושדני שחזרתי אחר כך ובאתי עליה כשמרז"ל בפר' זו שחזר ונכנס עד שנגלה עליו הקב"ה ואמר אל תגע בה ואם אתה נוגע בה הריני נוטל אבן שתיה ואחרוב כל העולם כולו היה יוסף סבר פן אביו אינו יודע מזה שנגלה עליו הקב"ה ומנעתו מעבירה זו וחשדו ולפיכך וירע בעיניו על החשד ולפיכך הסיר יד אביו ואמר לא כן אבי כי זה הבכור האמיתי ולא כמו שאת חושב והגיד לו יוסף מלתא בלי טעמא בלי שום ראיה ודבר אלא התנצלותו היה באמת אשר אתו ולפיכך כאשר שמע יעקב זאת אמר ידעתי בני ידעתי מעשה ראובן בבלהה

מעשה יהודה בתמר ר"ל אין אני חושדך ח"ו בכך והא ראיה ברורה לך שהרי ידעתי מעשה ראובן בבלהה מעשה יהודה בתמר וידעתי דייקא ר"ל בדברים אלו יש לי ידיעה מה שאין נודע ומפורסם לכל והידיעה היא העתידות שעתיד התורה לכתוב סרחונם של ראובן ויהודה ולפרסם קלונם ואם כן ודאי אין לחשוד אותך כי קל וחומר הוא מה אם אלו שהם גדולים ממך לא חסה התורה מלגלות קלונ' כל שכן אתה הקטן כנגדם אם היה בך הדבר הזה שלא היה התורה נמנעת מלגלות קלונך ואם כן מה שברכתי אפרים לפני מנשה לא מפני שאני חושדך כמו שהשבת אלא מפני שאחיו הקטן יגדל ממנו וכו' ולכך מסיים המדרש ואומר ומה דברים שלא נתגלו לך נתגלו לי דברים שנתגלו לך בנבואה שיהא חטא ראובן בבלהה וחטא יהודה בתמר נכתב לדורות שהרי מוכח הוא שהוא כן אחרי שאמרת לא כן מלתא בלי טעמא ומי יודע דברים שבלב והאמת אשר אתך והיה לך להביא משם ראיה ברורה שאין להכחישה שכדבריך כן הוא אלא ודאי בזה אני רואה שלא נתגלו לך הדבר הזה ומכל מקום נתגלה לי שהרי אני מגיד עתה העתידות שכך יהיה והא כל שכן דברים שנתגלו לך לבד שאתה לבד יודע האמת שמנשה הוא בכור אמיתי שלא באת על אשת אדונך בפעם שנית כשנכנסת כל שכן וקל וחומר שנתגלו לי אותן הדברים כי אחר שנתגלה שהתורה יכתוב סרחות ראובן ויהודה הגדולים ממך ודאי עי"ז נגלה לי שאמת דבריך שמנשה הבכור כי קל וחומר הוא כי אם לא חסה התורה לגלות קלון הגדולים ממך כל שכן שאין לחוש לכתוב קלון קטנים. ובזה נבא אל ביאור מאמר הנזכר לעיל רק נבאר תחלה הפסוק הנזכר לעיל שאמר יעקב ליוסף אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תקברני במצרים וקשה מה ענין מציאת חן לקבורת ארץ ישראל והיה לו לגזור על יוסף כדרך האב הגוזר על בנו והוא מקיים בעל כרחו שלא בטובתו אלא הענין היא כי מקשה בזהר בפ' זו כיון שראה יעקב שבניו יהיו משועבדין בגלות במצרים לווה לא נקבר שם שיגין זכותו על בניו והא כתיב כרחם אב על בנים ואיה רחמנתיה ותירץ שלשה תירוצים וזהו האחד מהם כי ראה יעקב שהקב"ה בעצמו יהיה עמהם ואין הגנה גדולה מזו והטעם שהיה שם השכינה בלי פיסוק משום שגדרו עצמן מן הערוה וכמו שאמרו רבותינו ז"ל שרה ירדה למצרים וגדרה מערוה ובזכותה גדרו כל הנשים יוסף בא למצרים וגדר עצמו מערוה ובזכותו גדרו כל האנשים ונודע מה שאמרו רבותינו ז"ל בכל מקום שזנות שכיח אין השכינה שם כמו שאמר ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך וכמו שאמר בזהר ויקרא עמוד ז' וח' שלכך בא הקב"ה בעצמו למצרים והוציאן מה שאין כן בגלות בבל כי בגלות בבל פרצו בזנות נשים נכריות אבל במצרים לא נפרץ אחד מהם בזנות וכבר זכרנו שכיון שנתגלה דמות דיוקנו של אביו ומיד כשזקף יוסף עיניו וראה

דמות דיוקן אביו ברח יוסף וזה שאמר יעקב אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תקברני במצרים בעיניך דייקא רצה לומר כאשר זקפה עיניך וראית אותי וברחת אם אותו השעה מצאתי חן בעיניך שחסת על כבודי ולא חזרת אחר כך לשכוב עם אשת אדוניך וגדרת עצמך מערוה ועל ידי זה יגדרו כולם מערוה והשכינה היה שם עמהם בלי פיסוק ואז בקשתי שאל נא תקברני במצרים דלמה אהיה קבור כאן אי כדי להגין על בני בגלות שהרי השכינה בעצמה יהיה עמהם ואין הגנה גדולה מזו אבל אם ח"ו לא מצאתי חן בעיניך אז ודאי הוא שלא יהיה השכינה עמהם ודאי יש לקברני כאן לרחם על בני להגין בגלותם. והנה כבר זכרנו שיעקב היה יודע בבירור גמור ובראי' ברורה שלא נטמא יוסף באשת אדוניו אחר שידע העתידות מעשה ראובן בבלהה ומעשה יהודה בתמר שעתיד התורה לכתוב ולגלות קלונם כל שכן אם היה יוסף חוטא שלא היה התורה חסה עליו מלגלות קלונו ואם כן קשה איך נסתפק יעקב ואמר אם נא מצאתי חן בעיניך שלא שכבת עם אשת אדוניך ונראה לומר שזהו כוונת המאמר הנזכר לעיל וכמו שהקשינו כן גילה לנו שלמה המלך באמרו ולא ליודעים חן זה יעקב אתמול אמר ידעתי בבי ידעתי מעשה ראובן בבלהה ומעשה יהודה בתמר ועכשיו אומר אם נא מצאתי חן בעיניך ר"ל דודאי בלא זה יכול להיות ומה שאמר אם לא מצאתי חן בעיניך משום שנסתפק אם בא יוסף על אשת אדוניו אם לאו אבל אחרי שהוא היה מן היודעים העתידות ואמר ידעתי בני ידעתי מעש' ראובן בבלהה מעשה יהודא בתמר ואם כן בזה הוא מוכח שודאי היה יודע שלא נטמא יוסף באשת אדוניו ומצא חן בעיניו כשזקפם וראה דמות דיוקנו ואם כן למה אמר יעקב בלשון ספק אם נא מצאתי חן בעיניך שהרי ודאי הוא שמצא חן בעיניו אלא ודאי כי גם לא ליודעים חן:

(יח)

בפ' ויחי בענין יעקב ויוסף שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד בואו אליך מצרים לי הם אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי ומולדתך אשר הולדת אחריהם לך יהיו על שם אחיהם יקראו בנחלתם ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל בארץ כנען בדרך ולהבין זאת נקדים לבאר מאמר נפלא בפרשת זו וזה לשונו ויקרא יעקב לבניו ויאמר האספו צוה אותן על המחלוקת אמר להון תהון כולכם באסיפה אחת כו' ושמעו אל ישראל רבי פנחס אמר אל הוא ישראל אביכם מה הקב"ה בורא עולמות אף אביכם בורא עולמות מה הקב"ה מחלק עולמות אף אביכם מחלק עולמות אלעזר בן אחוי אמר מכאן זכו ישראל לק"ש בשעה שהי' יעקב אבינו נפטר מן העולם קרא לי"ב בניו א"ל שמעו אל ישראל שבשמים אביכם שמא יש בלבבכם מחלוקת על הקב"ה א"ל שמע ישראל אבינו

כשם שאין בלבך מחלוקת על הקב"ה כך אין בלבנו מחלוקת אלא ה' אלקינו ה' אחד אף הוא פירש בשפתיו ואמר בשכמל"ו והנה מה נאמר ומה נדבר באלה הדברים כי אין כח בקולמוס להעלות כל הספיקות והמשכיל יבין ראשית דבר מאחריתו כתיב בפרשת וישב ויאמר איש אל אחיו הנה בעל החלומות הלזה בא ועתה לכו ונהרגהו וגומר וישמע ראובן ויצילהו מידם וגומר וישב ראובן אל הבור והנה אין יוסף בבור ויקרע את בגדיו ויאמר הילד איננו ואני אנה אני בא וארז"ל בעל החלומות הלזה עתיד היא להטעות לבעלים שראו ירבעם עתיד לצאת ממנו וקשה אם כן מאי וישמע ראובן הלא כולם שמעו ועוד אמרו רבותינו זכרונם לברכה וישב ראובן ששב אל שקו ואל תעניתו על שבלבל יצועי אביו מדקאמר וישב משמע שהפסיק בינתיים ולמה ואם נאמר מאחר שהלך אל הבור מי היה מעכבו על ידי זה שלא לעשות תשובה בשק על בשרו ובתענית והיה אפשר לקיים הכל ועוד הרי הכתוב אומר וישב ראובן אל הבור ואיך יוצדק לומר ששב לשקו ולתעניתו ועוד מאי לשון הילד איננו יוסף איננו הוי ליה למימר. והנה קושיא זו לבד יש לפרש על דרך מה שאמר האר"י ז"ל הוזכרו גם כן בעל שני לוחות הברית כשבא ראובן אל הבור וראה שיוסף איננו ראה בנבואה שעתיד בחטא זה שימסור הקב"ה עשרה הרוגי מלוכה ביד מלכות לכך אמר הילד איננו ואנ"י אנ"ה אני בא ראשי תיבת א"ל נ"קמות י"י א"ל נ"קמות ה"ופיע שבקש מהקב"ה שיעשה נקמה על עשרה הרוגים אלה עד כאן ויש לידע אם ראה שהיה בדין מאת ה' בחטא אבידת יוסף איך התפלל על הנקמ' אבל קושיא זו יהיה תשובה לקושיא ראשונה למה קרא עתה ליוסף בשם ילד כי יש לידע שהרוגי מלכות שנהרגו על מכירת יוסף נעשה בצדיקים האלה עיות הדין גדול מאד על ידי השטן שקטרג כל כך עד שהוכרחו עשרה נשמות הקדושים האלה לצאת מגן עדן כנזכר בזוהר איכה שכל זמן שהיו השבטים קיימים לא תבע הנחש דינם כי גדול היה זכותם ואחר שמתו קם ההוא מקטרגא קמי הקב"ה ותבע דינא ואמר הא כתיב בתורה וגונב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת אמר הקב"ה לנחש וגונב איש כתיב יוסף לא הי' איש כי היה בן י"ז שנה כאשר גנבו אותו ועדיין קטן שאינו בכלל איש והיה תובע שמונה מאות שנה ההוא דינא עד שנמסרו בעל כרחו כביכול ועל זה כתוב והתעוותו אנשי החיל שנעשה בם עוות הדין באנשי החיל האלה עיין שם בהאריכות ובזה תבין מה שאמר בזוהר ברוב מקומות ובפרקי היכלות איך עתיד הקב"ה לעשות נקמה בהשטן על הרוגי מלכות ואיך הקב"ה התרה בו שאל יפגע באותן קדושים וכיון שראה הקב"ה שאינו משגיח בכל התראות נטל קולמוס וכתב יום נקם ויש אומרים שהשטן בעצמו כתב על עצמו ועל עכו"ם גזירות רבות ורעות ועתיד הקב"ה לשוחטם כגדיים וטלאים עד כאן

ואם כן אם היה הרוגי מלכות בחטא השבטים כמו שסוברים העולם אם כן למה התרה הקב"ה בו הרי הדין נותן כן וגם למה כתב יום נקם וכל שכן שהשטן בעצמו לא היה כותב עליו גזירות רבות אלא מה שאמרו רז"ל בחטא השבטים שעי"ז נתעורר הדבר שקטרג המקטרג ונמסרו למיתה אבל באמת לא חטאו הצדיקים אלה כי בתורה כתיב וגונב איש ויוסף לאו איש היה ונעשה עוות הדין בהרוגים אלה ולכך כתב הקב"ה יום נקם לשלם להם כגמול ידם וזה שאמר ראובן הילד איננו וא"ני אנ"ה אל נקמות ה' אל נקמות הופיע הילד דייקא ר"ל אחרי שיוסף הוא ילד ואיננו שמכרו אותו השבטים וע"כ אל נקמות ה' אל נקמות הופיע שתעשה נקמה בשטן שעתיד להרוג י' אבירי ישראל בשביל זה דבשלמא אם לא היה ילד והיה איש ודאי לא הייתי אל נקמות אחרי שהשבטים עברו על וגונב איש ודין הוא שימותו אבל אחר שהוא ילד ולא איש לא עברו השבטים כלום וא"כ כל מיתות שאני רואה בנבואה שיעשה להרוגים אלה יהיה הכל ע"י עוות הדין וקטרוג הגדול ע"כ אל נקמות ה' אל נקמות הופיע לשלם להם כמעשה ידיהם, ובדרך אחר יבואר עוד ויבוארו הספיקות הנ"ל ויבוארו גם פסוקים בישעי' מ' בהפטורה לך לך ואל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא מרוב אונים ואמיץ כח איש לא נעדר למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מה' ומאלהי משפטי יעבור הלא ידעת אם לא שמעת אלקי עולם ה' וקשה וכי מי זה אשר ימלא לבו לדמות להקב"ה שהוצרך להגיד מי תדמיוני ואם נאמר שעלה כן בלב אדם וא"כ מאי שאו וגו' האיך נלמד משם ראי' שאין לדמותו ועוד שארז"ל בזמן שנאבד יוסף אמר יעקב נסתרה דרכי מה' וקשה איך יהיה אדם כזה לא יאמין השגחה הפרטית ועוד כפל מה' ומאלהי וגבי אלוקי נקט יעבור לשון עתיד וגבי ה' נסתרה לשון עבר ואם נאמר שיעקב יפה אמר וא"כ למה מוכיחו למה תאמר יעקב וגו' הרי טעמו ונימוקו עמו ולהבין זאת נבאר מד' תימה מתנא דבי אליהו הובא בילקוט פ' ויצא כיון שנמכר יוסף התחיל יעקב לבכות כל הכ"ב שנה ואמר או לי שמא נתחייבתי שנשאתי שתי אחיות וקשה מה יום מיומיים בתחיל' ובסוף מאי קסבר ועוד מאי שמא נתחייבתי אבל ביאור הענין דע מה שאמרו רז"ל בגמ' דמגילה ויקרא לו אל אלקי ישראל הקב"ה קרא ליעקב אלקי אמר לי' אני אלוק בעליונים ואתה אלוק בתחתונים. והנה הדבר הזה לזר יחשב אצל איש ההמון אבל טעמו הוא עם מ"ש החסיד בעל שני לוחות הברית בהרבה מקומות בחבורו הגדול שהקב"ה הוא אחד ושמו אחד כי שם הוי"ה יש לו י"ב צירופי שמות ועם הקב"ה שהוא הכולל את כלם יחד הם מנין אחד כן היה יעקב ג"כ למטה דומה להקב"ה בדבר זה שהוא עם י"ב בניו היו מנין אח"ד כמ"ש לעיל בפסוק

שנים עשר עבדיך אחים אנחנו כלנו בני איש אחד ר"ל איש שהוא בסוד האחד יחיד ומיוחד ומטעם זה הבטיח הקב"ה ליעקב שכל זמן שיחי' לא ימות אחד מבניו כדי שלא יהיה פירוד בבניינו שלמטה להורות לכל שהוא עם י"ב בניו נגד הקב"ה בי"ב צירופי שמו וכמו שהקב"ה יתברך שמו אין רע במגוריו וכולו טוב כן היה מטתו של יעקב שלימה בלי סיג כן כתב הרקנטי בפ' וישב שזו היה הבכיה של יעקב באבידת יוסף לפי שיעקב עם בניו היו בדוגמת בנין שלמעלה וחשב יעקב פן בהסתר בנין שלמטה נסתר גם הבנין שלמעלה ח"ו ולפיכך וימאן להתנחם וזהו ממש כוונת רבותינו ז"ל וימאן להתנחם אמר יעקב הרי נפרצ' ברית השבטים כמה יגעתי להעמיד י"ב כל מעשיו של הקב"ה כנגד י"ב י"ב שבטים י"ב מזלות י"ב שעות ביום י"ב שעות בלילה י"ב חדשים וכו' הרי בפירוש חזינן בדברי הרקנטי שכל בכייתו היה לפי שכל מעשיו של הקב"ה נגד י"ב בניו מפני שהוא למטה בתחתונים ג"כ אלוק חשב בהסתר בניינו למטה נסתר ח"ו גם למעלה ואיתא בציוני בפ' אחרי מות טעם לאיסור עריות מפני שכל פעולה שלמטה פוגמת הפעולה שלמעלה ובמרכבה עליונה מצוי כל כך יחוד הקורבה כי איש באחיו ידובקו בתכלית הקירוב והפוגם באחת מכל עריות משתמש בשרביטו של מלך וחייב מיתה שהרי המשתמש בשרביטו מלך ב"ו חייב קל וחומר בשרביט של מלך מלכים הקב"ה והקשה אם כן למה נשא יעקב שתי אחיות ותירץ שאני יעקב כי הקב"ה קרא לו אלוק אני אלוק בעליונים ואתה בתחתונים הותרה לו להשתמש בשרביטו של הקב"ה. ובזה נבא אל כוונת המדרש שבזמן שנאבד יוסף אמר יעקב אוי לי שמא נתחייבתי שלקחתי שתי אחיות דבשלמא קודם לזה הייתי סבור שכדין עשיתי דזיל בתר טעמא משום שאסור להשתמש בשרביט של הקב"ה הרי אני גם כן אלוק בתחתונים בי"ב בנים כמו שהוא למעלה בי"ב צירופים ולפי שבניינו למטה הוא נגד הבנין שלמעלה ודאי לי ראוי ביותר להשתמש בשרביטו משאר בני אדם אבל עכשיו שאני רואה שנסתר בנייני ואם איתא שאני אלוק בתחתונים למה נסתר בנייני שהרי מן הראוי שכל זמן שאני חי וקיים יהיו י"ב בני חיים וקיימים להורות על זה שאני אלוק בתחתונים אלא ודאי סוף מוכיח על התחילה שגם מתחילה לא הייתי ראוי להיות אלוק בתחתונים וא"כ אוי לי שנשאתי שתי אחיות ולפי שנסתפק יעקב פן בהסתר בנין שלמטה נסתר גם למעלה כנזכר ואם כן מצד זה אפשר לומר שהוא אלוק ומה שנסתר בניינו הרי גם למעלה נסתר הבנין ומ"מ אלוקותו הוא קיים לכך אמר שמא נתחייבתי שנשאתי שתי אחיות ולא היה הדבר בודאי אצלו ולכך כשנאבד יוסף אמר נסתרה דרכי מה' ומאלהי משפטי יעבור לא שתחשיב ח"ו שדיבר יעקב על ההשגחה שהסיר חס ושלום השגחתו מאתו הרי עיניו

פקוחות על כל הברואים השפלים וכל שכן יעקב בחיר שבאבות אלא היא הדבר שדברנו שחשב יעקב שבאבידת יוסף שנסתר בנין שלמטה נסתר חס ושלום גם למעלה מי"ב צירופי שמות הוי"ה אחר שי"ב בניו היו נגד י"ב צירופי שם הוי"ה וז"ש נסתרה דרכי מה' נסתר ה' דייקא מלשון סתירת הבנין שחשב יעקב שע"י דרכו למטה שנסתר בניינו מבניו נסתרה ונפרצה ח"ו גם מה' ר"ל משם ה' מצירופי המכוונים ממש כנגד בניו ואם לא נסתרה למעלה אלא בנייני שלמטה נסתר ונפרץ וא"כ מאלהי משפטי יעבור מאלהי דייקא ר"ל עכשיו אני רואה שאין לי משפט אלוק בתחתונים כי עד עכשיו הייתי סבר שאני אלוק בתחתונים עם י"ב בניי שהם נגד י"ב צירופי הוי"ה אבל אם יהיה הדבר שלמעלה לא נפרץ ונסתר מבנין אלא מבנייני ודאי אין לי מעתה משפט אלוק שהרי הסתר בנייני מכחיש הדבר וז"ש יעבור לשון עתיד ר"ל שמעתה יעבור והסוף יוכיח גם על התחלה כנזכר והנה בדבר סתירת בנין למעלה טעה יעקב שנסתפק בו כי ודאי היה לו ללמוד שאע"ג שנסתר בניינו למטה לא נסתר בניינו של הקב"ה ח"ו למעלה כי אפילו שקראו הקב"ה אלוק בתחתונים אפשר שבשביל שעה אחת כל זמן היותם י"ב בניו קיימים ולא שיהיה השם הזה לעולם כי הקב"ה חי וקיים לעולם מוכרח גם שמו להיות לעולם אבל יעקב הוא בשר ודם העובר ועוד מזה היה ללמוד לו שלא נסתר בנין של מעלה שהרי בנין שלמעלה הוא י"ב צירופי שם הוי"ה שהם מסתעפים שנים עשר מזלות ברקיע וכל מזל הוא יונק משם אחד של י"ב צירופי שמות הוי"ה כמ"ש שם החסיד הנ"ל ואם היה ח"ו נסתר בנין שלמעלה אחד מי"ב שמות בודאי היה חסר ברקיע מזל אחד כי בהסתלק השורש בהכרח הוא שמסלק גם הענף וא"כ יעקב אעפ"י שנעלמו ממנו הי"ב צירופים ולא ידע אם הם בשלימות אחר שהם נעלמים מעין כל חי ואינם נראין לעין לפי שהם כל אחד ואחד עולם בפני עצמו כמו שיבא לפנינו בסימן הזה מכל מקום היה לו ללמוד ממה שהעין רואה הי"ב מזלות שברקיע שהם עומדים בפרהסיא ואם הענפים קיימים כל שכן הוא שהשורש שלהם שהם י"ב צירופי שמות הוי"ה קיימים ונ"ל שבזה הוכיחו הקב"ה ע"י נביא ואמר לו ואל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש וגו' כל הפסוקים שזכרנו לעיל והכי קאמר ואל מי תדמיוני אל מי יש לי לדמות ואשוה יאמר קדוש ר"ל אע"פ שאני משוה את עצמי לאיזה דבר כמו ליעקב שקראתיו אלוק להיות אלוק בתחתונים כמו בעליונים מ"מ אין לו דמיון והשואה אליו לומר שכמו שאירע ליעקב שנאבד יוסף אירע ח"ו גם לי שנסתר צירוף אחד מי"ב צירופים וא"ת מאן מוכח לכך אומר שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה ר"ל אלו הי"ב מזלות שברקיע ולפי האמת המוציא במספר צבאם שהרי הם במספרם י"ב כמו שהיו תחלה וא"כ ודאי הוא

שגם י"ב שמות קיימין וכל כך למה ואומר לכולם בש"ם יקרא ר"ל שהרי לכל אחד יש שם אחד מי"ב צירופי שמות וכולם כלולים בשם הויה וא"כ אחר שהם קיימים ודאי גם השמות קיימים מרוב אונים ואמיץ כח איש לא נעדר ר"ל בזה יוכל אתה לראות שמרוב אונים שהקב"ה שהוא רוב אונים ואמיץ כח ממנו אי"ש לא נעד"ר דייקא כמו גבי יעקב שנעדר ממנו איש זה יוסף שנאבד ונעדר ממנו וא"כ למה תאמר יעקב נסתרה דרכי מה', ר"ל איך עלה על דעת יעקב לומר כזאת ולחשוב שבהסתר בניינו נסתר ח"ו גם בנייני לפי שהוא אלוק בתחתונים שהרי היה לו לראות ולהסתכל בזה ולא לומר כזאת כי אין לו דמיון לי אע"פ שאשוה לו בקריאת שם אלוק וכל שכן שאין לי דמיון עם מי שאינו שוה לי בכל ענין ולכך נקט כפל תדמיוני לאחרים ואפי' לאותו שאשוה מ"מ אין לי דמיון ועוד הלא ידעת אם לא שמעת אלקי עולם ה' ר"ל שאני חי וקיים לעולם ומי בכל הברואים שלא ימות ויעבור מן העולם וא"כ איך עלה על דעת לדמות אותי לברואיי וא"כ לא היה לך לומר נסתרה דרכי מה' כי אפי' שנסתר הבנין אצלך אצלי הוא קיים כי הוא חי וקיים לעד והנה בזה נבא אל כוונת המד' שהתחלנו רק נבאר תחילה הפסוק בפ' ויחי שאחר שבירך יעקב כל השבטים כתיב כל אלה שבטי ישראל שנים עשר וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם איש אשר כברכתו בירך אותם ואמרו בזוהר כברכתו דלעילא בירך איתם והדבר תימה מאי כברכתו דלעילא ועוד מאי זאת אשר דבר להם אביהם ולא כתיב מה היה הדבור אבל דע מה שכתבנו בענין הי"ב בני יעקב שהם נגד י"ב שמות הוי"ה דע שכל שם הוא עולם בפני עצמו והם י"ב גבולי אלכסון הנזכרין בספר יצירה וכל עולם ועולם הוא חלוק מחבירו ואין זה דומה לזה ולכך הברכות שבירכם אביהם ג"כ לא היו שוים זה לזה והיה נותן לכל אחד חלק כפי עולמו ומזלו למעלה כמו שאמר האר"י בספר הכוונות הנדפס וז"ל והנה בענין המנהגים יש חילוקים רבים בין הארצות כגון האשכנזי ספרדיים איטליא קטלונייא וכיוצא בהם בסידורים תפילות מקדמונים שלהם לא במה שנוגע בפיוטים ופזמונים לבד רק בשרשי התפילות כפי הדין והטעם כי יש ברקיע שנים עשר שערים כנגד שנים עשר שבטים וכל אחד עולה דרך שער אחד והם השערים הנזכרים בשלהי יחזקאל ובודאי שהשערים ודרכי השערים ג"כ אינם שוים וכל אחד משונה מחבירו ולכן גם כן התפילות משונות ולכן כל אחד ראוי להחזיק כמנהגו כי מי יודע אם הוא משבט ההוא ואין תפילתו עולה אלא על הסדר ההוא אבל מה שהוא דינין מפורשין ע"פ חז"ל זהו שוה לכל השבטים עכ"ל. והנה יעקב כאשר בא לברך את בניו היה לחוש פן יערערו ויאמרו שלזה הוא נותן חלק טוב ויפה מלזה ולפי האמת היה זאת בהכרח כי אחר שהם נגד י"ב שערים שברקיע שהם כל אחד

עולם בפני עצמו כנודע וכל עולם הוא משונה מחבירו ודאי גם ברכותיהם היו צריכין להיות כדמיון העולמות שלמעלה וזש"ה כל אלה שבטי ישראל שנים עשר וקשה למה דווקא שני' עשר אלא ודאי נגד י"ב צירופי שמות הויה שהם כל אחד עולם ושער ברקיע וזאת אשר דבר להם אביהם ר"ל זאת שהם י"ב דווקא נגד י"ב צירופים דבר זה גילה להם אביהם אימתי בזמן ויברך אותם וכל כך למה ואומר הכתוב איש כברכתו דלעילא בירך אותם ר"ל שאל יערערו זה על זה עליו לומר למה נגרע ולפיכך גילה להם סוד זה שהם י"ב נגד י"ב שערים ברקיע ובזה ידע כל אחד ואחד שכברכתו דלעילא דייקא בירך אותו כמו שהוא ראוי לו וקצוב מאתו יתברך למעלה בעולמו וכפי אותו עולם כך היה ברכתו ובזה נבא אל כוונת מדרש שהתחלנו רק זכור מה שכתבנו לעיל שיעקב הוא אלוק בתחתונים אחר שי"ב בניו הם נגד י"ב צירופי הויה שהם מכוונים נגד העולמות המתחלקים ברקיע כל אחד ואחד כפי ענין השבט וז"ש המדרש כאשר קרא יעקב לבניו אמר האספו צוה אותן על המחלוקת ר"ל אחר שקראן לברכן והי' יודע שהברכה יהי' לכל אחד כפי חלקו הראוי לו לפי ענין העולם שכנגדו למעלה בי"ב גבולים אלכסונין והי' חש פן בניו אינן יודעין זאת ויבואו לחלוק זה עם זה ויאמרו ח"ו שאני נושא פנים לאחד יותר מלחבירו וע"כ צוה אותם מיד על המחלוקת שלא יערערו כלום ואמר להם מלתא בטעמא הקבצו ושמעו בני יעקב ושמעו אל ישראל אלוק הוא ישראל אביכם כנ"ל ר"ל אין לכם לערער כלום על מה שמגיע לאחד יותר מלחבירו דעו כי אלוק ישראל אביכם כי אני אלוק בתחתונים ובא ליתן להם טעם איך הוא כאלוה ואומר מה הקב"ה בורא עולמות אביכם בורא עולמות מה הקב"ה מחלק עולמות אף אביכם מחלק עולמות ר"ל מה הקב"ה בורא עולמות שברא י"ב עולמות נגד י"ב צירופים אף אני בורא עולמות ממש שהרי אתם ג"כ י"ב נבראתם ע"י דוגמת הי"ב עולמות ומה הקב"ה מחלק עולמות שהרי העולמות האלה אינן שוין וכל אחד משונה מחבירו ולאחד מגיע יותר מלחבירו אף אביכם ממש מחלק עולמות שאני נותן לכם ג"כ חלק כפי החלק של מעלה וע"כ אין לכם לעורר מחלוקת על החלוקה והברכה כי מאת ה' היתה זאת לכם ולפי שהם י"ב נגד י"ב צירופי השם ויעקב נגד השם עצמו כנ"ל שהם י"ג מנין אח"ד חשב יעקב פן בהסתלק עתה יבואו בניו לחלוק על הקב"ה ולומר אחר שבנין שלמטה מכוון כנגד בנין של מעלה וכמו שבנין שלמטה עתה הוא מתפרד מאחדותו ומנין אח"ד של יעקב מתבטל ויאמרו ח"ו שגם למעלה הוא כן ויבאו לחלוק על הקב"ה ואחדותו ית' שמו לפיכך אמר לבניו עכשיו בהסתלקו שמא יש בלבבכם מחלוקת על הקב"ה והשיבו בניו שמע ישראל אבינו ה' אלקינו ה' אחד כשם שאין בלבך מחלוקת בדבר זה אחרי שכבר טעית בדבר זה

לדמות בנין שלמטה לבנין שלמעלה בזמן שנאבד יוסף ונסתר בנין שלמטה וחשבת שגם בנין שלמעלה נסתר והודיעך הקב"ה שטעית ואע"פ שבנין שלמטה נסתר בנין שלמעלה הוא לעולם בשלימות בלי גרעון כנ"ל כן אין בלבינו מחלוקת לומר שכשם שאחדותך נתפרד גם למעלה הוא כן אלא ה' אלקינו ה' אחד ר"ל מ"מ הוא ה' אלקינו הוא אחד ושמו אחד אפי' אחר הסתלקותך והתפרדותך מאתנו כי אין לדמות שורש האילן אל הענף אע"פ שהענפים מתחלקין ומתפרדין שורש האילן יכול להתקיים בלתם ואף הוא פירש בשפתיו ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד פיר"ש דייקא ר"ל מה שבניו דברו בלשון סתום ואמרו סתם ה' אלקינו ה' אחד הוא פירש יותר בשפתיו שאין לדמות אחדותו לאחדותו ית' שמו ואמר בשכ"מ שם דייקא ר"ל שמו של כבוד מלכותו בי"ב צירופיו הוא לעולם ועד דייקא כל מקום שנאמר לעולם ועד הוא בלתי הפסק ולא כמו אני יעקב שהייתי ג"כ בסוד אח"ד עם י"ב בניי ונפסקה אחדותי וברוך ה' לעולם אמן ואמן ולכך מאותו שעה זכו לקריאת שמע לייחד הקב"ה בכל יום ובשכמל"ו. והנה בזה נבא אל כוונות פסוק הראשון שהתחלנו בו בסימן הזה ויבואר ג"כ אגבו הפסוק הילד איננו וכל הנ"ל וגם יתבאר מה שאמר יעקב לראובן על מעשה בלהה כי עלית משכבי אביך אז חללת יצועי עלה וסמיך לי' שמעון ולוי אחים וארז"ל שם אחים הייתם לדינה ולא ליוסף וקשה מה ענין זה לזה ושאר דקדוקים שיתורצו מאליהם כי יש לידע ענין פלאי ונחמד מה שאמר האר"י בפסוק אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי וגו' ובפסוקים בפ' וישלח וילך ראובן וישכב את בלהה פילגש אביו וישמע ישראל ויהיו בני יעקב שנים עשר וכתב שהענין הוא כשהאדם מזדווג עם אשתו כפי מחשבתם באותו שעה הם מורידים מלמעלה נשמה לאותו תינוק הראוי לבא לעולם ואותו הנשמה היא יורדת מלמעלה ועומדת למעלה מראשם אצל המטה ואם יהי' לאדם זכות אבות הי' בעיניו רואה אותו הנשמה ויעקב הי' ראוי להוליד י"ד בנים י"ב הנודעים ושני בנים אפרים ומנשה גם הם היו ראוים לצאת ממנו ע"י בלהה והיו ראוים להיות תאומים בבטנה לצאת לאויר העולם כאחד וכאשר בא יעקב להזדווג עם בלהה ירדו אלו השתי נשמות של מנשה ואפרים ועמדו למעלה מראש מטתו ונזדמן ראובן באותו שעה שבא ובלבל יצועו ולא היו אלו הנשמות יכולין להתלבש בטיפת יעקב בבלהה שבלבל ראובן היצועה וגם לא יכלו לעלות למעלה לשרשם לגן עדן העליון לפי שברדתם למטה נתגשמו באויר עולם הזה מה עשו בית דין שלמעלה מיד גזרו שיהיו אותן הנשמות עומדות בגן עדן התחתון עד זמן שיבא יוסף וישא את אסנת במצרים ואז יצאו ממנו אבל לא תאומים ולכך אמר יוסף בני הם אשר נתן לי אלקים בזה מנין י"ד וז"ש הכתוב וילך ראובן אימת

בזמן שוישכב את בלהה פילגש ומי שכב ואומר הכתוב אביו ר"ל בזמן שאביו בקש לשכוב עם פילגשו בלהה ומלת וישכב קאי אאביו ואז בהליכה זו אירע שבלבל יצועי אביו וישמע ישראל ששמע שיש בזה ענין גדול שעי"ז הוכרחו להסתלק נשמות אפרים ומנשה לזמן שיבא יוסף ולפיכך ויהיו בני יעקב שנים עשר ואם לא הי' אירע מעשה זו שבלבל ראובן יצועו היו אפרים ומנשה יוצאים ע"י יעקב ואז לא היו בני יעקב שנים עשר כי היו ארבעה עשר ולכך אמר יעקב ליוסף אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי שהרי הם ממש כבני שהיו ראוים לצאת ממני אבל ומולדת אשר הולדת אחריהם לך יהיו שהם חלקך וגורלך עד כאן דברי פי חכם חן. והנה לפי"ז מוכח הוא שחטא יעקב במה שנשא שתי אחיות והשתמש בשרביטו של מלך דמה אית למימר הקב"ה קראו אלוק לפי שהיו לו שנים עשר בנים נגד י"ב צירופי הויה כנ"ל שהרי אי לא בלבל ראובן יצועו הי' ראוי להוליד י"ד ואיך יתכן שיהא הוא לאלוה בתחתונים ודע מ"ש הציוני בפ' תולדות יצחק טעם למה לא הוליך יעקב את רחל לקבורה במערת המכפלה בארץ ישראל כדי שלא יהי' קבור שם עם שתי אחיות ויבוש מאבותיו שלקחם. ובזה תבין פסוק הנ"ל ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי וגו' וכל כך למה משום שאני בבואי מפדן מתה עלי רחל בדרך דבשלמא בלא זה לא הי' מוכח שאפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי דמהיכי תיתי אי משום שהיו ראוין לצאת ממני דיש לומר שלא היו ראוי' לצאת ממני אלא מנין י"ב כי אני אלוק בתחתונים ומה אלוק בעליונים הוא בי"ב צירופים כך אני אלוק בתחתונים לא הי' ראוי להיות לי כנגדם אלא י"ב בנים אבל עכשיו שבבואי מפדן מתה עלי רחל בדרך וקשה למה וצ"ל בשביל שלא יהי' לי בושה מאבותי שנשאתי שתי אחיות ואם איתא שאני אלוק ודאי לא חטאתי כלום בלקיחתו שתי אחיות אלא ודאי מוכח הוא שאין אני אלוק כי הייתי ראוי עוד להוליד שני בנים אפרים ומנשה אלא ע"י שבלבל ראובן יצועי באו לך לפיכך אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי שהרי הם כבניי ממש. ולכך בפ' וישלח מסמיך קבורת רחל שהי' בדרך למעשה ראובן שבלבל יצועי אביו כי הכתוב רוצה ליתן טעם לפי מחשבת יעקב שקברה בדרך שלא יבוש מאבותיו שנשא שתי אחיות וא"כ לפי דעתו הוא אינו בסוד אלוק והי' מן הראוי להיות לו י"ד בנים ולמה נחסרו ממנו עוד שנים לכך מסמיך מעשה ראובן בבלהה שבלבל יצועי אביו וזה גרם שנחסרו ממנו שנים. והנה מעשה ראובן בבלהה יש פנים לכאן ולכאן כי י"ל שאלהים אנה לידו בכוונה רצוייה שלא יוליד יעקב אלא י"ב להראות שהוא אלוק בתחתונים כנ"ל וא"כ לא חטא יעקב באחיות או י"ל בהיפוך אדרבה זה מורה שהי' ראוי יעקב להוליד יותר מי"ב אלא ראובן גרם בדבר

וא"כ חטא יעקב באחיות. ולכך אחי המעיין אל יקשה בעיניך מה שזכרנו בתחלת דברינו שיעקב גילה לבניו שהוא אלוק והביא להם ראי' מינה ובה אחרי שהם י"ב ופעם אחרת אמרנו בסימן זה שהוכיח יעקב ממה שקבר את רחל שהוא חטא באחיות ואינו אלוק כי ד"ת הם כאופן הזה שמראה פנים לכל צד והאסורות מותרות והמותרות אסורות ויעקב דיבר לפעמים לצד זה ולפעמים לצד זה הכל לפי מה שהשעה הי' צריכה לכך אלו ואלו דברי אלקים חיים באופן שכל דברי חכמים קיימים. ובזה נבא לכוונת המאמר הנה בעל החלומות הלזה בא עתיד הוא להטעותינו לבעלים שראו שירבעם עתיד לצאת ממנו וכו' כל הענין הנ"ל. כי יש לנו לידע ענין פלאי ששנאת אחים ויוסף לא בא אלא ע"י ראובן כי אחרי ששנאת האחים לא הי' אלא בשביל שירבעם עתיד לצאת ממנו שהי' מאפרים ודאי כל זה גרם ראובן שבלבל יצועי אביו דאם לא כן הי' אפרים יוצא מיעקב ולא היו האחים נוטרים שנאה ליוסף ולפיכך נ"ל כאשר גילו האחים השנאה שבלבם ואמרו הנה בעל החלומות הלזה בא עתיד הוא להטעותינו בבעלים ע"י ירבעם מיד כתיב וישמע ראובן ר"ל דבר זה הי' נכנס ביותר באזני ראובן כי ראה שמאתו כלתה הרעה ליוסף ע"י שבלבל יצועי אביו ולכך ויצילהו מידם ונתן נפשו עליו ואח"כ כאשר בא אל הבור וראה שיוסף איננו צעק בצעקה גדולה ומרה הילד איננו ואני אנה אני בא כי אני הוא הגורם לכל זה גדול עוני מנשוא ובזה יובן נמי מה שפירשו רוב המפרשי' ואני אנה אני בא מחטא בלהה ורז"ל אמרו מצערו של אבי כי חטא בלהה לא הי' גדול כל כך כי אעפ"י שנאסרו מיעקב והתעכבו זמן רב עד שנולדו מיוסף סוף סוף נגזר מב"ד של מעלה לצאת ע"י יוסף וע"ז הי' תקוה לאחריתו והטעם שהי' יוסף יותר ראוי לזה משאר בניו כי יוסף הי' דומה לו בזיו איקונין ובכל ענייניו כמבואר בזהר וא"כ אם הי' נאבד ח"ו יוסף לא היה תקוה לחטא ראובן בבלהה שהיו נחסרין שתי נשמות אלו ולא היו יכולין לעלות לא למעלה ולא למטה והיו נכרתין מאילן העליון שזהו הכרת לנפש והיה עונו גדול מנשוא וגם ליעקב לא היה מגיע צער כל כך על בלבול יצועו כי אע"פ שנחסר ממנו מ"מ ידע שיבואו ע"י יוסף ואם היה נאבד ח"ו ודאי היה צער ביותר לא על אבידתו לבד אלא גם על אבידת מנשה ואפרים. ולפיכך כאשר בא אל הבור וראה שאיננו אמר הילד איננו ואנה אני בא מחטא בלהה ומצערו של אביו כי אין לי תקנה על חטא בלהה וגם אני הגורם צער גדול לאבי ואנה אני בא כי גדול עוני מנשוא ולכך לא אמר יוסף איננו ואמר הילד איננו שרמז על נשמות אפרים ומנשה שעתה נקראו ילדים שלא ראו אור עולם הזה ור"ל אותו ילד שהיה ראוי לצאת מאבי ונגזר לצאת על ידי יוסף הוא איננו שלא יבא לעולם נקט ילד לשון יחיד כי היו ראוין מנשה ואפרים להיות

תאומים כנזכר לעיל ונודע מה שאמרו רבותינו ז"ל שתאומים הם גוף אחד מטיפה אחת שנחלקת לשנים וזש"ה למען הצילה אותו מידם להשיבו אל אביו וקשה פשיטא היה שב אל אביו אחר ההצלה ולפי דרכינו ה"ק למה נתן נפשו להצילו כדי להשיב אבידה גם לאביו כי מאביו נחסרו שני נשמות ועתה בהצלתו רצה להשיב גם אבידה שנאבדה כבר לאביו ולכך אומר שם הכתוב וישב ראובן אל הבור וארז"ל מלמד ששב אל שקו ואל תעניתו על שבלבל יצועי אביו והקשינו לעיל מאי שב דמשמע שהפסיק בנתיים ולפי זה ניחא שבאמת עשה ראובן תשובה תחילה אלא שלא היה תשובתו חמורה כל כך כי לא היה העון גדול אחרי שידע שסוף כל סוף יבואו הנשמות ע"י יוסף וכאשר עשה תשובה לפי שיעור הפגם הזה פסק אבל כאשר בא אל הבור וראה שיוסף איננו וסבר שהוא נאבד ראה למפרע שלא הספיקה תשובה ראשונה לפגם גדול כזה לפיכך מיד שב אל שקו ואל תעניתו וחזר לעשות תשובה לתקן כפי הפגם של עכשיו והכי קאמר קרא וישב ראובן אל הבור וגו' ר"ל מי גרם ששב ראובן אל שקו ותעניתו לפי שבא אל הבור ראה שאין יוסף בבור ועל ידי זה נודע לו שחטאו בבלהה גדול מאד ולפיכך חזר לשקו ולתעניתו וז"ש יעקב לראובן כשהוכיחו במעשה בלהה כי עלית משכבי אביך אז חללת יצועי עלה וסמך ליה שמעון ולוי אחים וארז"ל אחים הייתם לדינה ולא ליוסף שמכרתם אותו וקשה מה ענין זה למעשה בלהה ומאי לשון עלית משכבי אבל ביאור הענין הוא ע"ד מ"ש וה"ק כי עלית סלקת ור"ל באמת חטאך בבלהה אינו חטא כל כך אלא עיקר חטאך הוא שסלקת משכבי אביך שאותו משכב שהיה ראוי לצאת מאביך נסתלק עד שבא יוסף ולקח אסנת וז"ש משכבי לשון רבים ר"ל לפי האמת היה ראוי להיות משכב אחד כי הרי אפרים ומנשה היו ראוים לצאת תאומים מאביך אבל כאשר עלית וסלקתו ליוסף נעשה אז משכבי שני מושכבים כי אז יצאו זה אחר זה וא"ת למה לא עלו לגן. עדן עליון ולמה באו ליוסף לכך אומר אז חללת יצועי עלה דייקא ר"ל שנתחללו מלעלות כו' נתגשמו בזה העולם וגם חללת הוא מלשון חילוף כמש"ה חלל ממלכה ושריה ור"ל שיצועי עי"ז נתחלף ובא ליוסף ולפיכך שמעון ולוי אחים שהייתם אחים לדינ' ולא ליוסף שמכרתם אותו ר"ל מעשה בלהה גרמה ג"כ ששמעון ולוי מכרו את יוסף כי אם לא היה מעשה זו היו מנשה ואפרים יוצאים ממני ולא היה גם ירבעם יצא מיוסף ובודאי לא היה המכירה הזו כי כל עיקר השנאה לא היתה אלא בשביל ירבעם שראו שעתיד לצאת ממנו והנה אחי המעיין אל יהי למשא אריכות דברינו כי יש ארוכות שהם קצרות ומעתה בא וראה מכל מה שדברנו למעלה וכל הסברות והחילוקים כל זה היה הוויכוח בין איוב וחבירו ולמען לא נאריך באריכות דבריהם נעתיק אותם

בתכלית הקיצור כל מה ששייך לענינינו ואפילו שיש שם עוד פסוקים ביני לבינו הם יתבארו מאליהם מתוך דברינו אלה ואלו הם בסי' י"א ויען צופר הנעמתי ויאמר הרוב דברים לא יענה ואם איש שפתים יצדק וגו' ותאמר זך לקחי וגו' ואולם מי יתן אלוק דבר ויפתח שפתיו עמך ויגד לך תעלומות חכמה כי כפליים לתושי' ודע כי ישה לך אלוק מעונך החקר אלוק תמצא אם עד תכלית שדי תמצא גבהי שמים מה תפעל וגו' ע"כ ובסי' י"ב ויען איוב ויאמר אמנם כי אתם עם ועמכם תמות חכמה גם לי לבב כמוכם וגו' שחוק לרעהו אהיה קורא לאלוה ויעניהו שחוק צדיק תמים ע"כ. ובסי' י"ג אמר איוב ואולם אתם טופלי שקר וגו' מי יתן החרש תחרישון ותהי לכם לחכמה שמעו נא תוכחתי וריבות שפתי הקשיבו הלאל תדברו עולה ולו תדברו רמיה הפניו תשאון אם לאל תריבון ע"כ. ובסי' ט"ו אמר אליפז התימני לאיוב הבסוד אלוק תשמע ותגרע אליך חכמה מה ידעת ולא נדע תבין ולא עמנו הוא וגו' מה יקחך לבך ומה ירזמון עיניך כי תשיב אל אל רוחך והוצאת מפיך מלין מה אנוש כי יזכה וכי יצדק ילוד אשה וגו' אחיך שמע לי וזה חזיתי ואספרה אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם וארז"ל בגמ' דסוטה אשר חכמים יגידו ראובן שהודה במעשה בלהה וקשה מה הגיד לו אליפז בזה ומה עניינו לכאן ובסי' ט"ו אמר איוב פני חמרמר' מני בכי ועל עפעפי צל מות על לא חמס בכפי וגו' ארץ אל תכסי דמי ואל יהי מקום לזעקתי גם עתה הנה בשמים עדי וסהדי במרומים מליצי רעי אל אלוק דלפה עיני ויוכח לגבר עם אלוק וגו' ע"כ תוכן דבריהם. והנה הדברים האלה הם חתומים וסתומים ואין כח בקולמוס לבאר כל הספיקות וגמגום לשונם שאין מתיישבין לפי פשוטן והמשכיל יבין ראשית דבר מאחריתו רק נקדים הקדמה אחת אל מה שזכרנו ויובן הכל והיא הקדמה נפלאה וזכרנוה בעמוד השני פחד יצחק והביאה בעל הפירוש על שארי אורה שהייסורין שבאו על איוב משום שהוא היה גלגול יעקב ולפי שחטא יעקב ולקח שתי אחיות באו על איוב הייסורין ע"כ ואחשוב שזשרז"ל איוב בימי יעקב היה שכוונו על זה וגם בזה יתורץ משרז"ל גבי איוב חד אמר בימי יעקב היה וחד אמר בימי המרגלים וחד אמר בימי שפוט השופטים וכו' ונודע הוא שכל דברי חכמים הם אמת ואיך יוצדקו דבריהם דודאי אם היה בימי יעקב לא היה בימי המרגלים וכן כלם אבל לפי זה הדרך יובן הענין כי דברו רז"ל בצד הגלגול ואפשר שכל דבריהם אמת וישר. והנה התורה יש לה נגלה וגם נסתר ולפי הנגלה לא חטא איוב כלום ולא היה ראוי ליסורין אלא מצד סוד הגלגול שהוא יעקב שחטא כבר נפרע לו עתה והיה פגמו שפגם במרכבה עליונה שהשתמש בשרביטו של מלך מלכי המלכים הקב"ה כנ"ל. והנה לדעת זו מי שסובר שהקב"ה קראו אלוק ודאי הותר לו להשתמש בשרביט המלך אלא

שיש סברות לכאן ולכאן מצד חטא ראובן בבלהה שבלבל יצועי אביו וגרם שלא יוליד ממנו אפרים ומנשה ואפשר שהיה מאתו יתברך שלא יוליד יעקב אלא י"ב להראות לכל שהוא אלוק בתחתונים וא"כ חטאו באחיות לאו חטא או י"ל אדרבא אחר שבלבל ראובן יצועו וסילק נשמות אפרים ומנשה ליוסף זה יורה שהיה ראוי להוליד יותר מי"ב בנים אם לא היה הבלבול ולאו אלוק הוא וחטא באחיות כנז' הכל לעיל והנה כל זה היה הוויכוח בין איוב וחביריו והכל כתיב מפורש בפסוקים שזכרנו והוא כאשר ראו חברי איוב שהוא עומד ומתרעם על הקב"ה וחושב שהוא צדיק והייסורין באו עליו שלא כדין כמו שנראה מהמשך הפסוקים בארוכה בדברי איוב בא צופר הנעמתי להשיבו ולהודיע לו למה באו עליו היסורים ואמר לו הרוב דברים לא יענה ואם איש שפתים יצדק ר"ל וכי בשביל שאתה אומר רוב דברים חושב אתה שאין מי שיענה אותך כי בודאי איש בשפתים לא יצדק כי אין אדם רואה חובה לעצמו ותאמר זך לקחי ר"ל אתה אומר שזך וישר לקחך ולא חטאת כלום לפי הנגלה ואולם מי יתן אלוק דבר ויגד לך תעלומות חכמה כי כפליים לתושיה ר"ל אם הי' הקב"ה מדבר עמך היה מגלה לך תעלומות חכמה וסודות לפי שהתורה היא כפולה בנגלה ובנסתר ובודאי היה מגלה לך שמצד הנסתר חוטא אתה ודע כי ישה לך אלוק מעונך ר"ל אע"פ שאין הקב"ה מדבר עתה עמך לגלות לך מה שחטאת מצד הנסתר מ"מ אגלה אני לך ודע מאיזה טעם באו עליך הייסורין כי ישה אלוק מעוניך ר"ל שהקב"ה הלוה לך מעונך שחטאת כבר בימי יעקב ולא נפרע ממך ועתה הוא פורע חובך וא"ת מה פגמת שיבואו עליך יסורין גדולים כל כך ואומר החקר אלוק תמצא אם עד תכלית שדי תמצא גבהי שמים מה תפעל ר"ל בשלמא אם היית מגיע לתכלית שדי להיות כביכול כמוהו בודאי היה מותר להשתמש בשרביטו של מלך אבל אני יודע שאי אפשר לך ולשום אדם לבא עד תכלית אלוק וא"כ גבהי שמים מה תפעל ר"ל דברים הנוהגים בגבהי שמים במרכבה עליונה ששם הקורבה מצויה ולמה תפעל אתה למטה כי פעולה שלמטה פוגמת הפעולה שלמעלה. והנה כאשר שמע איוב זאת שהם חשבו שהוא אין בקי בסוד וחשבו שלהם לבד נתגלה זאת ואיוב מתרעם בלי טעם לכך בא להתנצל בטענה שהוא יודע שמטעם זה באים עליו היסורים ומ"מ אין ראוי לעונש מצד זה כי חשב שהרי הוא אלוק בתחתונים וראיה שהיה לו י"ב בנים דוגמת י"ב צרופים הוי"ה ולו מותר היה להשתמש בשרביט המלך ולכך אמר אמנם כי אתם עם ועמכם תמות חכמה ר"ל אתם חושבים שאתם חכמים והגעתם לקצה האחרון של חכמה וחושבין שאין אני יודע כלום דעו כי גם לי לבב כמוכם ומה שאתם אומרים שזה היה בחטא יעקב שחוק לרעהו אהיה קורא לאלוה ויעניהו שחוק צדיק תמים ר"ל

שחוק אין זה אלא שחוק שאתם כמצחקים בי ודוחים אותי בטענת בדויות זא"ת למה ואומר לרעהו אהיה ר"ל וכי איך אפשר שיבואו עלי יסורין משום אחיות והלא לרעהו של הקב"ה כביכול אהיה כבר בימי יעקב וכל כך למה ואומר קורא לאלוה ר"ל שהרי הקב"ה קרא את יעקב לאלוה להיות אלוק בתחתונים כמו שהוא כביכול אלוק בעליונים וא"כ ויעניהו לשון עינוי ר"ל איך יענה אותו עתה ביסורין אלא ודאי אתם אינם אלא כמצחקים בי. שחוק צדיק תמים ר"ל איך יתכן שתעשו צחוק ביעקב שהיה צדיק תמים ואתם משחקים ומטילים בו מום לומר שהוא חטא ואני סובל עתה היסורין. ולכך בסי' י"ג בסיום דבריו אמר ואולם אתם טופלי שקר כי אין אמת יוצא מפיכם מי יתן החרש תחרישון והיה לכם לחכמה. אבל אחר שדברתם גיליתם שאין אתם בקיאים בסודות. שמעו נא תוכחתי וריבות שפתי הלאל תדברו עולה ולו תדברו רמיה הפניו תשאון אם לאל תריבון. ר"ל שמעו נא טענתי וריב שבשפתי שאני מתרעם בדין ואתם שאומרים ומריבין עמי לומר שייסורים באו על שהשתמשתי בשרביטו של הקב"ה. הלאל תדברו עולה וגו'. ר"ל וכי אפשר שתאמרו לאל עולה הוא לעשות כזאת או תריבו עמו על זה ודאי לא תאמרו ולא תריבו אתו כי אחר שהוא אל זהו שרביטו הראוי לו להשתמש וא"כ גם אני אלוק בתחתונים ולי הותר להשתמש ג"כ בשרביטו ואיך יעלה על דעתיכם לומר לי שעשיתי עולה ותריבון עמדי בשביל זאת. והנה אליפז התימני כאשר שמע התנצלות איוב שהוא מחזיק עצמו לאלוה חשב שאין זה טענה והתנצלות כי חשב מנלן זאת אי משום שהיה לו י"ב בנים דוגמת י"ב צירופי הוי"ה אין זה ראיה שהרי היה ראוי להוליד עוד שני בנים מנשה ואפרים אם לא היה ראובן חוטא שבלבל יציעו ולפי שנחשב זאת לראובן לחטא ודאי שיעקב היה ראוי להוליד יותר וחטאו חטא באחיות. ולכך אמר לו אליפז הבסוד אלוק תשמע ותגרע אליך חכמה מה ידעת ולא נדע תבין ולא עמנו הוא ר"ל בתמיה וכי שמעת שאתה בסוד אלוק ולכך אתה מתרעם הנה אראה לך שתגרע אליך חכמה ר"ל שבאמת הגעת לחכמה לידע טעם היסורין שעליך אבל נגרע אליך חכמה שאין אתה מבין הדבר על בוריו ובשביל כך אתה מתרעם. מה ידעת ולא נדע תבין ולא עמנו הוא. ר"ל הרי כל מה שאתה יודע ומבין גם אנו מבינים אבל אנו מבינים הדברים ביותר ואם כן מה יקחך לבך ומה ירזמון עיניך כי חשיב אל אל רוחך והוצאת מפיך מלין ר"ל למה ישיאך לבך להשיב תשובה שרוחך הוא לאל שאתה אלוק בתחתונים ועי"ז והוצאת מפיך מלין להתרעם על הקב"ה מה לך ולדברים האלה. מה אנוש כי יזכה וכי יצדק ילוד אשה ר"ל איך יעלה כזאת על לב אנוש חליש וילוד אשה שידמה עצמו לאל יתברך ומה שאתה טוען ומתנצל בי"ב בניך. אחוך שמע לי וזה חזיתי ואספרה אשר

חכמים יגידו שהודה ראובן בבלהה כנ"ל ור"ל בזה אני מראה לך בהוכחה גדולה שדבריך הם דברי הבאי כי אחרי שראובן הודה שחטא בבלהה שבלבל יצועי אביו שלא נולד ממנו אפרים ומנשה ואם איתא שיעקב היה בסוד אלוק וא"כ מה הודה ראובן ועשה תשובה במעשה בלהה שהרי לפי דבריך לא חטא כלום כי יעקב לא היה ראוי להוליד יותר משנים עשר בנים לפי שהוא אלוק בתחתונים אלא ודאי הוא שיעקב היה ראוי להוליד יותר וראובן הוא שחטא שבלבל יציעו ומנע ממנו שני בנים וא"כ ודאי הוא שיעקב לאו אלוק בתחתונים היה ולו היה אסור להשתמש בשרביט המלך כמו לאחרים ולפי שעבר לפיכך הקב"ה פורע לך עתה להכותך ביסורין. והנה איוב היה סבר כדעת האחרת הנ"ל שאדרבה מעשה ראובן יוכיח שהוא אלוק שהקב"ה אנה ע"י שלא יוליד יעקב יותר משנים עשר בנים לפרסם שהוא אלוק בתחתונים ומה שהודה ראובן בבלהה ועשה תשובה טעה בענין או שתשובתו היה לפי שנתגלגל הדבר על ידו ולכך אמר איוב אחרי זאת פני חמרמרה וגו' על לא חמס בכפי ארץ אל תכסי דמי וגו' ר"ל הרי אין שום עבירה בכפי ופני חמרמרה מני בכי על עוות הדין ולכך ארץ אל תכסי דמי. גם עתה הנה בשמים עדי וסהדי במרומי מליצי רעי אל אלוק דלפה עיני ויוכח לגבר עם אלוק. ר"ל אפילו שעתה עדי בשמים שהשמים הם מגלים עיני לפי שבשמים היא מצוייה הקורבה שמטעם זה אסור היה למטה להשתמש בשרביט הזה. מליצי רעי ר"ל כמו שהוא מליצות של רעי שגם רעיהם מוכיחים אותי בדבר זה וחושבים שמטעם זה היסורין באים עלי אל אלוק דלפה עיני ויוכח לגבר עם אלוק ר"ל אני אין מסכים עמהם בדבר זה משום שאל אלוק שקרא אותי הקב"ה אלוק לפיכך דלפה עיני כי אחר שאני אלוק ודאי לי היה מותר להשתמש בשרביטו ויוכח לגבר עם אלוק ר"ל בתמיה איך יתכן שהקב"ה יוכיח לגבר שהוא עם אלוק ר"ל שאני עמו שהוא הקב"ה אלוק בעליונים ואני אלוק בתחתונים וכמו שהוא משתמש בשרביטו למעלה גם לי מותר היה להשתמש למטה ובזה נסתלקו כל הספיקות אשר עלו על לב מבין בפסוקים אלה ונדבר בו עוד בעז"ה בעמוד שישי מגדל דוד ע"ש:

תם ונשלם עמוד השלישי הנקרא עפר יעקב

עמוד הרביעי תורת משה

בעזרת האל האומר ועושה. אחצב עמוד הרביעי תורת משה:

(יט)
בפ' שמות בלידת משה כתיב ותרא אותו כי טוב ותצפנהו שלשה ירחים ופליגי רז"ל בגמ' דסוטה חד אמר כי טוב שנולד מהול וחד אמר שנתמלא כל הבית כולו אורה. והנה לפי הפשוטו משמע דפליגי הני תנאי אבל לפי הזוהר בפ' זו משמע דלא פליגי וז"ל ותרא אותו כי טוב אמר ר' חייא דאתייליד מהול וכו' רבי יוסי אמר נהירו דשכינתא דנהיר ביה חמאית דבשעתא דאתיליד אתמליא כל ביתא נהורא דכתיב ותרא אותו כי טוב הוא וירא אלקים את האור כי טוב ועל דא כי טוב הוא וכלא הוה עכ"ל משמע מדקאמר וכלא הוה שהכל היה בו שנתמלא הבית אורה ונולד מהול וקשה למה באמת כן אחר שמלת כי טוב רומז על האור איך ירמז על שנולד מהול ואיך יתקיימו שניהם כאחד אבל ביאור הענין עם מה שאמר בעל חסד לאברהם בחלק עין הקורא נהר אחד בענין המילה מה עניינה וז"ל ענין המילה הוא רומז על אור השכינה שהיה אדם הראשון צופה ומביט על ידו מסוף העולם ועד סופו ואותו האור נקרא טוב ומן הראוי היה שאותו אור העליון יתפשט בכל העולמות אמנם הקדוש ב"ה העלים וצפון אותו אור הטוב מפני שראה שאין העולם כדאי להשתמש בו ולכך כאשר חטא אדם הראשון נגנז אותו אור ולכך אז גם כן נמשך בערלתו וכו' ולכך מלים התינוק שיהא בכלל כי טוב שהוא אותו האור העליון הנקרא כי טוב עכ"ל ונ"ל שזה שאמר ותרא אותו כי טוב רצה לומר שראתה את משה תיכף בצאתו מרחם שהוא בכלל האור הנקרא כי טוב דהיינו שנולד מהול ואם כן מיד בצאתו לאויר העולם נתגלה בו האור הנקרא כי טוב וזהו מלת ותרא שהוא על האור ששייך בו ראיי'. ובא מאן דאמר שני ומפרש דברי הראשון ביותר ואומר שנתמלא כל הבית אורה ר"ל אחר שנולד מהול והיה בכלל כי טוב שהוא האור הראשון שהיה בעולם ודאי נתמלא אז הבית אורה. כי המילה בעצמה היא האורה ולכך אומר בזהר וכלא הוה ביה ר"ל הכל היה בו דהיינו שנולד מהול ונתמלא כל הבית אורה כי זה בזה תליא והכל דבר אחד הוא ובזה מדוייק מש"ה ותרא אותו ותראהו מיבעיא ליה מאי אותו ולפי דרכינו קאי מלת אותו על אות ברית קודש שלו שראוהו שהיה כי טוב. ובזה יש לנו לידע מנהג ישראל שהיא תורה להדליק נרות הרבה בזמן שמוהלין ובפרט במדינת אשכנז שמדליקין י"ב נרות קטנים זולת שאר נרות כי אחר שענין המילה היא רמז על האור הצפון ועתה מתגלה קצת כפי חלק המגיע לנשמת אותו תינוק לפיכך לסימן זה דין הוא לישראל להדליק נרות הרבה לרמז על אור רב טוב הצפון שעתה מתגלה. ובזה יובן מ"ש במדרש רבה בפרשת משפטים בענין עקילס הגר שאמר שאי אפשר לעכו"ם ללמוד התורה שנאמר מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי

ולמי לבני ישראל ע"כ. כי הביא הרקנטי בפרשת בראשית ענין אדה"ר שהי' צופה ומביט מסוף העולם עד סופו ע"י אור שברא הקב"ה ביום ראשון הדבר אינו על הפשוטה כי מה תועלת היה מגיע לו מזה אבל הכוונה היא על השגת חכמת התורה שע"י אור הזה היה משיג החכמות וכל סודות התורה שהם מתפשטים מסוף העולם ועד סופו וכו' ע"כ ולכך אומר הכתוב לא עשה כן והאי מלת כן הוא כמיותר ולפי דרכינו ניחא כי מביא בזהר פרשת בראשית על פסוק ויאמר אלקים יהי אור ויהי אור ויהי כן מיבעיא ליה ותירץ לפי שאותו אור שברא הקב"ה ביום ראשון לא נשתייר בעולם שגנזו הקב"ה ולכך לא כתיב ויהי כן דהא לא הוה כן אלא ויהי אור אחר גרוע מאור הראשון ע"כ. והנה ע"י מצות המילה מתתקן מלת כן מה שחסר בתורה מה שאמר כן ע"י עכו"ם ואדרבה על ידם נגנז האור ביותר ויותר וז"ש מגיד דבריו ליעקב וגו' ולא לעכו"ם וקשה למה אמר לא עשה כן לכל גוי כן דייקא ר"ל הרי הקב"ה לא עשה לכתוב כן בתורה וכל זה היה לכל גוי דהיינו העכו"ם שהם גרמו להעלים אותו אור ואם כן איך יתן להם התורה והחוקים שאי אפשר להשיגם אם לא ע"י זריחת אותו אור. והנה מעתה תבין הוויכוח שהיה למשה עם פרעה בהוצאת ישראל ממצרים שכתיב בפרשת בא ויאמר אליהם לכו עבדו את ה' אלקיכם מי ומי ההולכים ויאמר משה בנערינו ובזקנינו נלך בבנינו ובבנותינו וגו' ויאמר אליהם יהי כן ה' עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם ראו כי רעה נגד פניכם לא כן לכו נא הגברים ע"כ וביאור הענין כי יש לנו לידע מ"ש כל חכמי אמת וגם הפילוסופים מאנשי דתינו הסכימו בזה כי יציאת מצרים היה מורה על חידוש העולם שהקב"ה ברא את העולם וחידשו וכתב בעל עבודת הקודש כמו שהבריאה היה ע"י מאמרות כן היו עשרה מאמרות מהקב"ה לפרעה ע"י משה להוציא את ישראל וכנגדן באו עליו עשרה מכות וכמו שבבריאה היה מעורב חושך ואור זה בזה ועשה הקב"ה להבדיל האור מן החושך כן ישראל שהם באים מצד האור היו מעורבין בין המצריים אשר במחשך מעשיהם והוציאן הקב"ה משם להבדיל האור הטוב מן החושך וכמ"ש במדרש רבה פרשת קרח כמו שהבדלתי האור מן החושך כן הבדלתי ישראל מן העכו"ם ואם כן יציאת מצרים היה ממש כעין הבריאה וכמו שבבריאה היה מאיר האור הטוב כו' ולא נגנז ממנו כלל כן היה מן הראוי ביציאת מצרים שכל ישראל יצאו מאפילה לאורה אבל פרעה הרשע היודע שרשו וענינו שהוא עורף המונע האור הטוב לצאת שמטעם זה עיכב את ישראל מלצאת כמ"ש האר"י בדרוש הפסח ענינים גדולים ונפלאים שא"א להעלותם על הספר כי לאו כל מוח יוכל לסבול אותו וכאשר ראה פרעה הרשע שבהכרח הוא להבדיל האור מן החושך רצה להתחכם ולגנוז בתוכו מ"מ קצת אור כמו שהי' אח"כ שגנז הקב"ה

מקצת אור ולכך אמר מי ומי ההולכין ר"ל שבודאי הוא שלא יצאו כולם כי קצת אור נגנז וא"כ מי ומי יהיה מאותן שילכו והשיב משה בנערינו ובזקנינו וגו' ר"ל אנו כולנו נצא ולא ישאר אפי' א' ממנו כי הזמן הוא שיתגלה כל האור ולא גנז ממנו כלל מיד ויאמר פרעה יהי כן ה' עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם ר"ל א"כ יהי כן ה' עמכם כן דייקא ר"ל אותו כן של ה' שהי' ראוי לכתוב בבריאת אור ויהי כן יהי' תחלה ואדע שלא נגנז מאותו אור כלום ואז אשלח אתכם ואת טפכם כלם ראו כי רעה נגד פניכם לא כן לכו נא הגברים ר"ל אתם חושבים שהאור הנק' טוב שהוא אור שנברא ביום א' הוא נתגלה כולו והנני אראה לכם נגד פניכם בראיה ברורה שיש עודנה לכם רעה שלא נתגלה אותו האור הטוב והא ראיה לא כן ר"ל שהרי לא כתיב באמת גבי אור ויהי כן אלא ויהי אור וזו היא הראיה הברורה שרעה היא עודנה דבוקה בכם ולא נתגלה כל הטוב וע"כ גם אתם אל תצאו מזה כולכם אלא לכו נא הגברים והטף יוצג ויהי' גנוז בתוכו וזשרז"ל שראה פרעה כוכב א' ששמו רעה שהוא מורה על שפיכת דמים והקב"ה הפך לדם מילה והוא הדבר שדברנו כי ודאי הוא א' שהיה עדיין האור נגנז ולא נתגלה כל הטוב הצפון והנעלם שלט אז הכוכב הנק' רעה שהוא היפוך האור הנק' טוב המורה על רב טוב לב"י והוא מורה שפ"ד כי בגניזת האור הטוב שולט ח"ו הכוכב הנקרא רעה ולכך הפכו הקב"ה לדם מילה כי ע"י המילה מתגלה האור שנברא ביום א' הנק' טוב ואז כוכב הנק' רעה מתבטל מאליו ולכך א"א היה לישראל לצאת ממצרים אם לא ע"י דם מילה כמשז"ל על פסוק בדם בריתך שלחתי אסוריך כי אחרי שגלות מצרים היה גניזות האור הטוב והוא אינו מתגלה אם לא ע"י המילה הוצרכו לקיים תחלה מצוה זו:

(כ)

בפרקי ר"א פמ"ח וז"ל א"ר נתנאל ראוהו אבותיו של משה תוארו כמלאך אלקים ומלו אותו לשמונה עכ"ל. והנה יש לדקדק בזה מה לי שהוא מלאך אלקים או לאו וכי אם לא הי' תוארו כמלאך אלקים לא היו מולין אותו לשמונה. והנה כבר ביארנוהו בעמוד הא' ברית אברהם ועתה באנו לחדש כאשר יורונו מן השמים והנה רבים זולתינו רצו ליישב הענין ע"ד משרז"ל משה נולד בשבת כי בו ביום שמת הוא נולד כמו שלמדו מפסוק בן מאה ועשרים שנה אנכי היום ומיתתו היה בשבת וא"כ גם לידתו היה בשבת ומשה נולד מהול כנ"ל ולא היה צריך מילה אלא להטיף דם ברית ואיתא ביו"ד סי' רס"ו מי שנולד מהול וא"צ אלא להטפת דם ברית מיל' כזו אין דוחה השבת וא"כ הי' מן הראוי שלא ימולו את משה להטיף בריתו ביום שמיני שהי' שבת ואפ"ה מלו אותו ולכך אתמר לגביה ומלו אותו לשמונה לרבותא והנה דברים כאלה איך יעלו ח"ו על דעת שעמרם

שהוא עמר נקי בלי חטא איך יעשה שלא כדין במקום שלא הותר ואין זה רבותא אלא זילותא שיחלל ח"ו השבת אחר שאין דוחה אבל נ"ל ביאור הענין כי יש לנו לידע תחלה למה היה תוארו כמלאך אלקים והענין הוא שמשה איהו מטטרון שר הפנים הרמוז בר"ת של מש"ה כמו שכתבו חכמי האמת ולכן ותראהו והנה נער בוכה ואמרו בזהר שנער רומז אל מטטרון הנקרא נער ובזה יובן הענין כי איתא ביו"ד שם שכל ספק אם הוא חי אם לאו אין מחללין עליו השבת ואין מילה דוחה שבת אלא על הודאי חי כגון שהוא נולד לט' או לז' וכו' והנה בתרגום יונתן איתא בפסוק ותרא אותו כי טוב שמשה נולד לסוף ששה חדשים ותרא אותו כי טוב דאיהו בר קיימא עכ"ל וקשה איך ידעו שהוא בר קיימא ואפי' אם נאמר שלסוף ששה חדשים דקאמר היינו רגע אחת או שעה תוך שבעה שאז אפשר לחיות מ"מ אין לך ספק גדול מזה כי מי יוכל לכוון השעות בדברים כאלה שדרכה של אשה לטעות בכמה ימים או שבועות וא"כ אחר שהי' ספק ואין כאן בירור אמיתי איך מלו אותו לשמונה שהיה יום שבת דהא אין ספק דוחה שבת אבל קושיא ראשונה מה ראה לומר שתוארו כמלאך אלקים יהיה תשובה לקושי' שני למה מלו אותו לשמונה ודחו שבת כי איתא בגליא רזיא והביאו גם בילקוט ראובני בערך מילה סי' כ"ו וז"ל יש לשאול חנוך מטטרון שהיה הולך בדרכי ישרים וקיים כל המצות למה נתגלגל באליעזר עבד אברהם כמ"ש בזוהר שאליעזר עבד אברהם הוא חנוך מטטרון ותירץ לפי שעדיין לא השלים חלקו בכל המצות שלא הי' נימול כי המיל' הי' אברהם הראשון שנצטווה עליה ולכן הוצרך להמתין עד שבא אברהם שנצטו' על המצות ומל את עצמו ויליד ביתו ומקנת כספו דא אליעזר עכ"ל והנה מזה נולד לנו ספק גדול על גלגול מטטרון במשה כנ"ל אחר שבהיותו באליעזר קיים גם מצות מילה ואינו חסר לנפשו מכל התרי"ג מצות וא"כ מה הי' צריך להתגלגל במשה כי זו תכלית גלגול הצדיקים לקיים מה שנחסרו ממצותם בחייהם והוא כבר קיימה ונ"ל ליתן תשוב' מספקת ובזה יתורץ המסור' שכתוב ד' פעמים הלוך חדא גבי אברהם הלוך ונסוע ואידך הלוך וגדול הלוך וחסור הלוך ושוב כי מביא האר"י זללה"ה וגם בעל שורש ישי וזכרו החסיד בעל שני לוחות הברית בפ' כי תצא שהאדם מוכרח להתגלגל אפילו אלף פעמים להשלים המצות כי האדם בצאתו לאויר העולם יוצא נשמתו בתרי"ג מצות כמו שהגוף בשס"ה גידין ורמ"ח איברים שהם תרי"ג וכל זמן שלא קיים אותם האדם כתיקונן ממש אע"פ שקיים אלא שלא היו כדת וכהלכה מוכרח להתגלגל עד שישלי' חוקו ואז חוזר אל מקומו הראשון שהיה אהלו בתחילה ואיתא בזוהר חדש פ' לך לך שכל ענין אברם הוא רומז אל הנשמה בצאתה לזה העולם אומר הקב"ה לה לך לך מארצך וגו' ואעשך לגוי גדול אם תזכה במצות ואז

אברם הלוך ונסוע שהנשמה הולכת ומשוטטות בעילם ולכך נקראת אברם שהוא ב' מילת אב רם כי הנשמה היא אב לגוף ורם שהיא ממקום רם חצובה מתחת כסא הכבוד ע"ש דברים נפלאים. וז"ש הלוך ונסוע ר"ל אברם שהוא הנשמה כאשר היא הולכת לזה העולם ונוסע או היא הלוך וגדול כי היא מוכתרת בכל מיני מצות התלוים בנשמותיה תרי"ג מצות נגד תרי"ג איברין וגידין ויוצאת כמלך בגדולתו שאין חסר כלום וא"כ במשך זמן הבלי העולם הלוך וחסר ר"ל שנחסר מלקיים איזה מצות ומאי תקנתי' אז הלוך ושוב ר"ל שמוכרח לילך למיתה שאין הליכה אלא מיתה וא"כ ושב לזה העולם בסוד הגלגול כ"כ פעמים אפי' אלף פעמים עד שישלים מה שהחסיר מתרי"ג מצות ומש"ה הן פעמים ושלש יפעל עם גבר משמע שהגלגול אינו נוהג אלא ג"פ ע"ש בשני לוחות הברית תירוץ לזה וא"כ זה ג"כ תשובה נוצחת למה שהקשינו לעיל למה נתגלגל מטטרון במשה כי אע"פ שקיים כבר כל המצות אפי' מצות מילה מ"מ לא היה קיום מצוה זו כתיקונה כי התורה צותה דוקא למול לח' ימים וזו היא עיקר מצותה ואליעזר עבד אברהם נימול לעת זקנותו ולכך היה ההכרח להתגלגל במשה להיות נימול לח' ימים ואל תשיבני דא"כ למה נתגלגל כלל באליעזר אחרי שלא היה כתיקונה וי"ל שגנאי היה לו לעמוד בהיכל המלך בלי מילה ולפיכך אחר שכבר התחילה להתפשט מצוה זו בישראל נתקן עתה כל מה שהיה באפשר ואח"כ במשה נתקן לגמרי. והנה בזה נבא אל ביאור מאמר הנ"ל וה"ק ראו אבותיו של משה תוארו כמלאך אלקים ומלו אותו לח' ר"ל דבשלמא אם לא היה תוארו כמלאך אלקים לפרסם לכל שהוא מטטרו"ן שר הפנים כנ"ל בודאי לא היו מולין אותו לח' כי אותו יום שמיני היה שבת ומשה ספק בן ששה או בן שבעה וכל ספק אין דוחה שבת אבל אחר שראו שתוארו כמלאך אלקים ולפי שהוא מטטרון שר הפנים והיה קשה להם למה הוא בא עתה לעולם אי כדי לקיים מצות מילה מה שלא קיים הרי בהיותו באליעזר קיימא וצ"ל שבאליעזר לא קיים' כתיקונה שלא נימול לח' ימים ובא עתה להיות נימול לח' ימים ואם איתא שהוא לאו בר קיימא איך אפשר לקיים בו המצוה כתיקונה למולו לח' שהרי יום ח' הוא שבת אלא ודאי מוכח הוא דאיהו בר קיימא מפני שכל עיקר ביאתו לעולם אינו אלא להיות נימול לח' שהוא שבת לפיכך הלכו ומלו אותו לח' אבל אם לא היו רואין בו שתוארו כמלאך אלקים ודאי היה ספק אצלם אם הוא בר קיימא אם לאו ומספק לא היו דוחין את יום השבת והיו מולין אותו אחר שבת שהוא יום תשיעי ללידתו:

(כא)
ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויך את המצרי ע"ש. והנה מלת וירא הוא כמיותר שהרי כבר נאמר וירא אבל נ"ל שבא לרמז מ"ש המגיד בח"ב פ' שמות שמשה הרג המצרי נתן עיניו בו ונעשה גל של עפר והטעם הוא מבואר בדברי פה קדוש האר"י זללה"ה שהראיה היא מצד הדין והגבורה ופועלת רע כמשרז"ל נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות סי' לדבר ראיה מנין גבורה וזהו טעם הפסוק רק בעיניך תביט ושלמת רשעים תראה שלא תצטרך לשום פעולה להמית הרשע אלא בעיניך תביט בו ולכך בא הכתוב גם פה לרמז זה ואמר וירא כי אין איש ויך את המצרי שראה והתבונן בו ובפרצופו וראה שאין צדיק יוצא ממנו כדרז"ל ובאותו ראיה ויך המצרי והרגו. ורז"ל אמרו בילקוט תהלים וירא כי אין איש איש לא ראה אבל מלאכים ראה ונמלך עמהם והרגו בדין וקשה אחרי שנודע מדברי הזוהר והאריז"ל שמשה איהו הבל שנהרג ע"י קין והמצרי הוא קין ובא משה לנקום נקמתו והרגו וא"כ למה נמלך במלאכים ומאי והרגו כדין שהרי גם בלא נמלך היה כדין. וביאור הענין כי יש ליישב תחילה הפסוק הנ"ל דקשה מאי ויפן כה וכה וכי משה היה צריך ליראות מפני ב"א אבל דע שאיתא בס' התגין וז"ל ויצא קין מלפני ה' מב"ד ש"מ יצא חייב כי מלאה"ש נשאו ונתנו בדינו ומקצתם אמרו ה"ז לא ראה לפניו עונש רציחה ואין חייב מיתה כי זדונו הוא כשוגג ושוגג גולה לפני ה' ומקצתם אמרו יותר הוא ממזיד כי לא היו ב"א מרובים בעולם וגם הבל שהיה מיעוט מן המיעוט ג"כ הרגו ויצא חייב בדינו נ"ל שזש"ה ויפן כה וכה ר"ל משה כשבא להרוג המצרי שהוא קין שהרג את הבל לא הרגו מיד אלא ויפן כה וכה שנטה דעתו לכאן ולכאן שראה שיש בו צד לחיוב משום שהוא כמזיד והיה בו ג"כ צד לפטור שהוא שוגג משום שלא ראה עונש רציחה ושוגג אין חייב מיתה אלא גולה וכבר גלה הקב"ה את קין כמש"ה הן גרשת אותי וגו' אבל אחר שנתיישב בדעתו וראה כי אין איש דייקא שראה סברא זו שאין איש ר"ל שבאותו שעה שהרגו לא היה איש בעולם אלא אביו והוא ואחיו הבל וגם אותו הרג וא"כ הוא יותר ממזיד ובודאי חייב מיתה לכך ויך המצרי וזהו ג"כ ביאור מדרש הנ"ל כי גם רז"ל הבינו פשט המקרא כמו שכתבנו אלא שבאו בצח לשונם לבאר וליישב קושיא גדולה כי פן יאמר האומר אחר שהי' סברא לכאן ולכאן מה ראה לתפוס סברא זו יותר בי יחיד אין לו הכרע ובפרט בדבר שהוא נוגע בו אין אדם רואה חובה לעצמו לכך באו כמתרץ ואמרו מלאכים ראה ונמלך עמהם והרגו כדין ר"ל אחרי ששני דיעות וסברות האלה היו נושאים ונותנים בו מלאכים כבר בזמן שהרג קין את הבל ויצא כבר דינו על

ידיהם לפיכך בא משה לימלך במלאכים ושאל איך יצא דינו וכאשר אמרו לו שיצא דינו שהוא חייב מיד הרגו כדין דייקא ר"ל שהרגו כדין שיצא כבר ממלאכים שהוא חייב גם עתה הרגו מטעם זה אבל אם לא היה רואה המלאכים בודאי לא היה מכריע בינו לבין עצמו אע"פ שהיה דעתו נוטה אל האמת אחרי שאין אדם רואה חובה לעצמו. והנה בזה נבא אל כוונת יתרו שכאשר שמע בנותיו אומרות איש מצרי הצילנו אמר ואיו למה זה עזבתן את האיש קראן לו ויאכל לחם וארז"ל ישא אחת מכם לשין נקיה דברה תורה וקשה היאך ראה וידע שמשה ישא בתו. והנה כבר בארנו דבר זה והנ"ל בעמוד פחד יצחק סי' י"א ע"ש גם עתה יבוארו בקיצור ולהבין זאת נקדים לבאר משרז"ל בפסיק אני חותנך יתרו בא אליך ואשתך ושני בניה צא בגיני ואם אין אתה עושה בגיני עשה בגין אשתך ואם אין אתה עושה בגין אשתך עשה בשביל בניה וקשה למה יעשה בגינו או בגין אשתו או בגין בניה קושיא זו לבד י"ל ע"ד משרז"ל ויואל משה שנשבע לו ליתן בן ראשון לע"ז כי משה ידע שיתרו יתגייר ולכך כאשר בא יתרו להתגייר חשב פן לא יקבלו משה ולכך א"ל עשה בגין בניה כי נשבעת ליתן לי בן אחד לע"ז וטעמך הי' שידעת שאבוא להתגייר לכך עשה בגינם שלא יבואו בין עובדי ע"ז ונקט בניה לשון רבים כי מבן אחד יוצאים בנים הרבה כנודע. וכדי לבאר שאר הספיקות נקדים לבאר מאמר נפלא ברבה פ' וזאת הברכה וז"ל מי יעלה בהר ה' זה משה שנא' ומשה עלה אל אלקים ומי יקום במקום קדשו שנא' המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא נקי כפים שנא' לא חמור אחד מהם נשאתי ובר לבב אר"י אפי' הדיוט אם אומר לחבירו כזה גנאי הוא לו ומשה אמר למה ה' יחרה אפך וכו' אשר לא נשא לשוא נפשי זו נפשו של מצרי שלא נטלה על חנם אלא בדין נטלה ולא נשבע למרמה שנא' ויואל משה לשבת את האיש ישא ברכה מאת ה א"ר תנחומא אל תהי קורא בו אלא ישא ברכה לאחרים וזאת הברכה אשר בירך משה את בני ישראל עכ"ל. והנה יש לידע דודאי דוד שאמר זה על משה לא בא להגיד שבחו כי בזה לא סיים לכולי' שבחי' וא"כ מה ראה לחבר עניינים האלה זה לזה ועוד איך נניח פשוטו של מקרא שכתוב ישא ולקרות ישיא ועוד לשוא נפשו כתיב ואיך יוצדק על נפש מצרי נפש היל"ל ועוד למה נקט נפש ולא רוח או שאר כינויים והנה שני קושיות אלה בד יש ליישב ע"ד מ"ש לעיל שמה שהרג משה המצרי משום דאיהו קין וכתבו בזוהר סימן לדבר שבעתים יק"ם קין ר"ת "יתרו "קרח "מצרי שהם היו כלם גלגול קין ונתחייבו כלם הריגה וניתקן ע"י משה שהוא נקם שבעתיים שהיו לו שבעה שמות כי הוא הרג המצרי וגם בלע את קרח ותיקן את יתרו שהתגייר על ידו ונשפך ג"כ דמו ע"י המילה וכמ"ש בתיקונים תיקון ס"ט הנה הדברים האלה הם סתומים כי אחר שהרג

משה המצרי ונקם נקמתי מה הי' צריך עוד לבליעת קרח ולתיקון יתרו אבל מי שבא בסוד ה' בדברי פה קדוש האר"י זללה"ה יוסר הענן מעליו ויראה באספקלריא המאירה ואגב זה יבואר ג"כ מ"ש שלמה בקהלת ה' יש רעה חולה ראיתי תחת השמש עושר שמור לבעליו לרעתו ואבד העושר ההוא בענין רע והוליד בן ואין בידו מאומה כאשר יצא מבטן אמו ערום ישוב ללכת וגו' וגם זה רעה חולה כל עמת שבא כן ילך ומה יתרון לו שיעמול לרוח ודרז"ל על קרח וביאור הדבר כי מביא האר"י זללה"ה שיש לכל אדם שלשה חלקי נשמה דהיינו נפש רוח ונשמה והנפש של קין הי' מגולגלת במצרי ורוחו בקרח ונשמתו ביתרו ע"כ ולכך נ"ל שהוצרכו כל אלה לתקן חטא קין כי כאשר הרג קין את הבל גרם שנתפרדה החבילה דהבל ונפרדו מן העולם כל שלשה חלקי נשמתו והוצרך קין לתקן השלשה חלקים נפש תחת נפש רוח תחת רוח נשמה תחת נשמה ולכך הוכרחו שלשה אלה מצרי יתרו קרח לתקן כל אחד חלקו מה שנפגם על ידו וכולם ע"י משה. והנה כאשר הרג משה המצרי שהוא הנפש של קין בזה נתקנה חלק נפשו וזשרז"ל הנ"ל על משה אשר לא נשא לשוא נפשו זו נפשו של מצרי נפשו דייקא ר"ל במה שהרג המצרי שהוא חלקי הנפש של קין בזה לא נשא ג"כ לשוא נפשו ממש כי עי"ז נתקנה נפשו ממש וכאשר בא קרח לעולם הוכרח ג"כ להיות נפרד מן העולם ע"י משה שהוא ג"כ קין מצד הרוח לבא רוח תחת רוח ודע מ"ש רז"ל קרח שחכם גדול הי' מה ראה לשטות זה אלא עינו הטעותו ראה ששמואל יוצא ממנו וכו' וז"ש קהלת ברוח הקודש עושר שמור לבעליו לרעתו זה קרח ואבד העושר ההוא מן העולם בענין רע שנבלע בארץ ומי גרם לו ואומר והוליד בן ואין בידו מאומה ר"ל פירש שראה שהוליד בן שיצא ממנו שמואל ולכך אין בידו מאומה וכאשר יצא מבטן אמו ערום ישוב ללכת שנבלע בארץ ועזב לאחרים חילו ולא זו בלבד אלא כל עמת שבא כן ילך ר"ל כל פעם ופעם שהוא בא לאויר העולם כן ילך במיתה משונה כי כאשר הי' במצרי נהרג ע"י משה וכן עתה שחזר ובא לעולם הוכרח ג"כ ליאבד מעולם ע"י משה כי שניהם הם מקין שהרגו את הבל ובא הכתוב כמקשה קושיא הנ"ל ומה יתרון לו ר"ל אחרי ששניהם קין ושוים במעלתם ואין יתרון לזה על זה ואם כן אחר שנהרג פעם אחד כבר בזמן שהיה במצרי למה הי' מוכרח לבא לעולם גם עתה ובא הכתוב כמתרץ תירץ הנ"ל ואומר שיעמול לרוח ר"ל זה היתרון הי' לו על המצרי שהמצרי הי' מצד נפש ובהריגתו לא נתקן אלא הנפש של הבל אבל קרח הי' מצד הרוח של קין שעמל ופגם לרוח של הבל ולכך הוכרח לדין ע"י משה לתקן גם חלקו של רוח וכאשר בא יתרו ונתגייר ושפך דם מילתו נתקן גם הנשמה של הבל ודע מה שאמר האר"י כי הנשמה היא באה מחמשים שערי בינה שנתגלו למשה

מ"ט מהם לבד ושער החמשים הכולל את כולם והוא הנקרא איתן לא נתגל' לו כמ"ש בזוהר בסבא פרשת משפטים ולכך נ"ל שארז"ל בפרשת יתרו כאשר ראה בלעם את יתרו הקני אמר איתן מושביך ר"ל מקום מושביך ואחיזתך במקום של אותו שער הנקרא איתן. והנה הי' עוד חטא אחד בידו של קין שגזל תאומתו של הבל וגזיל' אין לה תיקון עד שישיב גם זה נתקן ע"י יתרו שנתן בתו צפורה למשה שהיא התאומ' היתיר' שגזל קין כמ"ש בעל עשרה מאמרות חלק ג' מח"ה פ"ט והוא מדברי האר"י ז"ל החכם הגדול וכאשר בא להתגייר אמר א"ני ח"ותנך י"תרו בא אליך רמז לו בר"ת אחי כי הוא הי' אחי משה מצד הגלגול ובזה תבין כוונות רז"ל הנ"ל אני חותנך יתרו וגו' צא בגיני כי חשב יתרו כי לא יקבלו משה מאיזה טעם שיהיה עמו ולכך בא לגלות לו טעם גירותו ואמר "אני "חותנך "יתרו רמז לו בר"ת אחי ר"ל אחרי שאני אחיך קין ששפכתי דמך דין הוא לתקן החטא בשפיכת דמי המילה ולפיכך עשה בגיני וצא לקבלני תחת כנפי השכינה ואם אין אתה עושה בגיני כי שמא תאמר מאן יימר שאני אחיך קין מוכרח אתה לצאת בגין אשתך שהיא בתי שלקחת לאשה ואיך עשית כזאת ליקח בת כומר לעכו"ם אלא ודאי זה יורה שאני אחיך שגזלתי תאומתך לפיכך צא וגיירני וע"י זה יתוקן חטאי. וזה הי' גם כן כוונת יתרו כאשר שמע בנותיו אומרות איש מצרי הצילנו מיד אמר ואיו למה זה עזבתן קראן לו ויאכל לחם ישא אחת מכם ורז"ל אמרו איש מצרי וכי מצרי הי' אלא הוא האיש שהרג המצרי ולכך נ"ל שכאשר שמע יתרו זאת מיד אמר ואיו קראן לו ויאכל לחם ישא אחת מכם דבשלמא מקודם לא עלה זאת על דעתי כי מהיכי תיתי משה הצדיק יקח בתי בת כומר אבל אחרי שהרג הוא המצרי וקשה למה וצריך לומר בשביל שהוא הבל שנקם נקמתו ואם כן ודאי הוא שישא בתי כי בתי אחת היא תאומתו הנגזלת ממנו ולכך תנו לבבכם לידע איו הוא וקראן לו ויאכל לחם ישא אחת מכם. ובזה תבין מדרש תימה פרשת תרומה בענין זמרי שהביא המדינית לפני משה ואמר זו אסורה או מותרת ואם תמצא לומר אסורה בת יתרו מי התיר לך התחילו בוכים אמר הקב"ה משה בוכה אתה והיכן חכמתך שאמרת דבר ובלעת לקרח ועכשיו אתה בוכה ע"כ וקשה אחר שזמרי אמר באם תמצא לומר וא"כ אף אם נאמר שנתעלמה ממנו הלכה קנאין פוגעין בו מ"מ הי' לו לומר אסורה היא דמה אית למימר בת יתרו מי התיר לך הי' לו לומר שהיא תאומתו הראשונה שנגזלה ממנו אלא הוא הדבר שדברנו שבאמת משה ידע זאת ומכל מקום ירא להשיב כי חשב פן יאמרו מאן יימר שאתה הבל ולכך התחילו בוכים ולפי האמת יש לזה ראיה ברורה אחרי שבלע את קרח כנזכר לעיל ולכך אמר לו הקב"ה משה היכן חכמתך שאמרת דבר ובלעת את קרח ואם כן יש לך ראיה ברורה שאתה

הנ"ל ואם כן למה אתה בוכה ואין משיב להם על דברם. ובזה נבא אל ביאור מאמר הנזכר לעיל רק יש לידע למה היה משה בשני מדריגות יותר רק כל הנבראים חדא שזכה לעלות ואע"ג שגם אליהו עלה מ"מ לא עלה בגוף ונפש כי חומר גופו נשתייר בחללו של עולם שאם יצטרך לירד לזה העולם שיוכל להתלבש בלבוש חומר גופו הראשון כידוע ליודעי חן וגם חנוך שעלה לא עלה בגופו ממש כמו שהי' בעה"ז אלא שנהפך בשרו ללפידי אש כמ"ש בפרקי היכלות דר' ישמעאל כ"ג מה שאין כן משה שהיה שם בגוף ממש והטעם הוא כמ"ש בעשרה מאמרות בחלק ג' מח"ה פ"ט על משנה מי שאבדה לו דרך שדיהו יפרח באויר כי הכל אבדה לו דרך שדיהו שלא היה לו חלק בעה"ז ולכך כשחלק את העולם עם אחיו קין לקח לחלקו מטלטלי' ולא קרקעות והדין נותן שיפרח באויר ולכך אמר לו קין פרח ונתקיים זה במשה שהוא הבל שעלה אל אלקים שהוא מעין פרח באוירא האמור בהבל כמו שהארכנו מזה בעמוד זה ע"ש. ויש עוד מדריגה שניה במשה על שאר בני אדם שפירש עצמו מאשה ונדבק בהקב"ה וכביכול היה לו כאשה לאיש שבעלה גוזר עליה והיא מקיימת כך משה גזר על הקב"ה למה ה' יחרה אפך קומה ה' שובה ה' כמו שאמר רז"ל בפרשת ברכה על פסוק משה איש האלהים וזה היה בזמן שצוה הקב"ה לפרוש מאשתו כמו שאמר בזהר פרשת פקודי עמוד שצ"ז ושצ"ח וז"ל של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא הא אוקמוהו דפריש ליה מאיתתא פי' שהאשה נקראת נעל וכמ"ש בהדיא בזהר פרשת חקת בגין לאתדבקא בשכינתא דכתיב המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא דא שכינתא אתדבקיתא קדישא אתדבק משה לעילא וכד קשיר ליה הקב"ה בחביבותא דלעילא כדין שליט רב ממנא על ביתא והקב"ה שקיים וכו' והטעם היא כמ"ש בעשרה מאמרות במאמר צבאות ה' הקדמה גדולה ונפלאה בהאריכות וזהו קיצור עניינה לפי שבאדם הראשון הי' תלויה כל הנשמות כדרז"ל יש בראשו וכו' ובא הנחש והסית והדיח לגבור רוח הטומאה על כל הברואים להוציאם מרשות הקב"ה לרשות מלאך אל אחר והאכילה מעץ הדעת טוב ורע ונתנה לבעלה ולכל הברואים שהיו תלוים בו וכאשר אכלו נהנו מגזל כי נצטוו עליו שלא לאכול והיה איסור בדבר וגזל ועי"ז נטמאו כולם ונתערבו ברע ומשה רבינו היה תלוי גם כן בו עם הדורות ולא רצה להנות מהאיסור והגזל ולכך נאמר עליו בכל ביתו נאמן היא שהיה נאמן שלא נחשד בגזל ולפי שלא שמע ולא הלך אחר עצת אשה חוה לאכול מעץ הדעת לפיכך התיר לו הקב"ה לפרוש מאשה ועיין יותר בהאריכות בעמוד חמישי קרבן אהרן וטעם למה לקח אשה מתחלה וטעם הדבר כי אחר שנשתייר הוא לבדו טוב בלי תערובות רע לא היה ראוי לדבק באשה שהיא תערובות

בטוב ורע כי מין בשאינו מינו חוצץ ולפיכך באותו שעה שפירשו הקב"ה מאשה נדבק בהקב"ה כי הקב"ה נקרא טוב ובא משה שהיה טוב ונדבק בטוב וזכה שכביכול נעשה לו כאשה לגזור עליו והקב"ה מקיים לפי שלא רצה לצאת מרשות הקב"ה ולהשליט על עצמו רוח טומאה זכה להיות ברשות הקב"ה ולשלוט עליו כביכול. ובזה תבין למה כאשר דברו אהרן ומרים במשה על אודות אשה הכושית אשר לקח אמר להם הקב"ה לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא וקשה אם פי' נאמן הוא שלא נחשד בגזל שלא נהנה מעץ הדעת א"כ מה ענין שבח זה לכאן ועם מה שזכרנו יובן כי מרים ואהרן שדברו במשה על אודות אשה הכושית היה כל תרעומתם על שפירש משה עצמו מאשה כי חשבו שאין מן הראוי שיפרש אדם מאשה והשיב הקב"ה לא כן עבדי משה כמו שאתם חושבים כי לו נאה ויאה לפרוש מאשה וכ"כ למה ואומר בכל ביתי נאמן הוא שלא נהנה מן הגזל ולא שמע ולא הלך אחר עצת אשה חוה שהאכילה לכל הברואים מגזל עץ הדעת ואם כן למה לא יראתם לדבר במשה עבדי כי בדין עשה ובזה בא מדרש הנ"ל על נכון וה"ק מי יעלה בהר ה' זה משה ומשה עלה אל אלקים וכו' כי הפסוק הזה בא כמקשה ב' קושיות גדולות ואמר מי הוא בכל הנבראים שזכה לשני מדריגות כמשה שעלה אל אלקים וגם עמד במקום קדשו שפירש עצמו מאשה ונדבק בהקב"ה כביכול ונעשה לו כאשה ובא כמתרץ ואומר נקי כפים שלא נהנה מן הגזל ולא לקח בידו הפרי של עץ הדעת שהאכילה חוה ולפיכך במדה שמדד מדדו לו הוא לא הלך אחר עצת אשה הותר לו לפרוש מאשה וא"ת מאן יימר שכך הוא ולכך מביא ראיה הפסוק לא חמור אחד מהם נשאתי וארז"ל אפי' חמור להרכיב אשתו ובניו שהיה לו ליטול משל ישראל ג"כ לא לקח וא"כ אם דבר שבא לו מן הדין לא נהנה מן הבריות כ"ש דבר שהוא גזל ממש כ"ש שלא נהנה ממנו ולפי שעשה כן ועי"ז זכה שכביכול נעשה לו כאשה משעה שפירש מאשתו ועמד במקום קדשו ולפיכך ובר לבב שאמר להקב"ה למה ה' יחרה אפך בעמך דבשלמא בלא זאת תמיה גדולה היא מה עלה בלבו לומר כזה כי אפי' הדיוט האומר לחבירו כן גנאי הוא ואיך יוצדק שמשה ידבר ח"ו כזאת נגד הקב"ה אבל עכשיו שמוכח הוא שזכה להיות לכביכול כאיש לאשה ודאי אין לך לתמוה על זה כי דרך האיש לומר כן לאשתו וגוזר עליה והיא צריכא לקיים ודקא קשיא לך קושיא ראשונה למה עלה משה למרום לכך בא כמתרץ ואמר אשר לא נשא לשוא נפשו זו נפשו של מצרי שלא נטלה על חנם אלא כדין וקשה למה היה כדין וצ"ל משום שהמצרי הוא קין שהרג את הבל ולכך משה דאיהו הבל נקם נקמתו והרגו כדין המפורש בתורה שופך דם האדם באדם דמו ישפך וא"כ אחר שמוכח מזה שמשה הוא הבל ודאי לא קשיא למה עלה למרום כי הבל אבדה

לו דרך שדיהו וכדין הוא נותן שיפרח באויר לכך הוצרך משה דאיהו הבל לעלות למרום שהוא ענן פרח באוירא ועי"ז יש לידע ולא נשבע למרמה זה משה ויואל משה לשבת את האיש ויתן לו ציפורה בתו כי ארז"ל שנשבע משה ליתרו לעשות כל רצונו ושלא ילך חוץ מרשותו וא"כ בשלמא בלא זה הייתי אומר שאין לך שבועה מרומה מזו כי איך יעלה על דעתו שהשבועה אמת ושמא יאמר ליקח בתו שהרי בשביל זה קראו לאכל לחם שישא אחת מהם ואיך עלה על לבו ליקח בת כומר אלא ודאי שנשבע למרמה למלאות רצונו לפי שעה והיה בדעתו לברוח ממנו בלי רשותו אבל עכשיו שמשה לא נשא לשוא נפשו של מצרי שהרגו כדין משום שמשה איהו הבל ובודאי בזה ידעינן שלא נשבע למרמה לעשות כל רצון יתרו אפי' שיאמר לו ליקח בתו אחרי שהוא הבל שגזל ממנו יתרו קני תאומתו דין הוא להשיב לו הגזילה אשר גזל ולכך מסיים ישא ברכה מאת ה' אל תהי קורא בו אלא ישיא ברבה לאחרים וזאת הברכה אשר בירך משה כי בזה רוצה ליישב קושיא גדולה ולא שבעל המדרש רוצה לשנות פשוטו של מקרא שכתוב ישא ולדרוש דוקא ישיא אלא שרוצה לקיים שניהם קרי וכתיב כי שניהם נמסרו מסיני רק נבאר תחלה בברכת משה את ישראל כתיב יוסף ה' עליכם ככם אלף פעמים וגו' ואמר רבותינו ז"ל שאמרו ישראל למשה אתה נותן קצבה לברכתינו ואמר להם זו היא משלי אבל ה' יברך אתכם כאשר דבר לכם וקשה מאי לשון משלי הרי הברכות הן של הקב"ה ומשה הוא המברך לבד והיה לו לומר זו היא ברכתי אבל ביאור הענין כי איתא בילקוט מלכים דף ל"ח עמוד א' בענין הנביאים שברכו את ישראל בלשון תוספת משה אמר יוסף ה' עליכם דוד אמר יוסף ה' עליכם ועל בניכם לפי שתוספתו של הקב"ה מרובה על העיקר קין והבל תוספות שנא' ותוסף ללדת את הבל ונולדו עמו שני תאומות וכו' כיון שראו הנביאים שתוספות הקב"ה יותר על העיקר התחילו מברכין את ישראל בלשון תוספות עד כאן ולכך נראה לפרש כאשר בירך משה את ישראל ואמר יוסף ה' עליכם דבר זה היה תימה לישראל למה הוא מברך בלשון תוספות שהוא מיעוט מן המיעוט על העיקר כי חשבו שתוספות של הקב"ה הוא כתוספות בשר ודם לפיכך אמרו אתה נותן קצבה לברכתינו קצבה דייקא דבר קטן שהוא קצוב שאין בו ממש ומשה שידע שתוספות של הקב"ה אינו כתוספות ב"ו ואדרבה הוא יותר על העיקר וראיה מיניה וביה שהוא הבל שהיה תוספות ועמו נולדו שתי תאומות ולפיכך השיב להם ואמר זו היא משלי דייקא ר"ל מה שאני מברך אתכם בתוספות זו הברכה היא משלי משל ברכתי שנתברכתי גם אני כי גם אני תוספות ואני הייתי מרובה על קין העיקר לכך אני מברך אתכם ג"כ בלשון תוספות שיהיה מרובה על העיקר. והנה מה שהיה מחלוקת קין והבל

על התאומה לא היה אלא על תאומה יתירה ורצה קין ליטלה כי חשב אע"פ שנולדה עם הבל מ"מ לו ראויה אחרי שהוא עיקר ולא ידע שתוספות הקב"ה מרובה על העיקר וגזלה ממנו עד שהוצרך קין להשיב הגזילה שהוא יתרו קני שנתן צפורה בתו למשה לאשה שהיא התאומה הגזולה ממנו כנ"ל ונ"ל שקושיא זו בא בעל המדרש ליישב אחר שהגיד שמשה לא נשבע למרמה ליקח בתו מפני שכך היה ראוי שמשה איהו הבל יקח את תאומתו הנגזלת ממנו וקשה לבעל המדרש גם אם תמצא לומר שהוא הבל דילמא אכתי נשבע למרמה כי מאן יימר שהתאומה היה גזל מעיקרא ושמא קין את שלו לקח ולו היתה ראויה תחילה אחר שקין הוא עיקר והבל הוא תוספות וזהו דבר ברור וידוע לכל שהתוספות אינו מרובה על העיקר ולכך בא כמתרץ ואומר ישא ברכה מאת ה' ר"ל הרי משה איהו הבל לא קבל ברכתו מן האדם שתוספות האדם היא מיעוטה מן העיקר והרי הוא קבל ברכתו מאת ה' ואצל הקב"ה תוספתו מרובה על העיקר ולו היה ראויה תאומה היתירה וקין שגזלה הוכרח להשיב לו הגזילה והוא יתרו ובודאי משה לא נשבע למרמה ולכך אמר אחר כן אל תהי קורא בו אלא ישיא ברכה לאחרים וזאת הברכה אשר בירך משה את בני ישראל ר"ל הכתוב הוא אמת אבל הקרי לא יהיה אלא ישיא כי הכתוב גרם גם לקרי כי אחר שמשה קבל ברכה מאת ה' וראה שתוספות הקב"ה מרובה על עיקר וא"כ זה שגרמה ג"כ שישיא משה ברכה כזו לאחרים וזאת הברכה אשר בירך משה זאת דייקא ר"ל זאת ממש היה הברכה שבירך את ישראל ואמר יוסף ה' עליכם בלשון תוספות ולא ידענו עד עתה מה ראה על ככה לברכם בלשון תוספות אבל אחר שראינו שישא ברכה מאת ה' בענין התאומה וראה שמדת הקב"ה אינו כן ואדרבה תוספות מרובה על העיקר זה גרמה ג"כ שישיא ג"כ ברכה כזו לאחרים:

(כא)

במדרש פ' שמות וז"ל ויקרא אליו אלקים מתוך הסנה ויאמר הנני מאי הנני אלא הנני לכהונה הנני למלכות ויאמר אל תקרב הלם אין הלם אלא כהונה אין הלם אלא מלכות ומסיק שם לו ולזרעו לא זכה ומשה בעצמו אעפ"כ זכה לשתיהן לכהונה ששימש בז' ימי מילואים למלכות דכתיב ויהי בישורון מלך ע"כ וקשה כהונ' ומלכו' מאן דכר שמיה ואם נאמר שמקריא' זו הבין שראוי לכך וא"כ למה באה התשוב' אל תקרב הלום וכו' ועוד למה זכה הוא ולא בניו. ולהבין זאת נקדים הקדמה גדולה ונפלאה מדברי פה קדוש האריז"ל ולפי שדבריו הם לפידי אש ולאו כל מוח יוכל לסבלם ראינו להביאם בביאור יותר נגלה ויונעם לכל שומעם וזהו תכלית דברים בענין משה שחיה ק"כ שנה לא פחות ולא יותר כי משה היה תרומתו של עולם כי העולם לא היה יכול להבראות בדין שהוא עין

רעה ולא ברחמים לבדם שהוא עין יפה אלא שיתף הקב"ה מדה"ד עם מדה"ר שהיא מדה בינונית וברא את העולם כמשרז"ל על פסוק ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים ותרומה בינונית היא א' מנ' תרי מק' ומכל אלף מגיע כ' וכמה הוי עלמא שיתא אלפי שני וששה פעמים כ' עולים ק"ך שנה שהם תרומתו של עולם ולכך היו שנותיו של משה ק"ך שנה. ויש עוד טעם בדבר והוא דומה קצת אל הראשון והוא כי משה היה סוד היובל ויובל הוא ג"כ א' מנ' כמו תרומה בינונית שהוא שנת הנ' וא"כ כמו שתרומה בינונית מגיע ששת אלפים ק"ך שנה לחיותו של משה כן יש ק"ך יובלות בששת אלפים שנה של העולם והיה ראוי גם מטעם זה לחיות למשה ק"ך שנה. והנה יש לנו לידע מאי בינייהו כי סוף כל סוף שלא היה לו לחיות אלא ק"ך ונ"ל שזה איכא בינייהו כי אם היו שנותיו לרמז שהם התרומה היה ראוי שיהי' משה כהן כי תרומה אסורה לזר והיא חלק הכהונ' אבל אם היו שנותיו מצד היובל היה ראוי למלוכ' כי יובל הוא נק' מלך כנודע בכוונה א' מכוונות ברכות שאנו אומרים מלך העולם ולכך מצדו יוצאים העבדים לחירות וכמ"ש בעל מגלה עמוקות שמטעם זה זכה שאול למלוכה כי היה נשמתו מצד היובל העליון ולכך לא נמצא בו דופי כי אין שם חלק לחיצונים. ואי' נמי במד' בפ' זו למה נראה הקב"ה למשה מתוך הסנה ולא מתוך אילן אחר משום שהקב"ה גילה לו שיהיו ימי שנותיו ק"ך שנה כמנין הסנ"ה. ונ"ל שזה היה טעמו של משה כשראה שהקב"ה קוראו מתוך הסנה מיד אמר הנני לכהונה הנני למלכות דבשלמא בלא זה כהונה ומלכות מאן דכר שמם אבל עכשיו שראה שהקב"ה קוראו מתוך הסנה היה קשה לו ולמה לא מתוך אילן אחר אלא ודאי שהקב"ה רוצה לגלות לי שיהיו שנותי ק"ך שנה כמנין הסנה וקשה למה לא פחות או יותר א"ו שהם בסוד התרומה או בסוד היובל וא"כ ממ"נ אם הטעם מצד התרומה ודאי הנני לכהונ' כי תרומה אסורה לזרים ואם הטעם מצד היובל ודאי הנני למלכות כי יובל הוא מלך ואם שניהם אמת הנני לכהונה ולמלכות והנה פ"א הייתי עובר אורח בק"ק לויצק בבית הרב הגדול ומופלג בדורו בתורה ובחסידות איש אלקי קדוש יאמר לו נר ישראל פטיש החזק עמוד הימיני כבוד מוה' יצחק נ"י אשר הוא לע"ע בק' ווילנא וא"ל שאין הענין שהקב"ה נתן למשה התרומה אלא משה בעצמו הוא התרומה של עולם והיה חיותו ק"ך שנה להודיע זאת לכל באי העולם וגם מה שנק' היובל מלך שמצדו באים מלכים ומשה היה היובל עצמו וא"כ איך עלה על דעת משה לומר הנני לכהונה הנני למלכות והשבתי לשואל כהוגן שזה היה התשובה שמשיב הקב"ה אל תקרב הלום ולא נתן לו הכהונה ומלכות והראה לו למשה שהוא טועה בדבר ואין הדבר כן כמו שעלה בדעתו ולפי שסוף כל סוף הוא בא מצד היובל שנק' מלך וגם היה מצד התרומה

שניתנית לכהנים והיה לו שייכות קצת בכהונה ומלכות בראוי ולא במוחזק לכך מסיים בעל המדרש ואעפ"כ זכה משה לשתיהן ומלת אעפ"כ ר"ל אע"פ שלא היה במוחזק לכך מ"מ זכה לשתיהן שהיה בראוי ולכך לא זכה אלא הוא לבדו ולא בניו שאין אדם מוריש לבניו אלא מה שהוא במוחזק לו. ובזה נבא לביאור ג' מאמרים גדולים ונפלאים הא' ברבה פ' וזאת הברכה וז"ל בשעה שהגיעו ימי משה לפטור מן העולם וכו' אמר לא אמית כי אחיה א"ל אי אתה יכול כי זה כל האדם ע"כ. וק' מה עלה בלבו לחיות דודאי אם היה קוצב בתפילתו איזה זמן לחיות היינו אומרים שרצה לתקן איזה דבר אבל מתוך דבריו משמע שבקש לחיות חיים נצחיים ועוד מה השיב הקב"ה כי זה כל האדם והלא אליהו וחנוך עלו למרום ולא מתו. מאמר הב' ג"כ שם וז"ל מלאך הרשע היה מצפה לנשמתו של משה ואומר מתי יהיה מיכאל בוכה ואני ממלא פי שחוק עד שא"ל מיכאל רשע מה אני בוכה ואתה משחק אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי כי נפלתי מפטירתו של משה קמתי מפרנסתו של יהושע וכו' וק' למה פרט דוקא את מיכאל והלא אמרו שם שכולם בכו הקב"ה שמים וארץ והמלאכים ועוד ודאי הוא שמדריגת יהושע היה ביותר ויותר קטנה ממדריגת משה כי משה פני חמה המאיר ביום ויהושע פני לבנה השולט בלילה וא"כ מה ז"ש קמתי מפרנסתו של יהושע אין זה כי אם תנחומין של הבל. מאמר הג' בגמ' דסוטה וברבה פ' קרח ברב בישר משה את קרח ואמר רב לכם בני לוי ברב בישרוהו רב לך אל תוסף דבר אלי וקשה מה פשע וחטא בזה אדרבה בא להשתיק המחלוקת ולמה נענש באותו מדה אבל ביאור הענינים האלה עם מש"ל שמשה חיה ק"ך שנה לפי שהיה תרומתו של עולם ותרומה בינונית תרי ממאה מגיע משנת אלפים של עולם ק"ך שנים אבל דע שאין זה אלא אליביה דהלל כי פליגי ת"ק והלל במס' תרומות וסבר ת"ק תרומה בינונית א' ממ' תרי ומחצה ממאה וא"כ מגיע מכל אלף כ"ה ומשנת אלפים ק"נ וא"כ אליבא דת"ק היה למשה לחיות עוד ל' שנה והנה הקב"ה שגזר על משה שימות ולא יחיה יותר מק"ך שנה כדעת הלל ולמה לא פסק כתנא קמא דהלל אבל אם ידעת למה נפסקה הלכה כהלל במקום שפליגי עם שמאי תדע גם כן תשובה לקושיא זו והענין הוא שהחומרות הם מצד הדין והם תלויים בזרוע שמאלא של הקב"ה ולכך שמאי שהי' מצד הדין הי' בעל דין וקפדן גדול והיה מחמיר בכל מקום והקילות הם מצד החסד והם תלוים בזרוע ימינו של הקב"ה ולכך הלל שהי' מצד החסד הי' איש החסד מטיב לכל ומיקל בכל מקום כמו שאמר בתיקונים חדשים דף ט' עמוד ב' ובעשרה מאמרות מאמר המדות מדה א"י בפירושו של יואל משה ולכך נראה שלפעמים הלל מחמיר ושמאי מיקל כמו שחשב במשנה בעידית מקולי שמאי וחומרי הלל כי אין דין בעולם שלא יהא כלול בו

חסד וגם חסד כלול בו דין שזה תכלית היחוד של מעלה שאי אפסר להתקיים זה בלא זה כנודע ודע מה שאמר האר"י שהעה"ז אי אפשר שיתנהג מצד הדין כי לא הי' יכול להתקיים אפי' רגע אחת אלא מתנהג בחסד כמ"ש עולם חסד יבנה ולפיכך נ"ל שקבעו הלכה כהלל ולא כשמאי כי הלל הוא איש חסד וראוי שהעולם יתנהג על ידו ואין חילוק בדבר זה כי כל איש ואיש חפץ חסד ומטעם זה פסק הקב"ה לגבי תרומה בינונית כהלל ולא כת"ק דהלל משום שגם התנא קמא הוא מחמיר בדינינו וחומרא גדולה הוא על בעל הבית המפריש תרומתו להפריש מכל מאה תרי ומחצה ונקבע הלכה כהלל המיקל על בעל הבית שלא יפריש ממאה אלא תרי ודע שזה הי' מחלוקת משה וקרח כי קרח הי' משבט לוי שהם מצד הדין התלוים בזרוע שמאלו של הקב"ה ואהרן מכהנים שהם מצד החסד התלוי' בזרוע ימינו של הקב"ה ולפי שהימין יש לה מעלה יתירה על השמאל לפיכך הוכרח אהרן להיות מנהיג וקרח חלק על זה ובקש שיהא בהיפך כמו שאמר בזהר פרשת קרח והארכנו לקמן בעמוד זה ע"ש בטוב טעם והטעם הוא שאין ראוי שהעולם יתנהג מצד הדין אלא בחסד ולפיכך כאשר בא משה להשתיק המחלוקת אמר רב לכם בני לוי וקשה בני לוי למה לי וכי לא ידעינן שהיו בני לוי אלא הכי קאמר רב לכם מלדבר בזה וכל כך למה ואומר בני לוי מאחר שאתם בני לוי שהוא מצד הדין ואין ראוי שיתנהג העולם בדין אלא בחסד וז"ש רז"ל ברב בישר וברב בישרוהו רצו לומר דבשלמא בלא זה הי' יכול משה לטעון ולומר שיש לו לחיות עוד ולבא לארץ ישראל ואע"ג שהוא תרומתו של עולם ותרומה בינונית היא ק"ך משנת אלפים מ"מ היה יכול לטעון ולומר מאי חזית לקבוע הלכה כהלל בעל החסד דילמא כתנא קמא דהלל בעל הדין אבל עכשיו שאמר רב לכם בני לוי ואם איתא שהעולם מתנהג בדין ולמה אמר רב לכם בני לוי ואדרבה אחר שהם בני ליי מצד הדין להם ראוי הנשיאות וכהונה אלא ודאי סבר הוא שהעולם מתנהג מצד החסד ולכך אמר לו הקב"ה רב לך אל תוסף דבר אלי כי מצד החסד אין לך לחיות יותר אלא ק"ך שנה. והנה זה הי' הוויכוח בין הקב"ה ומשה כי משה לא עלה ח"ו בלבו לחיות חיים נצחיים בעולם התוהו והשפל הזה וידע שעה וזמן קצוב לו מאתו יתברך כשיעור התרומה אלא שחשב למה הקב"ה פוסק לו כהלל ולא כתנא קמא דהלל ואליבי' יש לו להחיות עוד שלשים שנה לפי החשבון ולכך אמר בתפלתו להקב"ה לא אמות כ"י אחי' כי דייקא ר"ל לא אמות בזמן הזה אלא אחי' עוד כמנין כ"י שהם שלשים שנה המגיעים לי אליבי' דתנא קמא דהלל והשיב לו הקב"ה אי אתה יכול כי זה כל האדם ר"ל אי אתה יכול לקבוע הלכה שלא כדעת הלל וכל כך למה ואומר כי זה כל האדם ר"ל כי בדעה זו דהלל מסכים כל האדם כי כל איש חפץ חסד הוא ואתה רוצה שיתנהג

העולם מצד הדין וזה אינו כי עולם חסד יבנה לכך אי אתה יכול לקיים מחשבתך. ובזה תבין דקדוק הלשון אי אתה יכול ולא אמר לו אי אפשר והענין הוא ע"ד מ"ש האר"י זללה"ה שמשה עצמו הוא הלל ונרמז זה בכמה מקומות בע"ב שמות שם לל"ה מה"ש ה"לל ובסוף התורה אשר עשה מש"ה לעינ"י כ"ל ישרא"ל סופי תיבות הילל מלא ביו"ד ולכך חי' הלל גם כן ק"ך שנה כמו משה והי' עניו מאוד מכל אדם כמו משה וז"ש אי אתה יכיל אתה דייקא ר"ל דבשלמא איש אחד יכול לבחור ולומר אני רוצה לקבוע הלכה כת"ק אחרי שאלו ואלו דברי אלקים חיים אבל אתה הוא הלל בעצמך ואיך אתה רוצה לסתור. דבריך ולקבוע דברי אחרים וקודם שנבא לביאור מאמר השלישי הנ"ל נבאר עוד ארבע מאמרים בענין משה האחד בפרשת בראשית לא ידין רוחי באדם בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרים שנה וארז"ל שם במדרש לא ידין איני דן הדין הזה לעולם בשג"ם הוא משה והיו ימיו מאה ועשרים שנה שחי' ק"ך שנה וקשה מה ראה לזכור כאן קציבת שנים של משה ומאמר השני בויכוח הקב"ה ומשה במעשה עגל אמר משה ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת וארז"ל אם תשא חטאתם מוטב ואם לאו מחני וקשה מאיזה ספר רצה שימחקו ומאי אשר כתבת. מאמר הג' בפרשת וזאת הברכה וז"ל כיון שראה משה שנחתם עליו גזר דין גזר עליו תענית וכו' ונתפלש באפר ועמד בתפלה ובתחנוני' עד שנזדעזעו שמים וארץ וסדרי בראשית ואמרו שמא הגיע צביונו של הקב"ה לחדש עולמו יצתה בת קול ואמרה עדיין לא הגיע צביונו של הקב"ה לחדש עולם אלא אשר בידו נפש כל ח' ורוח כל בשר איש ואין איש אלא משה שנאמר והאיש משה עניו מאד וקשה מה עלה בלבם שהגיע צביונו של הקב"ה לחדש העולם ועוד למה צריך להגיד שהגיע זמנו של משה למות הי' לו לומר סתם לא הגיע צביונו ועוד למה לא מביא ראי' שמשה נקרא איש מפסוק הקודם בתורה בפרשת בא גם האיש משה גדול מאד מאמר ד' בפרשת ואתחנן בילקוט ופרשת כי תבא וז"ל הקב"ה גזר שתי גזירות האחת לכלות את ישראל והאחת שלא יבא משה לארץ ישראל ומשה בקש לבטל שתיהן א"ל הקב"ה משה אתה רוצה לאחוז החבל בתרי ראשין אם אעברה נא אתה מבקש בטל סלח נא ואם סלח נא אתה מבקש בטל אעברה נא וקשה היד ה' תקצור לקיים שניהם אבל כל המאמרים האלה יבוארו בהמשך אחד עדמ"ש לעיל שמשה חי' ק"ך שנה כי עולם חסד יבנה ומצד החסד לא הי' לחיות לו יותר אבל מצד הדין הי' חי עוד שלשים שנה. ודע שדורות הראשונים היו כולם מצד הדין וכאשר חטאו מיד נאבדו כי כולם היו מצד התוהו כנזכר לעיל בעמוד פחד יצחק עד שבא אברהם איש החסד אז נתקיים בנין העולם בחסד ומאז העולם חסד יבנה וז"ש הקב"ה לא ידון רוחי באדם איני דן הדין הזה

ר"ל שאע"פ שאני מתנהג עתה במדת הדין יבא היום שלא ידין עוד במדת הדין כי יהי' עולם חסד וזה גרמה שבשגם הוא משה היו ימיו מאה ועשרים שנה כי מצד החסד אינו מגיע לו אלא ק"ך שנה אבל אם הייתי דן העולם במדת הדין לא הי' ימיו ק"ך שנה אלא מאה וחמשים שנה והנה בעגל נתגבר עליהם דין הקשה ורצה הקב"ה דוקא לכלותם מעל פני האדמה ולא רצה לנהוג עמהם במדת החסד על כן עמד משה בתפלה ואמר אם תשא חטאתם מוטב כי הרי עולם חסד יבנה וראוי לנהוג עמהם בחסד ואם לאו שאתה רוצה לאחוז הנהגת עולם במדת הדין ואם כן מחני נא מספרך אשר כתבת ר"ל מספר בראשית שכתבת שם עלי בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרים שנה ומצד הנהגת הדין יש לי לחיות יותר. והנה משה כאשר התפלל על ישראל אמר סלח נא לעון העם כגודל חסדך דייקא שרצה לתפוס הנהגת החסד ולכך א"ל הקב"ה משה אם אעברה נא אתה מבקש וקשה הרי אתה תרומתו של עולם ומצד החסד אין לך לחיות אלא ק"ך אלא ודאי דסבר אתה שהעולם מתנהג בדין וא"כ בטל סלח נא כי למה אסלח להם אם מצד החסד הרי אתה סבר שההנהגה היא מצד הדין ואם סלח נא אתה מבקש משום דסבר אתה שההנהגה היא מצד החסד וא"כ בטל אעברה נא שמצד החסד אין לך לחיות אלא ק"ך שנה ולפי שמשה הוא הלל בעצמו שהודה בדינו ופסק לעצמו שלא לחיות יותר אלא ק"ך כנז"ל שמטעם זה הי' משה עניו מאד כמו הלל ולפיכך כאשר עמד משה בתפילה ובתחנונים ורצה לחיות יותר כי רצה לקבוע ההלכה מצד הנהגת הדין היפוך בריאת העולם שנבנה בחסד ורצה שיהיה בנין עולם מצד הדין כמו שיהיה בהתחדשות עולם כמ"ש האר"י ולכך נזדעזעו שמים וארץ וכל סדרי בראשית ואמרו שמא הגיע צביונו של הקב"ה לחדש עולמו כי עתה חי' עולם חסד יבנה ועתה שמשה מתפלל ורצה לחיות יותר ודאי הוא שהגיע צביונו של הקב"ה לחדש בנין עולם בהנהגת הדין והשיב להם הקב"ה עדיין לא הגיע צביוני לחדש וכל כך למה ואומר אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש ר"ל הרי הגיע זמנו של משה שימות ואם בדעתיכם שהעולם ישתנה מחסד לדין ודאי יש לו לחיות עוד ולכך מביא ראיה מפסוק והאיש מסה עניו מאד לומד שאפילו אם היה אפשר לקבוע ההלכה מצד הדין כת"ק מ"מ לא הי' אפשר למשה לחיות כי משה הוא האיש העניו מאד וכל זה מורה שהיא יהלל איש אחד ונשמה אחת ועל כן אי אפשר היה לו לחיות יותר כי הוא בעצמו פסק כן בדין התרומה והודאות בעל דין כמאה עדים דמי ובזה נבא ג"כ אל כוונת מאמר הנ"ל בוויכוח מיכאל עם השטן כי כל זה עלה בידינו מאלה הדברים שהלל שפסק תרי ממאה תרומה בינונית זה גרם מיתה למשה בזמן ק"ך כי אם הי' הלל מסכים לדברי ת"ק והי' מחמיר כי יש לפעמים קולי שמאי וחומרי בית

הלל כנ"ל הי' משה יכול לחיות עוד שלשים שנה ואיתא בזוהר חדש ששני מלאכים ברקיע ן דפליגי בהדדי הם מיכאל וגבריאל והם כנגד הלל ושמאי גבריאל כנגד שמאי ומיכאל כנגד הלל כמ"ש מלתא בטעמא בעמוד הראשון ברית אברהם ושמעתי דבר נאה ומתקבל מפי הרב הגדול מוהר"ר ישראל שהיה דרשן בק"ק לובלין וגם מצאתי כתוב בכתבי קודש בהגהה קושיא גדולה ועצומה על הקדמה הנ"ל ז"ל אחרי שנודע שבכל מקום דפליגי תרי תנאי אע"פ שזה אוסר וזה מתיר אלו ואלו דברי. אלקים חיים ויכולים שניהם להתקיים לעתים כי יש עת לכל חפץ ובזמן אחד נפסקה ההלכה כדברי האוסר ולימים רבים יבורר וילובן הלכתא כדברי המתיר שזהו הטעם כל מחלוקת שהוא לשם שמים סופה להתקיים סופה דייקא ור"ל אע"פ שאינו מתקיימת עתה אלא דעת אחד מ"מ בסוף איזה ימים יתקיים גם דברי השני וא"כ קשה אם משה שהוא תרומתו של עולם חיה ק"ך שנה כדעת הלל ואיך נתקיימה בו דעת תנא קמא שאליבי' הי' לו לחיות עוד שלשים שנה ותירצו ע"ד משרז"ל והביאו גם רש"י בפ' וילך בפסוק שאמר משה כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחיתון והלא כל ימות יהושיע לא השחיתו שנאמר ויעבדו העם את ה' כל ימי יהושיע מכאן לתלמידו של אדם חביב עליו כגופו כל זמן שיהושע חי נראה למשה כאלו היא חי עכ"ל ונתן בעל הטורים סי' לדבר כי אחרי מות השחת תשחיתון ר"ל שלשים שנה כמנין כ"י אחרי מותי אז השחת תשחיתון שיהושע חי' אחר משה שלשים שנה וא"כ ע"י יהושע מתקיים ג"כ דעת ת"ק כי אותם שלשים שנה שהיה למשה לחיות עוד חיה אותם יהושע וכל זמן שיהושע חי היה נראה ממש למשה כאלו הוא בעצמו חי אבל הוא עצמו לא חיה אלו ל' שנה כי הי' בהכרח לקיים גם דעת הלל ונ"ל שזה הי' עוד הוויכוח בין מיכאל והשטן הנ"ל שאמר השטן מתי יבא הזמן שימות משה ויהא מיכאל בוכה ר"ל שאם יבא הזמן שימות משה בזמן הקצוב לו כבר בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרים שנה ודאי על זאת יבכה ביותר ויותר מיכאל כי מיכאל הוא הלל שלא הסכים לדעת ת"ק ופסק ההלכה שתרומה בינונית אחד מחמשים וא"כ הוא הגורם בקירוב מיתתו ולו מספד והבכי' ביותר ויותר שעל ידו נחסר למשה שלשים שנה והשיב לו מיכאל אל השמחו אויבתי כי נפלתי מפטירתו של משה קמתי מפרנסתו של יהושע כי דייקא ר"ל מה שנפלתי כמנין כ"י מפטירתו של משה מספר ומנין כזה קמתי מפרנסתו של יהושע שהיה מנהיג שלשים שנה וכל זמן שיהושע היה חי כאלו משה בעצמו הי' חי ואין לך לשמוח על זה ולכך כאשר התפלל משה אעברה נא ורצה לתפוס דעת ת"ק א"ל הקב"ה רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה וא"ת איך יקויים דעת ת"ק לכך א"ל צו את יהושע כי הוא יעבור לפני העם כ"י דייקא ר"ל

מנין כי שנחסר לך הוא יעבור את העם ועי"ז יקיימו כל הדיעות ובזה נבא עוד לביאור שני מאמרים בפ' וזאת הברכה האחד ז"ל עלתה למשה סוף רגע אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע זכור אותו היום שנגלית עלי בסנה וכו' זכור אותו היום שעמדתי על הר סיני ארבעים יום וארבעים לילה בבקשה ממך אל תאסרני ביד מלאך המות יצתה בת קול ואמר אל תתירא אני בעצמי מטפל בך ובקבורתך באותו שעה עמד משה וקדש עצמו כשרפים וקשה מה ענין הזכירות אלו לבקשתו וכי לא הי' זכות אחר בידו ועוד למה קידש עצמו כשרפים. מאמר השני ז"ל מלאך השטן הרשע ראש כל השטנים בכל שעה הי' מספר מיתתו של משה ואמר מתי יגיע הקץ או הרגע שבו ימות משה שארד ואטול נשמתו ממנו עליו אמר שלמה ע"ה צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ה' לא יעזבנו בידו וקשה מה אמר שלמה בזה אבל הוא הדבר שדברנו שמצד שמשה הוא תרומתו של עולה גרם שלא היו לו לחיות אלא ק"ך שנה. ואיתא בזוהר במדבר עמוד ש"ס שהק"ש סוד התרומה כי בקריאת שמע בפסוק שמע ישראל כ"ה אותיות ובפסוק בשכמל"ו כ"ד אותיות הרי מ"ט והקריאה בעצמה היא אחד מחמשים שצריך להפריש תרומה בינונות וצריך לקרותה שחרית וערבית ומגיע בכל יום להקב"ה תרי ממאה ותרומה אסורה לזרים שהזר הוא מלאך השטן אל זר אין לו חלק בקדושה זו ואין לו נגיעה כלל ח"ו ע"ש וז"ש שלמה צופה רשע לצדיק שהוא השטן צופה שימות משה וקשה למה וצ"ל מפני שזה הי' ליתד אצלו שמשה היא התרומה של עולם וזו שגרם שה' לא יעזבנו בידו כי אחר שמשה היא התרומה שאין לשטן אל זר נגיעה בה ודאי לא הי' ראוי שיעזבנו הקב"ה ח"ו בידו כי הי' מגיע הנאה גדולה לו עי"ז ותרומה אסורה לזרים ליהנות ממנה והנה יש עוד טעם בדבר, שלא היה מהראוי שימסור משה בידו כי איתא בזוהר רות בענין אליהו כשהעלהו הקב"ה לרקיע עמד מלאך המות ואמר עכשיו יהיה פתחון פה לבריות א"ל הקב"ה אין זה כשאר הבריות וכו' והטעם הוא כי אליהו הי' מלאך שירד משמים להיות דר בתחתונים כמו שהארכנו מזה בעמוד הזה ע"ש הקדמה נפלאה א"כ גם משה שקודם רדתו לזה העולם הי' מלך כמ"ש בעל שפתי כהן שלכך זכה ולהיות שם עם הקב"ה ארבעים יום ולילה ודאי גם עליו לא הי' רשות למלאך המות כי לא מנוהו אלא להמית בני אדם ולא מלאכים ולכך לא תמצא בשום בריה שעלו למרום אלא אלו וגם חנוך שלקח אותו אלקים כי גם חנוך הוא מטטרון נער כמש"ה חנו"ך לנע"ר כנודע וכבר זכרנו לעיל מה שנגלה הקב"ה למשה מתוך הסנה ולא מתוך אילן אחר לרמז לו שיחי' ק"ך שנה כמנין הסנה מפני שהוא תרומתו של עולם ולכך כאשר ראה משה שהגיע זמנו למות ומלאך המות אל זר עומד כנגדו לטול נשמתו עמד בתפילה ואמר רבש"ע זכור לי

אותו היום שנתגלית עלי בסנה וקשה למה בסנה ולא באילן אחר אלא שבאת לגלות לי שאני תרומתו של עולם ואם כן אין מן הראוי למסרני ביד מלאך המות אל זר כי תרומה אסורה לזרים ואם תאמר שהוא ממונ' על כל בני אדם זכור לי שהייתי ארבעים יום ולילה בהר שלא זכה שאר ילוד אשה לזה אלא ודאי אני מלאך ועל כן בקשתי אל תמסרני בידו כי אין לו רשות על מלאכים ולכך יצא בת קול ואמר אני אטפל בך וכאשר ראה משה זאת ראה וידע שכן הוא באמת שהוא מלאך לפיכך תכף קידש עצמו כשרפים ומלאכים:

(כב)

בפ' שמות כאשר בקש הקב"ה לשלח את משה לגאול את ישראל ממצרים כתיב הנה אנכי בא אל בני ישראל ואמרתי להם אלקי אבותיכם שלחני אליכם ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם ויאמר אלקים אל משה אהיה אשר אהיה ויאמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם ויאמר עוד אלקים אל משה כה תאמר אל בני ישראל ה' אלקי אבותיכם שלחני אליכם זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור וארז"ל בפ' זו שבקש משה שיודיע שמו הגדול וקשה למה ומהיכי תיתי שאלו ישראל על שמו הגדול מה תועלת היה יוצא להם מזה ועוד למה הזכיר הקב"ה ג"כ שם אהיה ופעם אחד שם הויה אבל ביאור הענין על דרך מ"ש האר"י בשם אותיות דר"ע כו' ועשה הקב"ה חותם לשמו הגדול שיחתום אותו ולא ישרוף העולם והוא שם של אהיה החותם וכאשר צריך האדם להגות שם המיוחד בפיו צריך להזכיר תחלה שם של אהיה שהוא החותם ויחתום סביב שם הגדול הוי"ה לבל יצא לשרוף העולם וכתב רבינו צמח למה דוקא שם אהיה הוא החותם מפני ששם אהיה שם אחד והוא כולל ג' שמות אהיה במלואו כי במילוי יודין עולה קס"א ובמילוי ההין עולה קנ"א ובמילוי אלפין עולה קמ"ג והנה תצרף קס"א קנ"א קמ"ג עולה מנין חות"ם וחומת כי חותם וחומת הם אותיות שוין כי זהו סוד חומת ירושלים של מעלה כנודע מדברי רבינו האר"י זללה"ה כי ירושלים של מעלה מאיר עליו שם אהיה וירושלים של מטה מכוונת נגד ירושלים של מעלה ומקבלת אורה ושפעה משם ולכך נ"ל שהיו הוגין בירושלים השם באותיותיו כי אחרי שירושלים של מטה היו מקבלין אורה וחותם וחומת ירושלים של מעלה ועלה היה מאיר החותם ודאי לא היה לחוש פן בהוצאת השם יצא אש וישרף העולם שהרי החותם וחומת של מעלה היא מסבבה וחותם אשו הגדול וגם נ"ל שז"ש בזכריה על ירושלים ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב ר"ל ואני אשכן על ירושלים שם של אהיה ומאי רבותא ואומר נאם ה' ר"ל כאשר ידבר ויהג' שם ה' הוא שמו הגדול ויש לחוש ח"ו שישרוף העולם וע"י השם אהיה שיהיה לה יהיה לה חומת אש סביב שלא יצא האש וישרוף העולם ומטעם זה נ"ל שגזרו על

רבי חנינא בן תרדיון לשריפה וארז"ל מפני שהיה הוגה השם באותיותיו ור"ל עדה כנגד עדה הוא עשה מעשה שע"י היה ראוי לצאת אש ולשרוף ח"ו העולם נענש באותו מדה וארז"ל פרשת ויחי ג' סימני גאולת מצרים מסר יעקב לבניו חדא מינייהו כשיבא הגואל ויאמר להם שם המפורש ולפיכך נ"ל כאשר רצה משה לילך בשליחות ואמר להקב"ה ואמרו לי מה שמו ר"ל הרי הסימן גאולה הוא שמך הגדול שם המפורש שמסר להם יעקב ואם כן ודאי הוא כאשר אבא לבשר להם הגאולה יאמרו לי מה שמו וא"כ מה אומר אליהם דייקא כי הרי אסור להגות שמך הגדול לבל ישרוף העולם ואמר לו הקב"ה אהיה אשר אהיה ר"ל אמור תחילה שם של אהיה שהוא החותם לשמי הגדול לבל יצא לשרוף העולם ולכך זכר הקב"ה ג' פעמים אהיה בדיבורו כי רצה לגלות שג' פעמים אהיה הוא החותם כנ"ל ואחר שמסר לו החותם א"ל כה תאמר אל בני ישראל ה' אלקי וגו' ה' דייקא שהוא שם הויה ר"ל אחר שמסרתי לך החותם ודאי מכאן ואילך יש לך להגות שם הויה שם הגדול שלי כי לא יצא לשרוף העולם כל כך למה ויאמר זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור לעלם חסר כתיב לשין כיסוי והעלם ר"ל זה השם אהיה היא אינו אלא להעלים ולכסה שמי הגדיל הויה לבל יצא לשרוף העולם והויה הוא זכרי לדור דור כי הוא שמי המיוחד לי. ובזה תבין מה שאמר בפרקי רבי אליעזר כשאמר הקב"ה למשה אהיה אשר אהיה ראו המלאכים שמסר לו הקב"ה שם המפורש אמרו ברוך אתה ה' חונן הדעת וקשה והרי שם המפורש הוא שם הויה כמו שאמר האר"י כי שמות הויה הם משתנים בניקודם ויש הויה שממנו החכמה ויש הויה שממנו הבינה ויש הוי"ה שממנו הדעת ואות הוי"ה שממנו הדעת היא נקראת שם המפורש בכל מקום אבל עם מה שאמר יובן כי אחרי שראו המלאכים שהקב"ה מוסר לו שם אהיה חותם לשמו הגדול שם המפורש בזה ראו וידעו שבודאי מסר לי שם המפורש עצמו כי החותם אינו אלא לשם המפורש עצמו ולפי ששם המפורש הוא שם שממנו הדעת ולפיכך אמרו ברוך אתה ה' חונן הדעת ר"ל יהא ברוך אותו שם הוי"ה שממנו הדעת ובזה תבין למה ניתן למשה והוא הגואל וד"ל:

(כג)

איתא בספר הפליאה הביאו ג"כ בשמו הילקוט ראובני וז"ל ידעת בני מי המית מבקשי נפש משה א"ל העלה פישון בחשבונו ועולה מתו הדא ה"ד כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך א"ל וכי יש כח לזה הנהר להמית האנשים המבקשים את משה והלא אמר אברהם לו ישמעאל יחי' לפניך א"ל בני למי היה מדבר אברהם והי' מבקש ממנו ממי שהוא למעל' ממנו א"כ הוא שגזר להמית עכ"ל והנה לא הבאנו פה כל

המאמר כי למי שבא בסוד ה' רואה שאין סוף המאמר תמוה כלל וכלל אבל ראינו להביא כאן דברי אלה כי גדלה הפליאה בעיני כל רואו ופליאה דעת נשגבה לא אוכל לה בי כולו מקשה לאי רישא הוא סיפא ולאו סיפא הוא רישא וכדי להבין זאת נבאר תחלה הפסוקים המדברים בענין הזה בפרשת שמות כתיב וילך משה וישב אל יתר חותנו ויאמר אלכה נא ואשוב' אל אחי אשר במצרים ואראה העודם חיים וגו' ויאמר ה' אל משה במדין לך שוב מצרים כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך ע"כ ואחז"ל כי מתו כל האנשים מי היו דתן ואבירם וכי מתו והלא מיהוו הוו אלא שירדו מנכסיהם והעני חשיב כמת וקשה מה היה צריך הקב"ה להגיד שהרי משה בקש לידע אם אחיו חיים והוא אומר לו שמתו מבקשי נפשו ואם נאמר בשביל שלא יעלה מורא על ראשו מאנשי ריבו שהלשינו עליו בדבר המצרי שהרי חזינן שנתרצה לילך ולא חש לזה ועוד איך יוצדק זה על דתן ואבירם שהרי כל האנשים כתיב כל למה לי דמאנשים ידענא שמדבר בדתן ואבירם שמיעוט רוב שנים ועוד אחר שארבעה חשובים כמתים סימא עני מצורע ומי שאין לו בנים א"כ מנלן דהאי מתו בעניות מדבר והנה התוספות הקשו קושיא זו בגמרא דע"א פרק א' ותירצו דמשמע ליה שירדו מנכסיהם דמחמת כן אין להם כח להזיק אבל כל הנך היו יכולין להזיקו ע"י ממונן וקשה דודאי אם היו באים בעלילה בלי טעם ודאי לזה צריך ממון רב לבא אל בית המלך להחזיק הדברים בשוחד ממון אבל דתן ואבירם שכל עניינם לא היה אלא בהגדת עדות לפני המלך שהרג משה את המצרי וא"כ מה היה צריכין לזה ממון רב אפי' מעט לא היו צריכין שהוצרך הקב"ה לבשרו שירדו מנכסיהם אבל לדרכינו יובן הדבר ולאו מטעמם כי מביא האר"י זלה"ה שכל השמות שבעולם אינם במקרה כמו שחושבים הבריות שאביו קרא לו כן במקרה בלי טעם אלא הכל בהסכמה מאתו יתברך שגלוי לפניו מה ענין האיש הזה ופעולתו ועל שם הענין והפעולה כך מזדמן בפה אביו לקראו בשם שהשם ממש יורה על ענין ופעול' שבאותו אדם אם הוא מצד הטוב או מצד הרע ובאיזה א אופן יהיה הטוב שבו ובאיזה ענין הרע הכל יורה שמו עליו הכל מרומז בשמו ולא זו השם עצמו אפי' מספר שמו וכל אות ואות ונקודה שבשמו הכל מורה על פעולתו ועניינו אשר באותו איש באופן שאין דבר קטן וגדול שבכל איש ואיש שלא יורה עליו שמו ואפי' שתמצא לפעמים אדם רשע ושמו יורה על טוב יורה שיש בו איזה ניצוץ טוב ולפיכך ראשונים שהיו יודעין סוד זה היו בודקין בשמות כמו האוש ההוא הנזכר בדרז"ל כידור והבין ר"מ שהוא רשע על שם כי דו"ר תהפוכות המה. וכן הענין בשמות כל בעלי חיים שבעולם כמ"ש בעל לקח טוב שזהו היה החכמה של אדה"ר שהתפאר בו הקב"ה שהוא חכם יותר ממלאכי השרת לפי שקרא שמות לבהמות לחיות

ולעופות ולכל הנבראים ואם היה קריאת השם במקרה מה חכמה היה ליקרא בשם אלא שהשם הוא אינו אלא הוראות דברים מה שיש באותו דבר שקראו בשמו ואדה"ר שהיה חכם גדול בחכמתו השיג וידע בחכמתו לכל מין ומין מה עניינו ועל שם אותו הענין אשר בו קרא לו שם באופן שכל שם ושם היה ממש מורה על כל ענין אותו דבר שנקרא בשם וזה היה ודאי חכמה גדולה ונפלאה שאפי' מלאכי שרת לא היו משיגים בחכמתם עד פאן. ולכך נ"ל שאמר קהלת מה שהיה כבר נקרא שמו ונודע אשר הוא אדם ר"ל מה שהיה בעולם באיזה אדם הכל גלוי לפניו יתברך והראיה כי כבר נקרא כן שמו ושמו יורה על כל ענינו ואם תאמר מאן יימר לכך אמר ונודע אשר הוא אדם ר"ל דבר זה נודע לנו ע"י אד"ם דייקא שהוא אדה"ר שקרא שמות ואם היה קריאת השם במקר' למה לחכמה יחשב לאדה"ר אלא ודאי שהשם מורה על כל הענין ואל תשיבני דאם כן בהכרת הוא שיהיה אדם צדיק או רשע אחר שכבר נקרא בשם ושמו יורה עליו מה יהיה. דע שהדברים האלה הם בעומקי ימים והוא תלוי בידיעה ובחירה ואין כאן מקום להאריך בם רק באנו בקיצור לבאר דברים אלה ודברים אלה הם בכלל מה שאמרו רז"ל הצדיקים מהפכין מדת הדין למדת הרחמים כי במעשי הטוב של איש יגרום ששמו המורה על הדין שיתהפך לרחמים וכן להיפוך והבחירה היא ביד אדם. ובזה יובן מ"ש רז"ל שינוי מקום ושינוי מעשה ושינוי השם מכפרים עוונותיו של אדם וקשה דבשלמא שינוי מקום הוא טרדת גלות ושינוי מעשה שהיה תחילה רשע ועכשיו צדיק ודאי הדין נותן לכפר עוונותיו אבל מה איכפת בשינוי השם אבל עם הנזכר יובן כי בהשתנה שמו ודאי יורה שנשתנו גם מעשיו ושמו שהיה בו תחילה והיה מורה על מעשיו רעים ודאי צריך להשתנות כפי אותן הפעולות ומעשים של עכשיו ודין הוא שיכופר עוונו ודי בזה למבין. ובזה יש להבין משרז"ל בהרב' מקומות למה נקרא שמו כן וכן כמו למה נקרא שמו נמרוד שהמריד כל העולם כולו וקשה מאי מקשה שהרי אביו קראו כך ובודאי לא נביא היה ליקרא ע"ש שהמריד כל העולם אלא הוא הדבר שדברנו שהקב"ה מזמן שם בפה אב הילד הנולד על שם ענייניו ופעולתו ולכך מקשה ולמה נקרא נמרוד ולמה הזדמן הקב"ה בפי אביו שיקרא כן ותירץ מפני שגלוי הי' לפניו יתברך שימריד כל העולם כולו. ובזה תבין בכל מקום דברי חכמים וחידותם והוא בנין אב לכל המקומות שדברו חכמים בלשון זה למה נקרא שמו כן ולא זכרנו כאן אלא נמרוד מפני שהוא הראשון שדברו בו חכמים בלשון הזה. ובזה נבא אל מה שזכרנו לעיל שאמרו ג"כ רז"ל בלשון הזה ג"כ פישון הנ"ל והביאו גם רש"י בחומש בפרשת בראשית וזיל פישון הוא נילוס נהר מצרים ולמה נקרא שמו פישון על שם שמימיו מתרבין ועולין ומשקים את הארץ נקרא פישון

כמו ופשו פרשיו ע"כ והוא מה שדברנו שקריאת שמו הי' מורה על שם עניינו שהיה טיפה אחת יורדת בכל שנה ונתרבה הנהר ועי"ז היה עולה ובשביל כך היה נקרא בשם זה להורות על הטיפה שבו שעל ידו נתרבה הנהר וכבר זכרנו בסימן הזה שכשם שהשם יורה על איזה ענין שבו כן מספר אותו השם מורה ג"כ על איזה ענין אשר בו וא"כ יש לידע פישון העולה כמנין מת"ו כנזכר מה הי' מורה שם זה אבל אם נעמוד על ענין שם פישון שנקרא על שם הטיפה ומה ענין הטיפה ההיא בזאת נדע למה נקרא ג"כ בשם מתו ודע ענין פלאי מ"ש בעל טוב הארץ מדף (כ"ב) עד דכ"ה והעתיקם מספר איש קדוש שלקט באמרים הוא בעל חסד לאברהם וזכרו ג"כ קצת הילקוט ראובני בערך מצרים (סי"י) ובערך תפילה (סי"ט) אלא שקיצר בלשונו כדרכו תמיד. והנה נעתיק הענין כמו שהוא אע"פ שאינו מצטרך הכל לענינינו רק שיובנו הדברים לכל רואיהם וז"ל דע כי כל מה שברא הקב"ה זכר ונקיבה בראם כדי שיפרו וירבו ואפי' המים יש בהם זכר ונקיבה כשנבראו וברא הקב"ה רקיע להבדיל בין מים זכרים למים נקיבות ודע כי כל פירות האדמה אינם צריכים למים זכרים ואפי' על ידי מים נקיבות מוציאין פרותיהן והטעם לפי שהם שפלים ואינם מתגאים לזה הם מוציאין פירותיהם וגדילים על כל מים חוץ מן החטה מטעם שיתבאר לפנינו אמנם כל פירות האילן שהם בעלי גאוה אינם מוציאין פירותיהם אלא על ידי מים זכרים חוץ מן האתרוג והטעם לפי שהוא המובחר במיני פירות שנאכל כולו ועל כל זאת אינו מתגאה כשאר אילנות לזה גדל על כל מים בין זכרים בין נקיבות אמנם החטה להיות שהאל יתברך נתן בה סגולת המזון והיא חשובה יותר מפירות לזה היא במעלת פירות האילן ואין מוציאה פירותיה אלא על ידי מים זכרים לבד ולכן תמצא שנה שיש בה רבוי גשמים ואינה מוציאה ריבוי תבואה ויש שנה שהיא מיעוט גשמים ומוציאה תבואה הרבה מפני שהדבר תלוי במים זכרים ודע כי ארץ ישראל היא שותה ממים זכרים אפי' בחורבנה לפי שהיא בתכלית הטהרה ולזה היא ניזונית תמיד ממים זכרים וארץ מצרים שהיא בתכלית הטומאה שנקראת ערות הארץ ולכן לא היתה ראויה להיות ניזונית ממים זכרים אלא מנילוס שהם מים נקיבות ואל יקשה בעיניך איך היא מוציאה החטה על ידי מים נקיבות כמו מיני ירקות שאין הענין כן אלא כמשרז"ל שבכל שנה ושנה בימי תקופת תמוז הקב"ה מטיל טיפה אחת כמו כדור ממים זכרים לתוך הנילוס ואותו הטיפה הוא כמו שאור לעיסה ונעשית כל מי נילוס מים זכרים ואינה צריכה למי גשמים וזאת הטיפה אינה נמנעת מלבא בכל שנה ושנה שנתנה למצרים בשביל תפילת אברהם שהתפלל לאהבת ישמעאל בנו ואמר לו ישמעאל יחיה לפניך כי הניזון ממים נקיבות חייו אינם חיים והאל יתברך השיבו ולישמעאל שמעתיך

הנה ברכתי אותו וגו' והברכה היא הטיפה הנזכר והטעם ששר של ישמעאל הוא רהב שרו של מצרים ונרמז הענין הזה בפסוק וישכם אברהם בבוקר ויקח לחם וחמת מים וגו' ויתן אל הגר שם על שכמה עכ"ל נ"ל שלכך באותו ענין בפסוק אחר שכלו המים מן החמת כתיב ותשלך את הילד וגו' כי אמרה אל אראה במות הילד ור"ל כי כאשר כלים אלו המים שהתפלל עליהם אברהם שהם טיפות מים זכרים ונשתיירים מים נקיבות אז חייהם אינם חיים וחשובים כמתים. ולפיכך אל אראה במות הילד ויובן ג"כ בזה משרז"ל ביתו של אברהם אבינו וותרנים היו שנאמר וישכם אברהם בבקר ויקח לחם וחמת מים שם על שכמה וקשה מאי כולי היא שחשבה לוותרנות ולפי זה ניחא כי נתן לה ולבנה ולדורי דורות שלהם מזון עולמות כי קודם לזה היו ניזונין ממים נקיבות לבד והיו נכסיהם מועטים וחייהם אינו חיים ואין לך וותרנות גדולה מזו. והנה מעתה נבין למה פישון עולה למנין מתו והטעם הוא הכל לפי הזמן כי כמו שבזמן שהטיפה בתוכה נקרא פישון על שם ופש שעל ידי אותו הטיפה מתרבים המים ועולה ומשקה הארץ כן בזמן שמסתלקת לפעמים הטיפה אז נקרא מתו כי כל האנשים אשר שם כולם חשובים כמתים שאין ניזונין אלא ממים נקיבות וכל הניזון מהם חייו אינו חיים וחשוב כמת ואם כן שם פישון מורה על זמן היות הטיפה בתוכה ושם מת"ו מורה על זמן הסתלקות הטיפה מתוכו ואין להקשות היאך אפשר להסתלק אותה הטיפה אחרי שהקב"ה שמע לתפלת אברהם וברכו בטיפה זו כנזכר לעיל אין זו קושיא שכן איתא בזוהר בפסוק ויבא עד גורן האטד ויספדו שם משום דכל זמן שהיה יעקב במצרים נתברך הנילוס ויצא להשקות את הארץ עד כאן ואם היה נחשב מצד תפילת אברהם אם כן למה היה בזכות יעקב אלא ודאי שתפילת אברהם הועילה שיהא רצון לפני הקב"ה להורידה באיזה זמן אשר ייטב בעיניו יתברך וברצונו ניטל ואם לא היה תפילתו של אברהם לא היה מורידה כלל אפילו לעתים וע"ש בטוב הארץ ותראה טוב טעם ודעת למה היה הטיפה של מים זכרים בשביל יעקב משום ששורש נשמתו היה ממקום אשר יורדים מים זכרים מן השמים. ובזה תבין שכל שכן היה בשביל משה כי יעקב ומשה בדרגא חדא ויש למשה אדרבה מדריגה יותר גדולה במקום אשר שם מקור מים זכרים וכל זמן היות משה שם במצרים היה בהכרח שירד אותו הטיפה שהיא מים זכרים לבל יהא משה ניזון ממים נקיבות כמו יעקב. ובזה נבא אל ביאור כל הנ"ל ונבאר תחילה הפסוקים הנ"ל שאמר משה אל יתרו אלכה כא ואשובה אל אחי אשר במצרים וארא העודם חיים ויאמר ה' לך שוב מצרים כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך כי משה ידע שכל זמן שבמצרים טיפת מים זכרים מצויה חייהם חיים ובהסתלקותם הם חשובים כמתים ובזמן היותו

שם הי' ניזון ממים זכרים על ידי אותו הטיפה לכך אמר אלכה ואשובה וגו' וארא העודם חיים שלא נסתלקה וניזונין ממים זכרים שאז הם חיים ואם לאו כי פן נסתלקה הטיפה וחשובים כמתים ולא שהיה כוונתו לגור שם כי ירא היה מפני אויביו הקמים עליו בדבר המצרי אלא שרצה לילך דרך ארעי לראות לבד אם חייהם חיים ואם לאו והשיב לו הקב"ה לך שוב מצרימה אפי' להשתקע ולגור שם משום שמתו כל האנשים ר"ל לא לבד ישראל אשר שם שניזונין ממים נקיבות וחייהן אינן חיים אפי' כלם אשר שם הכל חשובים כמתים שנסתלקה הטיפה ועל כן שוב אין לך לירא משונאך ואדרבה המבקשים את נפשך ר"ל לא זו שאין רוצים לקום עליך להרע לך ואדרבה הם מבקשים ומצפים את נפשך כי על ידך ובזכותך הי' בהכרח ליתן להם אותה הטיפה ובבואך לשם ויראו שיחזור כמו שהיה בראשונה ודאי לא זו שלא יריעו לך אלא אדרבה שייטבו לך כי תועלת גדול יגיע אליהם בבואך לשם וז"ש רז"ל וכי מתו והלא מיהוו הוו אלא שירדו מנכסיהם ר"ל אחרי שבאמת חיו וקראן מתים ודאי היו בחייהן חשובים כמתים וקשה באיזה אופן היו חשובין כמתים שבשביל כך הבטיח הקב"ה שלא יירא משונאים הקמים עליו ותירצו שירדו מנכסיהם ר"ל שפסקה מהם טיפת זכרים שהיה מצוי' אצלם ועל ידה היו המים עולין ומשקים הארץ והולידה והצמיחה ונתברכו נכסיהם ועתה נפסקה הטיפה וירדו מנכסיהם וחייהם אינן חיים ובודאי היה משה בטוח משונאים כי בבואו שם מיד ירד להם איתו הטיפה ולכך החזירו הקב"ה לשם אבל אם היו כמתים מטעמים אחרים כגון סומא ומצורע ואין להם בנים ודאי לא היה הקב"ה מחזירו לשם ואפי' דרך ארעי כי במקום דשכיחא היזקא אין לסמוך אניסא שהיה עושה לו קודב"ה. שמנכין מזכיות כנודע. והנה בזה מבואר מאמר הנזכר שהתחלנו והכי קאמר ידעת בני מי המית מבקשי נפש משה ויש לדייק מה מקשה תיפוק לי' מלאך המות המיתם אלא המקשה ידע שבאמת מה שכתיב כי מתו כל האנשים לא מתו ממש אלא היו חשובין כמתים לפיכך מקשה מי המית ר"ל אחרי שארבעה הם בעולם שחשובים כמתים ואם כן האי מתו באיזה מהם מדבר וזהו שדייק בלשונו מי המית ר"ל מי הוא מהם שהיה בהם שמצדו היו נקראים מתים ותירץ שעלה פישון בחשבונו ועלה מתו ר"ל פישון יש לו שני מדריגות בשמו האחד פישון והיינו בזמן שיש בתוכו טיפת זכרים ונתרבים המים ושם השני יש לו שנקרא מתו והוא שמדריגת מספרו וחשבונו שעולה מתו וזה השם יש לו בזמן שמסתלקת ממנו הטיפה שאז הם ניזונין ממים נקיבות וחייהם אינם חיים וחשובים כמתים ואותו פעם ירד פישון ממעלות של הטיפה ואבד שמו האמיתי ובא במדרגת שם השני שהוא מתו שסילק הטיפה ועל ידי זה היו כולם חסירי נכסים וירדו

מנכסיהם. ובזה המיתם כי חייהם לא היו חיים ולכך מביא ראי' מפסוק כי מתו כל האנשים וגו' וקשה מאי כל אם קאי על דתן ואבירם לבד אלא ודאי שהמיתה היה מגיע לכולם ובאיזה אופן היה אלא שירדו מנכסיהם ולא שום מיתה אחרת כי דוקא במיתה זו היה משה בטוח לשוב מצרימה כנזכר. והנה כאשר שמע המקשה תשובה זו על קושיא הנזכר שהוא אומר עלה פישון בחשבונו וכו' היה סבר שפישון בעצמו עשה פעולה זה שסילק מתוכו הטיפה והמיתם והיה קשה לו איך עבר על הבטחת קודב"ה שהתפלל לפניו אברהם לו ישמעאל יחיה לפניך והיה תפלתו על אותו הטיפה שיהא ניזון ממנו ויהי' חייו חיים והבטיחו הקב"ה ואמר ולישמעאל שמעתיך וגו' וברכתי אותו באותו טיפה ואם כן איך יעבור הנהר על הבטחת קודשא בריך הוא ולכך חזר ושאל אותו על דברים ואמרו כי יש כח ביד אותו הנהר להמית מבקשי נפש משה והא כתיב לו ישמעאל יחיה לפניך הי' תפלתו שיתקיים הטיפה שם ולא תסתלק והקב"ה הבטיחו ואיך עבר על זה ולכך בא ומתרץ לו בני למי היה מדבר אברהם והיה מבקש ממנו שהוא למעלה ממנו ואם כן הוא שגזר ר"ל אל תחשוב שהנהר מעצמו עשה זאת דודאי אין כח בנהר להוסיף או לגרוע ממה שעושה הקב"ה אלא הקב"ה בעצמו שהוא למעלה ממנו ומושל על הנהר הוא שגזר לסלק' כי מאתו יתברך היה אברהם שואל שאל' זו והבטיחו לברכו כרצונו וברצונו נותן וברצונו נוטל:

(כד)

איתא במדרש הנעלם בפרשת נח דף מ"ב ע"ב בזהר חדש וראינו להעתיקו בלשון הקודש אמר רבי אליעזר אע"פ שיהיה צדיק גדול ויאמר רעות לפני הקב"ה או דילטורין על ישראל עונשו גדול מאד ולא מצאנו צדיק טוב כאליהו בכל דור ולפי שא' דילטורין על ישראל דכתיב כי עזבו בריתך בני ישראל וגו' באותו שעה חטא חטא גדול בא וראה מה כתיב בזה וימצא מראשותיו עוגת רצפים מה הוא רצפים אמר הקב"ה כי כן ראוי לאכול מי שאמר דילטורין על בני אמר רבי אליעזר מאי דכתיב וילך בכח האכילה ההוא ארבעים יום וארבעים לילה ויבא עד הר האלהים חורבה וכי בכח אכיל' עגות רצפים הלך כולי האי אלא אמר ר' אליעזר השליך הקב"ה שינה על אליהו והראהו ענין משה שישב לפניו מ' יום ולילה שהיה שם וכיון שעשו ישראל עגל לא ירד משם עד שמחל להו הקב"ה א"ל אליהו כך היה לך לעשות ועוד היה לך להסתכל בישראל שקבלו התורה בסיני והיינו דכתיב וילך בכח האכילה ההוא ארבעים יום וארבעים לילה שראה בחלום ענינו של משה ששהה לפניו מ' יום ולילה וענין ישראל שקבלו התורה בהר חורב וזהו שכתוב ויבא עד הר האלהים חורבה אמר רבי אליעזר לא זז אליהו משם עד

שנשבע לפני הקב"ה להורות זכות על ישראל עד כאן. והנה המאמר הזה אומר דרשני וכי בשביל שדיבר דילטורין לא היה ראוי לאכול עוגות ועוד דבשלמא מה שהראה לו שמשה התפלל אע"פ שחטאו ישראל הטעם הוא שיראה וילמד ממנו שחטא הוא שלא התפלל על ישראל אבל מה הראו לו בזה שהלך משה בכח האכילה מ' יום ולילה ועוד האיך אפשר שכח האכילה האמורה כאן בפסוק מדבר במשה ניתי ספר ונחזה במלכים א' סימן י"ט מה שכתוב שם ויישן תחת רותם וגו' וישב מלאך ה' שנית ויגע בו ויאמר קום אכול כי רב ממך הדרך ויקם ויאכל וישתה וילך בכח האכילה ההיא משמע שבאליהו מדבר שהרי כתיב וילך בכח האכילה ההיא ומלת ההיא משמע אכילה שנזכרה תחילה בפסוק אכילת אליהו באותו האכילה הלך מ' יום ולילה ועוד שהרי איתא בסודי רזא וכן בעשרה מאמרות במאמר המדות מדה השמינית שזה היה ההפרש שבין משה לאליהו כי אליהו אכל קודם עלייתו בהר ובכח האכילה הזו היה שם ארבעים יום ולילה אבל משה קודם עלותו להר לא אכל ונתמרק האכילה שבמעיו קודם עלותו בהר ועוד מה הראה לו הקב"ה קבלת התורה בסיני אדרבה זו היא שדיבר עליהן דילטורין שעזבו בריתו שכרת עמהם בסיני ולא קיימו מצותיו ועוד למה נשבע אז אליהו להורות בזכותן שבועה זו למה היה וכי לא היה יכול לקבל סתם על עצמו שלא לדבר עוד עליהן דילטורא. ולהבין זאת יבואר ג"כ גבי אברהם שאמר למלאכים ואקחה פת לחם וסעדו לבבכם אחר תעברו כי על כן עברתם על עבדכם וארז"ל במדרש בפרשת זו וז"ל א"ר יהושע מיום שברא הקב"ה את עולמו הייתם מזומנים לבא אצלי עכ"ל. וקשה למה באמת כן ומה טעם יש בו וגם יבואר בזה מ"ש בתרי עשר במלאכי בריתי היתה אתו החיים והשלום ואתנם לו מורא ויירא ומפני שמי נחת הוא תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא ודרז"ל הפסוקים הנ"ל על אליהו וקשה מאי מורא דקאמר ומפני שמי נחת הוא. ועוד אם תורת אמת היתה בפיהו ודאי לא היה עולה בשפתיו ועוד שכל הפסוקים מדברים בו שקיים כבר ופסוק ישמרו הוא כמצוה עכשיו ושמרו מיבעיא ליה. אבל ביאור כל הנ"ל הוא על דרך מ"ש בעל כלי יקר על נביאים ראשונים שמצא בסתרי תורה הקדמה נפלאה והזקן שקנה חכמה בעל זרע בירך הביא בהאריכות בתוספות המרובה על העיקר בפרשת בראשית ע"ש דברים נפלאים המשיבים נפש וזהו תכלית עניינו מה שארז"ל שבבריאת העולם נעשה כיתות וחלקו על הבריא' אמת אמר אל יברא שכולו שקרים וחסד אמר יברא שכולו חסדים שלום אמר אל יברא דכולי' קטטה וכו' והשליך הקב"ה אמת ארצה על שקיטרג. הנה אותו אמת שהשליכו ארצה הוא אליהו שהי' מלאך

ברקיע והיה מן הכת של אמת וכששאלו הקב"ה אם יברא אדם אם לאו וכאשר לא הסכים השליכו ארצה שלא ידור בין העליונים אלא בין התחתונים בין בני אדם והיה כוונתו יתברך כדי שיהיה שם בין הבריות ויהנה מהם ועל ידי ההנא' שיקבל מהם לא יקטרג וזה היה ג"כ ענין המלאכים שנשלחו לאברהם ואכלו אצלו כי הם היו אותן מלאכים שקטרגו על הבריאה וכדי שלא יקטרגו גם על נתינת התורה שלחם הקב"ה למטה שיקבלו הנאה מתחתונים ועל ידי כך לא יקטרגו ולכך כאשר עלה משה לקבל התורה ובאו מלאכים לקטרג עליהם כמו בבריאה ארז"ל במדרש ששינה הקב"ה צורת משה לצורת אברהם ואמר להם והלא זה הוא שאכלתם אצלו ר"ל אחר שזה הוא עומד כנגדכם ומעיד בכם שאכלתם אצלו וכל זה הי' לתווך השלום ביניהם ובין התחתונים ואם כן למה אין אתם בושים ממנו ואעפ"כ עמדתם לקטרג ע"כ מקצת דבריו דברי פי חכם חן. ובזה יובן מדרש הנ"ל שאמר אברהם למלאכים ואקחה פת לחם וגו' כי על כן עברתם על עבדכם מיום שברא הקב"ה את עולמו הייתם מזומנים לבא אצלי ר"ל מעת בריאת העולם שהיה בשביל אדם שאתם קטרגתם עליו ומאותו שעה תיכף הייתם מזומנים לבא אצלי ולקבל הנאה ממני כדי שלא יעלה על לבכם לקטרג עוד בזמן מתן תורה כי הקב"ה חשב מחשבות לבל יהיה תושי' נדחה ממנו ולפיכך ואקחה פת לחם וגו'. והנה מעתה תבין מאמר הנזכר לעיל הדורש וילך בכח האכילה ההוא מ' יום ולילה על משה ויבא עד הר האלהים חורב' שבא לסיני הנקרא חורב וקבל התורה לא שבא לנו הכתיב להגיד שמשה אכל שהרי נתמרק' אכילה במעיו כנזכר לעיל אלא האכילה הנזכר' כאן מדבר באכילת מלאכים שאכלו אצל אברהם ובא לנו הכתוב ליישב קושיא גדולה ועצומה איך היה באפשר שמשה היה בהר מ' יום ולילה בין חיילי מעלה והוריד התורה לסיני הנקרא חורב איך הניחו אותו המלאכים ואיך לא קטרגו על כלי חמדה כזו ומה יזכה אנוש יליד אשה שגבר על כל המלאכים ואומר הכתוב תשובה על זה וילך בכח האכילה ההיא מ' יום ולילה ר"ל שמשה שהלך בהר וגבר כל זה הי' בכח האכילה שאכלו מלאכים אצל אברהם וע"י שאכלו וקבלו ממנו הנה לא היה להם פתחון פה לקטרג עוד וגדולה לגימ' שרחקה המלאכים וקרבה ישראל ולפיכך הי' המראה הזו ע"י המלאך והנה אליהו שהיה ג"כ מלאך מכת של אמת שקטרג ג"כ תחילה בבריאה והורידו הקב"ה שיקבל הנאות מתחתונים מן הראוי הי' שגם הוא לא יקטרג עוד כמה שעשו מלאכים שעזבו קטרוגן כאשר זכר להם הקב"ה שאכלו אצל אברהם והוא לא עשה כן ואעפ"כ הי' מקטרג ומדבר דילטורא על ישראל ולכך כאשר זימן לו הקב"ה עוגת רצפים לאכול ולהנות מחלק הניתן לתחתונים אמר לו הקב"ה וכי כן ראוי לאכול מי שאמר דילטורין על בני ר"ל אחר שאתה

מלאך מן השמים שאין ראוי להיות בתחתונים ולהנות מאכילה שהוא חלק בשר ודם אלא עשיתי לך זאת כדי להשקיט הדילטורין ממך ואחר שאני רואה שאעפ"כ אין אתה חוזר מקלקולך הראשון ואיך אתה ראוי לאכול וליהנות מהם אך הי' חושב הקב"ה פן יאמר וכי בשביל הנאה כזו יתווך השלום והקיטרוג הגדול ולכך הפיל עליו שינה והראה לו בחלום ענין משה שהי' בהר ארבעים יום ולילה וקבל התורה והורידה לסיני וכל זה הי' בשביל הנאת אכילה כזו שההנאה הי' שם מועטת שלא אכלו אלא פעם אחד ואפ"ה מאז והלאה כשזכרו הטוב לא קטרגו והא ראיה שהוריד משה התורה לסיני וא"כ הי' לך להסתכל בזה ולא לדבר דילטורא על בני כי קל וחומר הוא אצלך שאתה נהנה מהם תמיד כל ימי היותך על האדמה והנה בזה מדויק שאמר הכתוב וילך בכח האכילה ההיא והקשינו לעיל דמלת ההיא מורה שקאי על אכילת אליהו הנזכרת בראש סיפור הכתוב ואע"ג שתירצנו שקאי על אכילת מלאכים מ"מ הקושיא במקומה עומדת שהסיפור לשון הכתוב משמע שמדבר באכילת אליהו דווקא ועם כל מה שזכרנו יובן כי אחרי שאכילת מלאכים אצל אברהם הי' ממש דוגמת אכילת אליהו בארץ שגם אליהו הי' מלאך ולא הי' צריך לאכילה אלא שכל עניינם לא הי' אלא שיהנו מן התחתונים ולא יקטרגו עליהם עוד וז"ש וילך בכח האכילה ההיא מלת ההיא דייקא ר"ל מה שהלך משה בהר בכח האכילה לא היא בכח אכילתו שהרי נתמרקו ממעיו קודם העלי' בהר אלא שהי' בכח האכילה ההיא ר"ל בכח אכילת מלאכים אצל אברהם שהיא ממש דוגמת אכילה ההיא הנזכרת באליהו בתחילת סיפור הכתוב שכתוב ויאכל וישת שאותו האכילה לא הי' אלא להשקיט הקיטרוג של אליהו גם האכילה הזו של מלאכים הי' בשביל כך וכמו שהועילה למשה שלא יקטרגו בשביל זה כן הי' לך אליהו ראוי להסתכל בזה ולהשקיט הקיטרוג ולפיכך כאשר ראה אליהו דברים של טעם חשב כן ואולי יבא לטעות כמו בראשונה שהרי בשביל זה ירד למטה ואפ"ה קיטרג ויבא גם אחר זאת לקטרג ולכך קפץ ונשבע לקיים המצו' שלא יקטרג עוד על ישראל. והנה איתא בזוהר בראשית שכל המלאכים שלא הסכימו בבריאה הי' כוונתם למנוע האדם מן החטאים והעוונות כי ידעו שיחטא האדם אלא שהיו כמתנגדים נגד הבורא אחר שבא להתייעץ עמהם וליטול מהם רשות היה להם לידע שאם לפניו ית' הוא הגון מטעם הנזכר שם שהקדים תשובה לחוטאים וכ"ש שהי' מן הראוי שגם לפניהם יהי' הגון הדבר וארז"ל בגמ' ברכות מיכאל באחת גבריאל בשתים וכו' אליהו בארבע וכתב על זה בעל עשרה מאמרות במאמר חיקור הדין חלק א' פט"ו מיכאל באחת שהוא משרת לאות אחת שבשם שהיא אות חד שבשם הויה וגבריאל בשתים לי"ה שבשם הוי"ה ואליהו בד' שהוא משרת לכל השם שהם ד'

אותיות הוי"ה ע"ש וא"כ אליהו המשרת לכל השם כאשר הקב"ה השליכו ארצה כדי שיחזור מקטרוגו ויודה לדברי הקב"ה אז ירד מלפני השם מלא ולכך כאשר העלו אח"כ הקב"ה לשמים הי' חי וקים לעד ולא שלט בו מלאך המות והכל מטעם זה לפי שהי' מלאך ואינו בכלל הבריות כמ"ש באריכות הוויכוח בין הקב"ה ומלאך המות בעליות אליהו בסערה השמים בזוהר רות ובפרדס עיין פלאי' מזה דף קפ"ב ע"ג ועם כל זה יובנו הפסוקים הנ"ל וה"ק בריתי היתה אתו החיים והשלום ר"ל נתתי לו ברית לאליהו החיים שיהא חי וקים לעולם ועשיתי עמו שלום היפך מה שעשה תחלה ועורר מדנים עמי ולפי שעורר מדנים נגדי קנסתי אותו ואתנם לו מורא ויראני ר"ל שנתתי לו מורא שייראני שלא לעשות כמעשיו הראשונים ומה היא המורא שנתתיו שייראני ואומר הכתוב ומפני שמי נחת הוא שמי נחת הוא דייקא ר"ל שהיה תחילה במרום והיה משרת לשמי הגדול שם הוי"ה בד' אותיותי' ועתה עשיתי לו מורא שנח"ת הוא שהוצרך לירד למטה בין התחתונים וכל כך למה ואומר הכתוב תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו אמת דייקא ר"ל לפי שהיה אצלו תורה ולימוד של הכת של אמת שאמר אל יברא כי היה למד שנוח לאדם שלא יברא לפי שיחטא וגם הוא היה בפיו אותו דילטור' ונשתתף גם הוא לומר כן ולכך נתתי לו מורא שיראני ונחת למטה מפני שמי שלא לשרת משך זמן לשמי הגדול ועל ידי כך ועולה לא נמצא בשפתיו כי בהמשך הזמן הזה שהיה בין תחתונים וקבל מהם הנאה הוכרח לחזור מדברים הראשונים מלדבר עולה בפיו נגדי ונשבע הוא שלא לקטרג לעולם עוד על הבריות ולא שתאמר שהוא חס ושלום כוונתו לעורר נגדי להכעסני אלא בשלום ובמישור הלך אתי בשלום דייקא ר"ל שהלך ג"כ בדרכו של שלום שגם שלום אמר אל יברא והיה כוונתו במישור שכוונתו היה לטובה ומה היה כוונתו ואומר ורבים השיב מעון ר"ל ע"י שאמר אל יברא עי"ז היה משיב רבים מעון כי אם לא היה נברא אדם לא היה חוטא ואם תאמר א"כ למה הורדתיו למטה וענשתיו על זה שלא יהא כל משך הזמן משרת לשמי ואומר הכתוב כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו ר"ל אליהו שהוא כהן היה ראוי שישמור שפתיו דעת בזמן שתורה יבקשו מפיהו בזמן ששאלתי אותו יברא אדם או לאו והיה ראוי שישמרו שפתיו בדעת להסכים עמי כי היה לו להסיק אדעתו שמה ששאלתיו היה כנטילת רשות לחלוק כבוד לבריות ואם לפני היה הגון שיברא גם לפניו היה מן הראוי שיהא הגון ולפי ששפתיו לא שמרו דעת והוציא בפיו מלין לא בדעת שהיה כמתנגד נגדי לפיכך השלכתיו ארצה וא"ת איך ומה היה הוא באותו עצה יותר משאר הבריות לכך אומר הכתוב כי מלאך ה' צבאות הוא ר"ל שהוא לאו אדם אלא מלאך והיה במרום כשאר מלאכים ושאלו הקב"ה

וכאשר לא הסכים אז השליכו ארצה והי' בתחתוני' ונראה לפרש שזהו הכוונה שאנו אומרים אחר סיום שמונה עשר ברכות עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו וכו' יהי רצון מלפניך שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקינו בתורתך. והנה אין לשאלות ובקשות אלו קישור וחיבור לפום ריהטא ולפי דרכינו ניחא רק נקדים עוד מה שאמר הרב הגדול האלשיך בפ' אם בחקותי בפסוק ונתתי שלום בארץ בענין הנזכר לעיל והוא קצת בסגנון אחר לפום ריהטא והמבין יבין שהכל ענין אחד ואין ביניהם הפרש כל וז"ל מה שארז"ל שהשליך הקב"ה אמת ארצה פירושו הוא שנתן לנו תורה בארץ שנקראת תורת אמת שעל ידה יהיה לנו עזר וסעד נגד מלאכים כת אמת כי נתינת התורה נקראת אמת ובעסקינו בתורה נמצאים אתנו אך לא זכינו שיותן לנו גם השפע כח השלום בארץ שיהיו כל הארבע כתות חסד ואמת צדק ושלום כולם שלמים אתנו כי בית שני שנחרב היה על העדר השלום ואם היה שלום בארץ לא היה חרוב ובזה אומר הוא יתברך אם תזכו שבחוקתי תלכו וגו' שתתחזק בתורת אמת גם ונתתי שלום בארץ אותו השלום שנשתייר בשמים אתן לכם כאשר נתתי אמת עד כאן והטעם הוא כי בית המקדש נחרב בעוונותינו הרבים בעון שנאת חנם כנודע מדרז"ל והיה השלום שנשתייר למעלה עודנה עומד ומקטרג עליהם לומר ראה שבראת האדם שכולו קטטה ועל כן חרוב הבית ואם היה כח השלום ג"כ בארץ לא היה חרוב ועל כן נ"ל שאמר המקונן במגלת איכה ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה ר"ל ע"י שזנח הקב"ה משלום נפשי שלא היתה עמדי והיה במרום ולפיכך נשיתי טובה שחרב הבית שלום רב לאהבי תורתך ואין למו מכשול ר"ל כאשר השלום שבשמים הוא מתחבר לאהבי תורתיך אלו ישראל שאהבו תורתיך וקבלוה וא"כ האמת והשלום יחד למטה ואז אין למו מכשול כי אין מקטרג על הבריא' וזה שתקנו ז"ל בתפילה עושה שלום במרומיו ר"ל הקב"ה שהשליך האמת לבד ארצה והשלום עשה במרומיו אותו השלום יעשה עלינו דווקא שיושפע כח השלום להיות ביניינו ולא במרום ואז גם בקשתינו שיהיה רצון שיבנה בית המקדש וכו'. כי אחר שכל עיקרו לא נחרב אלא בשביל שהיה שלום במרומיו ולא בארץ ואם יעשה שלום עלינו ובתוכינו ודאי יהיה גם כן הרצון שיבנה המקדש ואם תאמר אכתי יקטרג אמת לכך אומר ותן חלקנו בתורתיך וע"י שאנו עוסקים בתורת אמת גם היא ישלים עמנו ולא יהיה שום קיטרוג בעולם עלינו:

(כה)

בציוני בפ' משפטים וז"ל כשעלה משה למרום אמרו המלאכים מה אנוש כי תזכרנו וגו' תנה הודך על השמים אמר משה והלא מיכאל אחד מן השרים הראשונים נתנו לו חלב

ובשר ואכל ע"כ והנה מאמר זה הביאו ג"כ בשוחר טוב ושם משמע שהקפיד הקב"ה על כלם שאכלו שהרי שלשה אנשים אכלו אצל אברהם מיכאל וגבריאל ורפאל ואמר הקב"ה שדבר כזה אפילו תינוקות של בית רבן יודעין שכתיב לא תבשל גדי בחלב אמו ואתם אכלתם אצל אברהם בשר וחלב שנאמר ויקח חמאה וחלב ואת בן הבקר אשר עתה ויתן לפניהם וקשה א"כ למה השיב משה והקפיד ביותר על מיכאל ולא זכר גם את גבריאל ורפאל וברקנטי בפרשה זו הביא ג"כ מאמר תמות וז"ל כשאמר לו הקב"ה למשה לא תבשל גדי בחלב אמו ופירש לו בשר בחלב אמר משה תן לי רשות לכתוב בשר בחלב א"ל כתב לך את הדברים האלה וקשה מה הקשה משה ומה השיבו הקב"ה אבל נ"ל לבאר שני המאמרים כאחת כי מביא שם בשוחר טוב מ"ש הכתוב כתב לך מלת לך בא למעט המלאכים שלמעלה מיניה כתיב לא תבשל גדי בחלב אמו וסמיך ליה כתב לך ר"ל מי גורם לך לכתוב התורה לא המלאכים משום לא תבשל גדי בחלב אמו שעברו המלאכים על זה ובגמ' דחולין פרק כל הבשר מקשה מנא הני מילי דלא תבשל גדי בחלב אמו כל בהמה במשמע דילמא גדי דווקא ותירץ ר' אליעזר דאמר קרא גני יהודה וישלח יהודה את גדי העזים כאן גדי עזים הא כל מקום שנא' גדי סתם אפילו פרה ורחל במשמע ולילף מיניה כתיב קרא אחרינא גבי רבקה ואת עורות גדיי העזים הלבישה כאן גדי העזים הא כל מקום שנאמר גדי סתם אפילו פרה ורחל במשמע ולילף מיניה הוו להו שני כתובין הבאין כאחד וכל שני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין הניחא למאן דאמר אין מלמדין אלא למאן דאמר מלמדין מאי איכא למימר ע"כ. והנה לפי דעת המקשה בגמרא דבעי לאוקמי שלא תבשל גדי דווקא הוא אבל שאר בהמה לא אסרה תורה ודאי היו המלאכים ראוים לקבל התורה אע"פ שאכלו אצל אברהם בשר בחלב כי שם לא גדי היה אלא בן בקר אבל לפי מסקנת הגמ' לא היו ראוין המלאכים לקבל התורה והנה מיד בקבלת התורה כשניתנה לישראל גם מי שלא ידע מסקנת הגמ' היה יכול ללמוד מעצמו שלא תבשל גדי לאו דווקא וכל בהמה במשמע דאם לא כן לא היו ישראל מקבלים התורה אלא המלאכים וזה הי' הוויכוח בין הקב"ה ומשה כי הקב"ה אמר למשה לא תבשל גדי בחלב אמו ופירש לו בעל פה בשר בחלב ר"ל אל תחשוב שגדי האמור כאן דוקא הוא ושאר בהמה מותרת בחלב אלא פירושו הוא בשר בחלב דהיינו כל גשר שבעולם אמר משה רבש"ע תן לי רשות לכתוב בשר בחלב כי פן ואולי יטעו הבריות לומר שגדי דוקא הוא והשיב לו הקב"ה כתב לך לך דייקא ולא למלאכים ואם איתא שגדי דוקא הוא וא"כ למה לא קבלוה מלאכים אלא ודאי שגדי האמור כאן כל בהמה במשמע ובודאי לא יטעו הבריות כי אחר שמלת לך בא למעט המלאכים ודאי יבינו שכל בהמה במשמע. והנה

גם לפי מסקנת הגמרא שמוכח מינה שלא היו מלאכים ראוין לקבלת התורה אינו אלא למאן דאמר שני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין אבל למאן דאמר מלמדין מ"מ היו ראוין לקבלת התורה והנה שמאי והלל פליגי בגמ' דקידושין וסבר שמאי שני כתובין הבאין כאחד מלמדין והלל סבר אין מלמדין ואיתא בזוהר ובתיקונים שני מלאכים פליגי ברקיע מיכאל וגבריאל והם כנגד הלל ושמאי הלל נגד מיכאל וגבריאל כנגד שמאי והמכריע ביניהם הוא נוריאל וכבר כתבנו לעיל טעם על זה ע"ש ונ"ל שזה היה הוויכוח בין משה ומלאכים כשעלה לקבל התורה אמרו המלאכים תנה הודך על השמים כי המלאכים אע"פ שידעו שאכלו בשר בחלב ולא קיימו התור' מ"מ לא נמנעו עצמן ממנה כי באו בטענה דמה שאמר הכתוב לא תבשל גדי דוקא הוא אבל שאר בהמות לא אסרה תורה והוא כדעת המקשה בגמ' ועל כן אמרו תנה הודך על השמים והשיב משה והלא מיכאל אכל בשר בחלב ר"ל דבשלמא אגבריאל ורפאל לא קשיא מידי דיש לומר שאצלם היא טענה ברורה אע"ג שיש לדחות טענתם כתירוץ הגמ' מדכתבה רחמנא גבי יהודה ורבקה גדי עזים משמע שכל מקום שנא' גדי סתם הכל במשמע דיש להם להשיב כדעת המקשה בגמ' דילפינן מינייהו לכל מקום אע"פ שנאמר גדי סתם עזים דוקא הוא דמה אית למימר כתירוץ הגמ' מאחר שהם שני כתובין הבאין כאחד ואין מלמדין אין זה תשובה לגבייהו דהא גבריאל איהו שמאי דסבר שני כתובין הבאין כאחד מלמדין וגם רפאל אפילו שלא מצאנו דסבר כן מ"מ במקום דפליגי שני תנאים יש כח ביד כל להחזיק איזה טענה שלבו נוטה אליה והיה סבר כמ"ד שני כתובין הבאין כאחד מלמדין אבל מיכאל דאיהו הלל דסבר בכל מקום שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדים וא"כ ודאי הוא דמה שאמרה תורה גדי סתם לאו דוקא הוא וכל בהמה במשמע ואם כן עליו גדלה התמיה איך אכל בשר בחלב:

(כו)

בגמ' דמנחות בענין ר' עקיבא שהראהו הקב"ה למשה שהי' דורש על כל קוץ וקוץ תילי תילין של הלכות אמר לפניו רבש"ע הראתני תורתו הראני שכרו אמר ליה חזור לאחורך חזר לאחוריו ראה ששוקלין בשרו במקולין אמר רבש"ע זו תורה וזו שכרה א"ל שתוק כך עלה במחשבה לפני וקשה למה לא שאל על שאר עשרה הרוגים כאשר הראה לו הקב"ה דור ודור ודורשיו כי אז ודאי הראה לו כל המאורעות ועוד באמרו זו תורה וזו שכרה וכי משיא פנים יש ח"ו בדבר אחרי שאין הקב"ה עביד דינא בלא דינא ודאי הוא שזה הי' משפט ר' עקיבא ואיך ישא לו פנים עבור תורתו ואדרבה הגדול בתורה במצות ובמעשים טובים מדקדקין עמו אפילו כחוט השערה והטעם הוא כי כפי ערך מדריגת

הנשמה של אדם כן גודל ערך הפגם אם יעבור ח"ו על איזה דבר ואפי' חטא קטן גדול יחשב וא"כ למה גדלה התמי' על מיתת ר' עקיבא ועוד מה השיב לו הקב"ה כך עלה במחשבה לפני וכדי להבין זאת נבאר תחילה מאמר נפלא ונעלה והוא מזוהר רות הביאו גם הרקנטי בפרשת וישב וז"ל ר' יודא הוה קאים קמי דר' עזריה וכו' אמר עשרה סבי קטולי מלכות על מכירת יוסף א"ל פנחס הוא אליהו אמר ליה ר' עקיבא לית ליה זכות אבות אמר ומבני ישששכר יודעי בינה וגו' עד כאן והנה המאמר בזה הוא יותר בהאריכות שם ולא ראינו פה לבארו כי הוא הולך בעומקי ים המלך ואין בנו כח ללבש הדברים שיובנו לכל ואין להאריך בקושיות כי כולו מקשה הוא וכל העובר ישתומם על המראה הזאת מה ענין זה לזה המקשה הקשה על י' הרוגי מלכות שנהרגו ובא על זה התשוב' פנחס הוא אליהו והדר מקשה ר' עקיבא לית ליה זכות אבות מעכו"ם כי ר' עקיבא היה מבני גרים ובא התשוב' ומבני ישששכר וגו' ונ"ל שזהו ביאורו כי מביא הרקנטי בטעמי המצות אשר לו בהאריכות דברי הזוהר שכתב שעשרה הרוגי מלכות נהרגו בשביל מכירת יוסף ואיך יסבול השכל דבר כזה שעשרה שבטים חטאו ועשרה צדיקים חסידי עליונים האלו יסבלו עבורם והכתוב אומר הנפש החוטאת היא תמות ותירץ שם מדברי הזוהר שאלה עשרה הרוגי מלכות היו עשרה שבטים בעצמם כי לקח הקב"ה נשמות השבטים ונטע אותם בתוך גופי הרוגי מלוכה בסוד הגלגול וכל מה שנעשה בהרוגי מלוכה נעשה בשבטים עצמן ואין הקב"ה משלם ח"ו רעה למי שהוא צדיק במעשיו ודע כי בדבר הגלגול כפרו כל חכמי פיליסופיא זולת חכם אפוקריס הודה בו והטעם זכר אברבנאל בפ' כי תצא וגם הרבה מישראל סברו כן והחכמים המאמינים בגלגול יש להם סמך גם על זה. משרז"ל פנחס הוא אליהו וזה מדבר בסוד הגלגול כנודע וכמ"ש המגיד של בית יוסף וכו'. והנה אחר שנודע לנו מדברי חכמי הקדמונים ואחרונים שאין הגלגול נוהג אלא דווקא בתוך משפחתו ובתוך אחיו כמ"ש הכתוב ולא יכרת שם המת מעם אחיו ואם כן יוגדל התמי' על ר' עקיבא שנהרג בתוך עשרה הרוגי מלוכה דודאי תשעה האחרים די בתשובה שזכרנו שהיו מגולגלים בהם נשמות השבטים אבל ר' עקיבא שהי' מבני גרים כמ"ש האר"י שהי' משכם בן חמור שלכך אמר מי יתן לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור ואם כן איך יתכן שהיה מגולגל בו נשמת איזה שבט דהא אי אפשר להתגלגל אלא דווקא בתוך משפחתו הקרובים אליו קרוב קרוב ומשפחת גרים לא איקרי משפח' וצריכין אנו לומר כדעת האר"י שכתב שר' עקיבא היה גם כן ניצוץ נשמתו מישששכר דכתיב ביה ישששכר חמור גרם ולכך אמר גם כן על כוונה זו ואנשכנו כחמור ובזה נבא אל ביאור מאמר הנ"ל כי ר' יודאי המקשה הקשה לר' עזריה ואמר עשרה סבא קטולי

מלכות על מכירת יוסף ר"ל איך עשה הקב"ה כזאת להרוג צדיקים האלה בשביל מכירת יוסף כי אם השבטים חטאו למה סבלו הצדיקים האלה יסורים קשים ומרים כאלה ור' עזריה היה יודע הענין שזה הי' בסוד הגלגול והשבטים עצמם הן הם שסבלו חטאם ולא רצה להגיד לו כפשוטו כי פן ואולי לא יודה גם הוא על הגלגול ויאמר מנלן הוא לך כזה ולכך בא בדרך רמז והקדים תירוץ קודם הקושיא וא"ל פנחס הוא אליהו ר"ל אם תדע הענין איך היה אליהו פנחס ואם הוא אליהו אינו פנחס ואם פנחס אינו אליהו ובודאי תבין ענין הזה כי כמו שפנחס הוא אליהו בסוד הגלגול כן הי' גם כן אצל השבטים והרוגי מלוכ' שעשרה השבטים נתגלגלו בהרוגי מלוכה ונידונו כפי מעשם והקב"ה לא דן אחרים בשביל השבטים אלא שהם עצמם סבלו חטאם וכיון ששמע זאת הקשה ואמר ר' עקיבא לית ליה זכות אבות ר"ל דודאי תשוב' נוצחת הוא אבל איך יוצדק תשובה זו גבי ר' עקיבא דלית ליה זכות אבות שהוא מבני גרים משכם בן חמור ואי אפשר שיתגלגל בו איזה שבט כי לא יכרת שם המת מעם אחיו כתיב ומדהא ליתא הא נמי ליתא והדרא קושיא לדוכתי' למה נדונו אלה הצדיקים בשביל מכירת יוסף והשיב לו ומבני יששכר וגו' ר"ל שהאמת הוא שהוא משכם בן חמור אבל הי' גם כן מבני יששכר הנקרא חמור גרם ומטעם זה נתגלגל בו גם כן איזה שבט ולכך נידון גם הוא כפי חטאו כשאר הרוגי מלוכ' צדיקים האלה וזהו מדיוק מלשון הכתוב ומבני יששכר ר"ל גם הוא מבני יששכר כמו שהוא מניצוץ שכם בן חמור. והנה מצאנו הגהות כתבי הקודש האר"י זלה"ה הקדמ' גדולה ונפלא' בענין ר' עקיבא שהיה דורש על כל קוץ וקוץ תילי תילין של הלכות לפי שהתורה נתנה בששים רבוא אותיות כנגד ששים רבוא נשמות שהיו בישראל וסימן לדבר מלת ישראל היא ר"ת "יש "ששים "רבוא "אותיות "לתורה וכל אחד ואחד מישראל הי' לו אחיזה באות אחד בתורה אבל הגרים אין, להם אחיזה באותיות אלא בתגין וקוצין שעל האותיות ולכך ר' עקיבא שהיה מבני גרים הי' דורש על כל קוץ וקוץ תילי תילין של הלכות כי האדם אינו מחדש דבר בתורה אלא לפי מדריגת אחיזת שורש נשמתו כענין רעיא מהימנא שדורש בזוהר כל מצוה ומצו' ומרמז שם הוי"ה בכל מצוה ומצוה כי הי' נאחז בשרש נשמתו שם הוי"ה כנודע עד כאן. והנה הקדמ' זו הי' כמוס עמדי ימים רבים ולא הוצאתי' מפי כי אחר שנמצאת בגליון אמרתי בלבי שאיזה תלמיד האר"י חידש וכבר הזהרנו על זה הצדיק החסיד העניו הרב ר' חיים וויטל תלמיד המובחר של האר"י זלה"ה אשר על פיו אנו חיים שלא לאחוז בשום הקדמ' אשר יצא מפי איזה תלמיד כי אם דברי רבו איש אלקים אשר נכתבו על ידו וגם הי' בעינינו פליאה נשגבה איך יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא כי התגין לאותיות הם הנשמ' לגוף כנודע

מספר עץ החיים בדרוש התגין ואין אתנו יודע עד מה עד שהביאני המלך חדרי בית החסיד מורה ורבי המופלג בתורה ובחסידות הרב דק"ק ווילנא יצ"ו אשר שמו הטוב עלה בזכרון לפנינו לעיל בעמוד הזה והגיד לי שהיא אמיתי ומדרוש התגין הנזכר הראני שכך הוא האמת אבל ענין אחיז' הגרים בקוצי היינו נשמות הגרים אבל ישראל ודאי היא שהם יש להם באותיות שם אחיזת גופם אבל אחיזת נשמתם הוא ממקום הגבוה ביתר שאת ורוממות וכשישראל ח"ו חוטאין ואור נשמתם מתמעטת אז הם יורדים מאיגרא רבא לבירא עמיקתא ח"ו ואין להם אחיזה אפילו בנשמתם אלא מן אותיות לבד והם יותר במדריג' קטנה מן הגרים ואז באמת יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא ונראה לי שז"ש הכתוב. בתוכח' בפרשת כי תבא הגר אשר בקרבך יעלה עליך מעלה מעלה ואתה תרד מטה מטה והדבר מובן ואין להאריך. ובזה נבא אל כוונות שאלת משה כאשר ראה את ר' עקיבא שהוא דורש תגין וקיצין שעל האותיות וראה גם כן שיהי' נידון בין י' הרוגי מלוכ' בשביל חטא מכירת יוסף אמר רבש"ע זו תורה וזו שכרה ר"ל דבשלמא אם לא הי' זו תורתו לדרוש על כל תגין וקוצין לא הי' קשה למה זה שכרו דיש לומר שהוא בשביל השבטים שחטאו ומכרו את אחיהם ועתה נתגלגלו בעשר' הרוגי מלכות האל' ונידונו כפי חטאם אבל עכשיו שאני רואה בר' עקיבא שזו תורה שהוא דורש תגין וקוצין וקשה למה וצ"ל לפי שהוא מבני גרים שמקום אחיזת נשמתם הוא מן תגין וקוצין ואם כן ודאי אי אפשר לומר שיהא הוא אחד מן השבטים דהא לא יכרת שם המת מעם אחיו כתיב ומתוך משפחתו אינו זז ואם כן למה זה יהיה שכרו. והנה מי שיודע מה שכתב האר"י בדרוש עומר ענין ר' עקיבא שהיה מישכר וישכר הי' ממקום המחשבה הנרמז ביש דישכר יראה בעיון שכלו מה שאמר לו הקב"ה כמשה שתוק כך עלה במחשבה לפני כי הקב"ה בקש לגלות לו שר' עקיבא הי' גם כן מישכר שהוא ממקום מחשבה ודי בזה לחכימא ואין להאריך בו כי לכך נקרא מקום הזה מקום מחשבה שהדיבור בו אסור ואינו אלא במחשבה ובזה מדויק גם כן מה שאמר הקב"ה שתוק וכו' כי השתיק' יפה לחכמה:

(כז)

במדרש רבה פרשת נשא מי עלה שמים וירד מי אסף רוח בחפניו מי צרר מים בשמל' מי הקים כל אפסי ארץ מה שמו ומה שם בנו כי תדע עד כאן דברי שלמה בספר משלי סימן י' וארז"ל שם על זה מי עלה שמים זה משה דכתיב ביה ומשה עלה אל האלהים. וירד שנאמר וירד משה מן ההר אל העם. מי אסף רוח בחפניו כצאתי העיר אפרוש כפי. מי צרר מים בשמל' כמה דתימא נצבו מים כמו נד נוזלים. מי הקים כל אפסי ארץ וכי

משה הקים כל אפסי ארץ אלא שהקים אוהל מועד שהעולם הוקם עמו וכו' שעד שלא הוקם המשכן הי' העולם רותת משהוקם המשכן נתבשם העולם ע"כ והנה קודם נבא אל הספיקות אשר נופלים בזה המאמר וביאורם נבאר תחילה פשוטו איך נרמז שאסף רוח בחפניו מדכתיב כצאתי את העיר אפרוש כפי כי פסוק זה מדבר בעצירת מכת הברד שהי' במצרים שפירש משה כפיו בתפילה ועצרם ועוד איך צרר מדבר במי ים שנצבו כמו נד אם כן מאי מלת בשמלה אבל הענין הוא בענין ברד שאבני ברד אלה שעצרם משה לא עלו אל מקומם הראשון ממקום שיצאו תחילה מאוצרות אבני ברד הנודעים אלא נשתיירו תלוים באויר וגם אבני אלגביש שדרשו רז"ל בברכות בפרק הרואה אלגביש על גבי איש שנאמר ויחדלו הקולות והברד ומטר לא נתך ארצה והיכן שרוי נתלה באויר עד שיבא גוג ומגוג שנאמר וגשם שוטף ואבני אלגביש וגו' וכתב האר"י בספר עץ החיים שזה הוא דבר פשוט שהעולם כולו הוא מלא רוח וכשאיזה דבר מפסיק באוירו של עולם אז אותו הרוח שהיה באותו מקום לא נאבד אלא נאסף לצדדים אל חבירו ע"כ ואם כן לפי זה משה שפירש כפיו ועל ידי כך עצר הברד שנתלה באויר ודאי אותו אויר שהיה באותו מקום שעכשיו שם האבנים הוא נאסף אל חבירו ולכך אומר הכתוב אסף רוח בחפניו ר"ל על ידי חפניו שפשט והתפלל לה' ועצר הברד על ידי זה אסף הרוח ולכן אומר מלת אוסף ואינו אומר עוצר הרוח כי הברד לבד היא נעצר שנשתייר באויר אבל הרוח הוא נאסף לצדדים אל חבירו לעשות מקום לאבנים וענין השמל' שדבר בקריעת ים סוף נראה לי על דרך מה שאמר רז"ל במדרש וישב שבשביל כתונת פסים נתגלגל הדבר שנקרע הים ולכך נקרא כתונת פסים פ"ס י"ם וכמה שאמר הטעם בעל מתנות כהונה שעל ידי כך מכרו האחים את יוסף למצרים ובא לידו המעשה דאשת אדוניו ונס חוצה ובזכות וינוס החוצה הים ראה וינוס ובילקוט פרשת בשלח מביא גם כן שבאותו יום שנקרע הים לבש הקב"ה לבוש תפארת וכו' ולפי זה יאמר הכתוב מי צרר מים שנצבו מים כמו נד כל זה הי' בשמלה ר"ל בשביל השמלה שהוא לבושו של הקב"ה או בשביל לבושו של יוסף כתונת פסים שגרם כל זה למר ולמר כדאית לי'. ועתה נבא אל תכלית ביאור כל המאמר הזה כי כולו מקשה חדא מה שייכות וחיבור יש לדברים האלה ומה עניינם זה לזה כי ודאי שלמה המלך לא בא להשמיענו כפשוטו שהרי כל זה קרי בי רב הוא ועוד אחר שנדרש כל זה על משה ואם כן איך מסיים הכתוב מה שמו מה שם בנו כי תדע וכי לא ידעינן שמו של משה ושם בנו ועוד למה אמר בנו לשון יחיד שהרי שני בנים היו למשה ועוד קשה למה אומר דרך חידה מי עלה שמים וגו' ולא אמר סתם משה עלה למרום ואסף רוח וכו' שהרי גם בתור' כתיב מפורש וגלוי לכל ולמה בא שלמה לסתום

הדבר ויש עוד בזה הרבה ספיקות ויבוארו כולם מתוך ביאורינו רק תחילה אודיעך דרך של מאמר הזה איך ומה הוא וזה דרכו כי שלמה בא כמתמיה תמיה גדולה ונפלאה על משה שנמצא אצלו חמשה שינויים שלא מצינו בשום אדם בעולם. חדא שעלה אל אלקים ילוד אשה שלא הי' זה בשום אדם ואע"ג שגם אליהו וחנוך עלו כבר תירצנו קושיא זו לעיל בעמוד הזה. ושינוי הב' שהיה במשה מה שלא הי' בשום אדם שירד מן ההר אל העם לא הי' התמי' על הירידה מן השמים דודאי אם הי' באפשר לעלות למרום כל שכן שאפשר לירד אח"כ אלא שגדלה התמיה שירד תכף מן ההר אל העם כמו שאמר בילקוט פרשת יתרו וז"ל וירד משה מן ההר אל העם מלמד שלא הי' משה פונה לעסקו ולא הי' יורד לתוך ביתו אלא מן ההר אל העם עכ"ל וכן פירש רש"י בחומש והטעם כי ירידה זו היתה לומר לישראל שיפרשו מן האשה והוצרך משה לפרוש מאשתו מקל וחומר כמו שאמרו רבינו זכרונם לברכה שם שלמד משה קל וחומר מה אם ישראל שלא דברה עמהם שכינה אלא שעה אחת קבע להם זמן היו נכונים לשלשת ימים אני שכל שעה ושעה מדברת השכינה עמי על אחת כמה וכמה והסכים הקב"ה עמו וכו' ותכף בשמעו משה הזאת מיד למד הקל וחומר לפרוש מאשתו ולכך אומר הכתוב וירד משה מן ההר תיכף אל העם ולא ירד תוך ביתו לאשתו כי הדין הי' נותן לפרוש מאשה והי' שלמה מתמיה על הירידה זו שנשתנה משה בזה מכל שאר מיני אדם שמוטל עליהן המצות ואסורים לפרוש מנשותיהם לעולם וכמו שאמר בזוהר סוף פרשת נשא שמיכאל גם כן היה מתמיה על זה ושאל את הקב"ה למה הוא מצוה את משה לפרוש מאשה יותר משאר בני אדם ע"ש בהאריכות. ושינוי הג' שהיה בו במשה מה שלא נמצא בשאר בני אדם כי איתא בזוהר תחלת פרשת יתרו שהאדם בתפילתו צריך להגבי' ידיו לעילא שיהיו כפיו פרושות השמים עכ"ל ונודע הוא כי האדם אשר שפך דם בידו אסור לפרוש כפיו בתפילה ואם פירש אינו נענה בתפילתו כי אין קטיגור נעשה סניגור וכמו שאמר הפסוק ובפרישכם כפיכם אעלים עיני מכם גם כי תרבו תפילה אינני שומע ידיכם דמים מלאו ולמדו מזה רז"ל שכהן ההורג הנפש אסור לפרוש כפיו והי' שלמה מתמי' על משה ששפך דם המצרי ואיך פרש כפיו בתפילה בצאתו העיר והקב"ה עשה רצונו ונענה אז בתפילתו. אבל דע שאין הענין הזה אלא בזמן ששפיכ' דם מצרי הי' שלא כדין כי הכתוב אומר ידיכם דמים מלאו פי' מלת דמים הוא שהוא חייב באותן דמים אבל ההורג כדין ודאי אין בזה פגם לפרוש כפיו שהרי לא נתכהן פנחס עה שהרג את זמרי ואם לא כן ודאי אם היה פנחס כבר כהן היה ראוי להורידו מכהונתו ואיך אדרבה נתנו לו כהונה אחר זה אלא צריך לפרש שהיה כדין לא נפגם בזה לכהונה להיות נושא כפיו. ושינוי

הד' שהיה במשה שעל ידו נקרע הים ונס לעשות רצונו כעבד לרבו זה לא היה אפשר לעשות על ידי אדם אחר כי אין זה מדרך העולם שיהיה הים שהוא גדול בבריאתו ביום ג' יהא נכנע לפני האדם הקטן ממנו שנברא ביום ששי כמו שאמר בהאריכות בדברינו שזה היה הוויכוח בין משה והים בקריעת ים סוף ואפ"ה אחר כך ברח ולמה הי' כך. שינוי הה' שהי' בו שהקים כל אפסי ארץ שע"י נעשה המשכן והקים כל עולם עמו ולמה הי' הוא יותר מוכן לכך משאר בני אדם לפיכך אמר שלמה בלשון תמיה עי עלה וירד מי אסף מי צרר מי הקים ר"ל מי הי' בכל הנבראים במעלות ובמדריגות אלו כמשה ובא התשובה על חמשה התמיהות אלו מה שמו ומה שם בנו כי תדע ר"ל אם תרצה אתה לידע טעם לחמשה תמיהות האלה צריך אתה לידע מה שמו ומה שם בנו האחד הנקרא אליעזר ולא שתדע פשוטו שמו ושם הנ"ל דודאי הכל יודעין שהוא נקרא בשמו משה ובנו בשם אליעזר אלא ה"ק מה שמו ומה שם בנו ר"ל מה ענין של שמו שנקרא דוקא בשם משה ולא שם אחר ובודאי הי' הדבר מאת ה' שיקרא כן כנ"ל בעמוד הזה שקריאת שם האדם הוא מהקב"ה שמזדמן בפה אביו ואמו לקראו כך וכך ובודאי שם משה מורה על איזה טעמים כי נקרא משה לרמז ששרו הוא מיכאל שר הגדול ונרמז זה בשם משה שהוא ר"ת מ"יכאל ש"ר ה"גדול כמ"ש בעל מגלה עמוקות וגם הוא ר"ת מ"טטרון ש"ר ה"פנים שמשה בעצמו הוא מטטרון ולא שרו הוא מטטרון כי הרי אמרנו שמיכאל הוא שרו וכמו שיבא לפנינו בעזרת השם וגם משה הוא רמז שהוא גלגול ש"ת ה"בל שהם רמוזים גם כן בשמו של משה שהוא ר"ת מ"שה ש"ת ה"בל כנודע מדברי הזהר פרשת בראשית ובכתבי הקודש האר"י זללה"ה וגם שם בנו שנקרא אליעזר הוא ג"כ לסיב' כמש"ה בפרשת יתרו כי אלקי אבי הי' בעזרי ויצילני מחרב פרעה ואם תדע מה ענין שמות האלה אז תדע ותבין טעם לחמשה תמיהות הנ"ל ואל תשיבני שהרי יש עוד טעם לקריאת שם משה והוא מפורש בתורה בפרשת שמות ותקרא שמו משה ותאמר כי מן המים משיתיהו כי י"ל שטעם זה הוא הטעם שזכרנו ששרו הוא מיכאל שר הגדול והכל הוא ענין אחד כמו שיבא לפנינו בעז"ה וכדי להבין זאת ושיהא כשלחן הערוך ומזומן לפני אדם לאכול נבאר תחלה חמשה מאמרים השייכים לענין זה ויבוארו כל אחד ואחד בפני עצמו בזה אחר זה ואחר כך יבואר גם המאמר הנ"ל ע"י כולם ובחמשה דברים ינוסו ובדרך אחד יצאו מאמר האחד במדרש רבה פרשת ויחי בענין ראובן שאמר לו יעקב אז חללת יצועי עלה רבנן אמרו כך אמר יעקב אני לא מרחקך ואני לא מקרבך אלא הרי אני תול' אותך ברפיון עד שיבא משה שכתיב בי' ומשה עלה אל אלקים ע"כ וקשה למה לא קרבו או למה לא רחקו ואם שהי' מסופק בדינו או לרחק או לקרב אחר שהי'

הדין נוטה לכאן ולכאן ואם כן למה יבא משה ויקרבו ועוד למה בא לרמז את משה בענין עלה אל האלהים ולא ברמז אחר אבל ביאור הענין הוא כי איתא בספר כוונת האר"י הנדפס והם מדברי זהר שראובן הי' קין ולכך נאמר בכורי אתה בכור המיוחד בכורו של אדם הראשון ומזה הטעם הי' מסופק יעקב אם לרחקו או לקרבו כי קין איהו הרג את הבל ויש סברא לכאן ולכאן אם כדין הרגו וראוי לקרב או שלא כדין וראוי לרחק כי קין והבל ארז"ל היו מחלקים את העולם ביניהם והבל לקח מטלטלין וקין קרקעות ואח"כ באו למחלוקת הבל אמר שלוף הבגדים שעליך שהם חלקי חלק מטלטלין וקין אמר פרח באוירא שאין לך חלק בארץ כלל ומתוך כך ויקם קין והרג את הבל ויש לידע במה היו מחולקים ומהו ענין פרח באוירא שאמר קין ונ"ל שהיו מחולקין בפלוגתת אדמון וחכמים בכתובות פרק שני דייני גזירות וכן הביא ג"כ בעל עשרה מאמרות אלא שהסיעו לדבר אחר היפוך דברינו אלה כי בא לפרש בדרך סוד אבל לדרכינו יבא בדרך נגלה וז"ל במשנה מי שאבדה לו דרך שדיהו אדמון אומר ילך בקצרה וחכמים אומרים יקח לו דרך במאה מנה או יפרח באויר עכ"ל והנה הבל שלקח מטלטלין ולא התנה שישאר לו ג"כ חלק בקרקע ודאי אבד' לו דרך שדיהו והי' מחולק עם קין שלא רצה לקנות ממנו דרך כי הי' סבר כאדמון שפסק ילך בקצרה וקין הי' סבר כחכמים שהדין הוא לקנות דרך או יפרח באויר וכאשר ראה שלא רצה לקנות ממנו דרך אמר לו פרח באוירא ובשביל חלק אדמ' זו נהרג הבל ונ"ל שזש"ה קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה וקשה מה צריך הכתוב להגיד מהיכן הם צועקים ולדרכינו ניחא והכי קאמר קול דמי אחיך הצועקים אלי אינו אלא מן האדמה ר"ל בשביל מעט אדמה שלא רצית לוותר לו מחלקך ואע"ג שגם הבל הי' טוען בדין ואמר שלוף בגדיך שעליך י"ל שאין זה טענה כי ארז"ל האחין שחלקו אין שמין מה שעליהם ובפרט שקין גדול היה דלישתמעון מילי' והנה עדיין אין כאן הוכחה אפי' לדברי קין עם הדין עמו אם לאו ואם כדבריו כן הוא ההלכה ודאי לא היה ראוי ראובן שהוא קין שיהא נדחה בשביל זה אחר שהדין הי' עמו והבל לא שמע אליו ואל מי מקדושים הי' לקין לפנות להוציא הדין לאמיתו כי לא היו שופטים בארץ ובפרט בדבר כזה גברא אלמי כהבל שלא השגיח לדבריו הי' יכול להציל את שלו בכל מה שהי' יכול אבל אם ההלכה כאדמון שילך בקצרה ודאי הי' ראוי שיהא נדחה והנה מסיק שם בעשרה מאמרות בפ' הנ"ל שזהו הטעם שעלה משה אל האלהים כי משה איהו הבל שאבדה לו דרך שדיהו ואיתמר לגבי' פרח באוירא ונתקיים זה במשה שעלה אל האלהים שהוא מעין פרח באוירא כי לא הי' לו חלק ביישוב הארץ ומה שהי' במדבר זהו אינו מן הישוב ובאשר הגיע אח"כ ליישוב הארץ אז הוצרך להסתלק ע"ש בהאריכות

ואחר שחזינן שהקב"ה אמר אל משה עלה אל ה' ודאי דהקב"ה סבר כמ"ד פרח באוירא ועם זה נבא לכוונת יעקב שאמר לראובן בני אני לא מרחקך אע"פ שהרגת את הבל מ"מ אפשר שהדין עמך שפסקת כמ"ד יקח לו דרך או יפרח באויר וגם אני לא מקרבך כי אפשר שהדין הוא כמ"ד ילך בקצרה ואני מסופק בדינך ואין אני יודע כדת מה לעשות בדינך ולכך אני תולה ברפיון ר"ל בספק שהוא מלשון רפיא כי הן ולאו רפיא בידו אבל אם יבא משה שהוא הבל שכתיב בי' ומשה עלה אל האלהים ואז ודאי אין להסתפק בזה כי אם איתא שהוא כמ"ד ילך בקצרה למה יעלה הקב"ה את משה למעלה שהוא מעין פרח באוירא אלא ודאי שהדין הוא כך וא"כ בדין הרגת אותו ובודאי יבא ויקרבך אבל כל זמן שאין ראי' והוכחה לדבר אין לקרבך כי אע"פ שאני יודע האמת שמשה יעלה אע"פ כן אין לי לקרבך כי פן מי שאין יודע דבר זה הוא יאמר שאני נושא לך פנים ולכך משה דאיהו קריינא דאגרתא איהו להוי פרוונקא ויקרבך. מאמר ב' הצריך לענייניו במדרש יתרו ויקח יתרו חותן משה את ציפורה אשת משה אחר שילוחיה ואת שני בניה אשר שם אחד גרשם כי אמר גר הייתי בארץ נכריה ושם האחד אליעזר כי אלקי אבי הי' בעזרי ויצילני מחרב פרעה וארז"ל אחר שילוחיה אחר שפטרה בגט ויצילה מחרב פרעה שנמסר לקוסטינר ונעש' צוארו כעמוד של שיש וקשה מה ענין זה לזה ומה הי' צריך להגיד כאן טעם לקריאת שם בניו הלא בפרשת שמות בלידת גרשום כבר זכר טעם כי גר הייתי ואע"ג שבאליעזר לא נזכר ולמה לא גילה לנו התורה שמו וטעם לקריאת שמו מיד בצאתו לאויר העולם ועוד דקאמר אשר שם האחר וגומר מלת אשר הוא כנותן טעם ולאיזה דבר הוא נותן טעם וסתם הל"ל שם הא' וגומר ועוד קשיא למה קרא לבן הראשון גרשם ולשני אליעזר הי מעשה הי' ברישא דודאי הצלה מחרב פרעה כי ע"י בריחה זו מפני פרעה בא ליתרו כנודע והי' גר בארץ נכריה ואם כן הי' לקרוא הראשון אליעזר שאלהים הי' בעזרו לברוח מפרעה ולהציל מחרבו ולשני הי' לקרוא גרשום כי הי' אחר זאת גר בארץ נכריה אבל יבואר הענין כי יש לידע טעם למה לקח משה בת כומר לע"א ואם לקחה למה פירש אח"כ ממנה והסכים גם הקב"ה עמו אבל הענין הוא כמ"ש רבינו בחיי כי בברוח משה מלפני פרעה והיה בלי קרוב וגואל בארץ נכריה וחשב פן ימצאנו אחד מעבדי פרעה או יודע הדבר למלך שהוא באיזה מקום והי' אחת דתו להמית לכך לקח בת כומר דוקא כי לא הי' לשום מלך ושלטון ממשלה בכומרי ע"א עכ"ל והטעם למה פירש אח"כ ממנה כתב בעל עשרה מאמרות במאמר הנקרא צבאות ה' וזכרנו קצת מזה לעיל בעמוד הזה לפי שכל הנשמות היו תלוים באדם הראשון כשאכל מעץ הדעת יש בראשו ויש בפיו וכו' ולא מיחו בו וכולם שמעו והלכו אחר עצת אשה חוה

אבל משה שגם הוא הי' תולה באדה"ר בצוארו בפנים במקום הקנה מקום שאינו נהנה מאכילה כמ"ש רז"ל שמא יקדים קנה לושט ויבא המאכל בתוך הקנה וימות כי הקנה אין בו לא אכילה ולא שתייה ולפי שלא שמע ולא הלך אחר עצת אשה חוה הותר לו לפרוש מאשתו ולפי שמ"מ היה לו למחות באחרים ולא מיחה לפיכך נמסר לקוסטינר והכה בצוארו בחרב פרעה ונעשה צוארו כעמוד של שיש לפי שהיה אז בזמן אדה"ר לרצונו של הקב"ה כאבן דומה ולא נהנה בצוארו מאכילה ההיא וניצול עי"ז מחרב פרעה ונ"ל שכל זה הוא מבואר בפסוקים הנ"ל לפי פי' רז"ל וה"ק אחר שילוחי' אחר שפטרה בגט וקשה שני קושיות הנ"ל ממה נפשך למה לקח משה תחילה בת כומר לעכו"ם ואם לקחה למה פטרה אח"כ בגט ופירש עצמו לעולם מאשה מה שלא עשה שום אדם כן ובא הכתיב עצמו כמתרץ ואומר ושני בניה עמה אשר שם אחד גרשום וקשה למה קראו כן אלא על שם שהי' גר בארץ נכריה ואין קרוב ואין גואל וא"כ לא קשיא מעתה למה לקח בת כומר לעכו"ם כי אחר שהי' גר בארץ נכריה היה לחוש שבפתאום יצא דינו למיתה ואין דורש לדמו ולכך לקח בת כומר לע"א שאין למלך משפט עליו ולכל ביתו ודקשה למה פרש אח"כ מאשה ואומר הטעם הוא משום שהאחד הי' אליעזר על שם שאלהי אביו בעזרו והצילו מחרב פרעה כשנמסר לקסטינר שנעשה צוארו כעמוד של שיש וקשה למה אלא ודאי משום שצוארו לא נהנה מן האכילה שהאכילה חוה לכל באי עולם ולא הלך אחר עצת אשה ולפיכך הותר לו ג"כ לפרוש מאשה יותר מכל שאר בני אדם שהלכו כולם אחריה ונדבקו בה ועתה יובן למה קרא הראשון גרשום והשני אליעזר כי השמות האלה לא היו על שם המאורע כענין גירותו והצלתו מפרעה אלא שהי' כוונתו ליתן טעם לכל אשר יקשה בפיו לומר למה לקח משה בת כומר לעכו"ם ולמה פרש אחר כך ולפי שהלקיחה היא קודם הפרישה לכך קרא הראשון גרשום ליתן טעם על הלקיחה והשני אליעזר ליתן טעם על הפרישה. מאמר הג' הצריך לענינינו הוא בפרשת שמות בענין המצרי שכתיב גבי משה ויפן כה וכה זירא כי אין איש ויך את המצרי ואמרו רבינו ז"ל איש לא ראה אבל מלאכים ראה ונמלך עמהם והנה כבר בארנו מאמר זה בעמוד השני פחד יצחק ועתה לא באנו לבארו אלא מלת ואין איש שבא לרבות מלאך ועוד יש להבין מאי ויפן כה וכה דמשמע שהי' ירא פן יראו הבריות והלא בדין הרגו כמו שאמר שם משום שהמצרי הי' קין שהרג את משה דאיהו הבל והוצרך משה לנקום נקמתו ואדם העושה בדין ודאי ה' עמו לשמרו מכל הקמים עליו וא"כ מה הי' לו לפנות כה וכה אבל הענין הוא שקין לא נתחייב בהריגת הבל כי אדה"ר גרם לו שהוציא והביא מלאך המות לעולם אלא שעונשו הי' משום שפקד הקב"ה עון אביו אדה"ר עליו

כמ"ש בתיקונים תיקון ש"ס ובזוהר פ' בראשית עמוד ס"ח וזכרנו בעמוד שני פחד יצחק שלשה תירוצים פוקד עון אבות על. בנים לפי שכתיב קרא אחרינא לא יומתו אבות על בנים כמו שהקשו רבינו ז"ל ע"ש ותירוץ האחד הוא מהם כמ"ש החזקוני פ' כי תשא שבית דין של מטה לא יומתו אבות על בנים וב"ד של מעלה שהם המלאכים פוקדין עון אבות על בנים ולפ"ז קשה איך הרג מסה המצרי אע"פ שהוא קין שהרג את הבל שהרי לא נתחייב אלא משום פוקד עון אבות על בנים ובב"ד של מטה כתיב לא יומתו וגו' וצריכין אנו לומר שגם משה הוא לא איש אלא מלאך שהוא. בעצמו מטטרון שר הפנים כנ"ל וכמש"ה וישלח מלאך לפנינו ויוציאנו ממצרים וארז"ל מלאך זה משה ולכך נ"ל כאשר בא משה להרוג את המצרי שהוא קין שהרג את הבל ויפן כה וכה לא שירא מן הבריות אלא שנטה בסברתו לכאן ולכאן כי היה בו צד חיוב להרגו משום פוקד עון אבות על בנים וגם הי' צד לפטרו משום לא יומתו ולא ידע מה לעשות בדינו ואח"כ וירא שהתבונן בלבו כי אין איש ר"ל שמשה בעצמו אינו מדריגת איש כי הוא מלאך מטטרון מבית דינו של מעלה ובבית דין של מעלה פוקדין עון אבות על בנים לפיכך מיד ויך את המצרי והרגו בדין אבל אם לא הי' רואה טעם זה אע"פ שידע שהמצרי הוא קין לא הי' הורגו כי בית דין של מטה אין פוקדין עון אבות על בנים. מאמר הד' השייך לענייניו הוא במדרש רבה פ' בשלח וז"ל הלך משה לקרוע הים לא קבל עליו להקרע אמר ליה הים מפניך אני נקרע אני גדול ממך שאני נבראתי בשלישי ואתה נבראת בששי כיון ששמע עשה כך הלך ואמר להקב"ה אין הים רוצה להקרע מה עשה הקב"ה נתן ימינו על ימינו של משה שנאמר מוליך לימין משה זרוע תפארתו מיד שראה הקב"ה ברח שנא' הים ראה וינוס מה ראה אלא שראה שהקב"ה נתן יד ימינו על משה ולא יכול לעכב וברח מיד ע"כ. והנה המאמר הזה הוא פלאי מה הי' הקב"ה צריך להניח יד ימינו ה"ה לו לילך עמו ולגזור על הים שיקרע ועוד אחרי שהים הי' טוען כדין ואם כן איך דחו הקב"ה ביד ימינו דאכתי טענתו במקומו עומדת ואין לומר משום שהקב"ה בעצמו נגלה עליו הי' בהכרח לברוח כי הקב"ה הוא מלך גדול על הכל וא"כ הי' לו להניח עליו יד שמאלו ולמה ימינו וכדי להבין זאת כי יש להבין מש"ה בפ' שמות ותקרא שמו משה ותאמר כי מן המים משיתיהו והפסוק הזה אין לו ביאור שזה השם קראה לו השכינה כנדרש בזוהר כל הענין של בתיה בת פרעה ע"ש וא"כ משה בלא"ה הי' לו לקראותו כן ועוד כי בשביל שהי' במים ומשיתיהו משם הי' ראוי לקראותו בשם זה אבל הענין הוא כמ"ש לעיל ששם משה הוא רומז ששרו הוא מ"יכאל ש"ר ה"גדול הרמוז בר"ת של שם מש"ה ונודע הוא כי גבריאל הוא יסודו מן האש ולכך הוא שר של אש

ומיכאל הוא יסודו מים ולכך הוא שר של מים ולכך ניצול משה מן המים ובטלה אז גזירת יאור כי שרו של אדם הוא מצילו בכל מה דאפשר ומתפלל עליו וכל שכן בדבר שיש לו שליטה עליו ולפי ששרו הוא של מים ומושל על המים לפיכך כאשר הושלך תוך היאור ניצול ממנו ונ"ל שמש"ה ותקרא לו משה השכינה קרא לו שם משה שהוא ר"ת מ"יכאל ש"ר ה"גדול וקשה מה שייכות יש לו עם מיכאל שיהא שמו רמוז בשמו ואומר הכתוב כי מן המים משיתיהו שניצול בגזירת היאור וכל זה הוא בשביל שמיכאל הוא שרו של משה ולכך שם שרו נרמז בשמו ומעתה אל יקשה בעיניך איך הים שהוא נברא בגימ"ל והוא גדול ממשה שנברא ביום ו' וברח מפניו כי אחרי שמשה שרו הוא מיכאל שר הגדול של מים המושל עליהם ואדם בעולם הזה הוא מושל ושולט למטה בכל מה ששרו מושל למעלה כמשרז"ל אין אדם יושב בישיבה של מטה עד ששרו תחילה יושב בישיבה של מעלה וכדין הי' שיקרעו לפני משה אבל הים שלא רצה להקרע לא ידע זאת עד שראה שהקב"ה הניח יד ימינו עליו והטעם הוא כמ"ש בס' הבהיר המים הם תלוים ביד ימינו של הקב"ה והאש בזרוע שמאלו ולכך מיכאל שהוא שר של מים הוא בימינו של הקב"ה וגבריאל שר של אש בשמאלו של הקב"ה וכמו שאמר הקליר במנחה דיו"כ מיכאל מימין מהלל וגבריאל משמאל ממלל ולפיכך כאשר ראה הקב"ה טענת הים שחושב שמשה הוא כשאר הנבראים אשר עיקר יסודם מעפר ולא ממים ולכך אינו רוצה להקרע מפניו לכך הניח עליו יד ימינו דווקא להראות שהוא תלוי בימינו שלו אשר שם מיכאל שר של מים השולט על המים ולפיכך מיד כאשר ראה הים זאת מיד ברח ולא עכב ר"ל שלא עכב בטענתו הראשונה כי ראה שאין טענתו טענה שהרי בזה ראה כי משה גדול מהם ושולט עליהם ומיד ברח. מאמר החמישי השייך לענייננו והוא מדרש, אבכיר הובא בילקוט פ' וישב וז"ל ולא שמע אליה אמר ר' שמע לה אלא שהביא הקב"ה איקונין של אביו ונתבייש וברח פעם שניה נכנס נטל הקב"ה אבן שתיה א"ל אל תגע בה ואם אתה נוגע בה הריני משליכו ואחריב את העולם שנא' ויפוזו זרועי ידיו מידי אביר יעקב משם רועה אבן ישראל עכ"ל. והנה מאמר זה הוא תמוה שהרי כמה יוסף איכא בשוקא של זונות והעולם הוא כתיקונו הולך ושוטים המקלקלים עתידים ליתן הדין ומה ראה הקב"ה עתה להחריב העולם בשבילו ועוד מה היה לו ליטול אבן שתיה להשליכו ולהחריב העולם הרי במאמר נבראו ובמאמר הי' להחריבם אבל ביאור הענין הוא למי שבא בסוד ה' ויודע מקום שורש יוסף שהוא צדיק יסוד עולם והיא הנקרא אבן שתיה שהעולם עליו עומד ודאי כאשר בא יוסף לפגמו ראוי היה להשחית מקורו ויסודו ובודאי הי' העולם חרוב ושמם ולכך הוצרך ליקח דוקא אבן שתיה להראות לו מקורו ויסודו ועד

היכן הי' פגמו מגיע והענין יותר בביאור דע כי שת בן אדם הראשון הי' ראוי להקרא שי"ת ביו"ד ואותו היוד היא נקרא אבן שתיה שממנה הושתת העולם כמ"ש בזהר פרשת בראשית עמוד קנ"ט ואח"כ פרחה היוד מיני' דאיהו אבן שתיה ובזה חטא יוסף שבקש לשכוב עם אשת אדוניו ויצאו ממנו יו"ד טיפין קרי דרך עשרה אצבעותיו ואם היו אותה י' טיפות באים ח"ו בתוך אותה הזונה הי' העולם חרוב כי מאותה יו"ד הושתת העולם כמה שאמר באריכות שם ולכך נראה לי שנטל הקב"ה אבן שתיה ואמר אם אתה נוגע בה הריני משליכו ואחריב העולם ר"ל הריני משליכו מן הקדושה בתוך אותה זונה ע"י חטאך ואז בודאי יחרב העולם. ועתה המעיין יש לידע מה ענין היוד שהיא אבן שתיה להיות בשמו של שת אבל הענין הוא כי שת בעצמו הוא דוגמת אבן שתיה וכמו שמאבן שתיה הושתהו העולמות וכל הארצות כן הי' ע"י שת שאם לא הי' נולד הי' העולם חוזר לתוהו ובוהו והטעם הוא כמו שאמר בעל עשרה מאמרות חלק ג' מחיקור הדין פי"ט וז"ל משורש נחש שבא על חוה והטיל בה זוהמא יצא צפע שרף מעושף הוא קין קינא דמסאבותא ומשראה החסד העליון שאין העולם מתקיים בו הוסיף בתולדות את אחיו את הבל ויקם קין ויהרגהו לדאבון נפש העולם על דמו ודם זרעותיו עד שנולד שת בצלם ודמות ומאז היו הנשמות קדושות באות וכו' ונ"ל שז"ש רז"ל במדרש בראשית והארץ היתה תוהו זה קין שבקש להפוך כל העולם לתוהו וקשה והיכן מצינו זה לפי זה ניחא כי אחר שנולד הוא מצד הטומאה זוהמת נחש לא הי' העולם יכול להתקיים כי בהתגברות הטומאה ח"ו בעולם העולם הוא מתמוטט וחוזר לתוהו והי' העולם רותת עד שעשה הקב"ה סמכין לעולם להתקיים שהוסיף בתולדות ונולד הבל מצד הקדושה ואחר שבא קין והרג את הבל ונתבטלו הסמכין חזר העולם לתוהו וזה הי' מחשבות קין בהריגת הבל כי כל מחשבות הרשעים אינו אלא לסתור הבנין ולפיכך אמרו עליו רז"ל והארץ היתה תוהו זה קין שבקש להפוך כל העולם לתוהו והיינו ע"י הריגת הבל וכאשר נולד אח"כ שת חזר העולם ליסודו ולמשתיתו כי הי' הוא ממש הבל שמילא מקומו וכמ"ש הרקנטי בפסוק שת לי אלקים זרע אחר תחת הבל מאי תחת הבל אלא שהוא ממש הבל שמילא את מקומו וכמו שע"י הבל הי' ראוי שיתקיים העולם כן היה על ידו וזהו טעם קריאת השם שת שממנו הושתת העולם כמו ע"י אבן שתיה וזה הטעם שהיוד שהיא נקראת אבן שתיה כנ"ל היה ראוי להיות בשמו של שת והי' ראוי לקרא שי"ת ביוד לרמז לנו זאת ששת הוא ממש דוגמת אבן שתי' שעל ידו הושתת העולם ומזה תבין למה נבנה המשכן ע"י משה דוקא שהעולם הי' רותת עד שהקים משה המשכן כי לפי שמשה איהו שת הנרמז בשין של שם משה כנ"ל וכמו מתחילת הבריאה הי' העולם רותת ולא הושת אלא

על ידו כן עתה בימי משה שחזר העולם רותת לא נתקיים אלא על ידו בהקמת המשכן שאז נתקיים העולם. והנה כלל העולה לנו מכל החמשה המאמרים הנ"ל שעליית משה למרום הי' משום דאיהו הבל שאבד' לו דרך שדיהו ושמו משה יוכיח על זה שנקרא משה בה"א והה"א רומז שהיא הבל. ומה שפירש עצמו מאשתו הטעם הוא לפי שלא שמע לעצת אשה חוה ליהנות בצוארו מעץ הדעת שמטעם זה נעשה צוארו כעמוד של שיש בזמן שנמסר לקוסטינר לדונו בחרב פרעה ושם בנו אליעזר יוכיח שנקרא כן על שם אלקי אבי הי' בעזרי ויצילני מחרב פרעה ומה שנענה בתפילתו כאשר פרש כפיו אע"פ ששפך דם שהרג המצרי הטעם הוא לפי שהיה כדין שפקד עליו עון אבות ואע"ג שכתיב לא יומתו זה איירי בב"ד של מטה אבל משה הי' מב"ד של מעלה שהוא מטטרון שר הפנים ושמו משה יוכיח עליו שהוא ר"ת מ"טטרון ש"ר ה"פנים. ומה שנקרע הים אע"פ שהים גדול במעלו שנברא בשלישי ומשה הוא ממין אנושיי שנבראו בששי הטעם הוא מפני ששרו של משה הוא מיכאל שר הגדול הוא שר של מים השולט על הים וגם על זה יוכיח שמו של משה שהוא ר"ת מ"יכאל ש"ר ה"גדול ומה שבנה המשכן והעולם שהי' רותת הוקם על ידו הטעם הוא לפי שמשה איהו שת שהי' העולם רותת תחלה כשנהרג הבל וע"י שת הושתת העולם לפיכך גם משה שהי' העולם רותת בימיו הוקם על ידו בהקמת המשכן וגם על זאת שמו יוכיח שנקרא משה והשי"ן שבשם משה רומז על ש"ת ובזה בא המאמר הנ"ל על מכונו שבא שלמה כמקשה חמשה קושיות ואומר מי עלה שמים כמשה שעלה אל האלהים ומי בעולם שירד ירידה כזו של משה שוירד משה מן ההר אל העם ולא הלך לביתו ופירש עצמו מאשתו ומי אסף רוח בחפניו בחפניו דייקא ר"ל מי הי' בעולם כמשה שידיו שפכו דם ואפי' הכי אסף רוח בחפניו על ידי תפילתו בכפיו פרושות השמים שנאמר כצאתי את העיר אפרוש כפי ונענה אז בתפילתו וכפיו פרושות השמים והרי אין קטיגור נעשה סניגור ומי צרר מים שנצבו מים כמו נד ע"י הכאתו והים שהי' גדול ממנו עשה רצונו וברח ומי הקים כל אפסי ארץ שעשה משכן ועל ידו הקים העולם שהי' תחילה רותת ולמה הי' כך אצל משה ומה נשתנה מכל שאר הבריות שאי אפשר לעשות כל אלה על ידם ובא שלמה בעצמו כמתרץ החמשה קושיות אלה ואומר מה שמו ומה שם בנו כי תרע ר"ל אם רצונך לידע כל זאת צריך אתה לחקור מה ענין שמו שנקרא משה ושם בנו שנקרא אליעזר ואם ידוע לך ענין שמו שנקרא משה משום שהוא מטטרון שר הפנים וגם שמו הוא רומז על שרו מיכאל שר הפנים וגם שרמז בשמו שת והבל ושם בנו אליעזר שנקרא על שם אלקי אבי הי' בעזרי ויצילני מחרב פרעה ואז תדע למה היו במשה כל אלה כי אם ידוע לך שהוא הבל ודאי

תדע ענין עלייתו אל האלהים כי הבל אבדה לו דרך שדיהו והדין נותן לפרוח באויר ולכך עלה אל האלהים שהוא ענין פרח באוירא. ואחר שידוע לך שם בנו אליעזר על שם שהקב"ה הי' בעזרו והצילו מחרב פרעה בזמן שנמסר לקיסטינר ונעשה צוארו כעמוד שיש וכל זה הי' לפי שלא הלך אחר עצת אשה חוה בזה תדע למה ירד משה מן ההר אל העם ופירש עצמו מאשתי לעולם כי אחר שפירש עצמו מעצת אשה לטעום מעץ הדעת הותר לו לפרוש מאשתו. ואחר שידוע לך שמו משה שרומז על מטטרון שר הפנים ודאי בזה תדע איך אסף רוח בחפניו ונענה בתפילתו כפיו פרושות השמים אע"פ שידיו שפכו דם מצרי כי אחר שהוא מטטרון שר הפנים שהיא מלאך ודאי הי' ההריגה כדין שפקד עליו עון אבות וראוי הי' שיהא נענה בתפילתו כי מה שאמר הכתוב גם כי תרבו תפילה אינני שומע ידיכם דמים מלאו היינו שלא כדין אבל משה כדין עשה. ואם ידוע לך ששמו משה רומז על שרו שהוא מיכאל שר הגדול ודאי בזה תדע איך קרע הים והים ברח מפניו אע"פ שהים נברא בשלישי והוא בששי כי אחר שהוא מיכאל שר של מים השולט עליהם ודאי הוא שיעש' רצונו בהכרח כעבד שעושה רצון רבו. ואחר שידוע לך שמו משה השין שבשמו רומז על שהוא שת ודאי בזה תדע למה הקים הוא המשכן והוקם העולם עמו כי אחר שהוא שת שתחילת בריאת עולם הי' העולם רותת והושתת על ידו והוקם גם עתה שהי' העולם רותת הוכרח להושתת על ידו והקים המשכן ואז הוקם העולם עמו:

(כח)

במדרש רבה סוף פרשת כי תשא וז"ל כתב לך התחילו מלאכי השרת אומרים לפני הקב"ה אתה נותן רשות למשה שיכתוב מה שהוא מבקש שיאמר לישראל אני נתתי לכם את התורה אני הוא שכתבתי ונתתי לכם אמר להם הקב"ה ח"ו שמשה עושה את הדבר הזה ואפי' עושה נאמן הוא שנאמר לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא עכ"ל והנה כבר צווחו בי' קמאי דקמאי ותמהו היאך יוצדק שיקרא נאמן אם יעשה כזה ולנו עוד תמיהות רבות וגדולות מאלו חדא איך עלה על דעת מלאכי שדת לחשוד את משה בדבר כזה ובפרט שהם פרקליטי של ישראל אפי' במקום שהחטא גורם ואיך יעוררו קטגוריא על על אדם כזה ועוד שאמרו אתה נותן רשות למשה שיכתוב מה שהוא מבקש וכי משה בקש לכתוב דבר מה שלא נמסר לו הקב"ה לכתוב שהרי לא הי' אלא כסופר הכותב טופסי שטרא ואין משנה אפי' דיבור אחד כן הי' מעתיק מתורתו של הקב"ה הכתוב' במרום אות באות ומלה במלה ועוד דקאמר ואפי' עושה דמשמע עכשיו הי' עושה איזה שינוי יעשה מיבעיא לי' ולהבין זאת נקדים לבאר מאמר היותר תמוה והובא בילקוט

תהילים בסימן א' וז"ל לא כן הרשעים וגו' על כן לא יקומו רשעים במשפט רבי יודן ורבי פנחס א"ר יודן אמר הקב"ה לרשעים אני בראתי את העולם בכן שנאמר ויהי כן אתם אומרים לא כן שנאמר ולב כסילים לא כן חייכם על כן לא יקומו רשעים במשפט רבי פנחס אמר אמר הקב"ה לרשעים אני אמרתי ויהי כן ואתם אומרים לא כן אני אמרתי לא כן ואתם אומרים כן חייכם לא כן על כן לא יקומו רשעים במשפט והא טב להון אם אינם עומדים ונותנין דין אלא כאיניש דאמר קם פלוני לדינא ולא הוי לי' הקמת רגל ליום הדין עכ"ל. והנה המאמר הזה הוא סתום ונפלא חדא היכן מצינו שהרשעים אומרים לא כן שהכתוב ולב כסילים לא כן הוא אינו אלא כמעיד מה שבלב הרשעים ועוד מאי נפקא מינה אם אומרים כן או לאו שבשביל זה לא יהי' להם הקמת רגל ליום הדין ועוד וכי זו לבד עושים הרשעים שלא בקש הכתוב לגלות יום דינם אלא בשביל שאומרים לא כן ולדעת רבי פנחס שאומרים לא כן במקום אחד ובמקום אחר אדרבה אומרים כן ויש לידע היכן אמרו הרשעים כן והנה תחילה אודיעך מאי בינייהו ובמאי קמיפלגי ולמה מודה רבי פנחס בחדא ומוסיף עליו עוד חדא ואפי' בדבר שמודה עמו משנה בלשונו ואומר שכך אמר הקב"ה אני אמרתי ויהי כן ואינו אומר אני בראתי עולמי וכו' כמו שאמר ר"י אבל איכא בינייהו במשמעות דרוש הפסוק כי ר"י ראה שבמקום אחד גרמו הרשעים שלא יהא כתוב מלת כן בתורה כמו שיבא לפנינו בעזרת האל ודורש עליהם הפסוק לא כן הרשעים ר"ל הרשעים גרמו שלא יהיה כתוב מלת כן בתורה על כן לא יקימו רשעים במשפט שלא יהיה להם תקומה ופירוש על כן ר"ל כמו לפיכך ור"פ ראה שבמקום אחד גרמו הרשעים שלא יהא כתוב מלת כן בתורה ובמקום אחר גרמו שיהא כתוב מלת כן בתורה ובא ודורש שני הפסוקים עליהם הפסוק לא כן וגו' שגרמו שלא יהא מלת כן בתורה ופסוק על כן וגומר שגרמו שיהא כתוב מלת כן ובשביל זה לא יהי' להם תקומה ובזה יתבאר שינוי לשונו שאמר אני אמרתי וכו' וביאור הענין כי ארז"ל בגמרא דנדרים וז"ל ר"ל אמר אין גיהנם לעתיד לבא אלא הקב"ה מוציא חמה מנרתיק' ורשעים ניזונין בה שנאמר הנה היום בא בוער כתנור וגומר וצדיקים מתרפאים בה שנאמר וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא ע"כ ויש לנו לידע איך יהי' אור אחד פועל שני פעולות כאלה לצדיקים לטוב להם ולרשעים להיפוך אבל דע מ"ש בזהר ריש פרשת אמור שאותו חמה שהקב"ה מוציא מנרתיקה לעתיד לבא וצדיקים מתעדנין בה הוא אותו אור שנברא ביום ראשון שהי' אדה"ר צופה על ידו מסוף העולם ועד סופו וכאשר ראה הקב"ה שלעתיד יעמדו רשעים בעולם גנז אותו אור שנאמר וימנע מרשעים אורם אבל לצדיקים אפי' אסח גניזת האור מאיר להם בכל יום ויום מאותו אור כמ"ש הכתוב מה רב טובך אשר צפנת

ליראיך ע"כ ונודע הוא כאשר בא על האדם פתאום רוב אור ובפרט כאשר אינו רגיל בו יזיק לו מאד מאד כמו שאמרו המפרשים על פסוק כשחר נכון מוצאו שהיום אינו מאיר פתאום ברוב אורו אלא מעט מעט ולכך נכון מוצאו ומקובל לבריות בלי היזק וכן כתיב בפירוש התפילות בהמאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים שהקב"ה עושה טובה גדולה בהארת השמש שהשמש בצאתה אינה מאירה בתוקף כמו בצהרים כי אחר שהאדם הי' ישן כל הלילה ולא ראת אור ואם הי' אור הגדול בא עליו במהירות הי' מזיק אותו עד מאד לכך הקב"ה מאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים דייקא שמוציאו באור מעט עד שהאדם מורגל בה ואז מוציאה בתוקפה בצהרים ויכול לסבול אורה. וכן הוא הענין אצל צדיקים ורשעים לעולם הבא בהוצאת החמה מנרתיקה כי אחר שהוצאת חמה זו מנרתיקה הוא אור הגדול שנגנז מרשעים וצדיקים משתמשים בו בכל יום לפיכך צדיקים מתעדנין בה כי רגילים בו ואינו מזיק להם אבל הרשעים שאין רגילין בו ואז עצם הטובה הגדולה זריחת האור הטוב ההוא יתהפך להם לרעה ולגיהנם ונידונין בו על כל חטאם אשר עשו כל אחד ואחד לפי מעשיו ואיתא בספר הבהיר והוא גם כן בזהר עמוד קכ"ב קושיא גדולה בפסוק ויאמר אלקים יהי אור ויהי אור ולמה לא אמר ויהי כן כמו בשאר אמירות שבכל מקום כתיב ויהי כן ותירץ לפי שאותו אור הגדולה גנז הקב"ה לצדיקים לעתיד לבא לפי שלא הי' האור כאשר אמר הקב"ה ולפיכך באותו אמירה לא כתיב ויהי כן שהרי באמת לא כן הי' שנגנז אורו והטעם הוא שנגנז האור כבר זכרנו מפני שראה הקב"ה שרשעים יעמדו בעולם והנה זהו דעת רבי יודין והכי קאמר הקב"ה לרשעים אני בראתי את העולם בכן שנאמר ויהי כן ואתם אומרים לא כן וכו' רצו לומר אחרי שבריאת עולמי הי' באמירות ובכל אמירה ואמירה שאמרתי כתיב ויהי כן אלא שאצל אמירת יהי אור לא כתיב ויהי כן אלא יהי אור וכל זה בשבילכם רשעים שאתם הם הגורמים לא כן שלא יהא כתוב בתורה אותו כי כן אחר שהסתכלתי בכם ובמעשיכם הרעים הוכרחתי לגנוז אותו האור למנוע מכם ובשביל זה לא הי' אפשר לכתוב באמירה זו ויהי כן אחר שלא נעשה כמו שאמרתי על כן לא יקומו רשעים במשפט רצו לומר והוא שגורם לכם שלא יהי' לכם תקומה במשפט כאשר אוציא לעתיד במשפט חמה מנרתיקה שהוא אותו האור הגנוז דבשלמא אם לא הי' אותו האור גנוז מכם ודאי היתה רגילים בו והיו מתעדנים בו כמו הצדיקים אבל אחר שנגנז על ידכם ולא זכיתם להשתמש בו בעה"ז ודאי כאשר אוציא אותו האור ביום הדין יהי' בוער כתנור בקרבכם ולא יהי' לכם תקומה במשפט. והנה חפשנו בנרות לידע איה מקום שהקב"ה אמר לא כן והרשעים אמרו כן לדעת רבי פנחס ומצאנו דבר הלמד מעניינו בענין הבריאה בפרשת בראשית במעשה

יום חמישי בבריאת התנינים הגדולים. שלא כתיב באמירה הזו ויהי כן וקודם שנבא אל טעם הדבר נאמר שזהו שפליג רבי עקיבא על רבי יודין בשינוי הלשון ואומר שכך אמר הקב"ה אני אמרתי ויהי כן ואינו אומר אני בראתי עולמי בויהי כן כמו שאמר רבי יודין כי קשה לו קושיא זו איך יוצדק לומר שהבריאה הי' בויהי כן שהרי גם התנינים הם מכלל הבריאה ולא כתיב בהם ויהי כן ולכך משנה בלשונו ואמר שכך אמר הקב"ה אני אמרתי וכו' ומה שלא נאמר בתנינים הגדולים ויהי כן חפשנו במטמונים בכל המפרשים עד שידינו מגעת ולא מצאנו קושיא זו וכל שכן תשובתה ונ"ל ליישב הענין על דרך מ"ש לעיל בשם הזהר שלא כתיב יהי אור ויהי כן וזיל בתר טעמ' לפי שלא הי' בסוף כאשר אמר תחילה באמירה ולפיכך נראה לפרש שגם בנדון דידן במעשה יום חמישי בבריאת התנינים הגדולים ראוי גם כן שלא יהא כתיב ויהי כן מטעם זה משום שלא הי' סוף המעשה דתנינים כתחילת האמירה כי באמירת אמר הקב"ה יפרו וירבו וימלאו המים כמו שאמר הכתוב ויברא אלקים התנינים הגדולים וגומר ויברך אותם אלקים לומר פרו ורבו ומלאו את המים וברכה זו אפי' שנתקיימה בשאר דגים מכל מקום בתנינים הגדולים שהם לויתן ובת זוגו שהם העיקרים בדגי הים לא נתקיימא כי אמרו רבינו ז"ל שהקב"ה סירס את לויתן שלא יזדווג עם בת זוגו כי אם יזדוגו יחרבו העולם ולפיכך נראה לפרש שלא כתיב שם ויהי כן כי לפי האמת לא הי' כן כמו שהי' תחילה שפרו כולם ורבו והוא ממש כמו מעשה דאור שגם שם נתקיים קצת אור כמו שאמר הכתוב ויהי אור אלא לפי שעיקר האור נגנז לא כתיב ויהי כן גם הכי נמי אף על פי שהברכה נתקיימת בשאר דגי הים מכל מקום לא נתקיימה בלויתן ובת זוגו שהם העיקר שבדגים ולכך לא אי' ראוי לכתוב במעשה זו ויהי כן ובזה נבא אל כוונת רבי פנחס רק אודיעך תחילה ביאור הדבר שאמרו רבינו ז"ל בסירוס לויתן שלא יזדווג עם בת זוגו ויחרב העולם איך יעלה זאת על דעת כי ודאי בריות שבמים לא עלו ליבשה להחריבו כי דגים שבים מיד כשעולים ליבשה מתים כמו שאמרו רז"ל על פסוק ותעשה אדם כדגי הים בגמ' דע"ז אבל הענין הוא כמ"ש חכמי הקבלה ובראשם האר"י ז"ל שענין לויתן ובת זוגו אינו הדבר כפשוטו כי אמרו רז"ל שעתיד גבריאל לעשות קניגי עם לויתן ומה לו לעורר עמו מלחמה אבל הענין הוא שלויתן ובת זוגו הם רמוזים על המלאך השטן אל אחר ולילית בת זוגו והם לויתן נחש בריח ונחש עקלתון הנזכרים בישעיה שהקב"ה עתיד לפקוד עליהם בחרבו הקשה להאבידם מן העולם וגבריאל יעשה קניגי עמו להעביר רוח הטומאה מן הארץ ובתחילת הבריאה כאשר ברא הקב"ה לכוונה ידועה אצלו יתברך חשב מחשבות שאם יזדווג לויתן הזה עם בת זוגו לילית המרשעת ויולידו נשמות מזיקים הרבה עכו"ם כי

כשם שנשמות הצדיקים באים מהקב"ה כן כשמות טמאות באים על ידי מלאך השטן אל אחר כנודע ובודאי ברבות המזיקים ונשמות עכו"ם בעולם יגבור ח"ו כח הטומאה ויחריבו העולם לפיכך מה עשה הקב"ה סירס למלאך השטן שלא יזדווג עמה ויתקיים העולם ולכך אמר בזוהר סבא משפטים ואל אחר אסתרס שסרסו הקב"ה שלא יעשה פרי ותולדות בעולם. והנה החכם בעל חסד לאברהם הקשה על מאמר הזוהר הזה ואומר איך אפשר הוא שסרס הקב"ה להמלאך אל אחר שלא יוליד נשמות עכו"ם והרי אנו רואים שנשמות טמאות הם מרובות ותירץ תירוץ נפלא על זה ואמר שהענין הוא שאלו הנשמות אינן באים מצד זיווג המלאך השטן ולילית כי אחרי שסרסם ודאי אי אפשר להם להזדווג אבל אלו הנשמות וכל הנשמות של המזיקין שבאים לעולם כולם באים על ידי מעשה הרשעים והם הגורמים להביא אותם לעולם כי העושה עבירה אחת בורא על ידי מעשיו הרעים מזיקים והן הן המזיקין ומחריבים ומטשטשים העולם, ע"כ והנה אותם המזיקין הבורא אותם האדם על ידי מעשיו הרעים הם העדים המעידים עליו ביום הדין וכל אחד ואחד צועק ואומר פלוני בראני כמו שהפליג מזה בזוהר בהרבה מקומות וכל חכמי המוסר ואמרו שזהו משרז"ל קורות ביתו של אדם מעידים בו וכוונתם על האיברים של האדם והגידים שבו כי האדם הוא נבנה בגידים ואיברים כבית הזה הנבנה בקורות וכל מצוה ומצוה יש כנגדה אבר פרטי שבו תלויה המצות וכאשר מקיים המצוה בורא מלאך טוב ולהיפך בורא ח"ו מלאך רע מזיק אחד העומד ומקטרג עליו תמיד ומעיד עליו ביום הדין וזהו סוד מחריביך ומהרסיך ממך יצאו כי ממנו ממש יצאו ע"י איבריו וגידיו ולפי שהם עדים שמעידין עליו ודאי אין לרשעים תקומה ביום הדין כי אחרי שהם אבריו וגידיו הרי הוא כאלו הוא מודה בעצמו ומעיד והודאת בעל דין כמאה עדים דמי וא"כ מה שלא בקש הקב"ה בבריאה וסרס המלאך השטן אל אחר שלא יוליד נשמות טמאות והיינו מזיקין כל זה עושה ופועל הרשע על ידי מעשיו הרעים וזהו שאמר רבי פנחס אמר הקב"ה לרשעים אני אמרתי כן שנאמר ויהי כן וכו' אני אמרתי לא כן ואתם אומרים כן חייכם כן לא כן על כן לא יקימו רשעים במשפט ר"ל פעם אחד אמרתי לכתוב כן בבריאת האור שנאמר יהי אור והי' ראוי שיכתוב ויהי כן אלא בשבילכם רשעים לא כתבתי כי אתם במעשיכם הרעים גורמים מניעת האור וגניזתן כנ"ל לדעת ר' יודין כי בזה אינו חולק עליו אלא בשביל שינוי הלשון הוצרך להביא כל הדברים כנ"ל ולא זו בלבד עשיתם רשעים אלא פעם אחד אמרתי לא כן שלא רציתי לכתוב בבריאת התנינים הגדולים לויתן ובת זוגו שהם המלאך השטן ונחש בת זוגו כי חשבתי שלא יהא כן כמו שאמרתי שיפרו וירבו כדי שלא יזדווגו להוליד נשמות טמאות ומזיקים שלא יחרב

העולם אבל אתם הרשעים אומרים כן כי במעשיכם הרעים אתם גורמים לברוא נשמות האלה והרי הוא כמו שכתוב בפירוש מלת כן בבריאת התנינים ולפיכך על כן לא יקומו רשעים במשפט ר"ל בשביל אותו כן לא יהיה לכם תקומה במשפט ביום הדין כי הן הן העדים שיעידו בכם ביום הדין שבראתם ע"י איברים וגידים שלכם ובודאי לא יהיה לכם תקומה כי הודאת בעל דין כמאה עדים דמי כנזכר לפיכך סיים ר' פנחס בדבריו חייכם כן לא כן ע"כ לא יקומו וגו' ר"ל חייכם פעם אחד גרמתם לכתוב כן ופעם אחד גרמתם לא כן שלא יהיה כתוב מלת כן וכל זה מורה על מעשיכם הרעים אשר אתם עושים כל הימים אשר אתם חיים על האדמה לפיכך לא יהא לכם תקומה ובזה מיושבת הקושיא שהקשינו לעיל למה פורט אצל רשעים שני חטאים אלו וכי זו בלבד עושים והלא פושעים וחוטאים וכל אשר יפנו ירשיעו ולפי זה לא קשיא מידי כי שנים אלו הם אינו חטאים עצמם אלא הם מורים על כל החטאים אשר עשו כל הימים ובשנים אלה בגניזות אור ובבריאת מזיקים נכללים כל החטאים כולם בכלל ולפיכך כאשר הקב"ה דנם ביום הדין על שנים אלו הרי הוא כאלו דן על כל עבירות שבידם והנה מעתה נבא אל כוונות המאמר שהתחלנו בו בוויכוח הקב"ה עם המלאכים בענין משה שכתב התורה רק נקדים הקדמה אחת מספר הפליאה והביא גם כן הילקוט ראובני בערך אורה (סי"ד) שמקשה הזוהר למה גבי אור כתיב ויהי אור ולא כתיב ויהי כן ותירץ גם כן כמו שתירץ הזוהר לפי שלא הי' כן לפי שנגנז האור אלא ששם הוא בסיגנון אחר שהקב"ה שאל את משה קושיא זו ומשה השיב התירוץ הזה וזה לשונו כשעלה משה לרקיע מצא הקב"ה שהיה אימר כתיב ויהי אור ולא כתיב ויהי כן אתמהה ואמר ליה למשה מאי האי אמר ליה רבונו דעלמא אלו אמר ויהי כן שמענו שהיא אור אחד עכשיו שהוא אומר ויהי אור משמע שני אורות אור שנגנז שאין העולם כדאי להשתמש בו ואור שמשתמש בו העולם עכ"ל. והנה צריך תחילה ליישבו אחרי שהקב"ה כתב כך בתורה ואם כן למה שאל את משה ואין לומר שלחדודי דמשה הוא דקא בעי קשה מאי שנא דבר זה מכל התורה כולה שהיא כולה מקשה ועוד מאי לשון כתיב כתבתי מיבעיא ליה ועוד היה לו לומר סתם דרך שאלה כתיב ויהי אור ולא כתיב ויהי כן למה אמר לו מאי האי אתמהה דמשמע שהיה כמתמיה ומתרעם על משה ועוד הרי גילה לו כל התורה וכל הקושיות ותירוצים גם פה היה לו להגיד הקושיא ותשובתם אבל ביאור הענין הוא שהתורה היה כתובה במרום אלפים שנה קודם בריאת העולם כנודע והיה כתובה אות באות כאשר היא עתה לפנינו אלא שבתורתו של הקב"ה היה כתיב יהי אור ויהי כן ולא היה כתוב ויהי אור כמו שהיא לפנינו והטעם הוא אע"פ שידע הקב"ה וצפה שיעמדו רשעים ויגנז

האור מ"מ היה מעלים הדבר בפני מדת הדין חדא שהרי עדיין לא היה נגנז האור ועוד כי מלאכים שהם מצד מדת הדין לא היו מסכימים בבריאה אלא לפי שהקב"ה גילה להם שיעמדו צדיקים בעולם ואם הי' מגלה להם שגם רשעים יעמדו הי' מדת הדין מקטרג על בריאת העולם כמו שאמרו רז"ל במדרש בראשית על פסוק כי יודע ה' דרך צדיקים ודרך רשעים תאבד יודע ה' דרך צדיקים שגילה להם שיעמדו צדיקים בעולם ודרך רשעים תאבד אבדה מפני מדת הדין שאם הי' מגלה היו מקטרגים שלא לברוא אותם לפיכך אם פי' הקב"ה כותב בתורתו יהי אור ויהי אור כמו שהיא עתה לפנינו הי' לחוש פן יאמר מדת הדין למה לא כתיב ויהי כן והיה בהכרח להשיב שיוגנז האור בשביל רשעים והיה להם מקום לקטרג על כן הוכרח הקב"ה להסתיר הדבר בתורתו ובזה מיושבים המקראות על מכונם לא כן הרשעים וגו' על כן לא יקומו רשעים במשפט כי יודע ה' דרך צדיקים ודרך רשעים תאבד וקשה כי יודע ה' הוא נותן טעם לדברים הראשונים ומה טעם נותן ולפי דרכינו ניחא לא כן הרשעים ר"ל שהרשעים גרמו שלא יהיה כתוב מלת כן בתורה ועל כן לא יקומו במשפט כנ"ל אך קשה הרי גלוי וידוע הי' לפניו יתברך שיהיה כך ולמה תיכף לא כתב בתורתו ויהי אור ולמה כתב ויהי כן ובא הכתוב כנותן טעם ואמר כי יודע ה' דרך צדיקים וגו' ר"ל הקב"ה גילה בפני מדת הדין שיעמדו צדיקים בעולם ולא גילה להם שיעמדו רשעים כנזכר ואם היה כתוב ויהי אור בודאי ע"י זה הי' נגלה שיעמדו רשעים לפיכך לא בקש הקב"ה לכתוב כך בתורתו והנה כאשר בא אח"כ משה למרום והעתיק התורה היה מוכרח לשנות הדבר כי הוא הנקרא נאמן ואין ראוי לאיש נאמן לכתוב דבר דמיחזי כשקרא והי' כותב בתורה יהי אור ויהי אור כמו שהיה האמת שנגנז האור ולא הי' ראוי לכתוב ויהי כן אחרי שלא הי' כן כי כבר נגנז האור וגם מקיטרוג מדה"ד לא הי' לחוש שהרי כבר נברא העולם ומי יבא אחרי המלך מלכו של עולם אשר כבר עשהו והקב"ה בא כמתמיה ומתרעם עליו בדבר זה להודיע לכל אדם שכיון הדבר יפה ואמר לי' כתיב ויהי אור ויהי כן מיבעיא ליה ר"ל אתה כתבת בתורתך ויהי כן כמו שהיא כתובה לפני במרום מאי האי אתמהה ר"ל איך עלה כזאת על דעתך לשנות כאן יותר משאר כל המקומות והשיב לו הטעם האמיתי מפני שנגנז האור ואין ראוי לכתוב ויהי כן שלא יהא מיחזי כשיקרא והסכים הקב"ה עמו כי כך הוא האמת והנה זה הי' טעות מלאכי השרת שחשדו את משה שזייף ח"ו התורה כי אחר שראו שהקב"ה כתב בתורתו ויהי כן והוא כותב ויהי אור וכל המשנה ידו על התחתונה וחשבו שישנה עוד דברים אחרים ולכך אמרו רבש"ע אתה נותן רשות למשה שיכתוב כל מה שהוא מבקש דייקא ר"ל אתה בקשת שיהא כתוב בתורה ויהי כן והוא משנה

וכותב ויהי אור ואתה מסכים עמו ונותן לו רשות לכתוב ויהי אור כמו שהוא מבקש ואם כן אחרי שאתה נותן לו רשות לשנות ודאי יבא לשנות עוד דברים אחרים ויאמר אני הוא שכתבתי ונתתי וראיה שאינו כתוב כך בתורת הקב"ה והשיב הקב"ה ח"ו שמשה עושה את הדבר הזה לשנות ועוד אפילו עושה מלת עושה דייקא ר"ל ואפילו עושה עכשיו שמשנה וכותב ויהי אור לא משום שמזייף אלא אדרבה נאמן הוא ר"ל בזה הוא מראה נאמנתו שאינו רוצה לכתוב בתורה דבר דמיחזי כשקרא כי איך יכתוב ויהי כן הרי הוא מיחזי כשיקרא שהרי לא הי' כן שהרי נגנז האור כבר ואין ראוי לנאמן לכתוב דבר שקר ולכך מביא ראי' מפסוק לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא לא כן דייקא ר"ל מה שלא כתב בתור' מלת כן עבדי משה משום שבכל ביתי נאמן הוא ואינו יוצא מפיו שקר ואם הי' כותב מלת כן הי' מיחזי כשקרא ולפיכך הוכרח לשנות כאן אבל הוא אינו נחשד לשנות במקום שאין הדין נותן ובזה יובן גם כן מ"ש הכתוב בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות ויעש כן אהרן כאשר צוה ה' את משה וקשה מאי קאמר שעשה כן דמהיכי תיתי ח"ו ישנה ועוד אם נאמר שעשה כן מאי כאשר צוה ה' את משה שהרי הציווי כתיב תחילה ואח"כ כתיב ויעש כן ובודאי ידעינן שהי' כאשר צוה ה'. אלא הוא הדבר שדברנו שלא כתב הקב"ה מלת כן בתורה גבי אור לפי שנגנז אותו אור שברא ביום הראשון והביא בהאריכות החסיד בעל שני לוחות הברית בפ' בהעלותך ענין אהרן והקמת המשכן כי הי' הקמתו נגד בריאת שמים וארץ ואהרן שנתקרב לכהונה הי' במקום אדם הראשון ומעלתו שהי' לו קודם שחטא וכמו שבבריאת העולם הי' מאיר האור הגדול שאח"כ נגנז כנגד זה הי' אהרן מאיר אור המנורה שהיו בה שבעה קנים כנגד שבעה ימי בראשית ע"ש וא"כ מעשה המנורה הי' מורה על זמן היות האור כל משך אותו הזמן שלא הי' עדיין נגנז וכל זמן שלא הי' נגנז הי' ראוי שיהא כתוב בתורה מלת כן כנ"ל וז"ל ויעש כן אהרן כן דייקא ומלת ויעש הוא מלשון תיקון ועשיה ור"ל שע"י אהרן בהאי המנורה נתקן אז מלת כן שהיה ראוי לכתוב בתורה וז"ש כאשר צוה ה' את משה ר"ל בזמן הזה נתקיים ממש כאשר צוה ה' את משה לכתוב מלת כן ולא כמו שעשה משה שהרי משה לא כתבו מטעם הנזכר אבל אותו פעם הי' כאשר הי' הציווי של הקב"ה למשה וזהו כאשר צוה ולא כאשר נעשה:

(כט)

בפרשת קרח במחלוקת קרח ועדתו כתיב בפסוק ויחר למשה מאד ויאמר אל ה' אל תפן אל מנחתם וגו' וארז"ל שם במדרש מאי אל תפן אל מנחתם אל תקבלם בתשובה הי' צריך למקרא לומר אל תפן אל עבודתם מהו אל מנחתם כך אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע

יודע אני שיש לאלו חלק באותה מנחה שהקריבו שנאמר מלבד עולת התמיד ומנחתה והיתה של כל ישראל קריבה הואיל ופירשו אלו מבניך אל תסתכל בחלקם תניחנו האש ואל תאכלנה עכ"ל. והנה המאמר הזה הוא תמוה מאד שאין דבר בעולם שעומד בפני התשובה ולמה בקש משה שלא יקבלם הקב"ה בתשובה וגם סוף המדרש הדורש על מנחת צבור שקרבו תמידין ערב ובוקר וקשה למה בקש דווקא שלא יהיה להם חלק בענין התמידין ומה ענין זה אצל מחלקותם. ועוד ארז"ל שם ויקח קרח מה כתיב למעלה מן הענין וכו' ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת מיד צוה ועשה ר"נ טליתות תכלת ונתעטפו בהן וכו' וכשאמר הקב"ה למשה קח את הלוים וטהרת אותם וכה תעשה להם לטהרם והעבירו תער על כל בשרם מיד עשה כן קרח התחיל לחזור על ישראל לא היו מכירים אותו אמרו לו מי עשה לך כך אמר להם משה עשה כך ולא עוד אלא נטלני בידי ורגלי והיו מניפין אותי ואמרו לי הרי אתה טהור וכו' מיד התחילו שונאי משה להתגרות בו עד כאן וקשה למה אי' דווקא מחלוקת קרח ע"י מצות ציצית ועל ידי ענין התנופה ולמה בקש לבטל מישראל דווקא שני מצות אלו יותר מש מצות והיה מגלגל עליהם ולהבין זאת יבואר ג"כ אגב מדרש תמוה הובא בילקוט פרשה זו וז"ל קרח בן יצהר שהרתיח את כל העולם כולו כצהרים וכו' דתן שהעבירם על דת אבירם שהעביר לבם מלעשות תשובה ע"כ וקשה באיזה ענין הרתיח העולם ולמה הי' הרתיחה דווקא כצהרים ועוד דקאמר שהעבירם על דת והעביר לבם מלעשות תשובה על איזה דת העבירם והיכן שמענו שהעביר לבם מלעשות תשובה אבל כל זה יבואר היטב כיד ה' הטוב עלינו רק יש לידע תחילה מה הי' ענין מחלוקת של קרח עם משה בענין הכהונה והענין הוא כמ"ש בזוהר פ' זו מי שעושה ימין לשמאל ומהפך הסדר ושמאל לימין כאלו מחריב העולם תא חזי אהרן ימינא ליואי שמאלא קרח בעי למיעבד חלופא ימינא לשמאלא בגין דא אתענש עד כאן. וביאור הענין כי הכהנים הם מצד החסד והם תלוים בימינו של הקב"ה ולוים הם מצד הדין הם בשמאלו של הקב"ה ולוים שהם מצד הדין צריכין שיהא נכנעים לפני הכהנים שהם מצד החסד ולמשול עליהם כי החסד יד ימין יש לו ממשלה ומעלה יתירה על השמאל שהוא מצד הדין כדמיון האב השולט ומושל על בנו והבן נכנע מלפניו שמטעם זה יצחק שהיה מצד הגבורות והדין הי' נעקד ע"י אברהם איש החסד והי' נכנע מלפניו והי' ג"כ אביו מושל עליו כמ"ש הרקנטי בפרשת תולדות יצחק וגם בעל הלבוש בכוונת ברכת נטילת ידים שמטעם זה צריך שהיד שמאל ישפוך על יד ימין כעבד לרבו ומי שמהפך ורוצה לעשות מימין שמאל ומשמאל ימין כאלו מחריב העולם וקרח שהיה לוי מצד שמאל ובקש שיהיה כהן למשול על הכהנים בזה רצה להפך סדרי

בראשית ומעשי מרכבה ולכך נענש ולכך נראה לי שז"ש משה בוקר ויודע את אשר לו ואת הקדוש והקריב אליו וגם בזה יבואר משרז"ל במדרש בפרשה זו נשואי העדה קריאי מועד עמד קרח ועשה להם משתה ע"כ ודרוש אועד מלשון זמן שהוא זמן סעודה וקשה מאי בוקר ויודע וגו' ועוד למה עשה להם קרח סעודה ועי"ז בא למחלוקת אבל הוא הדבר אשר דברנו רק יש לידע שמה שהשמאל נכנע לימין ולשפוך ביד שמאל על יד ימין כעבד לרבו וכבן לאביו היינו דווקא בבוקר בזמן הנטילה אבל בנטילת ידים דסעודה צריך שיהא להיפוך שיד ימין ישפוך על יד שמאל תחילה כמ"ש הרב הבית יוסף בטור אורח חיים בהלכות נטילת ידים ליישב שני מאמרי הזוהר שנראים כסותרים אהדדי עיין שם בארוכה. ונראה לי שזה היה הוויכוח בין משה וקרח בשני דיעות אלו כי משה כאשר ראה שקרח הלוי שהוא מצד שמאל ורוצה לשלוט על הימין חשב בלבו שודאי אין הדבר כן שהרי נטילת ידים בבוקר יוכיח שצריך שאדרבה יד שמאל יהי' נכנע לפני הימין ולפיכך אמר משה בוקר ויודע ה' ר"ל תיכף בהשכמת הבוקר יודע האמת אשר אתי כי אז יראו הכל בעיניהם שהדין הוא עמדי וידעו הכל ואת הקדוש והקריב אליו אבל קרח שרצה לשלוט על ימין לא שת לבו אל זאת אלא סמך על נטילת ידים דזמן סעודה שאז הוא כדבריו שצריך ימין להיות נכנע לפני שמאל והי' ירא מעדתו פן יאמרו לו מנלן לך שיהא השמאל שולט על הימין ולפיכך מה עשה רשע ערום והקדים טענותיו ועשה להם משתה כדי שעל ידי המשתה וזמן סעודה יראו בעיניהם שהדין עמו ולכך החזיק במחלקותו ע"י סעודה כי מצא עזר כנגדו ולכך אומר הכתוב נשיאי העדה קריאי מועד ר"ל אלו הנשיאים היו נקראים לו להחזיק בטענתו ולחלוק על משה וכל זה הי' ע"י שהיו קריאי מועד שקראם והזמינם לזמן הסעודה כנזכר וע"י הסעודה מצאו פתחון פה ולפי האמת אין לנו ללמוד מנטילת ידים דסעודה שאין שם הטעם משום הכנעה אלא כדי שיבאו המים תחילה מימין על השמאל להחליש כח הדין כמו שאמר שם ואדרב' משם ראיה והוכחה גדולה שאין כח לשמאל על הימין וצריך שהימין יחליש כח השמאל שלא יגבור עליו אבל בזמן הבוקר שצריך שיד שמאל ישפוך על הימין הוא מטעם הכנעה כעבד המוכנע לרבו שמטעם זה צריך לאחוז תחילה ביד ימין וליתן ליד שמאל שישפוך על הימין כעבד השופך מים על יד רבו וראיה מעקידת יצחק שהוא בעל הדין מצד שמאל שהי' נכנע לפני אברהם בעל החסד שהוא מימין ולכך נ"ל שהיה זה בבוקר כמ"ש הכתוב וישכם בבוקר אל המקום בבוקר דייקא ר"ל בשביל בוקר כנזכר וזה הי' מורה על כל בעלי הדין שצריכין להיות נכנעין לפני בעלי החסד כמ"ש בעשרה מאמרות מאמר אם כל חי סימן ל"ב ול"ג וז"ל כשם שיצחק אבינו סבר וקיבל בלב

שלם להעקד ביום הכיפורים בשעת המנחה ע"י אברהם כך בשמחה רבה נעקדה מדת הדין של מעלה לרצונה ע"י החסד והעלתה לרצון קמי עתיק יומין על המזבח הפנימי הידוע כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשינו וכו' וכל ברואי מעלה ומטה נתעסקו אהדדי בעקידת כל בעלי הדין כמו שדרשו חכמים בפסוק כי עד שירים סבוכים שכן מאדים נעקד לפני צדק ומיכאל כהן גדול של מעלה עקדו לגבריאל ואריה שבמרכבה עקד את השור והעלום על גבי מזבח החיצון אשר בהיכלות וכו' ומכאן למדנו תנופת הלוים ע"י אהרן הכהן שהיא כעין אסיקתיה אחתיה האמורה בעקידת יצחק ואלו הי' קרח מסכים בהנפתו כשם שהי' יצחק מסכים בעקידתו ולא עוד אלא שזה מסר נפשו וזה לא הי' צריך לכך הנה בלי ספק הי' קרח למטה כגבריאל למעלה כמו ששקול אהרן כנגד מיכאל עכ"ל. והטעם לזה למה תנופת הלוים שהניפו והורידום הי' דומה לעקידת יצחק שהעלהו למזבח והורידו מבואר זה בזהר פרשת בהעלותך עמוד רפ"ז שכהן הוא צריך למשול על הלוי כי כהן הוא נאחז בימין של הקב"ה והלוי ביד שמאל והימין הוא שולט על השמאל ולכך מגביהו ומורידו כדי להחליש כח הדין שיש באותו לוי והי' צריך להסיר שערותו בתער כי השערות הם כולם מצד הדין שיוחלש כחם ע"ש וא"כ דבר זה הוא ממש כעין עקידת יצחק שהי' אברהם איש החסד להחליש כחו כי יצחק הוא הדין הקש' מצד שמאל שממנו יונקים כל הדינים מאותו שעת נכנעו כל בעלי דינין כנזכר בעשרה מאמרות וכל זה משום שהימין צריך לשלוט על השמאל ולכך אם הי' קרח מסכים בתנופה והי' נכנע לפני אהרן שהוא נגד מיכאל ודאז הי' הוא כגבריאל שהי' נכנע ונעקד לפני מיכאל למעלה בשעת עקידת יצחק כנזכר. ומזה תבין מה הי' כוונתו שלא הסכים בתנופה ולגלג עליה כי אם הי' מסכים בתנופה ודאי לא הי' חולק על הכהונה ולשלוט על הכהנים שהם מימין כי בזה הי' מודה שהשמאל צריך להיות נכנע לפני ימין שזהו ענין תנופת לוים ע"י כהנים להראות שהכהן שולט ומושל על הלוי כנ"ל והודאות בעל דין כמאה עדים דמי ולא הי' לו עוד פתחון פה לחלוק על הכהונה ולכך כאשר בא והגיד לעדתו שהניפו אותו ואמרו טהור אתה מיד התחילו שונאי משה להתגרות כי הם היו סוברים שאין ראוי שהכהן ישלוט על הלוי ולכך לגלג על אותו מצוה כדי למנוע אותה מישראל שלא יאמינו בה ועי"ז יהי' להם פתחון פה לחלוק על משה שישלוט השמאל על הימין. ובזה תבין ביאור מדרש הנ"ל אל תפן אל מנחתם בתמידי צבור וכו' כי מאחר שמצות תנופה באה לנו על ידי עקידת יצחק והיא ממש כעין עקידת יצחק כנ"ל וקרח שלגלג בתנופה ודאי לא הי' מאמין גם בעקידת יצחק כי אם הי' מודה שנעקד יצחק מצד שמאל לפני אברהם מצד ימין ודאי גם הוא שהוא מצד

שמאל הי' ג"כ נכנע לפני אהרן שהוא מצד ימין ולא הי' ג"כ מלגלג בתנופה כי הכל ענין אחד הוא ואיתא במדרש ויקרא שבשעת עקידה תיקן הקב"ה שני תמידים אחד בבוקר ואחד בערב וכל זמן שמקריבין אותן הקב"ה רואה וזוכר זכות עקידה לבניו עד כאן וז"ש משה אל תפן אל מנחתם חלק שיש להם בתמידים אל תקבל מהם דזיל בתר טעמא למה הם באים ולמה אתה מקבל אותם מישראל וצריך לומר בשביל שתזכור להם עקידת יצחק והרי הם אינם מאמינים בעקידת יצחק דאם לא כן לא היו חולקים על משה ואחרי שחולקים ודאי הם סוברים שלא הי' זה מעולם שנכנע שמאל לפני ימין לפיכך רבש"ע אל תפן אל מנחתם תמידי צבור בחלק שיש להם במצוה זו. ובזה נבא ג"כ אל כוונת משה שאמר אל תפן אל מנחתם אל תקבלם בתשובה כנזכר לעיל כי ענין התשובה שהקב"ה מקבל אותה מן האדם ומוחל לו על חטאיו קבלתי ממוריי ורבותיי שהטעם הוא מפני שהאדם העושה עבירות שחייב עליהן הם עבירות שעובר על לא תעשה כי העובר על מצות עשה הוא בשב ואל תעשה ואינו נענש אלא בעידן ריתחא כנודע מדרז"ל ותשובה היא מצוה אחד ממצות עשה ולפי שעשה הוא דוחה לא תעשה ולפיכך גדולה תשובה שדוחה כל העבירות שביד אדם והרקנטי בפ' יתרו כתב טעם פלאי על דרז"ל שאמרו עשה דוחה לא תעשה מפני שמצות עשה הם מצד חסד והם בימינו של הקב"ה ומצות לא תעשה הם מצד הדין והם בשמאלו של הקב"ה ולפי שיש מעלה לימין על השמאל לשלוט עליו ולכך אתי עשה ודוחה לא תעשה ולכך נראה לי כאשר ראה משה את קרח ועדתו שאין רוצים ליתן מעלה יתירה לימין על שמאל ואדרבה רוצים להפוך ליתן מעלה לשמאל על הימין ולפיכך אמר אל תפן אל מנחתם אל תקבלם בתשובה דזיל בתר טעמא למה מקבלין האדם בתשובה משום שהתשובה היא עשה שהיא בצד הימין ובא עשה ודוחה לא תעשה לפי שיש לה מעלה יתירה והרי קרח ועדתו חולקים על זה וסוברים שאין לימין מעלה על השמאל ובודאי לפי דבריהם אין עשה דוחה לא תעשה ולכך אל תקבלם בתשובה כי פיהם הכשילם שאין ראויים לקבלם בתשובה. והנה ענין עשה הדוחה לא תעשה למדו רז"ל ביבמות ממצות ציצית שאסרו בכל מקום שעטנז ובציצית התירו כמו שאמר הכתוב לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך משום שמצות ציצית היא עשה ושעטנז היא לא תעשה ואתי עשה ודוחה ל"ת. ובזה תבין כוונתם שחלקו על משה דווקא ע"י מצות ציצית ובקשו לעקור אותה מצוה ולגלגו עליה כי כל כוונתם הי' להראות לכל רואם שהם צדיקים בריבם להשליט השמאל על הימין ואם היו מודים בדין מצות ציצית שנעשית גם כן משעטנז מטעם דעשה דוחה לא תעשה היו דבריהם סותרים אהדדי ולכך לגלגו על אותו מצוה כמו על התנופה כדי להעמיד דבריהם כדרך

בעלי מחלוקת אשר זה דרכם כסל למו ובפיהם ירוצו שדבריהם כנים ואמתיי'. ובזה יובן ג"כ מדר' הנ"ל דתן שהעבירם על דת אבירם שהעביר לבן מלעשות תשובה ר"ל זה בזה תליא לפי שהעבירן על דת ולגלג על התנופה ועל ציצית דבר זה גרם להעביר לבן מלעשות תשובה כי בשלמא עד עתה כל מי שחטא ידע שאם יעשה תשובה יועיל כי סברו שהימין יש לו מעלה יתירה על השמאל ולכך התשובה שהיא מצות עשה שהיא מימין היא דוחה עבירות לא תעשה שמצד שמאל כי עשה דוחה לא תעשה אבל אחר שהעבירן על דת תנופה ודת ציצית שלגלג עליהם בזה הראה לכל שאין עשה דוחה לא תעשה כי משם נלמוד דין זה והוא נתן בלבם להיפוך שהשמאל ישלוט על הימין ואין עשה דוחה לא תעשה ובודאי בזה העביר לבן מלעשות תשובה כי מהיכי תיתי שיועיל התשובה לדחות העבירות שעשה האדם. ובזה יובן ג"כ למה הרתיח כל העולם כולו כצהרים רק יש לידע למה נמשל חורבן לצהרים כמ"ש הכתוב איכה תרעה ואיכה תרביץ בצהרים ודרז"ל על זמן חורבן ב"ה שנמשל כצהרים הוא תוקף החמימות השולט בו הוא מצד הדינים של יצחק כנודע מדברי הזוהר והאר"י ז"ל כי הבוקר הוא מצד אברהם וזמן מנחה כנגד יצחק וערבית כנגד יעקב וכנגדם באו ג' תפילות ביום אברהם תיקן תפילת שחרית ויצחק תפילת מנחה ויעקב תפילת ערבית ולפי שיצחק הוא מצד הדין הקשה הנקרא פחד יצחק וכל זמן שלא עקד אברהם את יצחק והחליש כחו היה כל העולם בוער בחמימות אשו דיצחק עד שבא אברהם איש החסד ועקדו בזמן המנחה דווקא כנ"ל ואז נכבה כח אשו של יצחק רובו ככולו כמו מים המכבים את האש כי שלט אברהם איש החסד שהוא מימין על יצחק בעל הדין שהוא משמאל ואז שלטו ג"כ כל בעלי החסדים על בעלי הדינין כנ"ל על פסוק עד שירים סבוכים והיו הקשרים האלה קיימין עד זמן שחרב ב"ה הראשון ונראה לי שמטעם זה היו קשורים דווקא עד זמן החורבן לפי שבזמן החורבן נתהפך השמאל לשלוט על הימין ועמד השמאל במקום הימין כמ"ש בזוהר על פסוק השיב ימינו אחור מפני אויב וכל בעלי החסדים עמדו לצד שמאל ובעלי הדין עמדו לימין וז"ש רז"ל שהפך הקב"ה משמרת המלאכים מיכאל בעל החסד שהיה בימין על המים העמידו לצד שמאל על האש וגבריאל שהוא בעל הדין העומד על האש העמידו לימין על המים והנה בזמן קרח היו עדיין הקשרים קיימים שהיה זמן רב קודם החורבן וכאשר בא הוא לחלוק ובקש להשליט השמאל על הימין אז אותו הזמן לפי שעה ע"י פגמו נעשה אז מה שנעשה אח"כ בזמן החורבן כי פגם למטה והגיע פגמו למעלה כמ"ש בזוהר בפרשה זו וא"כ היה מעורר אשו ודינו של יצחק שהוא שליטת תוקף הדינים של צהרים ולכך אמרו עליו רז"ל בן יצהר שהרתיח כל העולם כולו כצהרים דייקא. ובזה

מיושב עוד מאי כל עולם כולו אחר שלא חלק אלא על הכהונה ולפ"ז ניחא כי היה הפגם מגיע לכל העולם כולו שעל ידו היה מתעורר הדין הקשה והתוקף שתגבורותו הי' מגיע לכל העולם נר לאחד נר למאה. והנה אחי המעיין דברי תורה הם כפטיש יפוצץ סלע ומתחלקות לכמה ניצוצות ובאלה הדברים שזכרנו יבוארו עוד מאמרים בענין קרח המה אחד בילקוט פרשה זו וז"ל מה זכות הי' בידן של בני קרח שינצלו שבשעה שהיו יושבין אצל קרח אביהם רואין את משה וכובשים פניהם בקרקע אמרו אם נעמוד מפני משה רבינו אנו נוהגין בזיון באבינו וכבר נצטווינו על כיבוד אב ואם לא נעמוד כבר כתיב מפני שיבה תקום מוטב שנעמוד מפני משה רבינו אע"פ שאנו נוהגין בזיון באבינו באותו שעה הרחישו לבם בתשובה עד כאן וקשה שכיבוד אב ואם הוא עשה ולקום מפני שיבה ג"כ עשה מה ראו שיבא זה העשה לדחות את עשה דכיבוד ומה ראו להכריע דהאי עשה אלים טפי ובפרט בנים אצל אביהם שהוא כגופם דמיא ואין אדם רואה חובו לעצמו ועוד למה הרהרו עתה בתשובה ולא מקודם ומה ענין תשובה לכאן ומאמר שני הוא ג"כ בפרשה זו וגם רש"י הביאו בחומש ח"ל בן קהת בן לוי ולא אמר בן יעקב לפי שיעקב בקש רחמים על עצמו שלא יזכר שמו על מחלקותם שנאמר ובקהלם אל תחד כבודי והיכן נזכר שמו על קרח בהתיחסם על הדוכן בדברי הימים שנא' בן אבי אסף בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל עכ"ל והמאמר הזה הוא תמוה למה לא בקש להזכר שמו על קרח אלא דווקא על הדוכן ועוד מאי אל תחד כבודי מה ענין הזכרת שמו לכבוד אבל כל זה יבואר במה שזכרנו רק נקוט זה בידך מ"ש לעיל שהימין היא אל השמאל כאב אצל הבן ומה הבן צריך להיות לפני אב בכל דבר ולכבדו כן ראוי שיהא השמאל נכנע לפני ימין כי יש מעלה לימין על השמאל שמטעם זה אתי עשה ודוחה לא תעשה ולפיכך בני קרח שהסכימו תחילה עם אביהם לחלוק על משה ורצו להיפוך שישלוט השמאל על הימין וכאשר ראו אח"כ את משה הי' בלבם שני דרכים אם לקיים מצות קימה מפני שיבה ובזה יהיה בזיון לאביהם שיהא נראה כמו שהם מודים ומסכימים לדברי משה וחולקין על אביהם ונוהגים בו בזיון שמבטלין מצות כיבוד אב או לקיים מצות כיבוד אב ולבטל דברי משה וגמרו בדעתם לקום לפני משה ר"ל אחרי שבקשו לכבד אביהם זה גרמה שגמרו בלבם אדרבה לבטל דברי אביהם ולקיים דברי משה כי אחר שראו שיש לכבד האב וקשה למה וצריך לומר משום שהאב הוא נגד הבן כימין נגד שמאל וצריך שיהא הבן מכבדו ונכנס לפניו כשמאל שנכנע לפני ימין וא"כ ודאי דברי אביהם הוא שקר שחולק על משה ויש להחזיק דברי משה יותר לכבדו ולנהוג בזיון באביהם כי לפי דברי אביהם הוא מוכח שאין ראוי לכבד ואין כאן ביטול כיבוד

אב כי הרי אב בעצמו מודה שאין הבן צריך לכבדו שהרי כל מחלוקותו שהשמאל הוא שולט ומושל על הימין לפיכך גמרו לקיים דברי משה ולנהוג בזיון באביהם ולכך מסיים באותה שעה הרהרו תשובה באותו שעה דייקא ר"ל דבשלמא עד עתה היו מסכימין לדברי אביהם שהשמאל ישלוט על הימין ולא עלה על לבם ענין תשובה כי אין לעשה שהוא בימין מעלה על לא תעשה שהיא בשמאל לדחות אותה אבל כאשר הרהרו בלבם לקיים דברי משה שהימין ישלוט על השמאל ודאי היא שעשה דוחה לא תעשה ותשובה מועלת ולפיכך מיד הרהרו לעשות תשובה ובזה יובן גם המאמר השני רק דע שצריך האדם לכתוב שמו על שם אביו פלוני בן פלוני הוא מכלל כיבוד אב שצריך להראות לכל רואיו שהוא הבן של פלוני הנכנע לפניו וכשאמרו רז"ל שמטעם זה אסור לקרוא את אביו בשמו אלא צ"ל אבי מורי להודיע לכל שהוא אביו המושל עליו והוא נכנע לפניו כמו שאמר ביורה דיעה בהלכות כיבוד אב ואם אבל כל זה אינו אלא בזמן שהימין יש לו מעלה על השמאל כנזכר ואיתא נמי בזוהר שבזמן הדוכן צריכין הכהנים לזקוף יד ימין על יד שמאל כי הימין הוא מושל ושולט על השמאל והוא העיקר וזה שאמר יעקב ובקהלם כאשר יבא מחלוקת קרח אל תחד כבודי שלא תזכור שמי עליו ואל תחד כבודי דייקא ר"ל כי בזה שזוכרין שמי עליו בן יעקב זהו כבוד לי שהם מראים לכל שאני אב כנודע והם בנים שנכנעים לפני אין אני רוצה ליחד שם כבודי כי אין זה כבוד אלא גנאי כי אימתי היא דרך כבוד בזמן שהאב שהוא הימין יש לו מעלה על הבן שהוא כנגדו בשמאל ואז ודאי הוא כבוד לאב והכנעה לבן נגד אב אבל בקהלם של קרח שכל מחשבותם הוא להיפוך שהשמאל שהוא הבן יש לו מעלה יתירה על הימין שהוא אב וא"כ איך יחד שם כבודי לומר. שקרח הוא בני אדרבה זה בזיון גדול לי שהוא מראה לכל שאני האב מוכנע כנגדו ולכך אין ראוי ליחד שם כבודי לגלות שהוא בן לי אימתי יזכירו שמי עליו בזמן הדוכן כי כאשר הכהנים עולין לדוכן צריכן לזקוף הימין על השמאל ואז רואים בעיניהם שיש מעלה יתירה לאב על הבן ובודאי הזכרת שמי שם עליו הוא כבוד לי שמראה לכל שהוא בן כנגדי ואני אב ומושל עליו:

(ל)

במדרש תנחומא ובילקוט פ' ואתחנן בתפילת משה לארץ ישראל וז"ל כשראה משה שאין משגיחין עליו הלך אצל שמים וארץ אמר להם בקשו עלי רחמים א"ל עד שנבקש רחמים עליך נבקש רחמים על עצמינו שנא' כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד יבלה הלך אצל חמה ולבנה והשיבו לו כנזכר לעיל נבקש רחמים על עצמינו שנא' וחפרה הלבנה ובושה החמה הלך אצל כוכבים ומזלות והשיבו לו כנ"ל נבקש רחמים על עצמנו

שנא' ונמקו כל' צבא השמים הלך אצל הרים וגבעות והשיבו לו כנ"ל נבקש רחמים על עצמנו שנא' כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה הלך אצל הים אמר לי' בן עמרם מה יום מיומים והלא במטך הכתני וחלקתני לי"ב שבילין ולא הייתי יכול לעמוד מפניך מפני שהשכינה עומדת לימינך ועכשיו מה עלתה לך כיון שהזכיר הים מה שנעשה בנערותו צוח ואמר מי יתנני כירחי קדם מיד הלך אצל שר הפנים אמר לי' בקש עלי רחמים אמר לי' כך שמעתי מאחורי הפרגוד שאין תפילתך נשמעת עכ"ל. וקשה מה ראה משה ללילך אצל אלו ואיך עלה על דעתו שאלו יתנו אל לבם להתפלל עליו מה תועלת להם בבואו לא"י או לא ואם הי' טעמו ונימוקו עמו שמן הראוי שיתפללו עליו א"כ למה דחו אותו בקנה רצוץ עד שנבקש וכו' וכי כל היום וכל הלילה לא יחשו מלהתפלל על עצמם והי' להם לבטל רגע אחת להתפלל גם בעדו ובפרט שכל הכתובים האלה שהביאו כולם מדברים על העתיד שיהי' כן באחרית הימים וא"כ ודאי יהי' להם עוד פנאי להתפלל על עצמם וביותר הי' להם להתפלל מטעם שארז"ל המתפלל על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה ועוד מאי עד שנבקש רחמים עליך נבקש על עצמינו משמע מתוך הלשון שאם לא יתפללו עליו אין צריכין להתפלל גם על עצמם ולמה כן אחרי שהכתובים שהביאו מורים שגם הם יבטלו מן העולם אבל דע ביאור הענין וזה הדרך אשר נלך בו כי משה שהלך אליהם שיתפללו בעדו כי חשב שעל ידי כן יגיע לכל אחד מהם תועלת גדול מה שלא יגיע להם זולת זה והם דחו אותו ואמרו אדרבה כי עי"ז יבא עלינו היזק גדול מה שמוכן לנו להיות באחרית הימים יגיע לנו תיכף ומיד ועל כן עד שנתפלל ונבקש רחמים עליך תיכף ומיד מוכרחי' אנו להתפלל עלינו אבל אם לא נתפלל עליך אין אנו צריכים להתפלל עתה בעדינו כי לא ירע לנו עתה שום היזק אלא באחרית הימים ועל זה אין לנו להתפלל כי דבר ה' יקום לעולם וכאשר יצא מפיו כה יהי' וכה יקום. ולהבין זאת נתחיל לבאר כסדר שתלך אצל שמים וארץ ותשובתם ויבואר אגב זה מדרש נפלא ברבה פ' וילך וז"ל הן קרבו ימיך למות אמר משה רבש"ע בדבר שקלסתיך בתוך ששים רבוא ואמרתי הן לה' אלקיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה אתה גוזר עלי מיתה אמר לו שכן רע רואה את הנכנסות ואינו רואה היוצאות וביאור הענין כי כבר זכרנו בעמוד הזה בשם האר"י זלה"ה שמשה שחי' ק"ך שנה לא פחות ולא יותר משום שהוא הי' תרומתו של עולם כי העולם נברא במדה בינונית, ששיתף הקב"ה מדת הדין עם מדת הרחמים וברא את העולם כמו שאמר הכתוב ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים ותרומה בינונית היא אחת מחמישים תרי ממאה מגיע מכל אלף עשרים וששת אלפים הוי עלמא ששה פעמים עשרים עולה מנין ק"ך ולכך היו שנותיו של משה ק"ך שנה ואיתא בזוהר

הביאו הרקנטי פרשת בהר וז"ל שאל רבי שמעון התימני את רבי זירא שמעתי עליך שאתה בקי בחדרי תורה ושאלה אחת אני שואל ממך אמר ליה כמה שני חיי העולם א"ל ששת אלפים אמר ליה מנין לך וכו' אמר משמות שבעה רקיעים ושמות שבעה ארצות שעולים בחשבון זה שמים רקיע שחקים זבול מעון מכון ערבות וחשוב מספר אותיות שבעה ארצות ארץ ארקא גיא יבשה חרבה ותבל חלד וחשבון הכולל שבעה רקיעים ושבעה ארצות הוא שבעה אלפים וע"ו בחשבון אותיות גדולות של מנצפך והוציא מהם ששה אלפים לעולם ואלף ליום הדין הגדול שהוא כנגד שבת נשתיירו ע"ו הוסיף עליהם ה' משמו של הקב"ה שנשתתף עם עולמו שנאמר כי ביה ה' צור עולמים והעה"ז נברא בה' הרי פ"א ומה טיבן של אלו שאין נכנסין לחשבון מלמד שנשתתף כס"א של הקב"ה עמהם לקיים העולם שכן פ"א עולה כמנין כס"א ואלמלא כך לא נתקיים העולם ע"כ והנה זה הי' הוויכוח משה כי משה רצא לבא לא"י ואפילו רגע חדא ביאה בעלמא וכ"ש אם הי' שנה ויותר הי' מגיע לו הרבה תועלת וידע שהוא תרומתו של עולם אך חשב שיש לו ליתן תרומה מאלו פ"א היתרים על ששה אלפים ולפי החשבון הי' מגיע לו לחיות שנה וחצי ויותר אחרי שהשמות של שמים והארצות עולה לחשבון ששה אלפים ופ"א ולא ידע שפ"א אלה אינן באים בחשבון וצריך הקב"ה להוציאן לכסא כדי לקיים העולם ולכך אמר משה רבינו של עולמים בדבר שקלסתיך הן לה' אלקיך השמים ושמי השמים דייקא ר"ל השמות שיש לשמים שהם שמות שבעה רקיעים וגם הארץ וכל אשר בה שהם שבע ארצות וגם להם יש שמות ושמותם מורה על זמן קיומם ומנין שמותיהם יש להם לקיים וא"כ למה אתה גוזר עלי ואומר הן קרבו ימיך למות כי לפי החשבון יש לי לחיות עוד כפי ערך תרומה של חשבון פ"א והשיב לו הקב"ה שכן רע רואה את הנכנסות ואין רואה היוצאות ר"ל אתה ממש דומה לשכן רע הרואה הנכנסות לבדו ואין רואה היוצאות כן אתה רואה כל מה שנכנס לחשבון קיום העולם ואין אתה רואה מה שיש להוציא מהם כי מנין פ"א יש להוציא לכסא שהוא עיקר קיום ועמידת עולם וזולת זה אי אפשר להתקיים לעולם רגע ואין מגיע מזה כלום הפרשת תרומה וזה הי' טעם משה שהלך לשמים וארץ וא"ל בקשו עלי רחמים כי חשב שעל ידי שיחיה יגיע להם עי"ז תועלת גדול כי אחרי שהוא תרומתו של עולם ואם יתנו לו עוד מפ"א הנותרי' ודאי גם העולם יעמוד עוד פ"א שנה יותר על ששה אלפים כי כפי שיעור התרומה הוא קיום ועמידת העולם ולכך בקש מהם שיתפללו בעדו כי בשלומו גם יהי' שלום להם והשיבו שמים וארץ עד שנבקש רחמים עליך נבקש רחמים על עצמינו שנאמר כי שמים וגו' ר"ל דבשלמא אם לא נבקש עליך אין אנו צריכין לבקש על עצמינו אע"ג שכתיב ששמים נמלחו והארץ תבלה אכתי

עדיין לא הגיע אותו העת ויתקיים באחרית הימים אבל אם נבקש רחמים עליך תיכף ומיד יתקיים הכתוב הזה בנו מה שראוי להיות באחרית הימים כי אם יפריש הקב"ה לך תרומה גם מפ"א שהוא הכסא הגורם קיום והעמדת עולם ודאי אותו רגע מיד יחרב העולם כי לא יהיה לו קיום והעמדה על כן לא נבקש רחמים עליך. הלך משה אצל חמה ולבנה איתא במדרש וילך אמר משה מתוך שאני עוסק בתורה שכולה חיים היום שוקע והגזירה בטילה מה עשה הקב"ה רמז לשמש והי' עומד ומתקשה כנגדו ואומר איני שוקע ומשה קיים בעולם וכו' ומהו הן כאדם שאומר לחבירו פלוני קבל עליך לפני המלך ע"כ ובפרשת וזאת הברכה זה לשונו אמר משה רבש"ע דבר אחד אני מבקש ממך לפני מותי שאכנס ויבקעו כל השערים שבשמים ויראו שאין אלקים זולתך ע"כ וקשה מה יום מיומיים. ובמדרש הראשון קשה למה לא רצה השמש לשקוע ולמה הי' קובל על משה וביאור הענין הוא ע"ד מ"ש בזוהר פ' ואתחנן למה נסתלק משה כאשר הגיע ממשלת יהושע לפי שמשה הוא פני החמה ופני יהושע פני לבנה וכאשר מתחלת הלבנה לשלוט ולהאיר בלילה מוכרחת החמה לסלק אורה כי כן חלק הקב"ה גבוליהם לפיכך משה פני החמה הוכרח להסתלק כאשר התחילה שליטת יהושע פני לבנה ולכך כאשר ראה השמש שמשה פני חמה אינו רוצה להסתלק אפילו בזמן שהגיע ממשלת יהושע הלבנה מיד עמדה כנגדו ואמרה איני זז איני שוקע ומשה קיים כי למה אזוז ואשקע משום שהגיע ממשלת הלבנה הרי גם משה שהוא פני חמה ומ"מ קיים אפילו בזמן שליטת הלבנה ולכך גם אני לא אזוז ולא אשקע כל זמן שמשה קיים והנה בדבר זה כוונתי קצת לדעת רבותי שגם הם ביארו מאמר זה כן אבל בדרך אחר קצת כי שאלתי על דברים אלה א"כ למה הי' השמש קובל על משה דאין שייך קובל אלא מי שעושה לחבירו איזה רעה ולפי פירוש הזה הי' אדרבה מגיע טובה גדולה לחמה שהי' מאירה גם בלילה בזמן ממשלת לבנה והי' לשמש אדרבה להחזיק דברי משה ואמרו לי שכך הוא הענין על דרך הזוהר פ' וילך שמשה רצה להיות תלמיד ליהושע א"ל הקב"ה אתה רוצה לחדש העולם וכי ראית מימיך שחמה ישתחוה ללבנה ויהי' עבד לה וז"ש הקב"ה השמש קובל עליך כי אתה פוגם בה כי אחת פני חמה ורוצה להיות עבד ללבנה ובודאי גם פגם זה יגיע גם לה שבהכרח לה להיות עבד ללבנה ואין לך לעשות כזאת כי אם אתה מוחל על כבודך השמש אינ' רוצה למחול על כבודה וקשה גם לי על הדברים האלה א"כ למת אמרה השמש איני זז ואיני שוקע אדרבה הי' לה לזוז ולשקוע ולא להיות עבד ללבנה בזמן ממשלתה אבל מינם ומיני תסתיים שהשמש אמרה בממה נפשך אם דעת משה להיות עבד ליהושע אני קובל עליו כי גם לה על ידי זה יגיע פגם ואם משה רוצה להיות מלך

ג"כ בזמן מלוכת הלבנה דהיינו שיהיו שני מלכים משתמשים בכתר אחד כמ"ש לקמן בענין כוכבים ומזלות ע"ש אז גם אני איני זז ואיני שוקע ורוצה ג"כ לשלוט עם הלבנה בזמן אחד. ובזה תבין מה שאמר במדרש וזאת הברכה כאשר עמד משה בתפילה ורצה לבטל הגזירה נזדעזעו כל סדרי בראשית ואמרו שמא הגיע צביונו של הקב"ה לחדש עולמו וכו' וקשה מהיכי תיתי יחדש הקב"ה עולמו ולפי מה שזכרנו לעיל בטענת שמים וארץ ניחא שתשיבו לו שאדרבה כאשר יתפללו עליו יחרב העולם מיד וא"כ ודאי הי' בהכרח לחדש עולם אחר וגם לפי מה שזכרנו עתה ניחא כי א"ל הקב"ה שהוא רוצה לחדש עולם שהחמה יהי' עבד ללבנה ועל כן כאשר ראו שהוא עומד בתפילה וחשבו שהקב"ה יתן לו שאלתו ובודאי יגיע צביונו של הקב"ה לחדש עולם ועתה נבאר מדרש השני הנ"ל וע"י כך יבואר וויכוח משה עם חמה ולבנה וענין תשובתם כי מביא בעל מגלה עמוקות טעם למה בקש משה לבא לארץ ישראל לפי שראה משה שהקב"ה לא ברא לשמש לבד להאיר ביום ובלילה ולא ללבנה לבד כדי שלא יטעו הבריות ויחשבו לשמש או ללבנה לאלוהות ולכך עשה שני מאורות שיכחישו זה את זה ועי"ז יודע לכל רואם שאחד אלקינו בשמים ובארץ כמו שארז"ל במדרש בראשית ולפי שמשה פני חמה ויהושע פני לבנה חשב משה שיהי' כן ג"כ בארץ כי כל מה שבשמים הוא בארץ ורצה שיהי' חמה ולבנה יחד להכחיש זה את זה כדי שידעו הבריות שהוא אלקינו בשמים ובארץ עד כאן. והנה נראה לי שמטעם זה כאשר ראה משה שהקב"ה גזר עליו דווקא למות אמר רבש"ע יפתחו כל השערים בשמים ויראו שאין אלקים זולתיך דבשלמא עד עתה לא בקשתי על זאת כי אחרי שאני פני חמה ויהושע פני לבנה ואלו היינו יחד ודאי לא עלה על רוח אדם לומר שיש אלוק ח"ו מבלעדיך כי אנו היינו מכחישים זה את זה וע"י זה הכירו כלם אלוקותך אבל עתה שאני מסתלק ויהושע לבד יהיה עמהם יש לחוש שלא יטעו ח"ו לומר שהלבנה היא אלוקות לכך יפתחו כל השערים בשמים ויראו שאין אלקים זולתיך וארז"ל המאור הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים לפי שמעטה הפיס דעתה שתהא יוצאת עם חיילותיה וא"כ אע"פ שנתמעטה הלבנה מ"מ יש לה פיוס וכבוד ע"י שהיא יוצאת עם הכוכבים אבל אם היה החמה שולטת גם בלילה ויוצאת ג"כ עם הכוכבים היה ללבנה העדר כבוד במיעוטה ונגד זה היה ג"כ העדר כבוד לחמה כי בזמן שליטת הלבנת הי' בהכרח לה להיותה עבד ללבנה ואין פיוס גדול מזה שיהא אדון עבד לעבדו כנזכר לעיל וזה היה הוויכוח בין משה וחמה ולבנה כי משה הלך לחמה ולבנה אמר חמה ולבנה בקשו עלי חמה ולבנה דייקא ר"ל אחר שהקב"ה ברא אתכם שני מאורות וכל זה הי' כדי שיכחיש זה את זה ובהכרח להיות שני מאורות ואם כן בקשו גם

עלי רחמים שגם אני פני חמה והקב"ה רוצה להפרידני מיהושע פני לבנה ויש לכם לבקש עלי רחמים כי פן ואולי גם עליכם יעבור כוס שהרי הקב"ה אינו מדקדק שיהיו דווקא שני מאורות והשיבו לו עד שנבקש עליך נבקש על עצמינו שנאמר וחפרה הלבנה ובושה החמה ר"ל דודאי אם לא נבקש עליך אין לבקש על עצמינו משום שיחפור הלבנה ובושה החמה כי זה יקיים באחרית הימים אבל אם נבקש עליך יתקיים זה עכשיו מיד כי בבואך לארץ ישראל ותשלוט בזמן שליטת יהושע ודאי גם החמה ישלוט בזמן שליטת הלבנה וע"י זה יהיה חפירה ללבנה כי כל כבוד הלבנה אינה אלא שיוצאת בחיילותיה הכוכבים ואם גם החמה יוצא עם הכוכבים ודאי יעדר כבוד הלבנה ויחפור וגם ע"י זה יבא בושה גדולה לחמה כי החמה היא מלך והלבנה היא כעבד לפניה ואם האיר בשליטת הלבנה בהכרח הוא שתהיה עבד ללבנה ואין בושה גדולה מזו לפיכך אין לנו להתפלל עליך כי גם לפי דעתך שיגיע לנו איזה תועלת שנתקיים שניהם במרום מ"מ התועלת הזה הוא ספק שיש לומר שגם אם נפרדת למטה מיהושע מ"מ לא יפרידנו הקב"ה למעלה אחרי שאתם לא נבראתם לקיום עולם מלא כמו אנו אלא בדוריכם והחפירה והבושה שיגיע לנו ע"י שנתפלל עליך היא ודאי ואין ספק מוציא מידי ודאי ואין לנו להתפלל עליך הלך משה אצל כוכבים ומזלות ונבאר תחילה למה הלך אל הכוכבים ומה השיבו לו ואגב זה יבואר מ"ש רז"ל מימה לא ראתה חמה פגימתה של לבנה והענין היא מצאתי ענין פלאי במדרשו של ר' משה נגארו בעל לקח טוב מאין יצאו הכוכבים ומביא מאמר פלאי שכאשר קטרגה הלבנה ואמרה אי אפשר לשתי מלכים שישתמשו בכתר אחד ונזף בה הקב"ה וגער בה ואמר לכי ומעטי עצמך ותתחלחל הלבנה ומרוב אימה ופחד נפלו ממנה חתוכות ניצוצות ונתפזרו בכל השמים ומהם נעשו הכוכבים ולכך לא כתיב בכוכבים בריאה כי לא נבראו בפני עצמן אלא היו חלק הלבנה ומרוב פחד גערת הקב"ה נתפזרו בשמים עד כאן ונ"ל שזהו משרז"ל וזכרנו לעיל לפי שמיעט הקב"ה הלבנה הפיס דעתה שתהא נכנסת ויוצאת עם חיילותי' הכוכבים והדבר מובן מאליו ואין להאריך בו ומטעם זה נ"ל שלא ראתה חמה פגימת לבנה שפגימתה הם הכוכבים ובודאי לא ראה אותם החמה מעולם כי בזמן צאת הכוכבים אז כבר נסתלק כל החמה מעל הארץ ודע עוד מה שאמר שמשה פני חמה שרצה לבא לארץ ישראל כוונתו היה שישתמש הוא עם יהושע פני לבנה בכתר אחד ויהיה כמו בתחילת הבריאה ולא שיהי' הוא עבד ליהושע כנ"ל בענין חמה ולבנה ע"ש אלא שני מאורות שוים ובודאי אז היה מהראוי שיאספו הכוכבים ולא יהי' חלק נפרד בפני עצמו אלא יחזרו להיות חלק לבנה כמו שהי' בראשונה חלק מחובר של לבנה ויש בזה שני טעמים טעם אחד לגריעותא

כי אע"פ שיחזרו הכוכבים להיות חלק לבנה מ"מ טוב להם להיות חלק נבדל ונפרד הניכר בפני עצמו מלהיות חלק לבנה עצמה שאז אין ניכרים והכל נקרא לבנה ומטעם שני אדרבה זה טובה להם שאע"פ שאינן ניכרין בפני עצמן מ"מ שם לבנה עלייהו ונוח להיות זנב לאריות ולא ראש לשועלים והנה משה הי' לומד טעם זה שהיא טובה להם לכך הלך אצל כוכבים ואמר בקשו עלי רחמים כי כשאבא לארץ ישראל ישתמשו שני מלכים בכתר אחד ואז יתאספו הכוכבים להיות בשם לבנה עצמה וטובה גדולה לכם ועל כן בקשו עלי רחמים אבל הכוכבים היו סוברים שזו היא רעה להם ועל כן אמרו עד שנבקש רחמים עליך נבקש על עצמינו, כי ע"י זה יגיע לנו רעה וזה שאמר ונמקו כל צבא השמים ולשון נמקו דייקא שהוא לשון נמס ור"ל שצריכין אנו להיות נימק ונימס להיות חלק אחד להתחבר ללבנה משא"כ עתה אנו נפרדים ושם בפני עצמו נקרא עלינו ועל כן אין לנו לבקש עליך כי עי"ז יארע לנו עתה מיד מה שמזומן להיות לנו לסוף ימים ומה שהלך אצל מזלות ג"כ מטעם זה שהמזלות הם שרי העכו"ם כנודע ואמרו רז"ל ישראל דומים ללבנה ועכו"ם לחמה מה הלבנה מושלת ביום ובלילה כן ישראל יש להם חלק בעוה"ז ובעוה"ב ומה חמה שאין מושלת אלא ביום כך אין לעכו"ם חלק אלא בעולם אחד בעוה"ז ולא בעוה"ב ואיתה בעשרה מאמרות בת"ח שאם היה משה בא לארץ ישראל היה מעביר הטומאה מן העולם שהיא להט החרב המתהפכת והיה מיד הולך לגן עדן לכלות הרע מן העולם ונודע הוא קודם שהקב"ה מסלק טומאת העכו"ם מן העולם מסלק תחילה שרן כמו שאמר יפקוד ה' על צבא מרום במרום תחילה וכו' וזה היה הוויכוח בין משה והמזלות כי משה הלך אצלם ואמר בקשו עלי רחמים כי חשב שבהתפללו עליו יגיע להם תועלת גדול כי אם יבא לארץ ישראל ישתמשו שתי מלכים בכתר אחד ויאיר החמה ג"כ בלילה ועי"ז יהיה גם להם חלק בעוה"ב כי זיל בתר טעמא למה אין להם עוה"ב משום שהעכו"ם דומי' לחמה שאין זריחתה אלא ביום ועי"ז יבטלו לעתיד גם המזלות שהם שרי העכו"ם אבל עתה כשיתפללו עליו ויאיר החמה גם בלילה ויטוהרו מטומאתם וכו' ועי"ז יהיה קיום גם לשריהם שהם המזלות וע"כ אמר בקשו עלי רחמים והשיבו הם עד שנבקש רחמים עליך נבקש רחמים על עצמינו תיכף ומיד כי אדרבה יגיע לנו מזה היזק גדול כי אם לא נתפלל עליך אפילו שלא יהיה לנו חלק בעוה"ב מ"מ כל משך זמן קיום העולם יש לנו תקומה והכתוב ונמקו וגו' יקויים באחרית הימים אבל אם נבקש עליך מיד יתקיים בנו מקרא זה כי אם תבא לארץ ישראל יעביר הקב"ה רוח טומאת העכו"ם מן העולם וקודם איבודם הקב"ה יפקוד עלינו תחילה על כן לא נבקש רחמים עליך. הלך משה אצל הרים וגבעות וכו' כי ארז"ל במדרש ויחי שבמתן

תורה בא תבור וכרמל שיתן להם התירה אמר להם הקב"ה למה תרצדון הרים גבנונים כולכם נעשית עליכם עבודת אלילים ההר חמד אלקים לשבתו. סיני שלא נעשית עליו ע"א ורבים בתורה הקשו. על זה הא אמרו רז"ל הרים וגבעות אינן נאסרים משום ע"א כמ"ש בגמ' דע"א בפסוק אלקיהם על ההרים וגבעות ולי עוד קשיא שהרי אמרו חז"ל שעתיד הקב"ה להביא תבור וכרמל ולבנות עליהם בית המקדש שנא' באחרית הימים נכון יהיה הר הבית בראש ההרים ואם אסורים משום ע"א איך יבנה ח"ו עליהם אבל נראת לי שאין איסורן משום ע"א אלא לפי שנעשית שם ע"א וכל מקום שהקדושה שורה אע"פ שמסתלקת מנחת רשימה והרושם אינו מסתלק לעולם כמו שאמר האר"י בפסוק השומר אמת לעולם השומ"ר אותיות הרושם והוא אמת לעולם וכן הוא להבדיל בטומאה שמנחת רישומה ומשום רושם הטומאה לא רצה הקב"ה ליתן עליהם התורה והם עצמן אינם ע"א אבל לעתיד לבא שהקב"ה יעביר רוח טומאת העכו"ם מן העולם ויעקר וישרש אחריה שאפי' רישומה לא יהא ניכר כנודע אז יבנה בית המקדש על תבור וכרמל אפי' שנעשית עליהם עכו"ם. והנה אם הי' משה בא לארץ ישראל הי' נתקיים זה בימיו שרצה להעביר להט החרב המתהפכת כנ"ל ואיתא בגמרא דע"א למה אמרה תורה אשירה שרוף וכלה שהרי ירושה היא להם מאבותיהם ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו אלא מדפלחו ישראל לעגל גלו אדעתייהו דניחא להו בע"א וכי אתאי עכו"ם והשתחוו להם שליחותייהו דישראל קעבדו ושלוחו של אדם כמותו ועוד שם רבי יוסי הגלילי סבר אילן שנטעו ולבסוף עבדו אסור והקשו בתוספות וזה לשונו תימא מאי קאמר רבי יוסי הגלילי במתניתין מפני מה אשירה אסורה משמע שר"ל שמן הדין הי' להם להתירה והאיך הא לדידי' אמרינן בסמוך דכתיב תרי קרא לאסור אילן אפי' נטעו ולבסוף עבדו וי"ל דהא דבעי מפני מה אשירה אסורה לאו משום דהדעת נוטה להיתר אלא ה"ק מפני מה אשירה אסורה יותר מהרים וגבעות ואי לאו דאיכא טעמא באשירה הוה אמינא גלי קרא דאילנות אסורין והוא הדין הרים וגבעות והוה אמינא דלא דרשינן אלקיהם על ההרים ולא ההרים אלקיהם עכ"ל שמע מיני' דלא נאסרו ההרים וגבעות ודרשינן אלקיהם על ההרים ולא ההרים אלקיהם וכו' אחר שיש טעם לאיסור אשירה ואי לא הי' טעם לאיסור אשירה אלא איסורם הי' מגזירת הכתוב אז גם ההרים וגבעות אסורין מגזירת הכתוב ולא דרשינן אלקיהם על ההרים וכו' וכבר כתבנו משום איסור אשירה מדפלחו ישראל לעגל משום זה סותר כל הדיעות הסוברים שישראל לא חטאו כלל בעגל אלא ערב רב דאם כן למה נאסרה אשירה והיא הוכחה וראי' שישראל חטאו בעגל ודע מ"ש האר"י בגלגולים משה שלא בא לארץ ישראל משום שלא זכה להיות לו כל חמשה מדריגות של הנשמה

שהם נפש רוח נשמה חי' יחידה אלא הי' לו ד' חלקים ונחסרה ממנו חלק חמישי יחידה וכל זה גרמו ישראל בעונש שעשו עגל ואם לא כן הי' זוכה גם ליחידה והי' בא לא"י ועיין מזה בטוב הארץ בהאריכות וזה הי' הוויכוח בין משה והרים וגבעות שהלך משה אצלם ואמר הרים וגבעות בקשו עלי רחמים כי משה חשב כאשר יתפללו עלי יגיע להם טובה גדולה עי"ז כי בביאתו לא"י יעבור כל רוח הטומא' מן הארץ ולא ישתייר אפי' רישומם ועי"ז יותרו כל הרים וגבעות בכל דבר שבקדושה אפי' שנעשית עליהם עכו"ם כי גם רושם הטומאה יתחלק מהם והשיבו עד שנבקש רחמים עליך נבקש על עצמינו שנאמר כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה ר"ל דבשלמא בלא זה אין להתפלל עלינו כי אפי' שיש בנו עתה רושם הטומאה מ"מ אנו בעצמינו אינן אסורין משום ע"א כי אלקיהם על ההרים והגבעות ולא ההרים וגבעות אלקיהם ואע"ג שאשירה אסורה מגזירת הכתוב וי"ל שגם ההרים וגבעות אסורין ולא נדרוש אלקיהם על ההרים וכו' י"ל שאיסור אשירה אינה מגזירת הכתוב אלא טעם יש לה משום שפלחו ישראל לעגל אבל עכשיו כשתבא לארץ ישראל אם איתא שפלחו ישראל לעגל איך אתה בא לא"י שהרי אי אפשר לך לבא לא"י אם לא כשיהי' לך גם חלק יחידה ובחטא העגל אי אפשר לך ליחידה ודאי ישראל באמת לא חטאו ואיסור אשירה יהיה בלא טעם אלא מגזירת הכתוב ואז יהי' מוכח שגם ההרים וגבעות אסורין משום ע"א וא"כ ביאתך לא"י הוא לנו תועלת קטן והיזק גדול שימושו הרים וגבעות תמוטנה תיכף ומיד שיהיו כולם. ע"א ממש ויהיו בטלין ע"כ לא נתפלל עליך הלך משה אצל הים וכו' כי יש לדייק בזה מה זה שאמר הים הלא הכיתני במטך ועכשיו מה עלתה וכי בשביל זה הי' ראוי לבא לא"י ועוד וכי זו בלבד עשה בן עמרם שהרי הוציאנו ממצרים ועלה למרום והרבה פעולות טובות באו על ידו ומה ראה לו הים לזכור את זאת ועוד מה השיב משה מי יתנני כירחי קדם באיזה אופן רצה להיות עתה כמו בירחי קדם ועוד מאי מי יתנני דודאי הקב"ה יכול לעשות שאלתו והל"ל דרך בקשה יתנני הקב"ה כירחי קדם. אבל הענין הוא שמשה לא בא לא"י הי' עוד טעם אחר משום שהקב"ה נשבע שלא יבא לא"י כמשרז"ל בפסוק לכן לא תביאו את הקהל הזה ואין לכן אלא שבועה שנאמר לכן נשבעתי לבית עלי ואיתא בגמרא דבבא בתרא מעשה דההוא בת קול שצווח אוי לי שנשבעתי ועכשיו שנשבעתי מי מפר לי והקשו התוספות משמע מכאן דאין היתר לשבועה והא אמרינן ת"ח יכול להפיר נדרו וכו' והעמידו התוספות דבריהם בתימה וא"כ יש כאן שני דיעות למאן דאמר יש היתר לשבועה ודאי היה הקב"ה יכול להתיר שבועתו ולכנוס משה לא"י ובמדרש רבה פרשת בשלח ארז"ל שאמר משה בקריעת ים סוף רבש"ע נשבעת שאין אתה קורע הים לעולם זה הי' ענין הים שאמר

למשה לא אתה בן עמרם שהכיתני במקלך וחלקתני ועכשיו מה עלתה לך דבשלמא בלא זה הייתי אומר שאין אתה בא לא"י בשביל השבועה שנשבע הקב"ה כי אפשר שהקב"ה סבר כמאן דאמר אין היתר לשבועה אבל אחר שהכיתני במקלך וחלקתני אם איתא דסבר כמ"ד אין היתר לשבועה ואיך חלקתני שהרי נשבע הקב"ה שלא לקרעני לעולם אלא ודאי סבר יש היתר לשבועה וא"כ עכשיו מה עלתה לך שאין מכניסך לא"י מצד השבועה ולפיכך כאשר שמע משה זאת אמר מי יתנני כירחי קדם ר"ל מי יתנני שהקב"ה ינהיג עתה עמי כמו שנהג בירחי קדם בזמן קריעת ים סוף שאז התיר השבועה ומי יתן שגם עכשיו יתיר לי שבועתו ולכך אמר מי יתנני ולא יתנני כמו שהקשינו לעיל כי מביא בעל מגלה עמוקות באופן ג' שהמלאך המתיר שבועתו של הקב"ה נקרא בשמו מ"י וזש"א מ"י יתנני כירחי קדם מי דייקא ר"ל מלאך הנקרא מי הוא יתנני עכשיו כמו שעשה בירחי קדם שהתיר השבועה להקב"ה וגם עתה יתיר שבועת הקב"ה שנשבע שלא להכנסני לא"י ונ"ל שרמז זה הוא ג"כ בדברי בת קול הנ"ל שאמר אוי לי שנשבעתי ועכשיו שנשבעתי מי מפר לי מי דייקא ר"ל מלאך הנקרא מי הוא הוא מפר לי ודי בזה לחכימא למי שיודע סוד הבת קול. הלך אצל מטטרון שר הפנים ויש שני טעמים בדבר טעם האחד הוא עם מה שאמר לעיל שמשה שחיה ק"ך שנה שהוא תרומתו של עולם ומגיע משׁשׁת אלפים שני עולם ק"ך שנה אבל מאלף השביעי שהוא חד דחרוב לא נתן לו הקב"ה כלום כי הוא חרוב ואינו בנוי כמו הששת אלפים של עמידת העולם וחשב משה שגם מאלף השביעי דחרוב יש ליתן לו כי מביא בעל עשרה מאמרות במאמר אם כל חי חלק ג' סימן י"א וז"ל אלף דור שעלו במחשבה להבראות וקומטו מהם תתקע"ד דורות בלא עת נשתיירו כ"ו להשלמת אלף ואמרו משם האר"י דכלל כ"ו עשרים מהם היו עשר כיתות של מלאכים כל כת מהם שני דורות דור דור בגימטריא כ"ת והיו אלה מיימינים ומשמאילים שקטרגו על בריאת האדם ונשרפו אלא שהיו מתחדשים בכל יום בסוד חדשים לבקרים רבה אמונתך וכו' והנה שש כנפים לאחד וכל כנף כלול עשר דהיינו עשר פעמים י"ח כמנין כנף הרי מאלף נעשים ששים רבוא לכל דור מהם וכו' וששה הנותרים דהיינו שמועאל יהואל מרכבו ארגמן הנכלל במטטרון וכו' והכ"ו דורות אלו שהם המלאכים הנ"ל ומטטרון הם הורמו בסוד התרומה מעולם התוהו והי' התרומה מצד עין יפה אחת מארבעים לאלף דור בצירוף המדה והמשקל אל המנין שאלמלא כן יספיקו כ"ה לאלף כללא דמילתא שכל מלאכים ומכללם הוא מטטרון שהוא ראש כולם הם כולם התרומה של עולם החרוב שקדם לבריאות העולם ולכך נראה לפרש שמטעם זה הלך משה אצלו שיתפלל עליו שכמו שהוא נתרום בעולם מאלף החרוב כן ראוי

שגם לו למשה יתנו תרומה מאלף השביעי החרוב ובאמת הי' זה טעות אצל משה כי מה שתרם מאלף החרוב הקודם לבריאה זה אינה ראיה כי חורבן אלף הזה הי' בנין העולם כי הקב"ה בנה עולמות אלו והחריבן הי' טעמו כדי שיהיה גם דין בעולם שעי"ז בא שכר ועונש ואלולי כן לא הי' העולם נבנה כמו שהאריך מזה האר"י זללה"ה כנודע למי שזכה לבא בסודו סוד ה' אבל אלף השביעי הוא חרוב ממש וכל העולמות חסרים אז ואין להם לעצמם כלום ולא הי' ראוי להפריש ממנו תרומה לאחרים ונראה לפרש שזה הי' כוונת משה שאמרו רז"ל במדרש וזאת הברכה כאשר ראה משה גזירת הקב"ה שימות מיד גזר על עצמו תענית וכו' וקשה מה ענין התענית להציל עצמו ממיתה אבל הוא הדבר שדברנו כי המגיד גילה לרבינו יוסף קארו בעל בית יוסף שענין התענית הוא לפי שהעולם הוא חרוב באלף השביעי ואין באותו אלף מזונות לעולמות וכולם חריבים ומי שיושב בתענית גורם להמשיך שפע ומזונות לעולמות לאלף השביעי החרוב ולפיכך נראה לפרש כאשר ראה משה שאין הקב"ה רוצה ליתן לו תרומה מאלף השביעי בשביל שהוא חרוב ואין לו מזונות מיד גזר על עצמו תענית כי חשב שעל ידי התענית ימשוך שפע ומזונות לאלף השביעי וע"י זה יתן לו הקב"ה תרומה גם מאלף הזה ולא ימות עוד. ובזה תבין גם כן משרז"ל שם שאמר משה להקב"ה רבש"ע זכור לי ארבעים יום ולילה שהייתי בהר ואל תמסרני ביד מלאך המות כי מביא בעל עשרה מאמרות במאמר המדות מדה שמינית באריכות שאלו ארבעים יום ולילות רצופים שהיה משה בהר בתענית לחם לא אכל מים לא שתה זה עלה לו לכמה אלפים ורבבות תעניתים למי שיודע חשבון ההפסקות וע"ש מספרם ותיקן בזה שיתא אלפי שנין הוי עלמא ואפילו מאלף השביעי דחרוב נתקן על ידו ע"ש נפלאות התורה וגדולי מעשי ה' ותמצא. מרגוע לנפשך ולכך נ"ל שבקש שהקב"ה יזכור לו זאת כי ע"י זה נתן כח ושפע לכל שבעה האלפים ויהיה לו גם כן מזונות וראוי לו ליתן תרומה גם מאלף השביעי ולא יהיה מסור ביד מלאך המות ולכך נ"ל שהיה מיתתו של משה בשבת כי שבת הוא יום השביעי כנגד אלף השביעי והוא גרם מיתתו ומטעם זה נראה לפרש איסור עשיות מלאכה בשבת ומי שטרח בערב שבת יאכל בשבת כי גם אלף השביעי אין לו משלו כלום אלא מה שמכינים לו משאת ימי המעשה בתענית ע"י זה ממשיכים לו מזונות. ועוד קצת טעם שני הלך משה אל מטטרון כי למשה נתן הקב"ה ק"ך שנה הוא חשבון תרומה בינונית עשרים שנה מכל אלף ותרומה של מטטרון הי' מצד עין יפה כ"ה מכל אלף ולפ"ז הי' ראוי משה לחיות עוד שלשים שנה ולכך הלך אצל מטטרון שיבקש עליו רחמים ובפרט שמשה איהו בעצמו "מטטרון "שר "הפנים ר"ת משה כנ"ל וראוי גם לו ליתן בעין יפה וכמו שאמר שם

שמטטרון עצמו היא עין יפה כי הסכים בבריאת עולם ושאר היו עין רעה ולא הסכימו ובזה יובנו עוד שלשה מאמרים תמוהים מאמר ילקוט פרשת וילך זכרנוהו תחילה סי' הזה אלא שהוא שם בסיגנון אחר ויותר באריכות וז"ל הן קרבו ימיך למות אמר רבי אייבו אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע בדבר שקלסתיך בתוך ששים רבוא מקדישי שמך קנסת עלי מיתה שנאמר הן קרבו ימיך למות כל מדתך מדה כנגד מדה מדה רעה כנגד מדה טובה מדה חסירה כנגד מדה שלימה מדת צרה כנגד מדה טובה א"ל הקב"ה למשה אף זו עדה טובה היא שאמרתי לך הן שנאמר הנה אנכי שולח מלאך לפניך הן צדיק הן בארץ ישולם הנה אנכי שולח לכם אליהו הנביא וכשם שהעלית אותי על ששים רבוא כך אני מעלה אותך לעתיד לבא על נ"ה צדיקים גמורים שנאמר הן בגימטריא נ"ה עכ"ל. הנה המאמר הזה כולו מקשה למה אמר כפל מדה רעה מדה חסירה מדה צרה ועוד מאי כשם שעלית וכו' הרי אין המשל דומה לנמשל כי הוא העלה הקב"ה על ששים רבוא והוא מבטיחו להעלותו על נ"ה צדיקים. מאמר הב' בגמרא דסוטה ברב בישר משה את בני מחלוקותו ואמר רב לכם בני לוי ברב בישרוהו רב לך אל תוסיף דבר אלי וקשה מה חטא ופשע בזה אדרבה העניו הגדול רצה להשתיק בעלי ריב ומדן של כל איש ישראל ויש לעשות כן. מאמר הג' בילקוט וזאת הברכה וז"ל מה עשה משה נטלו למלאך המות וכפתו והניחו תחת רגליו וברך את ישראל לפניו וקשה מה ענין זה לזה אבל הוא הדבר שדברנו שמשה היה מצד עין יפה והיה ראוי שיתנו לו כמדתו ג"כ בעין יפה והי' לו לחיות עוד שלשים שנה ואיתא שם במדרש וז"ל כשבא בלעם לברך את ישראל הי' ראוי לברכן שבע ברכות וכו' ולא בירכן אלא שלש אמר לו הקב"ה רשע אתה עיניך צרה בברכתן של ישראל יבא משה שעינו יפה ויברך את ישראל ועליו אמר שלמה טוב עין הוא יבורך אל תקרי יבורך אלא יברך עד כאן ולכך נ"ל כאשר בא מלאך ליטול נשמת משה בא משה וכפתו כי הי' סבר שעדיין לא הגיע הזמן כי אחרי שהוא עין יפה אין לו ליתן מדה בינונית אך חשב משה כי פן יאמר מאן יימר שאתה עין יפה לכך מיד התחיל לברך את ישראל לפניו ועל ידי הברכה יראה שהוא טוב עין ויש לו ליתן מדה כנגד מדה ולחיות עוד שלשים שנה. וגם זה יהיה כוונת שני המאמרים הנ"ל כי דע דפליג תנא קמא והלל במסכת תרומות בענין התרומה כי ג' תרומות הן עין יפה עין בינונית עין רעה ולת"ק עין יפה אחת משלשים בינונית אחת מארבעים עין רעה אחת מחמשים והלל סבר עין יפה אחת מארבעים עין בינונית אחת מחמשים עין רעה אחת מששים וצא וחשוב לעין יפה דת"ק יהיה למשה לחיות שני מאות שנה ולא חיה אלא ק"ך והי' לו לחיות עוד פ' שנה ונ"ל שכאשר רצה לבא לארץ ישראל ואמר אעברה נא השיב הקב"ה

רב לך אל תוסיף דבר אלי עוד בדבר הזה עו"ד דייקא מנין שמונים. ולבינונית דתנא קמא הי' למשה לחיות מאה וחמשים שנה ולעין רעה דת"ק לא היה לו לחיות יותר, אלא ק"ך שנה. ולעין יפה דהלל היה למשה לחיות מאה וחמשים שנה כי עין יפה דהלל היא בינונית דת"ק ולבינונית דהלל לא היה לו לחיות אלא ק"ך שנה כי בינונית דהלל היא כעין רעה דת"ק ולעין רע דהלל שהוא אחת משש‍ים לא היה למשה לחיות אלא מאה שנה ואם כן לפ"ז הוסיף לו קב"ה עשרים שנה ביותר על חלק שהגיע לו ולא היה מהראוי לחיות יותר על ק"ך כי גם ק"ך היה מצד החסד שהרי מצד הדין לא הי' לו לחיות אלא מאה שנה ואמרו רז"ל במדרש ילקוט פרשת קרח בדבר משה שאמר רב לכם בני לוי כך אמר משה לקרח למה אתם חולקין על הכהונה רב לכם יותר יש לכם מכהנים שהרי הכהן נוטל אחת משש‍ים תרומה ואתם לוקחים מעשר אחד מעשרה. והנה משה שבא להראות לקרח שיש להם רב מכהנים למה הוצרך לו להגיד שהם נוטלים אחת משש‍ים ותיפוק ליה שאם הי' מגיד להם שהם נוטלים אחת מחמשים או מארבעים גם כן חלק הלוים יותר עליהם אלא שבזה גילה משה דעתו ופיו הכשילו שהתרומה היא מצד עין רעה וז"ש הכתוב למשה לשון כפול רב, לך אל תוסף דבר אלי והכי קאמר רב לך ר"ל לפי דעתך שאתה סובר שהתרומה היא כעין רעה דהלל ואם כן כבר יש לך רב שנים יותר על חלק המגיע לך כי לפי"ז אין לך לחיות אלא מאה על כן אל תוסיף דבר אלי עוד ליתן לך שנים כי גם עשרים שנה משנותיך הם מצד החסד וכל שכן שאין לך לבקש עוד להוסיף ואחרי שכל זה גרם לו שפיו הכשילו ואמר לקרח רב לכם בני לוי וגילה דעתו שהתרומה אחד משש‍ים וזשרז"ל ברב בישר את בני לוי רב לכם בני לוי וברב בישרוהו רב לך אל תוסיף דבר אלי. והנה נסתפק משה אחרי שנגזר עליו לחיות ק"ך שנה לא פחות ולא יותר מאיזה טעם הוא אם הוא מבינונית דהלל או מעין רעה דת"ק שהיא אחת מחמשים כעין בינונית דהלל ולפי שהוא הי' מצד עין יפה כי הוא מטטרון שהי' עינו יפה והסכים בבריאת עולם ממה נפשך לא נתן לו הקב"ה כראוי לפי מדתו כי אם היו הק"ך שנה מצד בינונית דהלל על כל פנים נחסר לו לפי מדתו כי מדתו עין יפה ולעין יפה דהלל הי' לו לחיות עוד שלשים שנה ואם הי' הק"ך שנה מצד עין רעה דת"ק ודאי שנתעוות דינו ח"ו שלעין יפה יתנו כעין רעה והיא פלוגתא רחוקה וז"ש משא רבש"ע כל מדותיך הם מדה כנגד מדה ובאיזה מדה שאדם מתנהג אתה נוהג עמו כמו שאמר הכתוב עם חסיד תתחסד וגו' וא"כ רבש"ע למה אתה נותן לי מדה רעה נגד מדה טובה כי מ"מ אתה עושה לי רעה כי אם חיותי מצד בינונית דהלל וא"כ מדה חסירה כנגד מדה שלימה ר"ל אע"פ שאתה נותן לי בינונית מ"מ כנגד מדתי שהיא שלימה שמדתי היא עין

יפה ואיך אתה בא ליתן לי מדה חסירה מדה בינונית כנגד מדתי שלימה עין יפה כי מצד עין יפה דהלל יש לי לחיות עוד שלשים שנה ואם הק"ך שנה הם מצד עין רעה דת"ק וא"כ רבש"ע מדה צרה כנגד מדה טובה ר"ל היתכן לאדם כמוני שמדתי טובה עין יפה שיתנו מדה צרה מצד עין רעה וצרה אך חשב משה פן יאמרו מאן יימר שאתה מטטרון בעל עין יפה לפיכך בא להקדים בהוכחה גדולה ואמר בדבר שקלסתיך הן לה' אלקיך השמים כי איתא בפרקי היכלות שיש תתקנ"ה רקיעים ומטטרון יש לו רשות לעלות לתת"ק לבד ונ"ה אין לו רשות לעלות והם להקב"ה לבד וזהו הן לה' אלקיך השמים כמנין הן יש לה' אלקיך שמים אבל השאר תת"ק אינם לה' אלקיך לבד כי גם ממטרון עולה עד שם ועיין בגלאנטא מזה בהאריכות ורז"ל הקשו בפסוק זה דוד אמר השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם ומשה אמר הן לה' אלקיך וגו' ותירצו דוד שלא הי' בשמים לא ידע אבל משה הי' בשמים וראה ולכך ידע לשבחו ע"כ וקשה אם הי' בשמים איך ראה וידע שה"ן שמים להקב"ה לבד כי ודאי לא הלך אחריו אלא ודאי כנ"ל שמשה איהו מטטרון עצמו ויודע עד היכן מהלכו שאינו עולה אלא תת"ק ונ"ה להקב"ה לבד וז"ש משה רבש"ע בדבר שקלסתיך בתוך ששים רבוא ואמרתי הן לה' אלקיך השמים וגו' אתה גוזר עלי מיתה רבש"ע כל מדתך מדה כנגד מדה וכו' ר"ל דבשלמא בלא זה לא קשיא לי למה אתה גוזר עלי מיתה ולמה אין אתה מודד לי כמדתי שהיא עין יפה ר"ל שגם אני מדתי מעין בינונית כי מאן יימר שאני מטטרון עין יפה אבל עכשיו שקלסתיך בהן שאין לך אלא הן עולמות וקשה והאיך ידעתי אלא ודאי אני מטטרון העולה עד שם לבד וא"כ אחרי שמוכח שאני מטטרון שהיא בעל עין יפה וא"כ למה אתה גוזר עלי מיתה ונותן לי מדה בינונית והלא כל מדותיך הם מדה כנגד מדה ויש לך ליתן לי גם כמדותי ולחיות עוד שלשים שנה כדין עין יפה דהלל והנה כבר כתבנו בעמוד הזה שבאמת נתן הקב"ה למשה חייו כעין יפה דהלל ומה שלא חי' עוד שלש ים שנה זה נשלם ע"י יהושע כי יהושע חי' שלשים שנה אחרי מות משה וכל זמן שיהושע חי הי' נראה למשה כאלו הוא חי ע"ש נפלאות וכאן באנו להוסיף טעם למה ליהושע כי יהושע ירש מדריגת משה וזכה להיות כמטטרון בסוד ויהושע נער לא ימיש וגו' ולפי שאלה שלשים הם מצד עין יפה על שהי' משה מטטרון לפיכך אחר שירש יהושע מדריגה זו נתנו לו אלו השלשים והוא השלים השלשים שנה בארץ ישראל אך אם תאמר מאן יימר שהי' הק"ך מצד עין יפה והשלשים ירש יהושע דלמא היו מצד עין רעה דת"ק וי"ל כי הרי אמרנו לעיל שכל המלאכים שלא הסכימו בבריאה היו כולם בעלי עין רעה וכבר זכרנו לעיל בעמוד זה שאליהו הי' ג"כ מן הכת שלא הסכימו בבריאה והשליכו הקב"ה בין התחתונים וא"כ

שלא נשתייר במרום א"כ ודאי זה ראי' ברורה שאין הקב"ה מתנהג מצד עין רעה כלל אלא שהי' מצד עין יפה והשלשים הנחסרים נשלמו ע"י יהושע שהוא המלאך מטטרון ולפיכך כאשר בקש משה ואמר כל מדותיך וכו' חשב שהקב"ה מחסר לו שלשים שנה או שנוהג עמו כעין רעה דתנא קמא לכך אמר לו אף זו מדה טובה שאתה חי ק"ך שנה וא"ת א"כ למה אתה מחסר שלשים לכך אמר הנה אנכי שולח מלאך לפניך הן צדיק בארץ ר"ל הנה אנכי שולח מלאך והוא מטטרון שפסוק זה מדבר במטטרון כדרז"ל ואותו מלאך הוא לפניך והוא יהושע שירש מקום מדריגתך ולו ראויים אלו השלשים שנה כי מצדו באים לך אלו השלשים שנה והן צדיק בארץ ישולם ר"ל יהושע הצדיק והוא יהי' בארץ ישראל ולו ישולם מה שהחסרתי ממך וא"ת ושמא אני נותן לך הק"ך שנה מצד עין רעה דת"ק. והנה תדע לך שאין אני מתנהג בעין רעה כי הרי אנכי שולח לכם את אליהו לכם דייקא שהוא דר עם תחתונים וכל זה משום שנהג בעין רעה ולא הסכים ואם הייתי ג"כ נוהג בעין רעה ודאי לא הייתי מורידו בתחתונים אלא ודאי שגם זו מדה טובה אלא שיושלם ע"י יהושע וכשם שעלית אותי על ששים רבוא ואמרת הן לה' אלקיך ולא הי' לי עליי' בזה אלא בנ"ה עולמות מנין ה"ן כי שאר תת"ק גם אתה מטטרון עולה וכן אני אפרע לך במדה זו מדה כנגד מדה להעלות על נ"ה צדיקים וקבלתי מרבותי שאלו נ"ה צדיקים הם מ"ח נביאים שעמדו להם לישראל ושבעה נביאות הנזכרים בגמ' דמגילה מספר כולם נ"ה ומשה הוא על כולם כי לא קם עוד נביא בישראל כמשה:

תם ונשלם עמוד הרביעי הנקרא תורת משה

עמוד החמישי קרבן אהרן

בעזרת הוד והדר לפניו. אחצב עמוד החמישי קרבן אהרן ובניו:

(כט)

במדרש תצוה וז"ל כשאמר הקב"ה למשה ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך הרע לו א"ל תורה היתה לי ונתתי' לך שאלולי היא אבדתי עולמי עכ"ל והנה כבר צווחו בי' קמאי דקמאי למה הרע לו שנראה כרודף אחר הכבוד שאין זה מדרכו שהוא האיש העניו מכל האדם. ומה השיב לו הקב"ה. ולהבין יבואר ג"כ מ"ש בגמרא דשבת כשעלה משה למרום לקבל התורה אמרו מלאכי שרת מה לילוד אשה בינינו א"ל לקבל התורה בא וקשה מה לבשר ודם בינינו הל"ל מאי ילוד אשה דודאי לפי דעתם אפי' אדה"ר שלא הי' ילוד אשה אלא יציר כפיו של הקב"ה ג"כ לא הי' ראוי להיות ביניהם ומה הי' תשובה לקבל תורה אכתי הקושיא במקומה עומדת והנה תחלה יש ליישב דיקדוק לשון המדרש הנ"ל

שאמר שאלולי היא אבדתי עולמי שהרי קיום העולם אינו עומד אלא בקבלת ישראל התורה ואפי' אם היו מלאכים מקבלים אותה הי' העולם חוזר לתוהו ובוהו כמ"ש בגמ' דע"א וא"כ מאי שאלולי היא שאלולי כן מיבעיא לי' אבל ביאור הענין דע כי מלאכים לא היו יכולין לקבל התורה לפי שאכלו אצל אברהם בשר בחלב כמ"ש בשוחר טוב. ובגמ' דחולין פרק כל הבשר מקשה מנלן לבשר בחלב שאסור באכילה ומשני אמר קרא לא תאכלו כל דבר שתיעבתי לך הרי הוא בבל תאכל ומקשה אם כן מעשה שבת ליתסרו דהא תיעבתי לך ותירץ אמר קרא גבי שבת כי קודש היא לכם הוא קודש ואין מעשי' קודש. וזה שאמר תורה היתה לי ונתתיה לך וקשה למה לא למלאכים אי משום שאכלו בשר בחלב וכתיב לא תאכל כל תועבה כל דבר שתיעבתי לך והרי מעשה שבת מותרין אלא ודאי מדגלי רחמנא גבי שבת קודש היא לכם ילפינן דוקא הוא קודש ואין מעשיה קודש וא"כ שאלולי היא אבדתי עולמי אלולי הי"א דייקא ר"ל אלולי לא הי' נכתב מלת היא בודאי הי' המלאכים מקבלים התורה ולא אתם ישראל והיה העולם אבד כי עולם ומלואו דווקא בשביל ישראל שיקבלו התורה ואיתא בגמ' דקדושין פרק ד' בת חלל זכר פסולה מן הכהונה לעולם וכו' תנו רבנן איזו היא חללה כל שנולדה מן הפסולין (ופי' רש"י ואפי' הוא ישראל אם ביאתו בעבירה שאינה של ממזרת הוי הולד חלל) מאי פסולין אילימא פסולה לו הרי מחזיר גרושתו משניסת דפסולה לו ובניה כשרים דכתיב כי תועבה היא היא תועבה ואין בניה תועבין אלא כשרים ע"כ והנה אי לאו דיוקא דהיא להתיר ולד גרושה משניסת לכהונה היינו אומרים כאוקימתא קמייתא שכל ולד הנולד מן הפסולין הוא חלל. ודע שיוכבד היתה מגורשת מעמרם וניסת לאלצפן בר פרנך וילדה עמו אלדד ומידד ואח"כ חזר עמרם ולקחה לאשה וילדה את משה כמ"ש בפ' בהעלותך בתרגום יונתן בפסוק אלדד ומידד מתנבאים במחנה. והנה זה היה הוויכוח בין הקב"ה ומשה כאשר שמע משה שהקב"ה אימר לו ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך לכהונה ולא נתן לו הכהונה חשב בלבו שהטעם הוא מפני שהוא ולד שנולד מפסול גרושה משניסת ופסול לכהונה ואע"ג דכתיב היא תועבה וילפינן היא תועבה דווקא ואין בניה תועבים וכשרים מ"מ דרשא דהיא הי' רפיא בידו ולכך הרע לו מאד ולא בשביל הכבוד והשררה ח"ו והשיב לו הקב"ה תדע לך שדיוקא דמלת היא הוא דיוק גמור ואין להסתפק בו כלל כי הרי תורה היתה לי ונתתי' לך משום שאכלו בשר בחלב ואם איתא שאין זה דיוק גמור קשה למה נתתי לך שהרי כל עיקר איסור בשר בחלב לא ילפינן אלא מדיוק היא ואלולי אותו היא הייתי אובד עולמי ועל כן אל ירע בעיניך על שלא נתתי לך הכהונה כי לא הי' מצד פסול שהרי מוכח הוא שכשר אתה וזה הי' ג"כ הוויכוח בין הקב"ה

ומלאכים כשעלה משה למרום כי שמעתי מרבותי דקדוק נאה בלשון המלאכי' שאמרו מה לילוד אשה בינינו ולא אמרו מה לבשר ודם כמו שהקשינו לעיל כי המלאכים סברו שאין משה ראוי להיות ביניהם אחרי שהוא ולד גרושה משניסת וזהו מה לילוד אשה ר"ל שיש בו פסול מצד אותו האשה שנולד ממנה ומה לו בינינו. והנה ודאי גם המלאכים לא למדו דיוקא דהוא תועבה שיהא משה כשר לפיכך השיב להם הקב"ה לקבל תורה בא ואם איתא כדבריכם אם כן למה אין אני נותן לכם התורה אלא ודאי זה ראיה גמורה והוכחה שמשה כשר הוא ואין לכם להטיל בו פגם:

(ל)

בפרשת אחרי מות כתיב וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן מה כתיב למעלה מן הענין והדוה בנדתה וקשה מה ענין נדה למיתת בני אהרן. ובמדרש תנחומא פ' מצורע וז"ל הנשים שהיו במדבר לא ראו דם נדה מפני אימת השכינה שהי' ביניהם וכשבאו לסיני הקדים הקב"ה הנשים לאנשים שנ' כה תאמר לבית יעקב אלו הנשים ותגיד לבני ישראל אלו האנשים ועליהם מפורש בקבלה איומה כנדגלות עכ"ל ודריש איומה לשון אימה שהי' עליהם אימת השכינה וקשה א"כ מאי כנדגלות ועוד שכתיב בתחילת הפסוק מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה ברה כחמה איומה כנדגלות ואיך יקושרו סוף דברי הפסוק הזה עם תחילתו ועוד וכי בשביל שלא ראו נדה הי' לקדמם במתן תורה ולהבין זאת נבאר תחילה מה שאמר משה בברכת אשר יהי רצוי אחיו ופירש"י שהיו בנותיו נאות ביותר וקשה א"כ למה התפלל עליהם שיהא רצוי אחיו מהיכי תיתי לא יתרצו. אבל ביאור הענין ע"ד משרז"ל בירושלמי שבת וז"ל אדם הראשון דמו של עולם הי' הדא הוא דכתיב שופך דם האדם וגו' וגרמה לו חוה מיתה לפיכך נמסרה מצות נדה לאשה שישופך דמה ופירש שם הכותב בעין יעקב בהאריכות וזהו תכלית ענייננו כי נודע הוא אם אירע לאדם היזק בגופו ע"י איזה פרי או מאכל מהראוי הוא שלא יאכלם לעולם שלא יבא לו היזק עוד והנה חוה גרמה היזק לאדם הראשון בעלה שנגזר עליו מיתה והי' מהראוי להפרידה ממנו לגמרי שלא ישאנה כלל שלא חזיקיהו עוד אבל דבר זה הוא מן הנמנע שיהי' אדם בלא אשה כי לא תוהו בראה לשבת יצרה וגם להיות לו עזר כנגדו ונתן הקב"ה תיקון וגדר גדול שתהא האשה נזהרת ולא תגרום היזק לבעלה ושפך נדתה דוגמת היזק שגרמה לו ששפכה דמו כדי שתראה זאת תמיד כל היום ותהיה זהירה מלהוסיף פשע ויהא בטוח בה לב בעלה שלא יבא לו עוד היזק על ידה ע"כ ולכך נ"ל מסמיך הכתוב נדה למיתת בני אהרן כי ארז"ל לא מתו שני בני אהרן אלא על שלא הי' להם נשים. וא"כ בשלמא בלא זה בלא אזהרת נדה לאשה ודאי לא היו ראוין למות שני

בני אהרן כי היו יכולין לומר שדין הוא שלא לישא אשה אחרי שהאשה היא גרמה כבר היזק לבעלה ויש לחוש שלא תגרום עוד ויש לפרוש ממנה אבל אחר שהזהיר הקב"ה על הנדה וכל זה הי' לעשות תיקון וגדר לבל תבא עוד מכשילה כזו מתחת ידה וא"כ ראויות הם להנשא ולפי שהם לא נשאו לפיכך מתו בני אהרן ודע משרז"ל בילקוט פרשת וזאת הברכה בפסוק כימיך דבאיך שבנות אשר לא הי' להם דם נדה והזקינו כבתולה ובתולה אין לה דמים. ולכך נ"ל שהתפלל עליהם משה יהי רצוי דבשלמא על אחרים לא התפלל כי מהיכי תיתי לא יתרצו בהם אי משום שהאשה מוחזקת שגורמת היזקות לבעלה הרי הקב"ה תיקן ועשה גדר לזה ושפך דם בנדתה ועל ידי זה היא נותנת אל לבה לבל תצא מכשיל' עוד על ידה אבל בנות אשר שלא הי' להם דם נדה ודאי ימנעו מהם הבריות מלישא אותם לפיכך התפלל עליהם שיתרצו אחיו גם עם בנותיו ובזה יבואר גם מדרש תנחומא הנ"ל כי הקשו רז"ל במדרש רבה פרשת יתרו למה הקדים הקב"ה בסיני הנשים לאנשים ותירצו אמר הקב"ה כשבראתי את עולמי לא צוויתי אלא לאדם הראשון ואח"כ נצטוית חוה ועברה וקלקלה את העולם עכשיו אם איני קורא לנשים תחילה הן מבטלות התורה ע"כ והנה הני מילי אם לא הי' שופך דם נידתם והי' לחוש פן יבא קלקול לבעליהם על ידם כמו שבא לאדם ע"י חוה אבל אחר ששפך הקב"ה דם נידתם וזה הי' תיקון וגדר גדול שיראו תמיד שפיכת דמם לבל יעשו כמו שעשתה חוה בראשונה וא"כ לא הי' צריך לצוות לנשים תחילה ונ"ל שזה שאמר המד' הנ"ל הנשים שהיו במדבר לא היו רואים דם נדה מאימת השכינה וכשבאו לסיני הקדים הנשים תחילה ר"ל מה שצוה הקב"ה הנשים תחילה זה הי' לפי שלא ראו דם נדה כי אחרי שלא ראו דם נדה ולא היה להם תיקון וגדר לבל יכשילו בעליהם כמו שעשתה חוה והי' לחוש פן יקלקלו כמו חוה ולפיכך צוה תחילה לנשים אבל באמת אם היו רואים דם נדה לא הי' מקדימם כי אז לא הי' לחוש שלא יקלקלו כמו חוה שהרי הי' להם גדר נדה לבל יקלקלו. ודע שכל איש ואשה הם סוד חמה ולבנה כנ"ל בעמוד שני פחד יצחק סי' א' וכשם שהלבנה מקבל אורה ושפעה ע"י החמה כך האשה מקבלת מבעלה וכשם שהלבנה היא בחסרונה ומיעוטה עד שבעה ימים ומשם ואילך מתמלאות באור רב מחסרונה כן האשה הוא בחסרונה ומיעוטה ע"י דם נדה כל שבעה ומשם ואילך היא טהורה כמ"ש חכמי הקבלה וזכר גם כן החסיד בעל שני לוחות הברית בפ' בא משא"כ האיש היא תמיד במילואו כמו החמה ואם כן אשה שאינה רואה דם נדה יש לה שני מדריגות מצד שהיא מקבלת מבעלה אורה היא במדריגת לבנה ומצר שהיא אינה בחסרון דמים היא במדריגת חמה ושני מעלות ומדריגות אלו יש בשחר כי אז מאיר חמה ולבנה יחד כמ"ש רש"י בפ' לך

לך בפסוק וה' המטיר על סדום ע"ש וגם מדריגה זו היה בדגלים שבמדבר כי ארז"ל שהדגלים היו י"ב כמו הלבנה שיוצאת בי"ב מזלות והמפרשים פירשו שמהלכם היה כמהלך החמה ולכך היה דגל יהודה הראשון חונה קדמה מזרחה כמו השמש שיוצאת ראשונה במזרח וא"כ הדגלים היו במדריגת חמה ולבנה ולכך נ"ל שבעל המאמר הנ"ל כאשר הגיד שהנשים לא ראו במדבר דם נדה סיים בדבריו ואמר עליהם מפורש בקבלה מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה ברה כחמה איומה כנדגלות ר"ל אותן הנשים היו ממש נראין במעלתם כמו השחר מה השחר הזה יש לו שני מדריגות שמאירין בו חמה ולבנה כן אותם הנשים היו יפים כלבנה מצד שהם מקבלים מבעליהם כלבנה וגם היו ברים כחמה שהיו תמיד במילואן כמו החמה ולכך נקט גבי לבנה יפה וגבי חמה ברה כי הלבנה היא ליפה כנראה לעינים אבל אינה ברה אחר שהיא בחסרונה לעתיד ובא החושך ומכסה אורה עד שנתמלאית ואז חזר אורה וכן האשה היא אינה ברה מצד זוהמת נדה שבקרבה ועכשיו שנפסק מהם הזוהמא היו ג"כ ברים כחמה ומי גרם זאת ואומר הכתוב איומה שהי' להם אימה גדולה מפני השכינה כנזכר ולכך מסיים כנדגלות ר"ל בדבר זה היו אלו הנשים ממש דומים כמו הדגלים שגם לדגלים היו אלו שני מדריגות שהיו יוצאת בי"ב דגלים כמו הלבנה בי"ב מזלות והמהלך היה כמו החמה כנ"ל:

(לא)

במדרש ילקוט תהלים יראת ה' טהורה עומדת לעד בשכר היראה שנתיירא אהרן שנא' ואתנם לו מורא ויראני זכה לפרשה טומאת המת שאינו זזה ממנו ומבניו לעולם וקשה ולמה זכה זאת דווקא על ידי יראה ומאי ואתנם לו מורא ויראני משמע שזו היראה הנזכרת כאן אינה יראת ה' לעשות מצות ולהבין זאת נבאר מאמר א' בפסוק וישם ה' לקין אות רבו בו הדיעות מה היה תאות יש אומרים מצורע ובתנחומא אומר שבת שנקרא אות מסר לו ובתיקוני זוהר אמר אות ו' ויש לידע בין למר בין למר מה היה מועיל האות ההוא נגד מוצאו שבאו להורגו כמש"ה לבלתי הכות אותו כל מוצאו ונבאר תחילה למ"ד מצורע ויבואר אגב מדרש רבה פ' בראשית במה שחלקו קין והבל על בית המקדש זה אומר בתחומו יבנה ב"ה וזה אומר בתחומיו ומתוך כך ויקם קין והרגו שנא' ויהי בהיותם בשדה אין שדה אלא ב"ה שנ' ציון שדה תחרש וקשה שהרי בא לנו להגיד שנחלקו בבניינו של ב"ה והביא ראיה מפסוק ציון שדה תחרש שזה מדבר בחורבנו אבל דע דפליגי רז"ל בגמ' דיומא אם נחלקה ירושלים לשבטים ולא ניתנה אלא לשבט יהודה ובנימן לבד או לא נתחלקה לשבטים ויד כל ישראל שוה בו ומסיק בגמרא דפליגי בפלוגתא אחרת אם ירושלים מטמאות בנגעים או לאו שנא' ונתתי נגע צרעת בבית

אחוזתכם שאין מטמא בנגעים אלא דווקא דבר אחוזה ומ"ד נתחלקה ירושלים לשבטים ונקראת אחוזה סבר כמ"ד ירושלים מטמאות בנגעים ומ"ד לא נתחלקה לשבטים סבר שאין ירושלים מטמאה בנגעים ובמדרש רבה פ' מצורע ארז"ל בפסוק ונתתי נגע זו ע"א שהוא כנגע בבית ארץ אחוזתכם זה ב"ה ובא אל הכהן זה ירמיה ונתץ הבית שחרב ב"ה ע"ש בהאריכות שדורש כל הענין על בית המקדש וכשם שאם נטמאה הבית בנגע דין הוא להתיץ הבית כן ע"י עכו"ם שהיא הנגע העיקרית הוכרח הקב"ה להחריב ביתו והנה הני מילי למ"ד ארץ ישראל נקרא אחוזתכם שנתחלקה לשבטים ומטמאות בנגעים אבל למ"ד לא נתחלקה לשבטים ודאי לא היה ראוי לחרוב ב"ה כי לא נקרא אחוזה ואין מטמא בנגעים. והנה זה היה הוויכוח בין קין והבל כי קין היה סבר בתחומי דווקא ניבנה ב"ה כי היה סבר כמ"ד נתחלקה לשבטים ולא יהי' חלק להבל בו ובפרט מי שבא בסוד ה' בכתבי הקודש האר"י יודע שיהודה ובנימין הם שורשו של קין והבל היה סבור כמאן דאמר לא נתחלקה לשבטים ויד כל ישראל שוה ואמר בתחומי ר"ל גם כי כולם יהיו שוים ולא היה הכרעה ביניהם ויהי בהיותם בשדה זה בית המקדש ציון שדה תחרש ר"ל אבל אח"כ כאשר הגיעו לענין ב"ה שנקרא שדה שהוא על שם חורבנה קשה למה וראה שהטעם הוא משום שנטמאה בנגע ועי"ז ראה שאם איתא שהאמת הוא כדברי הבל שלא נתחלקה לשבטים ודאי לאו אחוזה היא ולמה יטמא בנגע אלא ודאי הוא כדברי שנתחלקה לשבטים ועל כן מתוך כך ויקם ויהרגהו כי ראה ע"י שם שדה שהדין עמו וזה היה טענת קין נגד הקב"ה שאמר הן גרשתי אותי היום והי' כל מוצאי יהרגני ואמרו רז"ל אמר קין אתמול גרשת את אבי ועכשיו למה אתה מגרשני וקשה מה ענין גירוש אביו לגירושו וכי רצה לפטור עצמו בגירוש אביו אלא הוא הדבר שדברנו כי ארז"ל ויגרש ה' את האדם חורבן ב"ה ראה שנאמר ויגרס בחצץ שני ולכך אמר קין אחרי שגרשת אבי והראית לו חורבן ב"ה מוכח הוא שהדין עמי שלשבטים נתחלקה ארץ ישראל והיה כל מוצאי יהרגני כי מי יוכיח להם שב"ה חרב בשביל שהכניסו נגע בב"ה ושמא יעלה על דעתו שב"ה חרוב מטעם אחר ולא יהי' לו הוכחה שהדין עמו ולפיכך וישם ה' לקין אות מצורע הזריח לו כדי שיראו הכל שחורבן ב"ה הי' על שהכניסו מצורע בב"ה וזה לו ראיה והוכחה לבלתי הכות אותו כל מוצאו והנה למ"ד ו' מסר לו יבואר אגב מדרש תנחומא פ' בראשית כשהלך קין נע ונד באו החיות להרגו התחיל לבכות ואמר אנא אלך וגו' אם אסק שמים שם אתה וקשה אחרי שהי' לו אות להגין עליו מה ראו החיות שבקשו להרגו ומה זה שאמר אם אסק משמע שהי' יכול לעלות לשמים אלא חשב ששם אתה ונתיירא מהקב"ה הלא הקב"ה נתן לו אות להציל אפילו מאחרים אבל דע משרז"ל בגמ' דמכות

אב שהרג בן אחד בן השני נעשה גואל הדם להרוג את אביו ע"כ וכל שכן שאם אח אחד הרג את שני שהאב נעשה גואל הדם להרוג את בן השני וא"כ הי' אדם הראשון גואל הדם הבל להרוג את קין. ואיתא בזוהר חדש פ' בראשית ששבע ארצות הם אדמה ארץ וכו' ותחילת דירתו של אדם הראשון הי' בגן עדן וכאשר חטא השליכו הקב"ה לגבול הנקרא אדמה שנאמר וישלחהו ה' אלקים מגן עדן לעבוד את האדמה ושם נולדו קין והבל וכשהרג קין את הבל השליכו הקב"ה מן גבול האדמה אל גבול אחר הנקרא ארץ וזהו סוד הכתוב גרשת אותי מעל פני האדמה והייתי נע ונד בארץ וא"כ לפ"ז לא הי' מורא על ראש קין מפני אביו גואל הדם שהרי הי' בגבול אחר מרחק גדול שלא קרב זל"ז למי שיודע השיעור שבין כל גבול וגבול הארצות ורז"ל פליגי בגמרא דמכות בדין הרוצח שאין גואל דם מה דינו וז"ל תנו רבנן ורצח גואל הדם את הרוצח מצוה ביד גואל הדם אין גואל הדם רשות ביד כל אדם דברי ר' יוסי הגלילי ר' עקיבא אומר רשות ביד גואל הדם וכל אדם חייבין עליו מאי טעמא דר' יוסי הגלילי מי כתיב אם רצח ור' עקיבא מי כתיב ירצח שם ורצח בו כתיב. והנה יזה הי' ענין קין שאמר רבש"ע מה לי ליראה אם מפני אבי גואל הדם אין אני מתייירא ממנו כי הן גרשת אותי מעל פני האדמה מגבול אשר שם אבי והייתי נע ונד בארץ שהוא גבול אחר אבל מזה אני מתייירא והי' כל מוצאי יהרגני דייקא כי פן ואולי כל מוצאי ילמדו כמאן דאמר מצוה ביד גואל הדם אין גואל הדם רשות ביד כל מי שימצא אותי ויהרגני כי רשות בידו לעשות עמי מה עשה הקב"ה וישם לקין אות ו' מסר לו ואם איתא כמאן דאמר מצוה ביד גואל הדם ורשות ביד כל אדם א"כ מה ענינו של ו' שכתיב ורצח וכו' אלא ודאי הוא בא ללמד שרשות ביד גואל הדם ואם כן כשבגואל הדם רשות אז כל אדם חייבין עליו ואם הו' זו היא לאות והוכחה לבלתי הכות אותך כל מוצאו דייקא אבל אם היה באפשר שאדם הראשון יקרב אליו היה באמת חייב מיתה על ידו. והנה כאשר הלך קין נע ונד באו עליו החיות להרגו כי היו סבורים כמאן דאמר מצוה ביד גואל הדם ורשות ביד כל אדם ולא סברו דיוקא דו' כמו שאמר רש"י שם שיש ו' שהוא ציווי כמו ועשה בצלאל וכאשר ראה קין זאת חשב בלבו והרי יש לי אות ודאי הם סבורים שירצח הוא גם כן מצוה מדלא כתיב מלת אם ולכך אמר אנא אלך אם אסק שמים שם אתה אם דייקא ר"ל מדלא כתיב אם הוכרח אני לעלות לשמים ושם אתה והצילני כי אתה אינו סובר כן והא ראי' שמסרת לי דיוקא דו' להציל אותי מיד כל הקמים עלי ולמאן דאמר שבת מסר לו אגב זה יבואר משרז"ל שם שם לו חק ומשפט שבת ופרה אדומה וקשה מה ענין זה לזה אבל דע שענין פרה אדומה היא לטהר מטומאת המת ודע ענין פלאי מהיכן נמשכה טומאת המת כתב הרקנטי פרשת

חקת כי הקב"ה כאשר ברא העולם ובא זמן ע"ש וקדש היום עי"ז לא ברא גוף למזיקים כי כבר קדש יום שבת ולפי שנשתיירו בלא גוף כאשר רואים כלי ריקן והיינו אדם מת שנשמתו פורחת ממנו וכלי גופו נשתיירו ריקם אז הם באים ומלבשים בו ועי"ז האדם המת הוא טמא ומי שמוציא קרי לבטלה בורא גוף להם והוא טמא טומאת מת ע"כ. ובזה יש ליישב קושיא גדולה למה צוה הקב"ה לשמור השבת לנוח ממלאכה לפי שגם הוא נח ממלאכתו ודלמא המלאכה הי' דיה שלא הי' לו לעשות עוד ועם מ"ש יובן כי הרי מזיקין יוכיחו שהי' לעשות להם גוף ולא עשה משום שקדש השבת ועל כן כל איש יש לו גם כן לנוח ממלאכה ולכך נ"ל שצוה הקב"ה שתים אלו יחד במרה שבת ופרה אדומה דהא בהא תליא אחר שצוה שבת וקשה למה וצ"ל משום שגם הוא שבת ממלאכתו שלא ברא גוף למזיקין ואם כן זה גרמה טומאת המת שבאים ומתלבשים בגוף המת אחרי שאין להם גוף וע"כ צוה מיד פרה אדומה מי שנטמא בטומאת המת שיבא פרה לטהר אבל אם לא הי' מצוה על שבת והי' בורא גוף להם ודאי לא הי' טומאת המת ולא הי' צריכין גם לפרה אדומה ובזה תבין מה שאמרו רז"ל ויגרש את האדם כדין הורג נפש בשגגה וקשה למה הי' שוגג ועם מ"ש יובן כי מביא בזוהר פרשת בראשית ובתיקונין והנחש הי' ערום לכל בריות עבד הקב"ה לבושין שהן גופין לנשמה חוץ לנחש וחייליה שהם המזיקין שנשתיירו בלא לבוש הגוף ועי"ז נתקנא נחש ופיתה את חוה וגרם מיתה לאדם עד כאן וא"כ ודאי שוגג הי' וכביכול הגורם שלא ברא להם לבושי הגוף וא"ת מאן יימר שלא ברא להם גופין הלא כבר זכרנו ששבת יוכיח ודע מ"ש עוד שם שקין לא נתחייב בהריגת הבל משום שאדם הראשון הי' הגורם במיתתו שהוא הוציא המלאך מות לעולם אלא שפקד הקב"ה עון אביו אדה"ר עליו וכבר זכרנו בעמוד שני פחד יצחק בשם האר"י זלה"ה שפוקד עון אבות על בנים אינו אלא כשהאב עושה עבירה במזיד כי עון הוא מזיד אבל בשוגג לא יומתו אבות על בנים ואיש בחטאו יומת וחטא הוא שוגג וזה הי' טענת קין הן גרשת אותי היום והי' כל מוצאי יהרגני כי באמת אני לא חייב כלום אלא מצד אבי ואבי שוגג הי' וגם אני אין חייב לפקוד עלי אלא כפי חטא אבי ודין שוגג הוא לגרש והן גרשת אותי אך כל מוצאי יחשוב שאבי מזיד הי' ויהרגוני ומי יעיד שאבי שוגג הי' לפיכך נתן לו אות שבת שצוה לשמרו וקשה למה וצ"ל משום שגם הוא שבת ממלאכת גוף המזיקין ואם כן ודאי שוגג הי' כי אני כביכול הגורם ובוודאי לבלתי הכות אותו כל מוצאו. העולה לנו מזה המוציא קרי לבטלה ועושה גוף לחיצונים הרי הוא כמחלל ועושה מלאכה בשבת וכבר נודע שהמוציא זרע לבטלה בידים נקרא רע כמ"ש ויעש ער רע בעיני ה' וז"ש אשרי אנוש יעשה זאת שומר שבת מחללו ושומר ידיו

מעשות כל ר"ע דייקא ונ"ל שזה הי' הנס שלא אירע קרי לכהן גדול ביום הכיפורים כי איתא בזוהר חדש פרשת בראשית שבגן עדן עומדים הכרובים וכשעולה עד שם הנשמה אם היא ראויה ליכנס מכניסין אותה ואם לאו דוחין אותה ושורפין אותה בלהב וכנגדם היו ג"כ במקדש שני כרובים לפני ולפנים והוא דוגמת גן עדן וכשנכנס כהן גדול לשם נכנס בנשמה ולא בגוף באימה ביראה ברתת בזיע בנקיות בטהרה והכרובים עומדים שם שוערים זכה הכהן נכנס שם ויצא בשלום ואם לאו יצא אש מבין הכרובים ונשרף וימות ואם כן זה הי' הנס הגדול אחר שנכנס בנשמה והגוף נשתייר ריקן וכל כלי ריקן של אדם באים המזיקין ומתלבשין בו ומטמאין הגוף כמו קרי ושם לא נתלבשו ואעפ"כ לא אירע מעשה טומאת קרי לכה"ג ביום כיפורים והטעם כי כהן גדול מעלתו גבוה עד מאד ואפי' בגוף ריקן שלו לא היו החיצונים יכולים לשלוט כי אין להם דבק ונגיעת באלו וזה הטעם שנצטוו הכהנים שיהיו טהורים ולא יטמאו לטומאת מת ובזה מיושב המדרש הנ"ל יראת ה' טהורה ר"ל לפי שהי' אהרן ירא ה' כשנכנס לבית קדש קדשים שאז הוצרך ליכנס באימה וביראה כנ"ל ואותו שעה הי' היראה טהורה כי פרחה מצד יראה הנשמה והגוף הי' כלי ריקן ואפי' הכי לא נתלבשה בו איזה טומאה שיהא טמא בטומאת המת זה גרמה שאותו טהרה לא זו שהי' להם באותו שעה אלא גם עומדת לעד שצוה הקב"ה שלא יגע בהם טומאת מת לעולם ולכך מביא ראיה מפסוק ואתנם לו מורא ויראני ומפני שמי נחת הוא כי המורא שהי' לו באותו שעה הי' מפני הכרובים שהי' צריך להיות טהור ביותר כדי להזכיר שם המפורש ופירוש ואתנם לשון רבים שהוא על שני הכרובים שנתתי אותם שם בשביל מורא ויראני ומפני שמ"י דייקא נחת הוא שהי' מזכיר שם המפורש לפיכך נחת הוא ואם תאמר הרי כהן גדול הי' מלובש שמונה בגדים ואיך נאמר שנכנס בנשמה ולא בגוף ונ"ל שזה הי' דוגמת המת שאפי' אחר כמה שנים הוא מתראה בלבוש בתכריכים כי כח הנשמה מתפשטת דוגמת גוף כן הי' הענין גבי כהן גדול וזש"ה אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפני ה' וימותו וקשה מדקאמר אחרי מות למה לי וימותו ולפי"ז הכי קאמר אותו שעה שהיו קריבים לפני ה' דהיינו לפני ולפנים היו ממש דוגמת וימותו שפרחה נשמתם מגופם:

(לב)

במדרש רבה פרשת בהר וזה לשונו וכי תמכרו ממכר הדא הוא דכתיב ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה כן חנו לדגליהם ואהרן היכן הי' ר"י בר נחמיה אמר כיון שבא ליחסן הונו אותו ואמרו לו אתה מיחסנו עד שאתה בא ליחסנו לך ויחס את בנך אלעזר למי הוא נשוי לא לבתו של פוטיאל הה"ד ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל

כיון שראה הקב"ה שהן מזלזלין בו התחיל מייחסו הה"ד פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן לפיכך הקדים הקב"ה כבודו של אהרן לכבודו של משה הה"ד ואלה תולדות אהרן ומשה משה ואהרן אין כתיב כאן אלא אהרן ומשה לפיכך משה מזהיר את ישראל וכי תמכרו ממכר לא תונו ע"כ:

והנה המאמר הזה הוא מפליאה וסתרי תורה, והספיקות שבו מובנים מאליהם ואין להאריך בם ותחלה נבאר מענין הדגלים איידי דאתי לידינו נימא בהן מלתא מש"ה בפרשת במדבר איש על דגלו באותות לבית אבותם יחנו בני ישראל מנגד סביב לאהל מועד יחנו והחונים קדמה מזרחה דגל מחנה יהודה וגומר ראשונה יסעו מחנה ראובן תימנה וגו' ושנים יסעו דגל מחנה אפרים לצבאותם ימה ושלישים יסעו דגל מחנה דן צפונה וגו' לאחרונה יסעו ע"ש וקשת למה אמר יחנו בני ישראל שהרי אחר כך כתיב יחנו וכפל למה לי ועוד לא אמר בראשונה בשנים בשלישים באחרונה שלשון זה נופל על נסיעת בני אדם מאי ראשונה וכו' ועוד מאי לאחרונה בתוספות אות למ"ד. והנה קושיא זו לבד יש לפרש לפי שהדגלים היו דוגמת המזלות ברקיע ההולכים בדרך עיגול כמו שאמר בפרש' זו שהטע' הוא שיעשה שלו' במרומיו שלא יהי' ביניהם קנאה ותחרות לומר זה הוא ראשון לפני וכשהם בדרך עיגול כל אחד חשב שהוא הראשון ולכך אפשר לא נקט אחרונה יסעו דלא לישתמע שהוא הי' האחרון ממש אלא לאחרונ' יסעו ר"ל אל האחרון שהוא הי' חושב שהוא הראשון ואותו שלפניו הוא האחרון אבל בדרך אחר יבואר ביותר ויבארו כל שאר הספיקות הנ"ל כי מביא בעל הפליא' בענין הדגלים וז"ל בארבעה דגלים היו בכל דגל ג' אותיות מן האבות חקוקים בתוך אמה של ענן דהיינו בדגל מחנה יהודה אותיות ראשונות מן האבות והם אי"י בדגל מחנ' ראובן אותיות שניות בצ"ע בדגל מחנה אפרים אותיות שלישיות רח"ק בדגל מחנה דן אותיות אחרונה מק"ב ונשאר ה' מאברהם שהוסיף הקב"ה משמו ואותן ב' אותיות היו פורחים הנה והנה כנגדם כל ימי השבוע לפעמים על דגל זה ובמקום שהיו עומדים כשקדש היום שבת שם היו נחים ולא היו זזים ממקומם עד מוצאי שבת אז היו חוזרין לפרוח כמנהגן וכו' ע"ש בהאריכות הובא בספר שכחת לקט בערך משה סימן ל"ה. והנה הה' של אברהם פעלה שתי פעולות אחת שעל ידה ידעו זמן שבת ומנוח' ועוד שעל ידי הה' הי' אברהם מוליד כמו שארז"ל בגמרא דנדרים אברם אינו מוליד אברהם מוליד ונ"ל שזה שאמר הכתוב כה אמר ה' לסריסים אשר שמרו שבתותי רצו לומר מה שנתן הקב"ה לסריסים אברהם ושרה שלא הולידו ונתן להם הה' והולידו זה הי' גם כן לפעול' אשר ישמרו שבתותי כי על ידי פריחת ה' זו ידעו שבת ודע שכל תיבת שבעולם אפי' שם הוא נקרא בית וכל

אות שבו בפני עצמו נקרא אבן כי על ידו נבנה אותו התיבה שנקרא בית כמו שאמר בספר יצירה וזה שאמר הכתוב איש על דגלו באותות לבית אבותם באותות דייקא לשון אות ר"ל כל אחד ואחד היו על דגלו אותיות ומנין היו אלו האותיות ואומר הכתוב לבית אבותם רוצה לומר האותיות החונים בשם אבותם שהשם נקרא בית כנזכר ומכל שם ושם שבאבותם הי' אות א' על כל דגל באופן שבד' דגלים היו שלשה על כל דגל ודגל ואם תאמר ומה נעשה באות ה' של אברהם שהיא נשתייר לבד ותירץ הכתוב יחנו בני ישראל רוצה לומר היא נשתייר' לסימן שידעו על ידה אימתי יחנו ישראל בשבת ומנחות שכל ימי השבוע הי' פורחת וכשקדש היום נחה וידעו ישראל שיש להם גם כן לנוח והרי להודיע לנו איך הי' סדר אותיות על כל דגל אומר הכתוב דגל מחנה יהודה ראשונה ר"ל אותיות הקבועים ראשונה בשמות אבות הם אותיות אי"י ולכך לא אמר הכתוב בראשונה כי לא מדבר בנוסעי הדגלים עצמם אלא באותיות הקבועים ראשונה שאין נופל בהם לשון בראשונה ודגל מחנה ראובן שנית יסעו רוצה לומר האותיות הקבועים בשמות אבות שנים והם אותיות בצ"ע ודגל מחנה אפרים שלישים יסעו ר"ל האותיות הקבועים בשמות אבות שלישים והם אותיות רח"ק ודגל מחנה דן לאחרונה יסעו רוצה לומר האותיות הקבועים לאחרונה בשמות אבות והם מק"ב ולכך לא נקט רביעים יסעו שלא הטעה לומר שהה' של אברהם הי' בדגל מחנה דן שהוא אות רביעית בשמו ובאמת הה' הזו לא נסעת שהי' לסימן אימת יהי' שבת ומנוחה ולכך אומר לאחרונה וממילא שמעינן שהה' לא נסעה. ובזה מדויק נמי למה אמר לאחרונה בלמד ולא אמר אחרונה כמו ראשונה בלא למד או הוי לי' למימר אחרונים כי אם הי' נאמר אחרונים הי' מקום לטעות שגם הה' והמם של אברהם שניהם נסעו כי הם אחרונים בשם אברהם והי' בדגל דן ד' אותיות ואם הי' כתוב אחרונה הי' מקום לטעות לומר שהה' נסעה ואף על גב שכתיב אחרונה הוה אמינא שבודאי נגד המם של אברהם נקט הה' ראשונה אבל נגד האותיות הקודמים אלי' היא נקראת אחרונה ולכך נקט לאחרונה לומר שהיא אחרונה שבאחרונית והוא ע"ד משרז"ל כל מקום שצריך למ"ד בתחילתו הטיל ה' בסופו ומקשה והכתיב ישובו רשעים לשאולה ותירצו לביטי התחתונ' שבשאול ר"ל למדריג' תחתונ' שבתחתונ' שבשאול ולכך נ"ל שכתב כאן לאחרונה לרמז זה וכדי לבאר המאמר הנזכר לעיל נבאר תחילה הפסוקים בפרשת וארא ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לאשה ותלד לו את פנחס אלה ראשי אבות הלוים למשפחותם הוא אהרן ומשה וגומר והקשו בזוהר מאי אלה הרי פנחס אחד הוא ואלה לשון רבים ותירצו לפי שפנחס נתגלגלו בו שני נשמות נדב ואביהו לפיכך אומר לשון רבים וקשה מה ראתה התורה כאן לרמז

ענין גלגולים אחרי שגיל' לנו בפרשת פנחס כמו שאמר שם בזוהר פנחס בן אלעזר בן אהרן בן בן שני פעמים למה לי ותירץ שהי' גם כן בן אהרן הכהן ממש מצד שהיו בו נשמות נדב ואביהוא שהם בני אהרן ועוד קשה מה ענין הוא אהרן ומשה לזה. אבל דע ביאור הענין כי אלעזר שלקח אשה מבנות פוטיאל הוא הדבר תמוה ליקח בזויה שאינה מישראל ויש לזה שני טעמים חדא כמו שאמר בעשרה מאמרות בחיקור הדין לפי שפנחס הי' תיקון של נדב ואביהו והתיקון צריך שיהי' היפוך הקלקול וקלקולם הי' שבתולותיו לא הוללו וגאלו ע"י פנחס שהי' מבנות פוטיאל וגם קנא בזמרי שנתן עיניו בבנות נסיכים ע"כ ובלי ספק שמאת ה' היתה זאת לפנחס שיתוקנו על ידו דאם לא כן לא היו מתוקנים כתיקונם מפגם בתולותיו לא הוללו. וטעם שני כתב הרקנטי ריש פרשת שמות אל תתמה על משה אדון הנביאים ושאר צדיקים שבאו מנשים פסולות כי הי' כוונתם ליתן חלק לטומא' כי מרחמים יוצא דין והכל כלול זה בזה והיא מנהג החסידים משום ועולתה תקפוץ פיה עד כאן וביאור הענין כי אחר שאין דבר בעולם שלא יהא כלול מדין ורחמים דין מצד עכו"ם ורחמים מצד ישראל כדי שבכל מקום יהי' חלק דין כדי שלא יקטרג והחסידים הראשונים שהיו כל כך ישרים וצדיקים בלי שום תערובות דין הי' לחוש שיהי' על ידיהם הקטרוג ולפיכך כדי שלא יהי' פירוד נתחברו לנשים פסולות מה שאין כן בדורות אלו שאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא וכבר הוא כלול מצד החטא בחלקי הדין אסר' לנו התורה ובזוהר בפרש' זו אמרו מנין שיש כלול רחמים בדין אש במים ומים באש והביאו ראי' מפסוק זה הוא אהרן ומשה ובמקום אחר מקדים משה לאהרן אלא משום ששניהם היו אינן שוים זה הי' מצד הדין וזה מצד הרחמים לפיכך פעמים מקדים זה לזה לומר ששקולים הם וכלולים זה בזה ואין להפריד דין מרחמים. והנה הפסוק הנזכר לעיל בא להגיד לנו שאלעזר לקח לו מבנות פוטיאל לאשה והי' לחוש פן יאמר האומר איך עשה כזאת ליקח בת כומר לעכו"ם ובא כמתרץ שני תירוצים האלה חדא ותלד לו את פנחס אלה ראשי וגומר וקשה מאי אלה לשון רבים וצריך לפרש שנדב ואביהו נתגלגלו בו ואם כן לא קשיא איך לקח בת כומר והוליד ממנה פנחס כי בהכרח היתה זאת כי אחרי שבפנחס היו שני נשמות נדב ואביהו לתקן כל מה שפגמו ובמה היו מתכפרים מעון שבתולותיו לא הוללו ועל ידי שנגאלו על ידי אחד שהוא משפל אנשים כזה הסר חטאתם ועוד תירוץ שני הוא אהרן ומשה. וקשה ולמה מקדים אהרן למשה אלא ודאי שזה לכלול דין ברחמים ואם כן לא יקשה לך איך לקח בת יתרו כי אחרי שהי' מצד הרחמים הי' מהראוי לכלול בו גם מצד הדין. וכבר זכרנו שמה שאמר הכתוב פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן זה יורה שהי' בו נשמת

נדב ואביהו ובזה בא המאמר על נכון כי כאשר בא אהרן לייחסם התחילו להונות אותו בדברי' ואמרו עד שאתה מיחסינו לך ייחס בנך אלעזר שנשא בת יתרו כי הם לא ידעו סוד הדבר וכיון שראה הקב"ה שהם מזלזלין אותו ואין יודעין הסוד התחיל ליחסו פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן וקשה בן אהרן הכהן למה לי וצ"ל להגיד שהוא גלגול מנשמות נדב ואביהו וא"כ ודאי כדין הי' שנשא מבנות יתרו ולפי שיש עוד תירוץ שני ע"ז שיש לכלול דין ברחמים וראי' שמקדים אהרן קודם משה וזהו שאמר המד' לפיכך הקדים כבודו של אהרן קודם משה כדי לגלות להם שיש לכלול דין ברחמים ובודאי לא יעלה על רוחם לבזות אותו כללא דמילתא לפי תירוץ האחד שאין להונות ולבזות שום אדם כי אפשר הוא מגולגל מאיזה נשמה שבהכרח לעשות לו מה שעושה וראי' מפנחס שהי' מבנות פוטיאל וזה הי' מצד גלגול נשמות נדב ואביהו שהי' בו ודע שהתורה כולה הוא נגלה ויש לה נסתר וסוד מקח וממכר הוא בנסתר סוד הגלגול כמ"ש בזוהר פ' פנחס ברעיא מהימנא ע' שצ"ו שהיא במכר בגוף ואיברים שאינו שלו ולכך נ"ל כאשר גילה לנו בעל המד' שלא יפה עשו שהונו את אהרן אודות בנו שלקח מבנות פוטיאל משום שהי' מצד הגלגול נדב ואביהו וסיים בדבריו וא' לפיכך משה מזהיר את ישראל ואמר וכי תמכרו ממכר לא תונו איש את עמיתו ר"ל וכי יבורר לכם הדבר בממכר שהוא הגלגול אין להם להונות איש עמיתו. ובפ' פנחס קצת גירסה נשתנה וז"ל לפי שהיו השבטים מבזים אותו ואמרו הראיתם בן פוטי שפיטם אבי אמו עגלים לעכו"ם יהרוג נשיא שבט מישראל וכיון שראה הקב"ה שהן מבזין אותו התחיל ליחסו פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן וקשה וכי בשביל שהוא מבנות פוטיאל לא הי' לו להרוג אותו ומה ענין היחוס לכאן ואכתי הוא בן פוטיאל אבל הוא הדבר שדברנו רק נבאר בתוספות ביאור כי איתא בזוהר שם שנשמת נדב ואביהו באו לו לפנחס בזמן שנכנס בין החיילות וקשה מה יום מיומים והגם שזכרנו לעיל בשם עשרה מאמרות כדי לתקן פגם שבתולות לא הוללו והוצרכו לגאול ע"י איש מבנות השפלים וגם לקנא בזמרי ולהרוג אותו שנתן עיניו בבנות גדולים היפך מעשיהם הראשונים שנתנו דווקא עיניהם בגדולים גם לדרכנו יבואר הענין כי שבעים פנים לתורה ואגב יבואר מה שאמר במלאכי הלא אב אחד לכולנו הלא אל אחד בראנו מדוע נבגד איש באחיו לחלל ברית אבותינו בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל ובירושלים כל חלל יהודה קדוש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה וגו' וביאור הענין כי הקשה האר"י זלה"ה בענין היבום אשת אח שהוא בא ומייבם אשת אחיו ועי"ז הוא מביא האח לאויר העולם כי האח המת בלא בנים הוא מניח רוחו באשתו וע"י היבום בא אחיו השני ומתקנו והוציאו לאויר העולם

וזה נתקן דוקא ע"י האח ולא ע"י האב וער בן יהודה שמת בלא בנים וייבם אונן אותה למה לא נתקן ע"י אונן והוציא זרעו לבטלה עד שבא אח"כ יהודה אביהם וייבם כלתו תמר והוציא שניהם יחד לאור העולם והם פרץ וזרח שנתגלגלו בהם נשמות ער ואונן ותירץ שיהודה הי' הגורם בזה שלקח בת כנענית והולידם והבא מן העכו"ם די לו שיתקן את עצמו ואין בו כח לתקן אחרים ונודע כל מי שמוציא זרעו לבטלה מחלל בריתו הקודש וזש"ה הלא אב אחד לכלנו הלא אל אחד בראנו ומדוע נבגד איש באחיו לחלל ברית אבותינו שבא אונן ובגד באחיו ולא הוציאו לאויר העולם וחלל ברית אבותינו ע"י שהוציא זרעו לבטלה ובא הכתוב כמתרץ הקושיא ואומר בגדה יהודה וגו' ובעל בת אל נכר ר"ל כל זה בגד יהודה שלקח בת אל נכר ואם כן אונן שנולד מבת אל נכר הי' די לו לתקן עצמו ולא אחרים ולכך נעשה בגידה זו עד שבא אביו ותקנם וז"ש אח"כ יכרת ה' לאיש אשר יעשה ער ועונה ר"ל כל מי שעושה מעשה ער ואונן ומוציא זרעו לבטלה יכרת ה' אותו ואע"ג שכתיב עונה ולא אונן הדבר ידוע אצל חכמי אמת שכל מלה שהוא דומה לחברתה במבטה הוא כאלו כתיב כן. ולכך נ"ל שהוצרכו נשמות נדב ואביהו לבוא לפנחס בזמן שנכנס בין החיילות להרוג את זמרי כי בהריגת זמרי בא לתקן פגם נדב ואביהו שבתולותיו לא הוללו והוצרך לקנא בזמרי שנתן עיניו בבנות גדולים ולהרגו כנזכר לעיל ופנחס נולד מן הגויה בת יתרו בנות פוטיאל כנזכר לעיל והבא מעכו"ם די לו לתקן עצמו ואין לו כח לתקן אחרים ולכך באו אז נשמות נדב ואביהו בעצמם אליו ובכחם נהרג זמרי וכמי שהם. עצמם תיקנו פגמם. והנה כבר כתבנו שמדכתיב פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן בן בן שני פעמים זה יורה שהיה גם כן בנו של אהרן הכהן עצמו מצד נשמות נדב ואביהו שהיו בו וזה שאמר המדרש הנ"ל שהיו השבטים מבזין אותו ואמרו הראיתם בן פוטי שפיטם אבי אמו ענלים לע"א יהרוג נשיא ר"ל ודאי אם לא היה מבנות פוטיאל י"ל שיבא לתקן חטא נדב ואביהו שחטאו ובתולותיו לא הוללו וקנא להרוג את זמרי כנ"ל אבל אחרי שהוא בן פוטי שבא מן ע"א די לו לתקן עצמו ואין בו כח וזכות לתקן אחרים וא"כ למה יהרוג נשיא ולכך בא הכתוב ומייחסו אחר אהרן וקשה למה וצריך לומר מצד שהיו אז נשמות נדב ואביהו אצלו וא"כ הם עצמם תקנו פגמם ולא מכחו של פנחס עצמו. וז"ש במדרש רבה פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן אמר הקב"ה בדין הוא שיטול שכרו. ר"ל דאם לא הי' יתייחס אחר אהרן הכהן לא הי' ראוי ליטול שכר על שקנא בזמרי כי אין בו כח לתקן אחרים. והנה שאר פגמי נדב ואביהו נתקנו ע"י אליהו ע"ש בהאריכות מאד כי פנחס הוא אליהו ובזה יבואר מאמר פלאי ברבה פרשת מסעי בענין הפרים של אליהו שצוה לעובדי הבעל ליקח שני פרים תאומים מאם

אחד והטילו עליהם גורלות אחד עלה לשם ואחד לבעל והפר שעלה לשם הלך מיד אחר אליהו וזה שעלה לשם בעל נתקבצו כל נביאי הבעל וכל נביאי האשירה ולא יכלו לזוזו ממקומו ואמר אליהו לך עמהם אמר הפר אני וחבירי יצאנו מבטן אחד והוא עלה בחלקו של מקום ושמו של הקב"ה מתקדש עליו ואני עליתי בחלק הבעל להכעיס בוראי אמר אליהו כשם שאותו הפר שעמי מתקדש שמו של הקב"ה עליו כך מתקדש עליך א"ל הפר וכך אתה מיעצני שבועה איני זז מכאן עד שתמסרני בידם שנאמר ויקחו את הפר אשר נתן להם ומי נתן להם אליהו ע"כ וקשה למה לא אמר כן הפר תחילה ועוד מה נפקא מינה היה לפר שדווקא אליהו ימסור אותו בידו ממש ולא בדיבורו אבל אחי המעיין יש בזה סודות גדולים ונפלאים שלאו כל מוח יוכל לסבול אותם ואני לא באתי לסתום אלא לפרש לפיכך באנו לבארו במעט כ"ש והמשכיל יבין הסתום מן המפורש דע מ"ש האר"י זלה"ה ונדפס הוא בספר נובלות חכמה בסופו ששני פרים אלו דאליהו היו שני נשמות דנדב ואביהו והיו תואמים כי נדב ואביהו היו תרי פלגא דגופא כמו התאומים שטיפה אחת נחלקת לשנים ועל שהקריבו אש זרה נמסר אחד מהם לעבודת אלילים לבעל ומה שנתחלל שמו תחילה על ידם עתה ע"י הפרים נתקדש שמו ונראה לי שזה הי' הוויכוח ביניהם כי הפר לא רצה להקרב לע"א כמו שטען בפני אליהו והשיב לו אליהו שבהקריבו לע"א יקודש שם הקב"ה וכאשר שמע זאת הפר והבין הדבר שאמר שהוא נשמה אחד משני נשמות נדב ואביהו שחטאו באש זרה עתה יתוקן ע"י שיקודש שמו על ידו ולפי שכל תיקונו של נדב ואביהו אינו אלא ע"י אליהו לפיכך אמר וא"כ איני זז מכאן עד שאתה תמסרני כי עליך דווקא הדבר מוטל לעשות במעשה כמו שפגמנו תחילה במעשה ודי בזה לחכימא וה' יראנו נפלאות מתורתו:

תם ונשלם עמוד החמישי קרבן אהרן

עמוד השישי מגדל דוד

בעזרת האל המוליך קוממיות. אחצב עמוד הששי מגדל דוד בנוי לתלפיות.

(לג)

בגמ' פרק ערבי פסחים וז"ל דרש רב עוירא זימנין אמר לה משמיה דרב אמי וזימנין משמי' דרב אשי מ"ד ויגדל הילד ויגמל עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים בעת שיגווול חסדו לזרעו של יצחק לאחר שאוכלין ושותין נותנין לו לאברהם אבינו כוס של ברכה לברך ואומר להם איני מברך שיצא ממני ישמעאל א"ל ליצחק טול וברך א"ל איני

מברך שיצא ממני ממני עשו א"ל ליעקב טול וברך א"ל איני מברך שנשאתי שתי אחיות בחייהן שעתידה התורה לאוסרה עלי א"ל למשה טול וברך א"ל איני מברך שלא זכיתי לכנוס לא"י אמר ליה ליהושע טול וברך א"ל איני מברך שלא זכיתי לבן א"ל לדוד טול וברך א"ל אני אברך ולי נאה לברך שנ' כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא ע"כ והנה ודאי הוא שדוד הצדיק ראוי היה לברך אבל יש לידע שהרי לפי הנראה לעינים חטא חטאים גדולים באשת איש שלקח בת שבע מאוריה ושפיכות דמים שצוה להרוג את אוריה וע"א כמ"ש רז"ל בקש דוד לעבוד ע"א ואפי' שלא עבד מ"מ מחשבה רעה דע"א מצטרפת גם אצל ישראל למעשה כנודע מדרז"ל על פסוק למען תפוש בית ישראל בלבם ועוד שלקח יפת תואר מעכה בת תלמי במלחמה שיצא ממנה אבשלום והתורה אסרה כמ"ש לו חושי הארכי לדוד מ"ט נסבית יפת תואר הי' לך לדרוש סמוכים וא"כ מה אלו האבות שבשביל דבר קטן לא רצו לברך ואיך אמר דוד לי נאה לברך ועוד הם לא רצו לברך שיצא מהם פסול והלא אמרו עליו על דוד שהוא עצמו פסול שבא מרות המואביה ורצו לפסלו בקהל כמ"ש בהאריכות בגמרא דיבמות אבל דע ביאור הענין שודאי לא הי' דוד ראוי לברך מטעמים אלו ואע"פ שהי' נקי נגד ה' בכל אלה מ"מ כל זמן שלא הי' נקי גם מישראל לא הי' ראוי גם הוא לברך אבל אחרי שראה דוד שחמשה האלה הקודמים אליו לא רצו לברך מטעמים הנ"ל ועל ידי הטעמים האלה ראה וידע בראי' והוכחה מינם ובם שהוא נקי גם מישראל ולא חטא כלל ואין בו פסול ומטעם שלא ברך אברהם שיצא ממנו ישמעאל עי"ז מוכח שלא חטא כלום בבת שבע ומטעם שלא בירך יצחק שיצא ממנו עשו עי"ז מוכח שאין בו פסול מצד רות המואביה ומטעם שלא בירך יעקב מחטא אחיות בזה מוכח שלא חטא ביפת תואר ומטעם שלא בירך משה שלא זכה לבא לא"י בזה מוכח שלא חטא כלום במה שבקש לעבוד ע"א ומטעם שלא בירך יהושע שלא זכה לבן בזה מוכח שלא חטא כלום בהריגת אוריה. ונתחיל מן הראשון אברהם שלא בירך ונבאר תחלה מאמר תימה בפסיקתא רבתי וז"ל ויהי בחצי הלילה ר' תנחום דיפו בשם ר' מני דקיסרין פתח ואחשבה לדעת זאת עמל היא בעיני אמר דוד אין בריה יכולה לעמוד על חצי הלילה אלא הקב"ה אבל אני עמל הוא בעיני וכו' רבי מנחמון בשם רבי טניא אמר אין כל בריי' יכולה להבחין בין טיפה של בכור לטיפה שאינו של בכור אלא הקב"ה אבל אני עמל היא בעיני וכולי. וקשה בין למר בין למר אם אין שום בריה יכולה לעמוד עליהם למה הוא בקש לעמוד עליהם מה תכלית ותועלת הי' יוצא לו מזה ועוד מה ז"ש עמל הוא בעיני אבל דע שמלת עמל יש לו שני פירושים עמל הוא לשון חטא כמ"ש הזוהר בפסוק מה יתרון לאדם בכל עמלו כד"א ישוב עמלו בראשו ועמל

הוא לשון יסורין כד"א ויסתר עמל מעיני אדם לעמל יולד והאחרון מפרש עמל מלשון חטא והראשון מפרש עמל יסורין וביאור הענין דע מ"ש בזוהר ברוב המקומות ובפרט בכתבי הקודש האר"י זללה"ה בתיקוני המצות שאחרי חצות הלילה אז נפש דוד למעלה בוכית ומיללת ואינה פוסקת מלומר שירות ותשבחות כל הלילה כי הדינים מתגברים אז ביותר והם חבלי שינה על עיני וזה הי' ענין דוד שמחצות הלילה ואילך הי' מתגבר כארי לעסוק בתורה בשירות ותשבחות ליתן כח עוז ותעצומות לנפשו למעלה להעביר חבלי שינה מעיניו ולא ישן גם הוא כי כשאדם ישן למטה נפשו ישינה גם למעלה וזה הי' ענין הכינור לדוד כי חשב מחשבות לבל יעבור עליו ח"ו חצות לילה ונ"ל שז"ש דוד אין כל בריה בעולם שיוכל לעמוד על חצי הלילה אפילו משה אמר כחצות שנסתפק אבל אני אחשבה לדעת זאת שחשבתי מחשבה לעשות לי כינור כדי לדעת זה השיעור של חצי הלילה וכ"כ למה ואומר עמל היא בעינ"י דייקא ר"ל היסורין שהם נקראים עמל הם בעיני למעלה שאני בוכה ועיני נוזלת דמעות בלי הפוגות ומה שאני נתתי אל לבי לידע חצות לילה בתורה ובשירות ותשבחות הוא תרופה למכתי. ומ"ד שני הדורש על הבחנת הטיפות יבואר ע"ד מ"ש בזוהר בראשית דל"ח הוויכוח שהיה להקב"ה עם דומה שר של גיהנם במעשה דוד שלקח את בת שבע אשת אוריה אמר דומה אם פטרה אוריה בגט היה לו לדוד להמתין שלש חדשים להבחנה בין טיפת זרע אוריה לזרע דוד והשיב הקב"ה גלוי וידוע לפני שלא שכב אוריה עם בת שבע מעולם אמר לפניו רבש"ע אם לפניך גלוי לפניו מי היה גלוי ע"ש נפלאות בהאריכות כללא דמלתא אם היה דוד יכול להבחין בין טיפה לטיפה והיה ברור אצלו שזה היה טיפתו וטיפת אוריה לא נתערבה ולא היה חטאו חטא בבת שבע וז"ש דוד אין בריה יכולה להבחין וכו' ואני אחשבה לדעת זאת וכל כך למה ואומר עמל הוא בעיני עמל הוא חטא כנ"ל בעיני דייקא ר"ל אע"פ שבעיני הקב"ה הוא אינו עמל כי יודע שלא נתערבו הטיפת מ"מ בעיני הוא עמל ואון לפי שלא נגלה לפני מה שגלוי לפני הקב"ה ולפיכך אחשבה לדעת זאת ויהי' לי תשובה על חטאי נגד המקטרג. ובזה יובן דקדוק אחד בתהלים סי' נ"א כאשר בא נתן הנביא והוכיחו על דבר בת שבע אמר דוד כי פשעי אני אדע וקשה מאי אני אדע ידעתי מיבעי' ליה או אדע וקשה מה הי' המקרא חסר אם לא הי' כתוב אני ועם מ"ש יובן והכי קאמר כי פשעי אני אדע אני דייקא ר"ל כל פשעי בבת שבע אינו אלא אני בעצמי ג"כ אדע שאפילו הקב"ה הוא יודע שלא חטאתי מ"מ היה מן הראוי שגם אני בעצמי אדע שלא נתערב זרעי בזרע אוריה אחר שלא ידעתי זה הוא חטאי והנה מה שצריך להמתין שלש חדשים להבחין בין זרע לזרע למדו רז"ל בגמ' דיבמות מדאמר הקב"ה לאברהם להיות לך לאלהים ולזרעיך

אחריך שיהי' זרעיך מייחס אחריך מה שאין כן אם אינו מבחין אז הולד בספק אם הוא מתייחס אחר הראשון או אחר האחרון והקשו בתוספות והא מיבעיא ליה לזרעך אחריך כמ"ד דאזהרית רחמנא לאברהם דלא תינסיב גויה ושפחה דלא ליזיל זרעה בתרה כי ולד שפחה כמוה והניחו בתימה וקשה ושמא שניהם הם אמת אלא ודאי זה היה ליתד אצלה שמ"ד אהבחנה פליג אמ"ד דלא תינסיב שפחה וגו' ובזה נבא אל כוונת אברהם שלא רצה לברך משום שיצא ממנו ישמעאל כי חטא בזה שיצא ממנו כי לקח הגר שפחתו ויצא ממנה ישמעאל המתייחס אחריה כמש"ה גרש האמה ואת בנה ולא אמר בנך והקב"ה אזהריה ואמר לזרעיך אחריך דלא תנסיב שפחה דלא ליזיל זרעה בתרה ולפיכך לא רצה לברך ובראות דוד זאת אמר לי נאה לברך דבשלמא מקודם הייתי סבור שאין אני ראוי לכך שחטאתי בבת שבע שלא המתנתי שלש קדשים להבחנה וכתיב לזרעיך אחריך להזהיר על הבחנה ואע"ג שהייתי יכול להשיב לזרעך אחריך כמ"ד דלא תינסיב י"ל מאי חזית אבל עכשיו אם איתא שהוא כמ"ד להבחנה וא"כ למה אין אברהם רוצה לברך אלא ודאי הוא כמ"ד אזהרה על השפחה ולא להבחנה וא"כ חטאי בבת שבע לאו חטא הוא ובודאי לי נאה לברך. ואחר שראה שיצחק אינו מברך שיצא ממנו עשו בזה ראה שלא היה בו פסול רות המואביה כי איתא בגמ' דיבמות בהאריכות בוויכוח שאול אם דוד מותר לבא בקהל שבא מרות המואביה ומואבי ולא מואבית או אסור לבא בקהל ומסיק שם מואבי ולא מואבית דזיל בתר טעמא על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים דרכו של איש לקדם ולא דרכו של אשה ומקשה היה להם לקדם אנשים לקראת אנשים ונשים לקראת נשים ומשני במערבא תירצו להו הכי כל כבודה בת מלך פנימה ואין דרכה לצאת ופליגי רז"ל במד' וישלח בענין דינה שבא עליה שכם חד אמר מפני שלא נתנה לעשו וחד אמר משום שהיתה יצאנית ותצא דינה וכל כבודה בת מלך פנימה והנה אחרי שיצחק אינו רוצה לברך משום שיצא ממנו עשו ודאי ליכא לאוקמי כמ"ד שנענש יעקב בדינה על שלא נתנה לעשו ולכך נ"ל כאשר ראה דוד שהוא אינו מברך בשביל עשו אמר לי נאה לברך שאין בי פסול מצד רות המואביה דבשלמא מקודם הייתי סבור כמ"ד מואבי אסור בקהל ומואבית מותרת ואע"ג שי"ל זיל בתר טעמא על דבר אשר לא קדמו ואין דרך אשה לקדם שכל כבודה בת מלך פנימה הייתי סבור שהכתוב מדבר בדברים אחרים דרך כל אשה לצאת ואע"ג שנענשה דינה על זה י"ל שנענשה לפי שלא נתנה יעקב לעשו אבל עכשיו שיצחק אינו מברך בשביל עשו ודאי אינו ראוי היה ליתן לו ונענשה שהיתה יצאנית שכל כבודה בת מלך פנימה וא"כ ודאי הנשים מואביות לא חטאו בזה שלא הקדימו לנשים ומותר אני לבא בקהל כי אין בי פסול ועל כן ודאי

לי נאה לברך. ובזה תבין עוד מאמרים אחרים רק יש ליישב תחילה קושיא גדולה מה ראה יעקב שלא בירך בשביל אחיות א"כ מתחילה מאי קסבר דבשלמא האחרים שלא ברכו אם היה בידם הבחירה ודאי אברהם לא היה בוחר שיצא ממנו ישמעאל וכן כולם אבל יעקב בתחילה ובסוף מאי קסבר ונ"ל שבאמת הי' ליעקב טעם מתחילה מה לקח אותם וכשראה שיצחק אינו מברך בשביל שיצא עשו ממנו מטעם הנ"ל בזה ראה שטעה מתחילה ליקח שתי אחיות ותחילה נבאר וויכוח איוב ואשתו כשראתה יסורין שלו אמרה לו ברך אלקים ומת והשיב לה כאחת הנבלות תדברי גם את הטוב נקבל מאלהים והרע לא נקבל וארז"ל שאשת איוב היה דינה בת יעקב דכתיב בה כי נבלה עשה בישראל ששכב עמה שכם בן חמור לפיכך אמר לה כאחת הנבלות תדברי וקשה מה ראתה לומר ברך אלקים ומה ראה איוב לזכור פה ענין שכם וכי בשביל זה לא הי' לה לדבר ועוד מאי גם את הטוב וגו' מלת גם הוא כמיותר ויבואר זה בשני דרכים דרך אחד ע"ד מ"ש בהאריכות גדול בעמוד השלישי עפר יעקב ע"ש סי' ט"ז נפלאות מזה וזה קיצור עניינו מדברי פה קדוש האר"י זללה"ה איוב הוא תרח שחטא ובא על אשתו אמתלאי בימי נדתה והמשיכו על עצמם זוהמת נדה והוצרכו להתגלגל להסיר מהם זוהמתן חלק הרע שיהיו בכי טוב ונתגלגל תרח באיוב ואשתו אמתלאי בדינה וע"י יסורין שבאו על איוב הוסר זוהמת רע ונשתייר טוב ודינה ע"י שבא שכם עליה וסברו הבריות שטימא אותה ואדרבה עי"ז נטהרה מזוהמת נדתה ונשארה טוב. ולכך נ"ל כאשר אמרה לאיוב ברך אלקים בשביל היסורין ומת לא עלה על לבה זאת וחשבה שהיסורין באו עליו במקרה ובא איוב וגילה לה סוד הדבר וא"ל כאחת הנבלות תדברי ר"ל אחרי שאתה נעשית בעיני הבריות כאחת הנבלות שבא עליך שכם וכל זה היה בשביל למרק זוהמתך שהי' בך תחילה וא"כ למה תדברי כי גם ממני מהראוי הוא למרק הרע ולהיות בכלל כי טוב וז"ש גם את הטוב נקבל מאלהי והרע לא נקבל גם דייקא ר"ל כמו שאתה נעשית בעיני הבריות כנבלה כדי שיוסר ממך הרע וישתייר הטוב גם אני ע"י היסורין ג"כ את הטוב נקבל שיזוכך חלקי ויהי' טוב והרע לא נקבל שיסולק ממני ואין לי להתרעם על היסורין אחר שהם לטובתי. וזהו דקדוק לשון כאחת הנבלות ולא אחת ועל פי זה מה טוב ונעים מה שאמרו המפרשים שני פירושים על הנבלות האחד מלשון נבלה והאחד מלשון נבל וכינור כי מי שידע סוד הדבר הי' אצלו המעשה כנבל וכנור המסלק רעיונות רעות מבני אדם ומי שלא ידע הי' אצלו המעשה כנבלה. ובדרך אחר יבואר עוד כי שבעים פנים לתורה ויבואר אגב מאמר נפלא בילקוט תהילים רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו אמר דוד לשבטים עד מתי אתם מבזים אותי שאני פסול שבאתי מרות

המואביה רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם שבאתם מאיסור שתי אחיות ודומו סלה וקשה מה ענין זה לזה ולמה דומו סלה בזכרם בשתי אחיות ועוד רגזו ואל תחטאו מאן יימר שקאי על ענין רות רות היכא רמיז כאן הנה קושיא זו לבד י"ל כי ראשי תיבות של ר"גזו ו"אל ת"חטאו היא רות הנ"ל בדבר רות שאתם אומרים שהיא פסולה אל תחטאו. וביאור הדברים האלה ע"פ מ"ש בעמוד שלישי עפר יעקב בסופו בהאריכות גדול שהיסורין שבאו על איוב משום שהוא הי' גלגול יעקב שחטא בשתי אחיות ולפיכך באו עליו היסורין ע"ש נפלאות בוויכוח איוב וחביריו איך היו נושאים ונותנים בדבר זה וכבר כתבנו גם שם בשם הציוני שמה שאסרה התורה עריות דקורבה מפני שהוא שרביטו של הקב"ה שבמרכבה עליונה מצוי יחוד הקורבה שמקבלין דין מדין ופניה אשה אל אחותה ואיש באחיו ידובקו והמשתמש בהם משמש בשרביטו של מלך הקב"ה והמשתמש בשרביטו מלך בשר ודם חייב מיתה כל שכן בשרביט הקב"ה והקשה א"כ למה נשא יעקב שתי אחיות ותירץ שאני יעקב דכתיב בי' ויקרא לו אל אלוק ישראל ואמר רז"ל הקב"ה קרא ליעקב אלוק אני אלוק בעליונים ואתה בתחתונים הותרה לו להשתמש בשרביט הקב"ה. ובזה יבואר מדרש נפלא בפרשת וישלח אמר הקב"ה ליעקב אל תתהלל ביום מחר אתה אמרת וענתה בי צדקתי ביום מחר למחר בתך דינה יוצאת שנאמר ותצא דינה בת לאה וקשה למה נענש דווקא יעקב בזה ועוד הקב"ה בא להראות לו בזה שלאו צדיק הוא ולא יפה אמר ענתה בי צדקתי והרי הרבה צדיקים גמורים יש בעולם ובניהם רשעים ומחטה יצא חוח אבל הוא הדבר שדברנו שיעקב הי' צדיק באחיות משום שהקב"ה קראו אלוק אני אלוק בעליונים ואתה בתחתונים אבל יש עוד מדרש שם בפרשת וישלח ויקרא לו אל אלקי ישראל יעקב עצמו קרא לו שם אלוק ואמר לו הקב"ה בלשון בתמיה אני אלוק בעליונים ואתה בתחתונים בתמיה חייך שאני מכשיל אותך שבתך דינה תצא לחרפה ולבוז ולקלון ולכך מסמיך ויקרא לו אל אלקי ישראל לותצא דינה בת לאה שזאת גרמה לו שיצאה דינה ונעשית נבלה. וזה שאמר הקב"ה ליעקב אתה אמרת וענתה בי צדקתי ותיפוק לי' שחטאת שלקחת שתי אחיות והשתמשת בשרביט שלי אלא ודאי סבר אתה שלך מותר להשתמש מפני שקראת את עצמך אלוק וסבר אתה שאני הסכמתי עמך הנה אפרסם הדבר לעין כל שאין הדבר כן ואין אתה צדיק כי הרי בתך מחר יוצאת ואם איתא כמאן דאמר אני קראתיך אלוק והסכמתי ודאי לא הייתי מעניש בדינה אלא ודאי אתה קראת את עצמך ואין אני מסכים בזה וא"כ גם לך הי' אסור להשתמש בשרביטי ואיך אתה מחזיק עצמך לצדיק. וזה הי' הוויכוח בין איוב ואשתו שאמרה לו ברך אלקים ר"ל ברך הקב"ה וכל כך למה ואמרה

אלקים ר"ל אחר שאתה אלקים ומותר הי' לך להשתמש בשרביטו של הקב"ה כי גם היא סברה כמאן דאמר ויקרא לו אל אלקי ישראל הקב"ה קראו אלוק והשיב לה כאחת הנבלות תדברי ר"ל אתה נעשית נבלה ואיך תדברי כי ודאי אם לא נעשית נבלה הדין עמך שהקב"ה קראו אלוק אבל אחרי שאנה אלקים זאת לידו שנעשית נבלה וכל זה בשביל שהוא עצמו קראו אלו' והקב"ה לא הסכי' עמו ודאי אסור היו לו שתי אחיו' ובדין הוא שיבואו היסורין עלי וא"כ למה תדברי כי הקב"ה לא עביד דינא בלא דינא וכבר זכרנו עוד טעם למה נענשה דינה בשביל שהי' יצאנית וכל כבודה בת מלך פנימה ומטעם זה הי' דוד מותר לבא בקהל כנ"ל וזה הי' הוויכוח בין דוד והשבטים שאמר להם אתם אומרים שאני פסול זכרו בשתי אחיות ודומו כי אם אני פסול וקשה והרי מותר אני לבא בקהל כי אין דרכה של אשה לקדם משום שכל כבודה בת מלך פנימה אלא סבורים אתם שדרכה לצאת ואם כן למה נענשה דינה וצריך לומר בשביל שקרא יעקב את עצמו אלוק ואם כן זכרו בשתי אחיות שבאתם מאיסור שתי אחיות דעכשיו אין לכם לומר שמותר הי' ליעקב להשתמש בשרביט הקב"ה משום שהקב"ה קראו אלוק דהא אתם מודים כמאן דאמר שיעקב קרא עצמו אלוק והקב"ה לא הסכים אלא ודאי סבורים אתם כמאן דאמר שהקב"ה קראו אלוק ודינה נענשה שהיתה יצאנית שאין דרכה כל אשה לצאת ואם כן דומו סלה ואל תחטאו לומר שאני פסול לבא בקהל דזיל בתר טעמא למה אסרו מואב לבא בקהל על דבר אשר לא קדמו ואין דרך אשה לצאת ולקדם והנה זכרנו עוד טעם אחר למה נענשה דינה בשביל שלא ניתנה לעשו אך בשביל שיצחק אינו רוצה לברך משום שיצא ממנו עשו הוכחנו שלאו מטעם זה נענשה ולכך כאשר ראה יעקב שיצחק אינו מברך בשביל עשו גם הוא אמר אני לא אברך בשביל שנשאתי שתי אחיות בשלמא מקודם הייתי סבר שהקב"ה הסכים עמי שאני אלוק אבל עתה שהוא אינו מברך בשביל עשו ודאי דינה לא נענשה מטעם שלא נתנה לעשו וצ"ל משום שקראתי עצמי אלוק והקב"ה לא הסכים עמי ובודאי חטאתי שלקחתי אחיות ולא אברך. הנה עתה יש לבאר איך דוד כשראה יעקב אינו מברך בשביל אחיות אמר לי נאה לברך וראה בזה שלא חטא הוא במה שלקח יפת תואר כנ"ל. כי אמרו רז"ל בסנהדרין ליכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור והקשו והרי יפת תואר שהותרה לישראל ולעכו"ם אסורה ותירצו שאני יפת תואר דעכו"ם לאו בני כיבוש נינהו ופירש רש"י לא ניתנה הארץ לכבוש לפני עכו"ם שגם לישראל לא הותרה אלא בשעת מלחמה בשעת כיבוש עכ"ל ואם תאמר והא פירש רש"י בחומש כי תצא למלחמה במלחמת הרשות הכתוב מדבר ולא במלחמת ארץ ישראל וי"ל שגם במלחמת ארץ ישראל יש מלחמה שנקראת מלחמת הרשות כמ"ש

במדרש מכילתא איזה מלחמת רשות כגון מלחמת דוד שכבש ארצות וקדשם בקדושת ארץ ישראל וא"כ דוד שלקח יפת תואר במלחמה והיא מעכה בת תלמי כמ"ש בתנחומא פ' כי תצא לא חטא בזה כלום כי הרי התירה התורה במלחמת הרשות ומלחמתו נקראת מלחמת רשות אבל דע שהני מילי למאן דאמר בגמרא דע"א דע"א כיבוש יחיד שמיה כיבוש כי התורה לא התירה במלחמת רשות אלא במלחמה בשעת כיבוש אבל למ"ד כיבוש יחיד לאו שמיה כיבוש ודאי לא יפה עשה. והרמב"ן כתב בפ' אחרי מות טעם למה לקח יעקב שתי אחיות כי איסור עריות היתה תלויה בקדושת ארץ ישראל והם היו בחוצה לארץ ע"ש בהאריכות ושמעתי מפי הרב הגדול כבוד מוהר"ר גרשון אשכנזי החונה בק"ק ווין שאין זה אלא למ"ד כיבוש יחיד לאו שמיה כיבוש כי מקום שנשא יעקב שתי אחיות הוא ארם נהרים אשר כבש דוד אח"כ וקידש אותם בקדושת ארץ ישראל והקדושה חלה עלייהו גם מתחלה וא"כ ודאי אם כיבוש יחיד לאו שמיה כיבוש ולא חלה עלייהו שם קדושת ארץ ישראל בכיבוש דוד והיתה לעולם חוצה לארץ בודאי יפה עשה יעקב אבל למ"ד כיבוש יחיד שמי' כיבוש וחלה עלייהו הקדושה למפרע ליקרא בשם א"י ודאי לא יפה עשה יעקב. ונראה לי שלפיכך כאשר שמע דוד שיעקב אינו רוצה לברך משום שנשא שתי אחיות אמר לי נאה לברך שאין בי חטא יפת תואר כי בשלמא מקודם הייתי אומר שהוא חטא ואע"ג שלקחתי במלחמת רשות בשעת כיבוש מ"מ היו יכולין הבריות לומר שסוגיא אזלי כמאן דאמר כיבוש יחיד לאו שמיה כיבוש אבל עכשיו שיעקב אינו רוצה לברך משום חטא אחיות ואם איתא כמאן דאמר כיבוש יחיד לאו שמיה כיבוש וא"כ למה אינו מברך שהרי בזה מוכח שלא חטא אלא ודאי כיבוש יחיד שמיה כיבוש וא"כ לי נאה לברך שאין בי חטא יפת תואר. וכאשר ראה דוד את משה שאינו מברך בשביל שלא זכה לבא לארץ ישראל אמר לי נאה לברך ואין בי חטא שבקשתי לעבוד ע"ז. ונבאר תחלה הגמרא בחלק ודוד בא עד הראש בקש דוד לעבוד ע"ז בא חושי הארכי כנגדו קרוע כתנתו ואדמה על ראשו ואמר מלך שכמותך יעבוד ע"ז ופירש רש"י מלך שכמותך חסיד שכמותך וקשה וכי חסיד שאינו גדול בחסידות כמוהו מותר לו ח"ו לעבוד ע"ז וכי בחסידות תליא מילתא ועוד למה לקח אדמה על ראשו וכי לא היה יכול להגיד לו סתם דרך תוכחה וסיפור דברים. אבל ביאור הענין כי יש לידע מה ענין ע"ז שבקש דוד לעבוד הביא בעל עשרה מאמרות בחלק א' ח"ה לפי שדוד הי' חסיד גדול וחשב שיאמרו בני דורו חסיד וצדיק כמוהו איך לא עשאו הקב"ה שיהא חי וקיים לעולם וכו' והי' ח"ו עי"ז מתחלל שם שמים ולפיכך עבר על שלשה ראשי עבירות ע"ז ג"ע דבת שבע שפיכות דמים דאוריה כדי שיאמרו הבריות חטאו גרם למנוע הטוב מאתו

ושלא לחיות לעולם ע"ש בהאריכות ובזהר חדש פ' בראשית יש שם שני חילוקי דיעות חד אמר אם לא הי' חוטא אדם הי' מהראוי לחיות לעולם וחד אמר שמכל מקום הי' מת אלא צדקתו הי' מועיל לו להאריך ימים אבל המיתה היא בהכרח לפי שהאדם הוא עפר מן האדמה ומהראוי לו אל עפר תשוב והנה מה שבקש דוד לעבוד ע"ז שלא יאמרו למה אינו חי לעולם מתוך רוב חסידותו ליכא לאוקמי אלא למ"ד שהאדם בצדקתו יכול למלט נפשו מיד שאול ובגמרא דחולין ארז"ל מצא קן בראשו של אדם חייב לשלחו ומביא ראי' מפסוק הנ"ל גבי חושי הארכי ואדמה על ראשו ופי' רש"י שמע מינה אע"פ שהוא על ראשו קרוי אדמה ש"מ האדם גופי' הוא כולו אדמה עכ"ל ולפיכך נ"ל כאשר ראה חושי הארכי שדוד רוצה לעבוד ע"ז הי' קשה לו למה הוא עושה אם בשביל שלא יתחלל שם שמים שלא יאמרו הבריות חסיד כמותו למה אינו חי וקיים ותיפוק לי' שאפי' חסיד אי אפשר לחיות לעולם אלא ודאי שדוד הוא סבר כמ"ד שמצד חסידות יכול אדם לחיות לעולם ולפיכך בא והראה לו שהוא טועה ולקח אדמה על ראשו והראה לו שהאדם הוא כולו אדמה ועפר וא"כ אפי' חסיד שבחסידים אי אפשר לו לחיות לעולם משום שהוא אדמה ואל עפר תשוב ואם כן למה אתה רוצה לעבוד ע"ז ולכך אמר שלקח אדמה על ראשו והראה לו שהוא טועה א"ל מלך שכמותך חסיד שכמותך יעבור ע"ז ר"ל אע"פ שאתה חסיד וסבר אתה שהחסידות גורם זאת שלא להתחלל שם שמים אבל קודם לכן היית יכול לומר אדרבה מאחר שאתה חשיד יש לך לעבוד ע"ז שלא יתחלל שם שמים. וכתב בעל עשרה מאמרות בחיקור הדין כוונת משה שרצה לבא לארץ ישראל כדי לחיות לעולם ולהעביר להט החרב המתהפכת ולבא אל שערי גן עדן ומה שלא בא זה מבואר בתורה לפי שחטא במי מריבה והנה משה שלא רצה לברך מפני שלא זכה לבא לארץ ישראל כי סבר הי' שחטאו גרם מזה מוכח כמ"ד שצדיק ע"י מעשיו וחסידותו יכול לחיות לעולם דאם לא כן למה תלה הסרחון שלא בא משום איזה חטא ודלמא הוא צדיק גמור ומה שלא בא משום שביאתו הי' לחיות לעולם ואי אפשר לאדם אפי' צדיק גמור לחיות לעולם אלא ודאי שבחסידות וצדקות תליא מילתא ולפי שלא זכה לבא לארץ ישראל ולחיות לעולם ודאי סבר הי' שחטאו גרם ואין הוא צדיק גמור ולכך כאשר ראה דוד זאת אמר לי נאה לבדך ואין בי חטא שבקשתי לעבוד ע"ז כי בשלמא מקודם הייתי אומר שחטאתי ואע"ג שהי' כוונתי לטובה שלא יתחלל ע"י שם שמים לומר למה דוד הצדיק וחסיד אינו חי לעולם י"ל שלאו בזכותא תליא מילתא וכל אדם סופו למות אבל עכשיו שמשה אינו מברך אם איתא כן למה אינו מברך אלא ודאי כמ"ד שיכול אדם לחיות לעולם מצד מעשיו וא"כ אם לא הייתי חוטא בע"ז הי' מתחלל שם שמים ע"י

ולכך עשיתי זאת ואין בידי חטא ובודאי לי נאה לברך. וכאשר ראה שאינו מברך יהושע בשביל שלא זכה לבנים אמר לי נאה לברך ואין בי חטא שהרגתי את אוריה כי ארז"ל בגמרא דשבת שאוריה מורד במלכות הי' ואוקמוה שם בתוספות שהמרידה הי' שא"ל דוד לך לביתך ושכוב עם אשתך יהוא א"ל והנה ארון וישראל חונים בסוכות ואני אלך ואשכב עם אשתי ואיתא בגמ' דעירובין וז"ל לא נענש יהושע שלא הי' לו בנים אלא על שביטל את ישראל מפריה ורביה לילה אחת שנאמר ויהי יהושע ביריחו יכו' וגמירי שכל זמן שארון ושכינה שרויין שלא במקומן ישראל אסורין בתשמיש המטה והקשו בתוספות תימה דגבי אוריה הי' הארון שלא במקומו דכתיב והנה הארון וישראל חונים בסוכות ואני אלך ואשכב עם אשתי ומשמע שאחרים היו מותרים בתשמיש המטה אלא שאוריה הי' מחמיר על עצמו דהא קאמר לי' דוד לך לביתך ועוד אמרינן בחלק גבי דוד שהפך משכבו של לילה למשכבו של יום ונתעלמה ממנו הלכה משמע שבלילה הי' מותר ותירצו התוספות ששני ארונות היו אחד שבו שברי הלוחות מונחים ואותו היו מוליכין במלחמה כדתניא בספרי וכו' עד שעשה בצלאל ארון של זהב ואז נתנו בו לוחות אחרונות ובההוא אירי הכא דהיו נאסרים בתשמיש המטה כשלא הי' במקומו עכ"ל. והנה משמע מזה דאוריה הי' מורד גמור שלא שמע לדברי דוד ללך לביתו ולא הי' לו להחמיר על עצמו ולמרוד במלך אחר שמן הדין הי' מותר לכל אע"ג שהארון שלא במקומו הי' כי אותו ארון לא הי' קודש כל כך כמו זה שהי' עם יהושע ודבר זה מוכח מדנתעלמה ממנו הלכה על ידי הקב"ה ואע"ג שמוכח גם כן מדוד דקאמר לך לביתך י"ל לנו היא הוכחה אבל דוד בעצמו לא הי' יכול להוכיח מיניה וביי' כי שמא טעה בדבר ולפיכך נראה לי כאשר ראה דוד שיהושע אינו מברך לפי שלא זכה לבנים מיד אמר דוד לי נאה לברך שלא חטאתי בהריגת אוריה דבשלמא מקודם הייתי אומר שחטאתי כי אוריה לאו מורד במלכות היה אבל עכשיו שיהושע אינו מברך מפני שחטא ולא זכה לבנים וקשה מה הי' חטאו וצ"ל שבטל ישראל מפריה ורביה שהלך לכבש יריחו ונסע עם הארון וקשה קושית התוס' והא נתעלמה ממני הלכה שהפכתי משכבי של לילה ליום ומשמע שבלילה הי' מותר וצ"ל שאותו ארון שהי' בסוכות הוא הי' ארון שהי' מותר לשמש אע"פ שאינו במקומו וא"כ אורי' שאמר ארון בסוכות ואני אשכב מורד במלכות היה וחייב מיתה ועל כן לי נאה לברך כללא דמילתא שלפי הנראה הי' דוד חוטא בעבירות הנז"ל אלא לפי שהקדים הקב"ה לזקנים ממנו לברך ולא ברכו מטעמים הנ"ל בזה הוכחה גדולה שדוד לא חטא כלום ונ"ל שזה שאמר דוד מזקנים אתבונן כי פיקודיך נוצרתי:

(לד)

בענין דוד שאמר הודיעני ה' קצי ומדת ימי מה היא אדעה מה חדל אני הנה טפחות נתת ימי וחלדי כאין נגדך. ובמזמור ק"ח אחלקה שכם ועמק סוכות אמדד לי גלעד וארז"ל במד' נשא שגלעד הוא אליהו שהי' מתושבי גלעד וקשה מאי לי גלעד לנו מיבעיא לי' ועוד מאי ענין סוכות אמדד ומה ענין זה לאליהו ועוד מאי טפחות שאין לו ביאור כלל ובזוהר פ' ויחי עמוד תצ"ד כתוב שבקש דוד לידע הקץ וזהו קצי ובזה יתיישבו המשך הפסוקים רק נבאר תחילה מה ש"ה בפ' מטות איש כי ידור נדר וגו' לאסור אסר על נפשו לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה ופירש"י נדר האומר קונם עלי שלא אוכל ע"כ וקשה מאי לאסור אסר כפל לשון ועוד אם נאמר לא יחל דברו ככל היוצא. מפיו למה לי דודאי יקיים ככל אשר דבר אבל ביאור הענין ע"ד מ"ש בעל חסד לאברהם ענין פלאי בסוד התענית בשם ספר כתב יד וז"ל בתכלית הקיצור בסוד התענית והשינה וסוד שתין נשמי של דוד המלך ע"ה ארז"ל כי הישן בלילה טועם אחד מששים מטעם מיתה ודע כי עד חצי הלילה הנשמה הולכת לטייל והרוח לתת דין אם עסק בתורה והנפש הולכת לתת חשבון על קיום המצות ואינו נשאר בגוף כי אם נפש הבהמית הולכת ממנה אחת מששים ואותו חלק אינו יוצא כולו עד שישן יותר משתין נשמי אבל אם ישן שתין נשמי או פחות אינו טועם באותו שינה טעם מיתה כלל כי כל עוד שאינה יוצא חלק אחד משתין ויותר הוא בטל בשתין והשתין נשמי הם חלק אחר משתין מהנפש וכשישן יותר משתין נשמי היא שינה וטעם טעם מיתה ונפקא מינה שאפילו הישן כל הלילה וכל היום אינו יוצא ממנו יותר מחלק אחד מששים שיוצא בשתין נשמי קדמאי שאם הי' יוצא יותר מחלק אחד מששים היה ישן שינת עולם והם שיעור שבעה איסרין כי כל אדם הנפש משקלה תל"ב איסרין כמנין תבל וכשאדם ישן שתין נשמי יוצא מנפשו שיעור שבעה איסרין וכשהוא מתענה תענית מתמעט איסר אחד מחלק נפשו והמתענה שבע ימים ולילות אי אפשר להתקיים לפי שנתמעט מנפשו שיעור שבעה איסרין כשיעור היוצא בנשמין היוצאים מפיו ואם התענה יותר אי אפשר לו להתקיים כי הרי הוא כמו שישן ויוצא ממנו יותר משתין נשמי שיעור שבעה איסרין שאז הוא ישן שינת עולם ג"כ המתענה יותר על שיעור זה בהכרח הוא שימות ע"כ קיצור לשונו כי מבואר שם בהאריכות גדול וכללא דמלתא שאין להתענות לאדם יותר אלא כפי שיעור שתין נשמין היוצאין מפיו שהם שבעה ימים ולילות שיוצא בכל יום בכל תענית שיעור איסר אחד וזש"ה איש ידור נדר קונם שלא לאכול שמקבל על עצמו תענית ואז לאסור איסר על נפשו איסר ונפשו דייקא ר"ל שמחסר ואוסר מחלק נפשו בתענית כשיעור איסר ולפיכך

הרוצה להתענות ימים ולילות רצופים אל יתענה יותר אלא ככל היוצא מפיו יעשה ר"ל כשיעור נשמי היוצאים מפיו של אדם שהם שיעור ז' איסרין כן יעשה גם הוא ולא יעשה יותר כי ימות ח"ו והתורה אמרה וחי בהם ולא שימות נקוט בידך כלל זה שכל איסר הוא נגד יום אחד ואגב זה נבא לביאור הנ"ל רק נקדים עוד מ"ש שם בשם ספר כתוב יד וז"ל דע שדוד הי' בסוד הסוכה והשכינה שהיא נקרא סוכת דוד וכשם שאין השכינה למטה מעשרה כך הסוכה שאינה גבוה עשרה טפחים אינה נקראת סוכה וכן דוד הרמוז במדת השכינה והסוכה כנזכר הי' ראוי שיחיה כ"ה אלף ות"ר ימים כחשבון האיסרי של עשרת טפחים כמו שיתבאר והענין דע כי כל כלי גובה טפח על טפח ברום טפח מחזקת ק"ס דרה"ם בלח שהטפח הוא ד' גודלים וכל האצבעות הנזכרים הם בגודל וטפח על טפח ברום טפח הם ס"ד גודלים וכל שיעור גודל מחזיק ב' דרה"ם וחצי נמצא כלל שיעור ס"ד גודלים ק"ס דרה"ם נמצא כי כל שיעור טפח מחזיק ק"ס דרה"ם וכל דרה"ם הוא י"ו איסרין נמצא סכום כל האיסרין של ק"ס דרה"ם הם שני אלפים ותק"ס איסרין ושיעור שני טפחים הם חמשת אלפים וק"ך איסרין נמצא שיעור עשרה טפחים כ"ה אלפים ות"ר איסרין וז"ש הנה טפחות נתת ימי שראה דוד ברוח הקודש ששיעור מדת ימיו כ"ה אלפים ות"ר ימים לא פחות ולא יותר כחשבון האיסרין של עשרה טפחים כשיעור גובה הסוכה שהיא סוד השכינה וכמו שאין השכינה יורדת למטה מעשרה טפחים כן דוד הרמוז לשכינה לא הי' ראוי להפטר מן העולם עד שיחי' כ"ה אלף ות"ר ימים כנזכר אמנם דוד לא חיה רק ע' שנה וחצי יום יותר בסיבת השתדלותו בתורה ביום הפטירה וידוע שימות השנה שס"ה ימים ורביע וכשתצרף שס"ה יום ורביע ע' פעמים יעלו כ"ה אלף תקס"ז ימים ומחצה עם החצי יום שחי' יותר על ע' שנה בסבת עסקו בתורה כנזכר אז נשלמו כ"ה אלף ותקס"ח יום שלימים חסר לו ל"ב יום לתשלום כ"ה אלף ות"ר שהוא כחשבון איסרי עשרה טפחים וזהו סוד שאמר דוד ב"ל נמוטו פעמי כמנין ב"ל יום נמוטו פעמי שנפטר קודם זמנו ל"ב יום וכו' ואולי אפשר לפי שדוד הוא גלגול אדם הראשון ונתמעטו משנות אדם הראשון ע' שנה ול"ג יום ולא חיה אדם רק תתק"ל שנה חסר ל"ג יום וע' שנה ויום אחד בשביל דוד ול"ב יום למנחם בן חזקי' כדאיתא במדרש איכה ע"כ דבריו ועל פי דברים אלה ייתישבו הפסוקים הנזכרים לעיל:

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם עמוד הששי מגדל דוד

עמוד השביעי יריעות שלמה

בעזרת אום אני כחומה. אחצב עמוד השביעי יריעות שלמה:

(לה)
במלכים א' בסי' ג' בהפטורת מקץ בענין שתי נשים זונות שבאו אל שלמה כתיב אז תבואנה שתים נשים זונות אל המלך ותעמודנה לפניו וגו' ואקם בבוקר להיניק את בני והנה מת ואתבונן אליו בבוקר והנה לא היה בני אשר ילדתי ותאמר האשה האחרת לא כי בני החי ובנך המת וזאת אומרת לא כי בנך המת ובני החי וגו' ויאמר המלך זאת אומרת זה בני החי ובנך המת וזאת אומרת לא כי בנך המת ובני החי וגו' ויאמר תנו לה את הילוד החי והמת לא תמיתהו היא אמו וישמעו כל ישראל את המשפט אשר שפט המלך ויראו מפני המלך כי ראו כי חכמת אלקים בקרבו לעשות משפט וקשה למה הוצרך שלמה לחזור טענותיהם ורז"ל למדו מזה לכל דיין שצריך לחזור טענת בעלי דינין אבל מעיקרא דדינא פירכא ועוד מאי חכמת אלקים בקרבו ובילקוט תהלים בסי' הנ"ל פליגי בה רז"ל בענין נשים זונות הנ"ל רב אמר רוחות היו ושמואל אמר זונות משם רבנין אמרי יבמות היו וקשה במאי קמיפלגי ולדעתינו לא פליגי הני תנאי אלא כל א' מגלה יותר מה שחבירו מכסה כי יש דיעה שאותן שתי נשים זונות הן מחלת ולילית רוחות ושידות ובעליהן הם משני אחים חיצונים עזא ועזאל והם המרגלים ששלח יהושע שמרדו בקונם ולא רצו להסכים בבריאת אדם ונקראים זונות לפי שעוזבין בעליהם ובאים בלילה לנאף עם אנשים אחרים ומטמאים אותם בטומאת קרי והם עושקי הילדים שכל הילדים שמתים בעונות הרבים בצאתם לאויר העולם כולם נעשקים על ידם כמו שהאריך מזה בזהר ברוב המקומות ובגלאנטי בפסוק ראה ה' והביטה וז"ל שתי נשים זונות שבאו אל שלמה הם מחלת ולילית ובעליהם של אלו ב' הנשים היו שני אנשים מרגלים שנכנעו כשנכנס יהושע לארץ ושלח לרגל את הארץ ואת ירחו כי נתלבשו בהם פנחס וכלב והלכו עמהם והטילו כל כך מורא בהם שלא קמה בהם הרוח כמשרז"ל דלא אקשו אבל הנשים האלה בתוקף רעתם לא נכנעו אז עד זמן שבא שלמה שהיתה אז סיהרא באשלמותא ואז באו ונכנעו תחת יד שלמה ובדף ס"ד שם בגלאנטי בפסוק נשים בציון ענו הוסיף לומר שכשרצה יהושע לכנוס לארץ מיד נכנעו אלו השני אנשים והתנפלו לפני יהושע ואמרו הננו לך לעבדים אמר להם יהושע איני מתרצה לכם בזה לבד אלא שאשלח שני אנשים פנחס וכלב ויתלבשו בכם ואתם הפילו מוראכם וחתכם על כל יושבי הארץ כדי שתהא נוח לכבוש וכן עשו ע"ש נפלאות וא"כ כשבעליהם של אותן הנשים היו אחים ודאי היו אלו הנשים יבמות זו לזו ובזה בא המד'. הנ"ל על נכון כי לא פליגי בזה אלא האחד סבר שאותן הנשים שבאו לשלמה היו זונות ממש כי הם עוזבים בעליהם ובאים על אנשים אחרים ומטמאין אותן בטומאת קרי רחמנא ליצלן ובא

השני לגלות יותר שאל יחשב אדם שהן זונות סתם ולכך אמר רוחות היו אותן הזונות היו שידות ורוחות והם מחלה ולילית ונקראת זונות מטעם הנ"ל ובא השלישי לגלות יותר ולפרסם באיזה שידות ורוחות מדבר ואומר יבמות היו שהם מחלת ולילית שהם יבמות זו לזו כי בעליהם הם שני אחים חיצונים מרגלים עז"א ועזא"ל. ובזה נבא אל ביאור הפסוקים ביהושע סי' ב' בהפטורת שלח לך וישלח יהושע בן נון מן השטים שנים אנשים מרגלים חרש לאמר וקשה מאי שנים ואנשים אם נאמר אנשים שנים למה לי ועוד מאי מן השטים מאי נפקא לן מזה ועוד דפליגי רז"ל במלת חרש חד אמר חרש בשי"ן שעשו עצמן חרשים וחד אמר חרס בס"מך שעשו עצמן קדרנים מוכרי קדירות ותלאו הקדרים עליהם וקשה בין למר בין למר מאי לאמר עוד מה הי' התחבולה לעשות עצמן קדרנים ולתלות עליהם הקדירות דודאי לאו דבר פשוט הוא כמובן מפשוטו שעשו כדי שיבאו נשים לקנות קדרים וישמעו מה הם אומרין אבל אחי המעיין כאן גילו לנו רז"ל ענין פלאי והוא הדבר שדברנו שאותן מרגלים ששלח יהושע הוו פנחס וכלב אלא שנתלבשו בשני מרגלים לפי שהם מרגלים את הארץ התחתונה הזו ומטים אזניהם לשמוע אם יש ח"ו איזה חטא או פגם בישראל הם באים ומקטרגים לפני הקב"ה לומר והלא כבר אמרנו לפניך שלא יברא האדם שיחטא ולא שמעת לקולינו עתה ראה כזה וכזה פשעו ולפיכך הם נקראים מרגלים כמ"ש בזהר אחרי מות עמוד קי"א קי"ב ולפי שמרדו בקונם ולא הסכימו בבריאה עתה נכנעו ליהושע ונתלבש בהם פנחס וכלב ולכך נ"ל שכתוב כפל שנים אנשים כי שנים קאי על עז"א ועזא"ל ואנשים קאי על פנחס וכלב כי בכל מקום אנשים הוא חשובים ולכך בפ' שלח לך במרגלים דמשה כתיב איש אחד למטה תשלחו וקשה למה נקט כפל אחד אחד ולפי זה ניחא כי בא לנו לגלות שאל תחשוב שמרגלים דמשה היו דוגמת מרגלים דיהושע שהיו שנים שהם ארבע שכל אחד הי' שנים שנתלבש אחד בשני אלא אחד הי' אחד שלא נתלבש בשני אבל ביהושע אפילו שהי' נראה אחד היו שנים שהאחד נתלבש בשני ונ"ל הטעם למה נתלבש פנחס במרגלי הארץ וכי לא יכלו לילך עמהם ולהטיל מורא על יושבי הארץ אבל דע מ"ש בעמוד רביעי תורת משה שפנחס הוא אליהו שהי' מלאך ברקיע והי' מן הכת של אמת שלא הסכימו ג"כ בבריאת אדם כי אמת אמר אל יברא והשליך הקב"ה אמת ארצה ואותו אמת שהשליך ארצה הוא אליהו ששלחו הקב"ה שיהי' עם התחתונים ואל יקטרג עמהם ולכך נראה לפרש כאשר בא עזא ועזאל המרגלים ונכנעו לפני יהושע וחזרו מדבריהם הראשונים שאמרו תחילה אל יברא הוצרך פנחס להתלבש באחד מהם כי גם פנחס הוא אליהו שהי' גם כן מסכים לדברי הכת של עזא ועזאל והי' מוכרח להכניע אותם כי הודאת בעל דין כמאה

עדים דמי ומי יודע למה הוצרך גם כלב להתלבש באחד מהם ואפשר איידי שהוצרך להתלבש פנחס לכך גם הוא נתלבש והשם היודע האמת ידרכינו בדרך האמת. ובזה מיושב מה שאמרו רבינו זכרונם לברכה גבי שני אנשים מרגלים דיהושיע כשהיו אצל רחב הזונה ותקח האשה את שני האנשים ותצפנו ותצפנם מיבעי' ליה אלא אמר פנחס אני כהן והכהנים נמשלים למלאכים שנאמר כי שפתי כהן ישמרו דעת כי מלאך ה' והמלאך מבקש נראה מבקש הוא אינו נראה הרי שלא הטמינו לפנחס אלא לכלב ע"כ. והנה לפי מה שאמר לעיל לא קשיא קושיא דרבינו זכרונם לברכה כי י"ל שתצפנו קאי על כל אחד ואחד לבדו ואע"ג שכתיב ותקח את שני האנשים כי כל אחד ואחד הי' כלול שני אנשים שנתלבש בשני כנז' לעיל אבל צריך לבאר גם מ"ש רבינו זכרונם לברכה כי איך יתכן לפי שכהן נמשל למלאך לכך לא יהא נראה ועם מה שאמר יובן כי פנחס הוא אליהו הנביא הכהן שהי' מלאך ברקיע ולכך מביא ראי' מפסוק שפתי כהן וגו' כי פסוק זה מדבר באליהו כנודע ופנחס הוא אליהו והנה מה שזכה פנחס להיות אליהו כל זה זכה בשטים כמו שאמר בזוהר פנחס ובכתבי האר"י זללה"ה שכאשר נכנס פנחס בין החיילות ופרחה נשמתו אז נכנסו בו נשמות נדב ואביהו שהם היו אור מקיף דאליהו כנודע למי שבא בסודם סוד ה' ונראה לפרש שזה שאמר וישלח יהושע מן השטים שנים אנשים מרגלים ר"ל אלו שנים עזא ועזאל שנתלבשו בהם אנשים פנחס וכלב להכניע אותן כנזכר לעיל כל זה הי' מן השטים כי משם זכה פנחס להיות אליהו ואליהו לא הסכים גם גם כן בבריאה והוצרך להתלבש באחד מן המרגלים עזא ועזאל האלה ולהכניעם ואם לא כן לא הי' מתלבש בהם ודי בזה למבין ובזה נבא אל פלוגתת רז"ל הנזכר לעיל חרש לאמר בש"ין שעשו עצמם חרשים או חרס בס"מך שעשו עצמם קדרנים כי כבר זכרנו שעזא ועזאל הם נקראים מרגלים שמטים אזניהם לשמוע ולרגל הארץ התחתונה אם יש ח"ו איזה פגם הם באים ומלשינים לומר ראה שיפה דברנו מה אנוש כי תזכרנו כנזכר לעיל. והנה עתה שבאו ונכנעו לפני יהושע והסכימו לדברי הקב"ה ודאי חזרו מלהטות אזניהם לומר דלטוריא לפני הקב"ה וזה שאמר חרש לאמר שעשו עצמן כחרשים לאמר דייקא ר"ל שלא יאמרו עוד דילטוריא לפני הקב"ה והוא גם כן כוונת מאן דאמר חרס בסמך כי פסוק הוא בישעי' הוי רב את יצרו חרס את חרסי אדמה היאמר חומר ליוצרו מה תעשה הוי אומר לאב מה ילדתני רצה לומר מי שמערער עם הקב"ה יוצרו למה ברא אותו אמר לאביו למה ילדתני הוי על זה מי שאומר כך כי הרי כל האדם וכל הבריות הם כחרס מן חרסי אדמת וכי יאמר חרס ליוצרו למה עשיתני דודאי לא יאמר וכן ראוי שכל אחד ילמוד ממנו משל ולא יאמר גם כן כזאת נגד הקב"ה והנה עזא ועזאל הם היו

מערערים על הקב"ה יוצריהם ובקשו שלא יברא אדם ולפיכך עתה שנכנעו לפני יהושע עשו עצמם כחרסים להודיע לכל רואם שלא יעשו עוד כזאת כי הרי הם כחרש וכי יאמר חרס ליוצרו מה תעשה ודאי לא יאמר וכן ראו מעתה והלאה שלא לערער עם הקב"ה יוצר הכל וזה הי' תחבולת יהושע לעשותם חרסים ולכך צווחו בחוצות שיבואו לקנות קדרים שכל הקונה יראה זאת ולא יוסיף להזיד עוד ולזה ג"כ הקדרים עליהם לומר שהם עתה ממש הללו שאין מערערין עם יוצרם והישר בעיניו עושה כן הם מודים לדברי הקב"ה ואין מערערין עליו. והנה הנשים של אותן המרגלים לא נכנעו אז עד שבא שלמה וצריכין אנו לידע במה נכנעו אז ואיך יודע הדבר שע"י המשפט שהי' להם לפני שלמה נכנעו ולא הקשו ערפם עוד לעשות כמתחילה אבל לפי זה יובן כי כל מרדם הי' מפני שלא הסכימו בבריאת אדם ומטעם זה נ"ל שהם עושקי ילדים מיד בצאתם לאויר העולם כנ"ל כי אחרי שהם סוברים שנוח לאדם אל יברא על כן עושקים הילדים רחמנא ליצלן כי חושבים שטוב מותם מחייהם ואם הי' זה ליחד אצלם שנוח לאדם שיברא לא היו ממיתים הילדים והנה כאשר באו למשפט לפני שלמה להיפוך שמענו כי כל אחת אמרה בני החי ובנך המת ואם היו סבורים שנבחר מות מחיים בודאי לא היו באים למשפט אחר שטוב ילד המת מן החי, אלא ודאי שאז בימי שלמה נכנעו גם הנשים ולא הקשו ערפם וגם הם הודו לדברי הקב"ה שנוח לאדם שנברא ולכך כל אחת רצה להחזיק בילד החי וזה הי' תחבולת שלמה המלך שהי' חוזר טענותיהם ואומר זאת אומרת בני החי ובנך המת וגו' כי בקש לגלות עי"ז כל ההכנעה הגדולה אשר נעשה בימיו מה שלא הי' עד עתה כי עד. עתה חלקו נגד הקב"ה ולא הסכימו בבריאת אדם ועתה בימיו הם מודים ומסכימים כמו שעלה במחשבה לפני הקב"ה וזש"ה כי ראו חכמת אלקים בקרבו ר"ל בזה שגילה לעין כל טענותיהם והכנעתם הי' זה ממש חכמת אלקים כי גם הקב"ה רוצה בזה שיפורסם לעין כל שנוח לאדם שיברא ומכניע כל המערעים על זה. ובזה נבא אל ביאור שלשה מאמרים תמוהים הא' בפ' קרח שמעון ולוי אחים בסודם אל תבא נפשי אלו המרגלים וקשה מה ענין שמעון ולוי למרגלים ואם נאמר ע"ד מ"ש האר"י זלה"ה שעשרה המרגלים שהיו בימי משה היו גלגול עשרה שבטי בני יעקב וקשה אם כן למה מזכיר ענין מרגלים אצל שמעון ולוי ועוד ארז"ל בפ' ויחי שמעון ולוי אחים אחים הייתם לדינה ולא ליוסף שמכרתם אותו וקשה מה ענין מכירה למרגלים ומאי אל תבא נפשי ומאמר השני שם וז"ל אקרא לאלהים עליון בראש השנה לאל שגמר עלי ביום הכיפורים לידע איזה לשם ואיזה לגזירה דבר אחר אקרא לאלהים זה אבינו יעקב לאל גומר עלי שהסכים הקב"ה עמו ליתן לכל אחד ואחד לפי מה שהוא ויקרא יעקב אל בניו בחיק

יוטל גורל זה גורלן של יום הכיפורים ומה' כל משפטו לידע איזה לשם ואיזה לגזירה דבר אחר בחיק יוטל גורל זה גורלן של שבטים ומה' כל משפטו שהסכים הקב"ה עמו ליתן לכל אחד ואחד לפי מה שהוא ע"כ וקשה למה בא לדרוש ענין גורל השבטים אצל גורל שעירי יום הכיפורים ומה ענין זה לזה שדרשו שני פעמים וסמכו ענין שבטים לשעירי יום כיפורים דודאי איזה חיבור ושייכות יש להם כי כל דברי רז"ל אין דבר ריק יוצא מפיהם. מאמר השלישי הוא פרשת מקץ וז"ל כיון שנמצא הגביע באמתחות בנימין א"ל מה גנבא בר גנבתא אמר להון גברא דיוסף יש כאן שעירים יש כאן אחים שמכרו את אחיהם אתמהה ע"כ קשה למה חרה להם על בנימין וחשדו אותו וכי לא ראו וידעו שבא יוסף בעלילה שהרי אסר גם שמעון תחלה ועוד מאי שעירים יש כאן אם שחטאו בשעיר ששחטו אותו ורימו אביהם א"כ שעיר מיבעי' ליה מאי שעירים אבל אחי המעיין דע שרז"ל גילו לנו כאן עניינים פלאים מ"ש לעיל ומבואר ביותר בזוהר פרשת אחרי מות עמוד קי"א קי"ב קי"ג קי"ד שענין עז"א ועזאל שלא הסכימו בבריאה הם סוד שני שעירי יום הכיפורים ואלמלא הם מתחברים לא יוכל עלמא לסבול אותם וצוה קוב"ה להפרידם ולקח גורל אחד לו וא' לעזאזל ושמעון ולוי היו דוגמתם שהיו מצד הדין קשה וכאשר נתחברו יחד לא הי' יכול עולם לסובלן והיו מחריבין עיר שכם ומכרו את יוסף מה עשה הקב"ה לקח ללוי לחלקו וגורלו ושלח את שמעון מאתו כדוגמת השעירים וכאשר ראה יוסף זאת לפיכך ויאסור את שמעון לעיניהם שלא יתחבר עם לוי ולא יחריבו העולם כי שמעון הי' בעל דין יותר קשה והוא הי' ראשון לקלקלה ע"ש בהאריכות נפלאות התורה ונ"ל שזה שחרה להם על בנימין כי שמעון אסר יוסף לעיניהם וסברי שהוא עושה בשביל שיביאו בנימין והבינו הם שהדברים האלה הם כפשיטו כמו שאמר להם יוסף ולכך חרה להם עליו שאמרו שהרי כל מה שעשינו לאסור את שמעון הכל בשבילך הי' ועתה גרמת לו צער גדול שגנבת הגביע והם לא ידעו שפעולת יוסף הי' לאסור שמעון לפי שידע יוסף כששמעון מתחבר עם לוי זווגן אינו עולה יפה שזה גרם שמכרו את יוסף וצריך להפרידם דוגמת השעירים ולפיכך אמר להם גברא דיוסף יש כאן ר"ל אל תטעו שאסירת שמעון הי' בשבילי אלא גברא שמכרו את יוסף יש כאן שכל זה הי' בשביל שהם מדינא קשה ולפיכך אסר את שמעון להפרידו וכל כך למה ואומר שעירים יש כאן ר"ל שהרי כל מעשיהם של גברא שמכרו את יוסף הם בסוד שני שעירים וכמו שהשעירים צריכים להיות נפרדים זה מזה כן הוכרח יוסף לעשות פעולה זו לאסור שמעון לעיניהם ולא עשה זאת בגיני על כן אין לכם להתרעם עלי. ובזה תבין מה שאמר האר"י שמעון אותיות ש"ם עו"ן כי לפי שהי' דוגמת שעיר המשתלח אשר נשא כל עונותם נרמז זה

בשמו כי שם אדם מורה על עניינו כמ"ש בעמוד רביעי תורת משה ולכך נ"ל משה שהי' משבט לוי לא רצה לשתף עם שמעון וכאשר ברך את השבטים לא זכר את שמעון וזהו ג"כ כוונות מדרש אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל אחלקם ביעקב זה שבנו לוי שהם חלקו של הקב"ה ואפיצם בישראל זה שבט שמעון שבאו רז"ל לרמז ג"כ זאת כי אחר שידע יעקב סוד הזה הי' מוכרח לעשות דוגמת השעירים ובזה יובן מדרש הנ"ל מה ענין שעירי יום כיפורים אצל השבטים כי השבטים שמעון ולוי הי' דוגמתם וכדי שלא יאמרו שיעקב ח"ו נשא פנים לאחד יותר מלשני לכך אומר במדרש בחיק יוטל גורל גורלו של יום כיפורים ומה' יצא כל משפטו לידע איזה לשם ואיזה לגזירה כן ממש דוגמתן בחיק יוטל גורלן של שבטים ומה' כל משפטן ליתן לכל אחד לפי מה שהוא דייקא שנתן יעקב לכל אחד כפי בחינתו ושורש נשמתו. והטעם לזה מה ענין השבטים להיות להם דוגמת השעירים הנ"ל שהם עז"א ועזא"ל כנ"ל הוא מובן עם מה שאמר לעיל שעזא ועזאל לא הסכימו בבריאת אדם וחלקו עם הקב"ה ועם הכתות של מעלה שהסכימו עם הקב"ה ואיתא בזוהר פרשת בראשית זכרנו באריכות בעמוד השלישי עפר יעקב ששנאת האחים את יוסף הי' לפי שיוסף הוא למטה כנגד מטטרון שהסכים עם הקב"ה בבריאת אדם והאחים היו מן הכת של עזא ועזאל שלא הסכימו בבריאה ולא שהיו עזא ועזאל ח"ו אלא היו בסודם ועצתם של עזא ועזאל המרגלים שנשתתפו עמהם ומזה בא השנאה ליוסף עם אחיו שמכרו אותו ע"ש הוויכוח יוסף עם אחיו בדבר זה ואם כן ודאי שמעון ולוי שמכרו את יוסף בשביל זה ודאי יש להם דמיון עם עזא ועזאל שהם סוד שני שעירי יום כיפורים ומה שאירע להם אירע גם כן להם שהוכרחו להתפרד זה מזה וכבר זכרנו שמטעם זה החריבו גם כן עיר שכם לפי שנתחברו יחד וזה שאמר יעקב שמעון ולוי אחים לדינה ולא ליוסף שמכרתם אותו ומי גרם זאת ואמר בסודם אלו המרגלים רצו לומר לפי שנשתתפו להיות בסוד עזא ועזאל המרגלים לחלוק על הקב"ה ולמרוד בו ומה הי' המרידה ואומר אל תבא נפשי ר"ל שרציתם שלא יבא נפשי לעולם שלא הסכמתם בבריאת אדם ולכך נקט נפשי כי יעקב איהו אדם הראשון כנודע מדרז"ל שופריה דיעקב הוא שופריה דאדם ולפי שיוסף הוא מטטרון שלא הסכים עמכם לפיכך מכרתם אותו ולא הייתם אחים ליוסף. אלא לדינה שהחרבתם עיר שכם וכל זה מפני שאתם בסוד המרגלים סוד השעירים שאין חבורן עולה יפה לפי שהם ממדת הדין הקשה ולפיכך ארור אפם כי עז ועברתם כי קשת"ה דייקא שאתם מצד מדת הדין הקשה שחיבורם אינו עולה יפה ולפיכך אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל שלא תתחברו יחד:

(לו)
בקהלת בסימן א' אמר שלמה מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש דוד הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת וזרח השמש ובא השמש ואל מקומו שואף זורח הוא שם הולך אל דרום וסובב אל צפון סובב סובב הולך הרוח ועל סביבותיו שב הרוח כל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא אל מקום שהנחלים הולכים שם הם שבים ללכת ע"כ. והנה הדברים האלה אין להם חיבור וקישור ולהבין זאת יבוארו עוד פסוקים אחרים בתורה בתחילת בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום ורוח אלקים מרחפת על פני המים ויאמר אלקים יהי אור ודורשי רשומות אמרו בראשית ב' ראשית וקשה מאי נפקא מינה ובפרקי רבי אליעזר לפי שהעולם הוא נבנה בצורת ב' שיש לו ג' רוחות ורוח אחד פתוח כך העולם הוא בנוי מג' רוחות ורוח צפון פתוחה ועתיד הקב"ה להביא כל עכו"ם שבעולם ויאמר להם שאלוהיהם יגדרו הרוח הזה וידעו כולם שאין בהם ממש וקשה למה עשה הקב"ה באמת כן וכי לא הי' יכול להראות בדברים אחרים שאין בהם ממש ובעלי פילוסיפים אלוקות קראו לרוח צפון רוח אלקים לפי שמצפון תפתח הרעה וכל הדינים משם באים ומדת הדין נקרא אלקים וזהו רוח אלקים ולפי דרכינו נקרא רוח אלקים לפי שרוח הזה מורה על הקב"ה שהוא אלקים יגדור זה הרוח אבל עכו"ם לא יהי' להם כח לגדר אותו רוח וקשה סוף כל סוף למה בא התורה לרמז זה הרוח כאן אחרי שנרמזת כבר באות ב' דבראשית כנ"ל ועוד שארז"ל והארץ היתה תוהו וגו' אלו מעשיהם של רשעים וקשה רשעים מאן דכר שמיה. ובמשנה תורה כתיב כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאת היא ממך ולא רחוקה היא לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמיענו אותה ונעשנה ולא מעבר לים היא לאמר מי יעבור לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמיענו אותה ונעשנה כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע ע"כ ויש לידע למה הזכיר דווקא השמים והים שהרי מסוף העולם עד סופו הוא גם כן מרחק כמו מארץ לשמים ולהבין כל זאת נבאר תחלה מה שאמר דוד. יורדי הים באניות עושי מלאכה במים רבים המה ראו מעשי ה' וקשה מדקאמר המה משמע שאחרים אינם רואים כלום ממעשי ה' והרי רואים שמים וארץ וכל הנבראים ואם בא לומר שיורדי הים רואים ביותר ואם כן מאי מלת המה שמשמע שבא למעט אחרים. ועוד קשה מה הי' צריך לומר עושי מלאכה במים רבי' דודאי אם יורדי' בים באניות ודאי שמלאכתם הוא במים רבים ולא במים מועטים אבל נ"ל ביאור הענין בדברים נפלאים יסוד כל התורה כולה ושורש האמונה כי חכמי

פילוסופי תלמידי אריסטוטלוס והנלוים אליו כולם כפרו במעשי ה' בבריאת שמים וארץ ואמרו שהעולם לא נברא אלא הוא צל של הקב"ה והוא נעשה מצד חיוב כמו שאם יעמוד אדם נגד החמה יתחייב שיהי' צל מעצמו כך מעת שנמצא אלוקותו יתברך אשר אין עת אל מציאותו מאותו שעה נעשה צל זה שהם השמים והארצות וכמו שהקב"ה חי וקיים לעד כך יהי' העולם לעולמי עולמים כי כל דבר שנברא כמו האדם ושאר בעלי חיים הוא כלה בסופו אבל הארץ לא נבראת ולא יכלה לעולם ומטעם זה כופרים בכל התורה כולה ובשכר ועונש כי התורה אומרת בראשית ברא וגו' והם אומרים שלא נברא ומדהא ליתא כל התורה ליתא ח"ו וגם אומרים שאין שכר ועונש כי בשלמא המודים שהעולם נברא מרצון הטוב של הקב"ה שעשה כן לבריותיו להטיב להם שיעבדו לו כעבדים לרב ודאי מודה שהעובד השם והולך בדרכיו ובמצותיו יש לו שכר טוב בעמלו ולפיכך ח"ו יש לו עונש אבל הכופרים האלה האומרים שנעשה בחיוב לדבריהם אין שכר ואין עונש וכוונתם הוא לא להטיל חסרון בהקב"ה יתברך שמו אלא אדרבה כל טענתם הוא מאחר שהקב"ה הוא בלי שום שינוי וחסרון מזה יצא להם טענה זו שהעולם לא נברא כי מצד הבריאה בהכרח הוא לתלות בו כביכול איזה חסרון וזה דרכם כסל למו וטענתם כי אחרי שבריאת העולם הוא טוב יותר מן העדרו והוא טובה לבריות וכמו שאמר הכתוב ישמח ה' במעשיו ואם כן למה לא בראו אלפי אלפים שנה קודם כמו שלו כביכול אין עת וזמן למציאתו כך הי' מן הראוי שיהיה עת הבריאה כן ואם תאמר שלא רצה אז להטיב או לא הי' יכול או שמתחלה לא עלה במחשבה לפניו אם כן בהכרח היא לתלות בו חסרון שלא רצה להטיב או לא הי' בעל יכולת או שינוי ברצונו ואין ראוי לתלות בו שום חסרון כי כתיב אני ה' לא שניתי אלא ודאי שטוב הוא לומר שלא נברא העולם מלתלות בו איזה חסרון עד כאן. והנה כל בעל פילוסופיא אלוקות והרמב"ם במורה נבוכים כל אנשי חיל לא מצאו ידיהם ורפו ואומרים שסכנה גדולה היא להכניס ראשיהם בדברים אלה כי לא מצאו טענה ומענה בפיהם להכחיש הדברים הבדוים האלה ואפילו שיש להם איזה טענות נגדם מכל מקום יראים לחוות דיעה כי פן האחרים אשר יבאו אחריהם יסתרו דבריהם ומתוכם ילמדו לשקר וזאת נחמתם בענים אחר שהטועים האלה והכופרים אין להם אות ומופת שכדבריהם כן הוא אלא מכריחים טענותיהם מצד קושיות הנזכר לעיל ואם הי' להם חס ושלום איזה אות ומופת על זה היו חס ושלום מבטלי' התורה בכללה בזמניהם כי גם הרבה מאמונות ישראלים הסכימו לדעתם הנפסדה אלא מאחר שלא היה להם מופת הי' הן ולאו רפיא בידם. וגם אנחנו עם ישראל המאמינים בבריאה וחידוש העולם ובשכר ועונש ולא משום אות ומופת ואין צריכין אות והנה האר"י ז"ל כתב בספר

עץ החיים תשובה על קושיא הנזכר לעיל למה לא נברא העולם מקודם לכן יאמר שאעפ"י שהדברים האלה הם מה למעלה מה למטה מה לפנים מה לאחור ואמרו רז"ל שאסור לדבר בהם מכל מקום כתב שם תשובה גדולה ונפלאה שאין להעלות כאן על הספר כי הוא עמוק עמוק מי ימצאנו ונראה לי שטעמו ונימוקו כדי להודיע לבני האדם לבל יטעו אחר דיעה זו הנפסדה הנזכר לעיל ובמקום מצוה מותר לדבר ואפילו בזה על דא קא סמכינא ויצאנו לבאר הדברים האלה כיד ה' הטובה עלינו כי האיר ה' עינינו ומצאנו אות ומופת אמיתי והוכחה וראיה גדולה שמוכרח הוא שהעולם הוא נברא ואינו כצל כמו שחשבו הכופרים הנזכרים לעיל כי כבר זכרנו בשם פרקי רבי אליעזר שהעולם יש לו ג' רוחות ורוח צפונית הנקרא רוח אלקים כנזכר לעיל היא פתוחה והנה ודאי מזה אין להביא ראיה ומופת לכופרים האלה שהעולם נברא כי כמו שאין מאמינים בתורת משה שכתיב בה בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ כך אין מאמינים בדברי רבי אליעזר כי כל דבר שאין להם מופת עלה לא יאמינו בו אבל האר"י זלה"ה הביא מופת גדול על דברי ר"א שמוכח הוא שרוח צפון פתוחה והמופת על זה יורדי הים שהם עוברים אורחות ימים לכל צד שרוצה למזרח למערב לדרום אבל אם רוצה לעבור קו המישור צד רוח צפונית דהיינו ליסע בקו המישור מרוח מזרחית צפונית אל רוח מערבית צפונית אי אפשר להם לעבור דרך שם וכל זה יורה שהרוח הזה הוא פתוח ועיר פרוצה ואין חומה והרוחות רעות מתגברות והאניה ישבר ולפיכך מי שרוצה ליסע מרוח מזרחית צפונית אל רוח מערבית צפונית בהכרח היא לו לסבב ג' רוחות קו המישור של מזרח ושל קו המישור של דרום ושל קו המישור של מערב ואם לא הי' רוח צפונית פתוחה לא היו צריכים לסבב ג' רוחות אלא הי' עובר ברוח אחד קו המישור של רוח צפונית לבד ע"כ תוכן דבריו דברי פי חדוש הנ"ל והנה זה יהיה לנו מופת אמיתי שהעולם אינו צל של הקב"ה והוא דוקא נברא כי כבר זכרנו שגם הם הכופרים מודים בזה שהקב"ה אין בו שינוי כלל ומלא כל הארץ כבודו בלי שינוי כלל וא"כ אם איתא שהעולם היא צלו של הקב"ה הי' מהראוי שיהיה צל גם ברוח צפונית ולא יהיה הרוח הזה פתוח מבלי צל כמו רוחות האחרים כי הקב"ה יתברך שמו אין בו שינוי מכל צדדיו וכל הצדדים שוים בלי שינוי וכמו שנעשה צל ממנו בג' רוחות מהראוי שיהיה צל גם ברוח הזה אלא ודאי הוא שאינו צלו אלא ברא כן בכוונה רצויה להודיע לבני האדם שהעולם הוא נברא במעשה ידיו ונראה לי שז"ש דוד יורדי הים באניות עושי מלאכה במים רבים המ"ה דייקא ראו מעשה ה' ר"ל דבשלמא אנו אע"פ שאנו רואים מעשה ה' השמים והארץ מ"מ י"ל מאן יימר שהם מעשה ה' דילמא הוא ח"ו כדעת האומרים שלא נברא העולם כלל אלא הוא

צל אבל יורדי הים באניות שהם רואים באות ומופת ומה הוא האות והמופת ואומר עושי מלאכה במים רבים מים רבים דייקא ר"ל הם רואים שעושים מלאכת לפעמים במים רבים שמסבבים שלש רוחות וקשה להם למה צריכים לסבב ג' רוחות והלא אפשר לעבור דרך רוח אחד אלא ודאי הם רואים שאי אפשר לעבור דרך שם מפני שרוח הזה הוא פתוח וא"כ בודאי הם רואים מעשי ה' שהקב"ה ברא ועשה העולם ואינו צל דאם לא כן הי' הרוח הזה סגור כמו רוחות האחרים. והנה בספר תורת העולה להרב הגדול בדורו ומופלג כבוד מוהר"ר משה ר' איסרלש זלה"ה אשר מפיו אנו חיים מצאנו עוד מופת על זה ממאור השמש לפי שהיא הולכת ומסבבת שלשה רוחות לבד מזרח דרום מערב ובכל יום ויום חוזרת וסובבת כבתחילה זה יורה שאין לעולם אלא שלשה רוחות האלה ורוח צפונית אין לה והוא פתוח ואע"פ שהסיע שם לדבר אחר מ"מ לנו ראיה גדולה ומופת על זה שמתוכו יש ללמוד שהעולם הוא נברא ושלא כדעת הכופרים האומרים שלא נברא ויקום לעולם ולא יחרב ואין שכר ועונש ח"ו אלא נברא ועת דליבטל ויש שכר ועונש ונ"ל שכל זה גילה לנו שלמה באמרו מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש כי שלמה בא כמקשה קושיות הכופרים האלה וטענתם ואומר מה יתרון תועלת יש לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש לעשות מצות ולקיים התורה וכל כך למה ואומר דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת ר"ל הדורות הם מתחלפים זה נולד וזה מת וכל זה בשביל שהוא נברא וכל הנברא נפסד אבל הארץ היא לעולם עומדת כי היא לא נפסדה ויש לה קיום עולם משום שלא נבראת כי היא צלו של הקב"ה וכמו שהוא קיים לעד כן צלו הוא לעד וא"כ אחרי שלא נבראת אלא היא מצד החיוב אין שכר לעושה מצוה ואין עונש לעובר עליה ומה יתרון ותועלת לאדם העומל בהם כמו שטוענים וכופרים האפיקורסים ובא ליתן תשוב' בצידה להכחיש דיעות הכופרים האלה ואומר וזרח השמש ובא השמש ואל מקומו שואף זורח הוא שם ר"ל כאשר השמש מתחלת לזרוח בעולם ושוקעת אח"כ ומי ששואף אליה ורואה עניינה ע"י זה יודע ורואה שהקב"ה הוא הזורח והוא ברא וזרח אור עולם לא מצד החיוב אלא בכוונה רצויה וא"ת ובמה יודע איפוא ע"י זריחתה כי כן הוא ואומר הולך אל דרום וסובב אל צפון סובב סובב הולך הרוח ועל סביבותיו שב הרוח כל הנחלים וגו' ר"ל הרי מהלך החמה הוא שהולכת ממזרח אל דרום ואינה סובבת כל הרוחות אלא אל צפון לבד ולא הצפון עצמו וזה נעשה בכל יום שכל סביבותיו כמו שסבב אתמול וכן סובב היום אה יורה שאין רוח צפון בנויה היא פתוחה ועוד כל הנחלים הם הרשעים נחלי בליעל הולכים אל הים ורואים שהים ג"כ אינו מלא כי אל מקום שהנחלים נחלי בליעל הולכים שם דייקא ר"ל ברוח צפון

הם שבים ללכת שחוזרים לאחוריהם שאי אפשר להם לעבור דרך שם וצריכים לסבב שלש רוחות כמו מהלך החמה וגם זה יורה שרוח צפון אינו בנויה ואם איתא כדברי הכופרים האלה שהעולם הוא צלו של הקב"ה איך יתכן שיהיה שם פתוח והלא הקב"ה הוא מלא כל הארץ כבודו בלי שינוי מכל צד וכמו שהוא שלם מכל צדדים היה מהראוי שגם העולם שהוא צלו יהיה שלם אלא ודאי שהעולם אינו בחיוב כצל הזה אלא הוא נברא בכוונתו יתברך להטיב לטובים ולהרע לרעים ויש שכר ועונש ובודאי יש יתרון לעושה הטוב על עושי הרע ולכך מסיים, אח"כ שלמה בדבריו ואומר כל הדברים יגיע לא יוכל איש לדבר ר"ל אחרי שגליתי לך שני מופתים האלה ודאי כל הדברים יגעים ואין איש יכול לדבר בם כי דבריו הם בדויים והארכנו עוד בזה בחיבורינו הנפלא על קהלת הנקרא עטרת שלמה וה' יזכנו להוציא לאורה. וזה שאמר בראשית ב' ראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ ר"ל מאחר שבב' מתחלת התורה וכל זה להראות שהעולם הוא כב' שפתוח מצד אחד כנ"ל וזה יורה בראיה והוכחה גמורה שברא אלקים השמים והארץ ולא כדעת הכופרים האומרים שהעולם לא נברא אלא צל כי בכל מקום שיש פתחון, פה למינים תשובה בצידה ולפי שבא הכתוב להגיד ענין הבריאה מתחילה בב' כי הוא מופת גדול על זה ואומר הכתוב אח"כ והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום אלו מעשיהם של רשעים כנ"ל ר"ל ודאי הוא אם יש מופת על זה שהעולם פתוח מצד צפון יש לדחות דברי הרשעים אבל הארץ הוא תוהו ובוהו שהם הרשעים וחושך על פני תהום שמחשיכים פני העולם ואומרים ששקר הוא ומאן יימר שהעולם הוא בנויה כנזכר והרוח צפון פתוחה ואומר הכתוב ורוח אלקים מרחפת על פני המים ר"ל רוח צפון שנקראת רוח אלקים כנ"ל שהיא פתוחה לצד זה הוא נודע לנו על פני המים כשהולכים האניות דרך אניה בלב ים ע"י זה יודע להם שהיא פתוחה ועוד ראיה אחת ויאמר אלקים יהי אור שהוא אור השמש וע"י שני עדים אלו יודע הדבר לעין כל שהעולם נברא ובזה יבואר מ"ש משה במשנה תורה הנ"ל רק יש לידע אע"פ ששני המופתים הנ"ל זריחות השמש בשמים ועוברי ימים המעידים על קיום התורה והמצות ושכרן ועונשן מ"מ יש פתחון פה למינים לומר מאן יימר שכך הוא מהלך השמש בשמים ושמא בלילה הולכת החמה גם ברוח צפון ויש ג"כ מחיצה גדורה בצד צפון כמו שאר שלשה מחיצות ולעולם העולם לא נברא אלא הוא צלו של הקב"ה כנ"ל וגם מופת עוברי ימים לאו כולי עלמא עוברים דרך ים וכל מה שאין עיניהם רואות אינם מאמינים ובודאי יכחישו המופתים האלה אחרי שאי אפשר לכל לעמוד עליהם ואין זה טענה נוצחת אלא יש עוד טענה ברורה שזכרו הפילוסופים והוא באדם עצמו ומוכח מיניה וביה שחייב

לקיים המצות והתורה משום שיש שכר ועונש כי אחר שנתן הקב"ה הבחירה לאדם שהוא יבחור לעצמו דרך הטוב או הרע ח"ו ואם לא הי' שכר ועונש למה לא ברא את האדם באופן שיהי' דווקא צדיק אחרי שרצונו בכך שיהיה האדם צדיק ולא רשע אלא ודאי משום שיש שכר ועונש ואם הי' בורא אותו צדיק לא הי' נותן שכר אחר שבהכרח נעשה צדיק וכן להיפוך ולא הי' עונש אלא זה ראיה ברורה שיש שכר ועונש ויש לכל אדם לקיים המצות ולכך נ"ל כאשר בא משה במשנה תורה וצוה אותם על התורה ועל המצות גילה להם כל זה ואמר כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך לא נפלאת היא ממך ולא רחוקה היא ר"ל לא נפלאת ולא רחוקה היא משכלך שיש לך לקיימם לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה וגו' ולא מעבר לים היא לאמר מי יעבר לנו וגו' כי קרוב אליך הדבר וגו' ר"ל אין אני נותן לך אות ומופת על קיום המצות באות שבשמים ממהלך השמש ההולכת בשמים כי אע"פ שהוא אות אמת מ"מ פן יסור לבבך מזה ויאמר מי יעלה לנו השמימה לראות מהלכה ושמא היא הולכת גם לצד צפון בלילה שאינו נראה לאדם ויכחיש האות והמופת הזה וגם אין אני נותן לך האות והמופת שהוא מעבר לים כי פן גם על זה יסור לבבך ויאמר מי יעבור לנו דרך שם לראות שכך היא ויכחיש לבבך האות והמופת הים אחרי שאי אפשר לעמוד עליו על כן אע"פ שהאותות והמופתים הם אמיתיים מ"מ אין אני מוסר לך האותות והמופתים האלה אלא אני מוסר לך דבר שקרוב אליך בפיך ובלבבך לעשות שלבבך יבין וידע שמוכרח הוא שיש לאדם לקיים המצות משום שיש שכר ועונש ומה הוא המופת הזה ואומר הכתוב ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות והרע נתתי לפניך דייקא ר"ל שנתתי לך הבחירה לבחור בחיים בטוב או במות ורע אם איתא כדבריך שאין שכר ועונש למה נתתי לך הבחירה והיה להקב"ה לברוא אותך צדיק או להיפוך אלא ודאי בזה יכול אתה להבין שיש שכר ועונש בעולם ע"כ יש לך לקיים המצוה ולהסתלק מעבירה ויהי' לך שכר טוב בעמלך אשר אתה עמל תחת השמש בתורה ובמעשים טובים:

(לז)

מה שאמר שלמה בקהלת סי' ז' אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני רחוק מה שהיה ועמוק עמוק מי ימצאנו סבותי אני ולבי לדעת ולתור חכמה וחשבון ולדעת רשע כסל והסכלות הוללות. וארז"ל וגם רש"י פירש כן בחומש ענין זה על הקץ. וקשה מה ענין הקץ לכאן וכדי לבאר זאת יבואר אגבו מ"ש במגילת איכה דרכי ציון אבילות מבלי באי מועד וגו' והיא מר לה וקשה מאי והיא. אבל ביאור הענין ע"ד מ"ש האר"י זללה"ה בדרוש חמשה עשר בשבט. וזהו תכלית וקיצור ענייננו שבזמן חורבן ב"ה נסתלק מישראל שם

גדול וקדוש והוא שם **אהו"י** כי **א** נסתלק מכסא שבזמן החורבן נקרא כס **הו** נסתלקו משם הקדוש שם הוי"ה שבזמן החורבן משתמש בחצי השם **יה** כמש"ה כי יד על כס י"ה **י** נסתלקה מירושלים שבזמן החורבן נקראת ירושלם חסר י' אחר הלמ"ד והשם הזה הוא כל כך קדוש ונורא שכאשר עומדים גלי הים ורועשים ומתגעשים לטבוע הספינה יכולים לפעול ע"פ השה הזה שם **אהוי** להשקיט הים מזעפו. ונ"ל שזש"ה כי גדול כים שברך ופי' התרגום סגי תברך כסגיאות תביר גללא ימא רבא בעידן נחשולים ר"ל שברך של החורבן הוא ממש דומה לשבר של ים בזמן שעומדים הגלים ורועשים הוא מחמת חסרון פעולת שם אהו"י כן הוא ממש שבר של ישראל בגלות שגם להם חסר שם הזה וז"ש פסוק הנ"ל והי"א מר לה והי"א דייקא שהוא השם הזה הנרמז בוה"יא על זה מר לה לכנסת ישראל בשעת החורבן וכדי ליישב ע"ד זה גם תחילת הפסוק צריכין אנו להביא סוף דברי האר"י זללה"ה הנ"ל כי סיים בדברו ואמר שהשם הנ"ל יוכל להתתקן ע"י מצות שמירת המועדים כתיקונן ע"ש באריכות. כי כל פגם יש לו תיקון ע"י איזה מצוה פרטית ומצות המועדים סגולה נפלאה ותיקון לפגם הזה. ונ"ל שזש"ה הנ"ל דרכי ציון אבילות מבלי באי מועד והוא מר לה מבלי באי מועד דייקא שאין יכולים לקיים המועדים ולפיכך והיא מר לה שהם מתמרמרים על שם **והוא** דבשלמא מקודם לא היה מר להם על הסתלקות שם והי"א כי אע"פ שנסתלק היה תקנה להחזיר ע"י שמירת המועדים אבל אחרי שדרכי ציון אבילות מבלי באי מועד ואין תקנה על הסתלקות שם והי"א ולפיכך והי"א מר לה וז"ש שלמה אמרתי אחכמה והי"א רחוקה ממני והי"א דייקא ר"ל השם המסתלק בשעת החורבן שהוא שם והיא רחוקה ממני עד כמה ימשוך הזמן שיחזור השם הזה וכו':

איתא בספר הפליאה זכרו ג"כ הילקוט ראובני בתחילתו קצת נוסחא אחרת וז"ל רבי מאי יום הששי א"ל מלאיהו ה"ה שי"ן יו"ד עולה במספר (עם הכולל) כמנין תיש"ן (עם הכולל) עורה למה תישן א"ל מי המעיר א"ל כתר וכו' והנה דבר פליאה נשגבה הוא מאי היה קשה לו מאי יום הששי ומאי השיב לו ולהבין זאת נבאר מ"ש ירמיה הנביא מקוה ישראל ה' מושיעו בעת צרה. וגם יבואר משרז"ל אין הקב"ה נפרע מן העכו"ם עד שיתמלא סאתן שנאמר בסאסאה בשלחה תריבנה וביאור הענין כי מביא בעל חסד לאברהם בשם ספר כתוב יד בענין עמידת העולם שהוא בסוד המקוה. כי שיעור מקוה הוא ארבעים סאה וכל סאה היא קמ"ד ביצים ארבעים פעמים קמ"ד עולה חמשת אלפים ותש"ס כן הוא עמידת העולם שיעור הזה חמשת אלפים ותש"ס שנים ואז תתחדש העולם ויטוהר. כמו המקוה שהיא מטהרת וכו' ואתה המעיין אל תטעה בדברינו אלה שזה

מדבר בקץ הגאולה. כי אין זה מדבר אלא אחר כל הסיבות ומאורעות שיהיו אחר ביאת המשיח שיוטהר העולם מכל מה שהי' בזמן ה' אלפים ותש"ס שהוא שיעור המקוה ויהי' הכל קדש הילולים ונ"ל שזה כוונת רז"ל אין הקב"ה נפרע מן העכו"ם עד שיתמלא סאת"ן דייקא ר"ל עד שיתמלא הארבעים סאות. ונודע כי ששת הימים אשר ברא הקב"ה בהם העולם הם נגד ששת אלפים הוי עלמא. ובזה נביא לכוונת בעל הפליאה שאמר ר' מאי יום הששי כי הוא ידע שהדבר ההוא יהי' באלף הששי שהוא נגד יום הששי. ושאל מאי יום הששי ר"ל באיזה זמן באלף הששי יהי' דבר זה והשיב לו כשתמלאהו יעלה כמנין תישן שהוא תש"ס ומקשה מי המעיר שיהי' הארה וטהרה גדולה לאלף הששי ובא כך והשיב כתר ר"ל שאז יאיר הכתר וכו' ויהי רצון שהקב"ה יזכנו במהרה בימינו לחזות בנועם ה' אמן:

סליק סליק סליק

אמר בצלאל אודה הפעם את ה' אשר גמלני כל טוב וזכני לגמור הספר הזה ויזכני לגמור שאר חיבוריי אשר הם אתי עמי במחיצתי להוציא לאורה של תורה ולהיות מן הכת הממלאים את הארץ דיעה כמים לים מכסים ובימיהם ובימינו נזכה לראות באור פני מלך חיים בנחמות ציון ובבנין ירושלים אמן כן יהי רצון:

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם